STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 09343

ALE VERK

Isaac Leib Peretz

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

י. ל. פּרץ

פֿאָלקסטימלעכע געשיכטן

אַרויסגעגעבן פֿון דער „מאָרגן־פֿרייהייט“
מיט דער דערלויבעניש פֿון ב. קלעצקין פֿאַרלאַג, פּוילן

Published by the Morning Freiheit,

---

by permission of
B. Kletzkin Publishers, Poland

PRINTED IN U. S. A.

PROMPT PRESS, INC. 209

אינהאַלט:

זייט

בײם גוסס צוקאַפּנס	5
דרײ מתנות	13
אַן אַפּקומעניש	26
זיבן גוטע יאָר	39
די תאוה צו קלײדער	44
אָראָפּגעלאָזטע אויגן	53
לא תחמוד	68
נסים אויפ'ן ים	75
דער קונצן־מאַכער	84
ס'אי'גוט	90
דער הינטישער סדר	96
צוויי וועגן ; צוויי משלים	101
א קאַפּיטל תהלים	109
שמע ישראל	124
דער אוצר	140
נחת פון קינדער	145
א גאַנץ יאָר שכור—פּורים ניכטער	157
מסירת נפש	163
דרײ חופות	212
איבער א שמעק־טאַבאַק	278

בײם גוסס צוקאָפּנס

דער שמש פון גן־עדן—א ליכטיגער מלאך—און אָפּגלאַנץ פון זיין ליבן נאָמענ׳ס שטראַלנדיגן געגאַד, קומט איין מאָל פאַרנאַכט פון גן־עדן אַרויס און עפנט, צערודערט און פאַרזאָרגט, א פענצטערל פון הימל, בויגט אַרויס דעם שטראַלנדיגן קאָפּ און ווענדעט זיך מיט א טרויעריגער, ציטערדיגער שטימע צו דער אונטערגייענדיגער זון און פרעגט:

— ווייסטו נישט, זון, וואָס בײ לייבל קאָנסקיוואָלער טוט זיך? די זון שווייגט; זי ווייסט נישט.

נאָך אומרואיגער ציט דער מלאך זיין שטראַלנדיגן קאָפּ צוריק. און נישט אומזיסט איז אומרואיג דער מלאך.

שוין מכמה וכמה שנים רוישן צוויי מאָל אין טאָג אַלע זיבן הימלען מיט לייבל קאָנסקיוואָלער׳ס „שמע ישראל”...

ווי א זילבערנער שרויט צעשיט זיך זיין „אח ־ ־ ־ ד” צופוסנס בײם כסא הכבוד... און עס קאָלערט זיך דער „אחד” און זומט, און ברומט, און זידט ווי א מחנה זומער־פויגלען, וואָס גלוסט און בענקט צו דער פלאַם, ווערט צוגעצויגן צו איר און בריט זיך און ברענט אין איר, מיט׳ן גרעסטן תענוג פון „יסורים של אהבה”...

דאָס לעצטע מאָל האָט ער אים צו שחרית געהערט.

צו מנחה האָט ער שוין געפעלט!

אין בעט אין לויב־געזאַנג פון אַלע וועלטן איז דעריבער א נגינה געוועזן...

אין אָרקעסטער איז פּלוצלונג שטיל געוואָרן א כלי; א סטרונע בײ איין ערשטער פידל האָט געפּלאַצט און איז פאַרשטומט געוואָרן.

צי האָט לייבל קאָנסקיוואָלער פאַרגעסן צו דאַוונען מנחה?

וועט ער זאָגן צוויי שמונה־עשרה׳ס בײ מעריב?

נידעריגער לאזט זיך דערוויל אראפ די זון. די שטיל באהאל־טענע שאטנס קריגן רשות, ארויסצוקומען פון זייערע באהעלטע־נישן, — און זיי קריכן ארויס פון די שפאלטן אין די פעלזן ביי ימים, פון גריבער און היילן אין וויסטע מדבריות, פון אונטער בוימער און צווישן צווייגן און בלעטער אין די טיפסטע וועלדער... און זיי פארשפרייטן זיך איבער'ן ישוב און פלעכטן זיך ארום און ארום...

און אט איז אראפ די זון אינגאנצן. לבנה און שטערן בלאנקען שטיל־שווייגנדיג אויף און נעמען איבער די ממשלה איבער דער וועלט אויף איבער נאכט... און זיי שפינען און וועבן זייער פאר'־כשופט שפינוועבס—א זילבער־דינע נעץ איבער דער פארמאטער־טער ערד...

און גלייך מיט דער זון איז איבער'ן הימל פארזונקען געווארן די חיה מיט דער אויפשריפט „אמת" אויפ'ן שטערן, און צוזאמען מיט דער לבנה איז ארויסגעשוואומען פון דער צווייטער זייט די חיה מיט דער זילבערנער טרעסט אויפ'ן שטערן און מיט דער אויפשריפט „אמונה"...

און באלד עפענען זיך שטיל־שווייגנדיג די טויערן פון הימל, און לאזן אריין גאנצע מחנות פון איינגעשלאפענע מענטשן, וואס קומען נאכט אויף נאכט ארויף און פארשרייבן אין די הייליגע ביכער, ווי אזוי עס האט זיך אפגעלעבט דער טאג...

און עס סקריפען די פעדערן, און עס רוישן מיליאנען—מיליא־סען פליגל, טייל ווייסע ווי שניי, ס'רוב גרויע און פארפלעקטע מאנכע אויך רויט־פארבלוטיגטע...

און אלע זיבן הימלען ווערן פול מיט א געמישט גערויש פון געבעט, חרטה, בענקעניש, ליבשאפט, האפנונג און שרעק... און פלוצלונג בלייבט אלץ ווי פארשטארט.

ארום כסא הכבוד וויקלט זיך שטיל א זילבערנער נעבל, וויקלט זיך און וויקלט זיך און ווערט טונקעלער און טונקעלער...

און פון אונטער'ן נעבל הערט זיך א ברומען ווי פון א טויב:

„ווי איז מיר, וואס איך האב חרוב געמאכט מיין הויז...

„וואס איך האב פארברענט מיין פאלאץ...

„וואָס איך האָב פאַרטריבן מיין זון, מיין איינציגן זון״...

און א שוידער פון רחמנות גייט דורך אַלע זיבן הימלען...

און עס ווערט ווייטער שטיל, אַלץ האָט זיין אָטעם פאַרהאַלטן, וואַרטנדיג ווי אויף א נס, אויף עפּעס א וואונדער, אויף א בשורה א נייע...

עס איז אָבער גאָרנישט געשען...

עס דערהערט זיך פון אונטן א קול: עס קרייעט דער האָן.

פון כסא הכבוד גייט אָפּ דער נעבל, דער פאַר׳כשוף׳טער שוי־דער פּלאַצט און צערינט... עס עפענען זיך ווייטער די פענצטער פון הימל, די נשמות פליען צוריק אַרויס... מלאכים מיט בריליאַנ־טענע פלעדערווישן יאָגן אַרויס די פאַרשפּעטיגטע, די פאַרציטער־טע, פאַרוויינטע און טיף־דערשראָקענע...

עס דויערט נישט לאַנג און מען הערט ווי מען קלאַפּט אונטן צו חצות...

באַלד הויבט אָן בלאַס און בלאַסער צו ווערן דער צייכן „אמונה״ אויף דער זילבערנער טרעסט. א דינער, רויטלעכער שטראַל וועקט זיך פון מזרח־זייט...

דער גן־עדן־שמש וועקט זיך ווי פון א טיפן חלום, גייט צו און עפנט נאָכאמאָל א פענצטערל אין הימל, בויגט אַרויס דעם קאָפּ און רופט, פרעגנדיג:

— לבנה און שטערן, איידער איר פאַרשווינדט, צי קענט איר מיר נישט זאָגן, וואָס עס האָט מיט לייבל קאָנסקיוואָלער פּאַסירט?

און דאַן האָט זיך גאָלדן־צעפלאַקערט א קליין שטערנדל פון וויטן, איז צוגעשוואומען צום פענצטערל און האָט געענטפערט:

— איך וויים, ליכטיגער מלאך!

איך בין דורך קאָנסקיוואָלע גשוואומען און האָב אין זיין פענצטערל אַריינגעקוקט... ער שטאַרבט, לייבל קאָנסקיוואָלער... אן אַלטער מאַן... זיין ווייסע באָרד איבער דער קאָלדרע בלאַנקט ווי ריין זילבער... נאָר דאָס פּנים איז איינגעשרומפּן און געל... איך האָב געזען, ווי מען האָט אים א פעדער אונטער די נאָזלעכער גע־לייגט; איך האָב אָבער נישט געזען, זי זאָל זיך רירן.

און דער מלאך, דער שמש פון גן־עדן, האָט ביי קיינעם קיין

רשות ניט גענומען, על דעת עצמו איז ער אראָפּגעשאָסן אויף דער ערד נאָך לייבל קאָנסקיוואָלער'ס נשמה.—

עס וועט אן אומגעריכטע פרייד זיין אין גן־עדן.

אזוי האָט ער געטראַכט.

פלינק פליען מלאכים, נאָר—די שווארצע ווי די ווייסע...

און אז דער ליכטיגער מלאך איז אראָפּגעקומען, האָט ער שוין געטראָפן א פינצטערן מלאך ביים גוסס צוקאָפּנס...

צי איז דער פינצטערער פריער אָרויס, צי האָט ער צו אונז א קירצערן וועג? ווער ווייסט?

— וואָס טוסטו דאָ? — וואונדערט זיך דער ליכטיגער מלאך, דערשראָקן. — עס איז דאָך לייבל קאָנסקיוואָלער!

— איז וואָס?—לאַכט דער שווארצער. און צוויי שורות ווייסע ציין בליצן אים אָרויס פון אויסגעקרומטן מויל...

— דאָס איז מיין נשמה! איך בין שמש פון גן־עדן.

— זייער אנגענעם!—מאַכט דער שווארצער א העויה; איך בין נאָר א לאַפּיטוט פון גיהנם, נאָר לאָמיר זען!

און ער גיט א שאַר מיט א פוס אונטער'ן קראַנקנ'ס בעט, און עס רוקט זיך אָרויס א פאַרבונדענער זאַק.

— וואָס ליגט דאָ אין זאַק?

— טלית ותפילין,—וויל דער גוטער מלאך טרעפן.

— אונטער'ן בעט באהאַלטן? עבירות באהאַלט מען!

און ער בויגט זיך אראָפּ צום זאַק און בינדט אים אויף, און עפנט אים, און דערלאַנגט אים א שטויס מיט'ן פוס—א גאָלדענער גלאַנץ וואַרפט זיך איבער דער שטוב, א גאָלדענער קלאַנג לויפט אים נאָך—גאָלדענע רענדלעך שיטן זיך אויס...

— גנבה־געלט, גזלה־געלט!—רופט אויס דער שווארצער מלאך: אויסגענאַרט ביי נישט קלוגע, גערויבט ביי אלמנות, גע'גזל'ט ביי יתומים, פון צדקה־פושקעס אַרויסגענומען... מיט בלוטיגע טרערן זיינען זיי געוואַשן און הארציגע בלוט־פלעקן קלעפּן אָן זיי... און זע, ווי ער וועקט זיך, אז מען רירט זיין גאָלד!

מיט פאַרשלאָסענע אויגן וואַרפט זיך דער גוסס...

פאַרציטערט בלייבט דער ווייסער מלאך און פאַרשטעלט זיך דאָס פּנים מיט דער ערשטער פּאָר פליגל... דורך א שפּאַלט פון לאַדן רייסט זיך אריין א שטראַל פון דער מאָרגנדיגער זון, ער פאַלט איבער'ן גוסס'עס ברעמען—זיי ציטערן.

צום לעצטן מאָל עפנט ער האַלב די אויגן אויף:

— ווער איז דאָ?—פרעגן די פאַרשרומפּטע, פאַרגעלטע ליפּן מיט א שאַרף פון א פאַרפוילטן בלאַט...

— איך!—ענטפערט דער שלעכטער מלאך.—איך, וואָס איך בין נאָך דיין נשמה געקומען... קום!

— וואוהין?

— אין גיהנם אריין!

פאַר שרעק פאַלן דעם גוסס צוריק די אויגן צו.

— בעט, בעט גאָט!—רופט דער גוטער מלאך.—טו תשובה... עס איז נאָך צייט... זיי מפקיר דיין גאָלד...

— שמע...—הויבט דער גוסס אָן.

— ער וועט ניט מפקיר זיין!—זאָגט דער שלעכטער מלאך און לייגט זיין שווערן, שוואַרצן פליגל איבער'ן גוסס'עס פּנים, און אונ־טער'ן פליגל ווערט דאָס קול צוזאַמען מיט'ן גוסס דערשטיקט.

דער ווייסער מלאך רוקט זיך צוריק אָפּ פאַרשעמט.

.2

אין א פינצטערער, פאַרגאַסענער האַלבער נאַכט, צווישן געראויש, געשריי און געפילדער אין גיהנם, שניידט זיך דורך א שאַרף־שניי־דענדיגער באַפעל:

— נחמנ'קע פון זבאַרזש גייט אויס... ער פלעגט זיך שניידן די נעגל נישט איבערגעהיפּערט, אוועקוואַרפן... נישט איין מאָל פאַרגעסן מנחה צו דאַוונען,—ווער גייט נאָך זיין נשמה?

— איך!—רופט זיך אָן א מלאך־חבלה.

— גרייט דערווייל צו א קאָכעדיגן קעסל סמאָלע.

ער שפּרינגט אונטער און פליט אַרויס פון גיהנם...

געשווינד פליען שלעכטע מלאכים, צום גליק אָבער גוטע אויך;

די גוטע זיינען אפשר ווייטער פון אונז, נאָר דאָס גרעסטע רחמנות טראָגט זיי...

און אַז דער מלאך־הבלה איז צום קראַנקנ׳ס בעט געקומען, האָט ער שוין צוקאָפּנס א וויסן גוטן מלאך געטראָפן. ער איז געזעסן און האָט געטרייסט:

— שרעק זיך נישט, אָרעמער מענטש, פאַר׳ן טויט... עס איז נאָר א בריק, א קורצע גרענעץ צווישן פינצטערקייט און ליכט... פון זאָרג און אומרו אַן איבערגאַנג צו רו און גליק...

נאָר דער קראַנקער, דוכט זיך, הערט נישט; ער איז פאַרטראָגן, און די פלאַמענדיגע אויגן בלאָנדזשען אויף די ווענט...

און דער שווארצער מלאך בלייבט שטיין ביי דער טיר און קוקט פארוואונדערט...

— האָסט נישט קיין טעות, חבר? — פרעגט ער דעם ליכטיגן מלאך.

— ניין! — ענטפערט דער גוטער. — איך בין געשיקט געוואָרן נאָך דער נשמה, נאָך דער ריינער בארעמהערציגער נשמה; דו קענסט איבער איר קיין שליטה נישט האָבן!

— ער האָט נישט על פּי דין די נעגל געשניטן!...

— איך וויס, — האָט אים איבער דער גוטער מלאך. — נאָר דערפאַר קיין איינציגע רגע פאַר זיך נישט געלעבט... נאָר פאַר שוואַכע און קראַנקע, פאַר אלמנות און יתומים, פאַר פאַרפינצטערטע, פאַרוואָגלטע, פאַרמאַטערטע...

— ביי אונז אין בוך איז פארשריבן, וויפיל מאָל ער האָט מנחה פארפעלט...

— נאָר קיינמאָל נישט פארפעלט, ווען מען האָט געדאַרפט אימיצן העלפן. קיינמאָל נישט פארגעסן צו טרייסטן, צו הארציגן און צו קרעפטיגן דאָרט, וואו די פליגל זיינען אראָפּגעפאַלן מיד, וואו די גאַל האָט געזאָלט די ריינסטע נשמה פארגיסן, וואו די לעצטע האָפנונג, האָט זיך געדאַכט, איז פארשוואונדן... ער האָט זיך קיין הויז נישט געבויט... דאָס דאַך איבער׳ן קאָפּ נישט פאַרריכט, זיין בעט זיך נישט ווייך געבעט, קיין ליבשאַפט ביי קיין פרוי נישט געזוכט, אויף קיין נחת פון קינדער נישט געהאָפט..

נאָר אַלץ פאַר אַנדערע... ווייל אַלע אַנדערע האָט ער געהאַלטן בע־סער פאַר זיך...

שוואַרצע וואָלקנס ציען זיך אין דרויסן איבער׳ן הימל... אויף א רגע שניידט זיי דורך א בליץ, נאָר ער ווערט פאַרלאָשן און נאָך פעסטער ציען זיך, נאָך ענגער שליסן זיך צוזאַמען די דיקע, פינצ־טערע וואָלקנס.

דער בליץ האָט צום לעצטן מאָל דעם גוסס געוועקט.

— ווער איז דאָ ביי מיר? ווער זיצט מיר צוקאָפּנס?—פרעגן די פאַרברענטע ליפּן.

— איך, איך, א ליכטיגער מלאך, פון זיין ליבן נאָמען׳ס ליכ־טיגער פמליא... און פון זיין ליבן נאָמען נאָך דיין נשמה געשיקט!... קום מיט מיר!

— וואוהין?—פרעגט דער קראַנקער.

— צום הימל ארויף, אין גן־עדן אריין!

— הימל... גן־עדן... — שטאַמלט נאָך דער גוסס אין היץ.— און ווי אזוי לעבט זיך דאָרט אין הימל, אין גן־עדן דאָרט?

— גוט... פון גאָט׳ס גענאָד באַשטראַלט, אין גלאַנץ פון כסא הכבוד... מיט גאָלדענע קרוינען אויף די קעפּ...

— גלאַנץ... גאָלד... קרוינען — שטאַמלט דער גוסס נאָך: וואָס וועל איך דאָרט טאָן?

— וועסט נישט דאַרפן טאָן... דאָרט איז אייביג רו, אייביג ליכטיגער נחת, אָן אויפהער שטראַלנדיג גליק... קום!

— אָבער וואָס וועל איך דאָרט טאָן?—דרייט זיך מיט׳ן לעצ־טען כח דער גוסס אויס צום מלאך.—איז דאָרט דאָ וועמען צו העלפן, געפאַלענע אויפהויבן, קראַנקע צו היילן, הונגעריגע צו זע־טיגן, דאָרשטיגע די ליפּן צו נעצן, פאַרלוירענע צו זוכן און געפי־נען? דאָס איז דאָך מיין גליק געווען!...

— ניין, דאָס נישט!—ענטפערט מיט א נישט זיכער קול דער מלאך.—דאָס איז דאָרט נישט פאַראַן. דאָרט וועט קיינער נישט דאַרפן דיין הילף...

— און וואָס וועל איך דאָרט טאָן, מלאך? דאָרט וואו קיינער ברויך מיין נשמה נישט, מיין האַרץ נישט; נישט מיין רחמנות׳־

דיגע טרער אין אויג, נישט מיין וואָרט צו טרייסטן פון מויל, און נישט מיין האַנט, אויפגעהויבן צו ווערן פון גרוב?

דער שלעכטער מלאך הערט און שטעקט אַרויס די צונג און באַלעקט זיך... א חוזק־שמייכל לייגט זיך אים איבער'ן מויל פון אויער צו אויער... ער עפנט דאָס מויל און צוויי שורות ווייסע ציין בליצן אויף אין דער פינצטערער שטוב...

און צערודערט זיצט דער ליכטיגער מלאך און ווייס נישט וואָס צו ענטפערן דעם גוסס...

— וואָס פאַרט, מלאך! וואָס פאַרט?

און דער גוטער מלאך דרייט זיך אויס צום פענצטער און קוקט אַרויס צום הימל און וואַרט פון דאָרט אן עצה און א ראַט... גאָר פאַרשלאָסן איז דער הימל; אָן א וואָרט, אָן א שטראַל, אָן א פונק... און עס יאָגן אָן אַלץ נייע און נייע, אַלץ שווערערע און שווערערע וואָלקנס—א שאָטן פאַלט איבער'ן ליכטיגן מלאכ'ס פּנים, דער הימל זעט אויס האַרט און בייז, אָן רחמנות זעט ער אויס, ער האָט אים נאָך קיינמאָל אַזוי נישט געזען... ער בלייבט פאַרציטערט.

מיט דער ווילע באַנוצט זיך דער שלעכטער מלאך און גענעענט זיך צום בעט פון דער צווייטער זייט.

— קום בעסער מיט מיר, — רוימט ער איין דעם גוסס.

— וואוהין?

— דאָרט וואו דיין האַרץ גלוסט... צו די אומגליקלעכע, הונגעריגע, לעכצענדיג־דאָרשטיגע... צו די פאַר'חלש'טע און פאַרמאַטערטע, צו די פאַרלוירענע, פאַרשאָלטענע, צו די פון גאָט פאַרגעסענע... העלפן וועסטו נישט קענען, אָבער צוזאַמען ליידן, מיט־העלפן...

— איך גיי! איך גיי! — רופט דער קראַנקער אויס מיט קראַפט — — —

און דער ווייסער מלאך איז אַוועק מיט ליידיגע הענט.

דריי מתנות

אויבן ביי דער וואָג

אַמאָל, מיט יאָרן און דורות צוריק, איז ערגעץ נפטר געוואָרן א איד.

מילא, א איד איז נפטר געוואָרן — אייביג לעבן קען מען נים — טום מען אים זיין רעכט... ברייגגט מען אים צו קבורת ישראל...

נאָך סתימת הגולל, דער יתום זאָגט קדיש — פליט די נשמה ארויף, צום משפט, צום בית־דין של מעלה...

קומט זי ארויף, הענגט שוין דאָרט פאַר'ן בית־דין די וואָג, אויף וועלכער מען וועגט די עבירות און די מצוות...

קומט דעם בר־מנן'ס סניגור, זיין געוועזענער יצר טוב — און שטעלט זיך מיט א קלאָר ווייס זעקל ווי שניי אין דער האַנט, ביי דער וואָגשאָל פון דער רעכטער זייט...

קומט דעם בר־מנן'ס קטיגור — זיין געוועזענער יצר הרע, דער געוועזענער מסית־ומדיח — און שטעלט זיך, מיט א קויטיג זעקל אין דער האַנט, ביי דער וואָגשאָל אויף דער לינקער זייט...

אין ווייסן קלאָרן זעקל זיינען מצוות, אין ברודיג שווארצן זעקל — עבירות. שיט דער סניגור, פון שניי־ווייסן זעקל אויף דער וואָג־שאָל פון דער רעכטער זייט, מצוות — שמעקן זיי ווי פאַרפומעס און לויכטן ווי די שטערנדלעך אין הימל.

שיט דער קטיגור פון ברודיגן זעקל ארויס, אויף דער וואָג־שאָל פון דער לינקער האַנט, עבירות — זיינען זיי, נישט פאַר אייך געדאַכט, שווארץ ווי קויל און א ריח האָבן זיי — סאַמאָראָדנע פעך און סמאָלע.

שטייט אזוי די אָרימע נשמה און קוקט, און גאַפט — זי האָט זיך נאָר נים געריכט, עס זאָל זיין אזא חילוק צווישן „גוט" און „שלעכט"; דאָרט האָט זי גאַנץ אָפט ביידע נישט דערקענט, איי־

נעם פאר'ן אנדערן גענומען.

און די וואָג־שאָלן הויבן זיך פּאַמעלעך, ארויף און אראָפּ, אמאָל די, אמאָל יענע... און דאָס צינגל ביי דער וואָג־שאָל אין דער הויך ציטערט, נעמט זיך אויף א האָר לינקס, אויף א האָר רעכטס...

נאָר אויף א האָר... און נישט מיטאַמאָל! א פּראָסטער איד געווען, אָן גרויסן „להכעים", ווי אויך אָן „קדוש השם"... אזוי — קליינע מצוה'לעך, קליינע עבירה'לעך, שרעטעלעך, שטויבעלעך... טיילמאָל — קוים מיט'ן אויג צו דערזען.

און פונדעסטוועגן, אז דאָס צינגל רוקט זיך אויף א האָר רעכטס, הערט זיך אין די עולמות העליונים א קלאַנג פון שמחה, פון נחת; רוקט זיך עס אָבער, חס ושלום, לינקס, שלאָגט זיך ארויס א זיפץ פון עצבות, ביז ער דערגרייכט צום כסא הכבוד.

און די מלאכים שיטן פּאַמעלעך, מיט כונה. א שרויט נאָך א שרויט, א שטויב נאָך א שטויב, ווי פּשוט'ע באַלעבאַטים ליציטירן „אתה הראית", א פּרוטה און נאָך א פּרוטה...

נאָר א ברונעם שעפּט זיך אויך אויס, די זעקלעך ווערן ליידיג.

— שוין? — פרעגט דער בית־דין־שמש — אויך א מלאך צווישן אַלע מלאכים.

דער יצר טוב, ווי דער יצר הרע, ־רייען אויס די זעקלעך סאַ־פּויר: נישטאָ מער! און דעמאָלט גייט דער שמש צו צום צינגל זען, ווי עס האָט זיך אָפּגעשטעלט: רעכטס צי לינקס.

קוקט ער און קוקט אזוי, און זעט אזוינס, וואָס עס איז נאָך ניט געשען, זינט הימל און ערד זיינען באַשאַפן געוואָרן...

— וואָס דויערט אזוי לאַנג? — פרעגט דער אב־בית־דין.

שטאַמלט דער שמש:

— גלייך! — דאָס צינגל שטייט אין סאַמע־ראָדנע מיט!...

די עבירות האָבן גלייך געוואוינגן מיט די מצוות.

— אקוראַט? — פרעגט מען נאָך א מאָל פון בית־דין של מעלה'ס טיש.

קוקט ער נאָכאַמאָל דער שמש און ענטפערט:

— אויף דער האָר!

האָט דאָס בית־דין של מעלה א ישוב און גיט, נאָכ'ן ישוב

הדעת, ארויס א פּסק כּהאי לישנא:

„היות די חטאים וועגן נישט איבער די מעשים טובים—קומט דער נשמה קיין גיהנם נישט...

„און פון צווייטן צד—וועגן די מצוות נישט מער פאר די עבירות—קען מען איר נישט עפענען די טויערן פון גן־עדן.

„על כּן נע־ונד זאָל זי זיין...

„זאָל זי ארומפליען אין דער מיט, צווישן הימל און ערד—ביז גאָט וועט זיך אָן איר דערמאָנען און דערבארעמען זיך, און צורופן צו זיך מיט זיין גנאָד".

און דער שמש נעמט די נשמה און פירט זי ארויס.

יאָמערט נעבעך די נשמה און קלאָגט אויף איר מזל.

— וואָס וויינסטו אזוי?—פרעגט ער זי.—ועסט נישט האָבן קיין נחת און פרייד פון גן־עדן, וועסטו דאָך אָבער אויך נישט האָבן קיין צער און יסורים פון גיהנם,—קוויט!

די נשמה, אָבער, לאָזט זיך נישט טרייסטן:

— בעסער די גרעסטע יסורים, — זאָגט זי, — איידער גאָר נישט! גאָרנישט איז שרעקלעך!

קריגט ער אויף איר, דער בית־דין־שמש, רחמנות, גיט ער איר אן עצה:

„פלי", זאָגט ער איר, „נשמה'לע, אראָפּ און האַלט זיך נידעריג ארום דער לעבעדיגער וועלט...

„אין הימל ארײן", זאָגט ער, „קוק נישט... ווארום וואָס וועסטו זען אין יענער זייט הימל? נייערט שטערנדלעך! און דאָס זיינען ליכטיגע נאָר קאַלטע ברואים, זיי ווייסן פון קיין רחמנות נישט, זיי וועלן זיך נישט מיען פאר דיר, זיי וועלן גאָט אָן דיר נישט דער־מאָנען...

„מיען זיך פאר אן אָרימער פארוואָגלטער נשמה קענען נאָר די צדיקים פון גן־עדן... און זיי, הער נשמה'לע,—זיי האָבן ליב מתנות... שיינע מתנות... עס איז שוין—גיט ער צו ביטערלעך—די טבע פון היינטיגע צדיקים!

„פלי זשע, נשמה'לע—זאָגט ער ווייטער—נידעריג ארום דער לעבעדיגער וועלט און קוק זיך צו ווי עס לעבט זיך, וואָס עס טוט

זיך. און דערזעסטו עפּעס אַזוינס, וואָס איז אויסטערליש שיין און גוט, כאַפּ עס און פלי דערמיט אַרויף; עס וועט זיין אַ מתנה פאַר די צדיקים אין גן־עדן... און מיט דער מתנה אין דער האַנט זאָלסטו אָנקלאַפּן און מעלדן זיך אין מיין נאָמען ביים מלאך פון דער פאָרטקע. זאָג: איך האָב געהייסן!...

„און אַז דו וועסט האָבן געבראַכט דריי מתנות, זיי זיכער— וועלן זיי פאַר דיר עפענען די טויערן פון גן־עדן, זיי וועלן פועל'ן... ביים כסא הכבוד האָט מען ליב נישט די פיין־געבוירענע, נאָר די אויפגעקומענע..."

און אַזוי ריידנדיג, שטופּט ער זי מיט רחמנות פון הימל אַרויס.

ב) די ערשטע מתנה

פליט עס אַזוי דאָס אָרימע נשמה'לע, נידעריג איבער דער לע־בעדיגער וועלט, און זוכט מתנות פאַר די צדיקים אין גן־עדן. און עס פליט אַרום און אַרום, איבער דערפער און שטעט, וואו נאָר אַ שטיקל ישוב,—צווישן ברענענדיגע שטראַלן אין די גרעסטע היצן; אין רעגן־צייט—צווישן טראָפּן און וואַסער־נאָדלען; סוף סומער —צווישן זילבערנעם שפּינוועבס, וואָס הענגט אין דער לופט, ווינ־טער—צווישן די שנייעלעך, וואָס פאַלן פון דער הויך... און קוקט און קוקט, און קוקט זיך די אויגן אויס...

וואו זי דערזעט אַ איד, פליט זי האַסטיג צו און קוקט אים אין די אויגן אַריין—צי גייט ער נישט מקדש השם זיין?

וואו עס לייכט זיך ביינאַכט דורך אַ שפּאַלט פון אַ לאָדן,—זי איז דאָ און קוקט אַריין, צי וואַקסן נישט אין דער שטילער שטוב גאָט'ס שמעקנדיגע בלימעלעך—באַהאַלטענע מעשים טובים?

ליידער!... מערסטנטיילס שפּרינגט זי אָפּ פון אויגן און פענצ־טער, דערשראָקן און פאַרציטערט...

און אַז עס גייען ווייטער פאַרביי זמנים און יאָרן, פאַלט זי כמעט אין אַ מרה־שחורה אַריין. פון שטעט ווערן שוין בית־עלמינ'ס געוואָרן. בית־עלמינ'ס האָט מען שוין אויף פעלדער צע־

אקערס; וועלדער האט מען אויסגעהאקט, פון שטיינער ביי וואַ־סערן איז זאמד געוואָרן, טייכן האָבן דאָס געלעגער געביטן, טוי־זענטער שטערן זיינען אראָפּגעפאַלן, מיליאָנען נשמה'לעך זיינען אַרויפגעפלויגן,—און זיין ליבער נאָמען האט זיך אָן איר נישט דערמאָנט, און קיין אויסטערליש גוטס און שיינס האט זי נישט געפונען...

טראַכט זי ביי זיך:

„די וועלט איז אַזוי אָרים, די מענטשן—אַזוי מיטלמעסיג און גרוי אויף דער נשמה, און די מעשים זייערע זיינען אַזוי קליין.. ווי קומט צו זיי „אויסטערליש"? אויף אייביג בין איך נע ונד און פאַרשטויסן!"...

נאָר ווי זי טראַכט אַזוי, שלאָגט איר א רויטע פלאַם אין די אויגן אַריין, אין מיטן דער פינצטערער, שווערער נאַכט א רויטע פלאַם.

זי קוקט זיך אום—פון א הויך פענצטער שלאָגט די פלאַם...

גזלנים זיינען א גביר באַפאַלן, גזלנים מיט מאַסקען אויף די פנים'ער. איינער האַלט א ברענענדיגן שטורקאַץ אין דער האַנט און לייכט; א צווייטער שטייט ביים גביר'ס ברוסט מיט א בלי־צענדיג מעסער און חזר'ט אים אַלץ איינאיינעם איבער: „רירסטו דיך, איד, איז דיין סוף! גייט דיר די שפּיץ פון מעסער פון יענער זייט רוקן אַרויס!"... און די רעשט עפנט קאַסטנס און שרענק און רויבט.

און דער איד שטייט ביים מעסער און קוקט געלאַסן צו... קיין ברעם איבער זיינע קלאָרע אויגן, קיין האָר פון דער ווייסער באָרד ביז צו די לענדן—רירט זיך נישט... נישט זיין זאַך... „גאָט האָט געגעבן, גאָט האָט גענומען,—טראַכט ער—געלויבט איז זיין הייליגער נאָמען! „מיט דעם ווערט מען נישט געבוירן און דאָס גיט מען נישט מיט אין קבר אַריין", שעפּטשען זיינע בלאַסע ליפּן.

און ער קוקט גאַנץ רואיג צו, ווימען עפנט די לעצטע שופלאָד פון דער לעצטער קאָמאָדע און ווי מען שלעפּט אַרויס זעקלעך מיט גאָלד און זילבער, זעקלעך מיט צירונג און אַלערליי טייערע כלים, —און ער שווייגט...

און אפשר איז ער זיי גאָר מפקיר!

נאָר פּלוצלונג, אַז די גזלנים טרעפן צום לעצטן באַהעלטעניש און ציען אַרויס אַ קליין זעקעלע, דאָס לעצטע, דאָס באַהאַלטנסטע, —פאַרגעסט ער זיך, ציטערט ער אויף, צעפלאַמען זיך אים די אויגן, ציט ער אויס צום ווערן די רעכטע האַנט, וויל ער אַ געשריי טאָן:

„רירט נישט!"

נאָר אויפ'ן אָרט פון אַ געשריי שפּריצט אַרויס אַ רויטער שטראַל פון רויכערדיגן בלוט—דאָס מעסער האָט זיינס געטאָן... עס איז דאָס בלוט פון האַרץ און שפּריצט אויפ'ן זעקל אַרויף!

ער פאַלט און געשווינד רייסן די גזלנים אויף דאָס זעקל—דאָ ווועט זיין דאָס בעסטע, דאָס טייערסטע!

זיי האָבן אָבער אַ ביטערן טעות געהאַט; אומזיסט בלוט פאַר־גאָסן—נישט קיין זילבער, נישט קיין גאָלד און נישט קיין צירונג איז אין זעקל געווען; גאָרנישט פון דעם וואָס איז טייער און האָט אַ ווערט אויף דער דאָזיגער וועלט. עס איז געווען אַ ביסל ערד, ארץ־ישראל ערד אין קבר אריין, און דאָס האָט דער גביר געוואָלט ראַטעווען פאַר פרעמדע הענט און אויגן און מיט זיין בלוט באַ־שפּריצט...

כאַפּט די נשמה אַ פאַרבלוטיגטן שטויב פון ארץ־ישראל־ערד און מעלדעט זיך דערמיט ביי דער פורטקע אין הימל...

די ערשטע מתנה איז אָנגענומען געוואָרן.

ג) די צווייטע מתנה

— געדענק, האָט דער מלאך צוגערופן, פאַרמאַכנדיג הינטער איר די פורטקע פון הימל: נאָך צוויי מתנות!

— גאָט וועט העלפן! האָפט די נשמה און פליט פריילעך צו־ריק אַראָפּ.

די פרייד האָט מיט דער צייט אָבער אויפגעהערט. עס גייען ווייטער אַוועק יאָרן און יאָרן, און זי זעט נישט קיין אויסטערליש

שיינס... און עס באפאלן זי צוריק די טרויעריגע געדאנקען:

„ווי א לעבעדיגער קוואל האט די וועלט ארויסגעשלאגן פון גאט'ס ווילן און רינט און רינט ווייטער אין דער צייט. און וואס ווייטער זי רינט, מער ערד און שטויב נעמט זי אין זיך אריין; טריבער, אומריינער ווערט זי; וויניגער מתנות געפינט מען אויף איר פאר'ן הימל... קלענער ווערן די מענטשן, דראבנער — די מצוות, שטויביגער — די עבירות; מעשים — נישט מיט'ן אויג צו דער־זען!...

„ווען גאט — טראכט זי ווייטער — זאל הייסן איבערוועגן מיט־אמאל די מצוות מיט די עבירות פון דער גאנצער וועלט, וואלט זיך אויך דאס צינגל קוים גערירט, קוים־קוים געציטערט...

„די וועלט קען אויך נישט אראפ און נישט ארויף... זי איז אויך נע ונד צווישן ליכטיגן הימל און פינצטערן שאול תחתיה... און דער קטיגור מיט'ן סניגור וואלטן זיך דעריבער אייביג געראנגלט. ווי עס ראנגלט זיך דא אייביג ליכט מיט פינצטערניש, ווארימקייט מיט קעלט, לעבן מיט טויט...

„זי וויגט זיך די וועלט, און קען נישט — נישט ארויף נישט אראפ, און עס וועלן דעריבער אייביג זיין חתונות און גט'ן, ברית'ן און לויות, סעודות־מצוה און סעודות־הבראה... און ליבשאפט און האס... אייביג, אייביג"...

פלוצלונג וועקן זיך קולות פון טראמפייטן און הערנער...

זי קוקט אראפ — א דייטשע שטאט (פארשטייט זיך, א פאר־צייטישע), אלערליי, אויסגעבויגענע דעכער רינגלען ארום דעם פלאץ פאר'ן מאגיסטראט, און פול מיט פארשיידן־פארביג־געקליי־דעטע מענטשן איז דער פלאץ; פול קעפ אין די פענצטער; מענ־טשען ליגן אויף די דעכער ארום, טייל זיצן רייטנדיג אויף די באל־קען, וואס שטארן ארוים ביי די ווענט אונטער די דעכטער, פול גע־פראפט זיינען די באלקאנען...

פאר'ן מאגיסטראט שטייט א טיש, געדעקט מיט א גרין טוך מיט גאלדענע פראנזן און טראלדן. ביים טיש זיצן די הערן פון מאגיסטראט, אין סאמעטענע קליידער אויף גאלדענע האקלען, אין סויבעלנע היטלען מיט ווייסע פעדערן אויף בריליאנטענע קנעפ;

אויבן־אָן זיצט דער פּרעזידענט אַליין. א פּרעסיגער אַדלער וויעט אים איבער'ן קאָפּ...

אָן א זייט שטייט געבונדן א אידיש מיידל. נישט ווייט האַלטן צען קנעכט א ווילד פערד. און דער פּרעזידענט הויבט זיך אויף און לייענט פאַר'ן אידישן מיידל א פּסק פון א פּאַפּיר. און ער ווענדט זיך מיט'ן פּנים צום מאַרק:

„אָט די אידין דאָ, די אידישע טאָכטער, האָט א שווערע זינד באַגאַנגען; א שווערע זינד, וואָס גאָט אַליין, ווי גרויס זיין באַרעמהערציגקייט זאָל ניט זיין, וואָלט איר נישט געקענט מוחל זיין...

„זי האָט זיך אַרויסגע'גנב'עט פון געטאָ און איז אַרומגעגאַנגען. אין אונזער הייליגן לעצטן יום־טוב, אויף אונזערע ריינע גאַסן...

„און זי האָט באַפלעקט מיט אירע אומפאַרשעמטע אויגן אונזער הייליגע פּראָצעסיע; אונזערע הייליגע בילדער, וואָס מיר האָבן מיט לויב־געזאַנג און קעסל־פּויקן איבער די גאַסן געטראָגן...

„מיט אירע פאַרשאָלטענע אויערן האָט זי איינגעזאַפּט דאָס געזאַנג פון אונזערע ווייס־געקליידעטע, אומשולדיגע קינדער און דאָס קלאַפּן פון די הייליגע פּויקן... און ווער ווייסט, צי האָט דער טייוול, דער אומריינער טייוול, וואָס האָט אויף זיך גענומען די געשטאַלט פון דער אידישער טאָכטער, פון פאַרשאָלטענעם רב'ס טאָכטער, זיך נישט צוגערירט און נישט באַפלעקט אונזער א ריינינקייט?

„וואָס האָט ער געוואָלט, דער טייוול אין דער שיינער געשטאַלט? וואָרום לייקענען קען איך נישט—שיין איז זי, שיין, ווי נאָר א טייוול קען זי מאַכן,—זעט די חוצפה־שטראַלנדיגע אויגן פון אונטער די צנועה'דיג אַראָפּגעלאָזטע זיידענע ברעמען... זעט דאָס אַלבאַסטער פּנים, וואָס איז אין דער לאַנגער תפיסה נאָר בלאַסער, אָבער נישט טונקעלער געוואָרן!... זעט אירע פינגער, אירע שמאָלע, לאַנגע פינגער ביי די הענט; די זון לויכט דורך זיי אַדורך!...

„און וואָס האָט ער געוואָלט דער טייוול, אַפּרייסן א נשמה פון דבקות אָן דער פּראָצעסיע... און עס איז אים געראָטן:

— זעט דאָס שיינע מיידל! האָט אויסגערופן אונזערער א ריטער פון איינער פון אונזערע שענסטע משפּחות...

און דאָס איז שוין געווען איבער דער מאָס—די האַלעבאַרד־ניקעס האָבן זי באַמערקט און געכאַפּט—ער האָט זיך אפילו נים געווערט דער טייוול—וואָרום, ווי אַזוי? ריין זיינען זיי דעמאָלט געווען, אָפּגערייניגט פון אַלע זינד, האָט ער אויף זיי קיין שליטה נישט געהאַט...

און דאָס איז דעם טייוול׳ס, אין געשטאַלט פון דעם אירישן מיידל, פּסק:

„צובינדן זאָל מען זי ביי די האָר, ביי די לאַנגע טייוולאָנישע צעפּ, צום ווידל פון אָט דעם ווילדן פערד....

„זאָל עס לויפן און שלעפּן זי ווי „א הורג" איבער די גאַסן, וואָס אירע פיס האָבן געטראָטן געגן אונזער הייליגן געזעץ....

„זאָל איר בלוט באַשפּריצן און אָפּוואַשן די שטיינער, וואָס זי האָט פאַראומריינעגט מיט אירע פיס!"—

א ווילד פרייד־געשריי האָט זיך אויסגעריסן פון אַלע מיילער אַרום. און אַז די פּאַליע פון די ווילדע געשרייען איז אַריבער, פרעגט מען די פאַר׳משפּט׳ע צום טויט, אויב זי האָט זיך נישט עפּעס וואָס צום לעצטן מאָל צו ווינטשן.

— איך האָב,—ענטפערט זי געלאַסן,—עטלעכע שפּילקעס בעט איך!

— זי איז דול פאַר שרעק!—מיינען די הערן פון מאַגיסטראַט.

— ניין!—ענטפערט זי רואיג און קאַלט.—דאָס איז מיין לעצטער ווילן און פאַרלאַנג.

מען האָט עס איר צוליב געטאָן...

— און אַצינד,—קאָמאַנדירט דער פּרעזידענט,—בינדט צו!

עס גייען צו האַלעבאַרדניקעס און בינדן צו מיט ציטערדיגע הענט דעם רב׳ס טאָכטער׳ס שוואַרצע לאַנגע צעפּ צום ווידל פון ווילדן פערד, וואָס מען קען שוין קוים דערהאַלטן...

— מאַכט א וואַרע!—קאָמאַנדירט ווייטער דער פּרעזידענט צום עולם אויפ׳ן פּלאַץ, און עס ווערט א גערודער. דער עולם שטעלט זיך און דרינגט זיך צו צו די ווענט פון די הייזער, און אַלע הויבן אויף די הענט, ווער מיט א בייטש, ווער מיט א שפּיץ־רוט, ווער מיט א טוך אין דער האַנט, און אַלע זיינען גרייט צו יאָגן דאָס

ווילדע פערד, יעדערנס אָטעם איז געשטיקט, אַלע פּנים'ער פלאַמען, אַלע אויגן בליצן, און אין גערודער באַמערקט נישט קיינער, ווי די פאַר'משפּט'ע בויגט זיך שטיל אַראָפּ און שפּילעט זיך צו די זוים פונ'ם קלייד צו די פיס און שטעקט טיף, טיף אַריין די שפּילקעס זיך אין לייב—עס זאָל איר לייב נישט אנטפלעקט ווערן, ווען דאָס פערד וועט זי שלעפּן אין די גאַסן...

באַמערקט האָט עס נאָר די נע־ונד'ניצע—די נשמה...

— לאָזט דאָס פערד !—קאָמאַנדירט דערוויל ווייטער דער פּרעזידענט, און די קענכט זיינען דערפון אָפּגעשפּרונגען, און מיט אַ מאָל האָט עס זיך אויסגעריסן. און אויסגעריסן האָט זיך אויך אַ געשריי פון אַלע מיילער, און עס ווייען און פייפן אין דער לופט אַלע בייטשן, שפּיץ־רוטן און טיכער. און ווילט דערשראָקן יאָגט דאָס פערד איבער'ן מאַרק, איבער גאַסן און הינטער־גאַסן אַרויס, אַרויס פון שטאָט...

און די נשמה, די נע־ונד'ניצע, האָט שוין אַרויסגעצויגן אַ פאַרבלוטיגטע שפּילקע פון דער פאַר'משפּט'ערס פוס און פליט שוין מיט איר צום הימל אַרויף !

— נאָך איין מתנה איינגאַנצן ! — טרייסט זי דער מלאך ביי דער פורטקע.

ד) די דריטע מתנה

און צוריק פליט אַראָפּ די נשמה, איינגאַנצן נאָך איין מתנה דאַרף זי.

און עס גייען ווידער אַוועק זמנים און יאָרן, און עס באַפאַלט זי ווייטער אַ מרה שחורה. די וועלט, דאַכט זיך איר, איז נאָך קלענער געוואָרן... נאָך קלענערע מענטשן, נאָך קלענערע מעשים... די גוטע ווי די שלעכטע...

איינמאָל טראַכט זי :

„ווען גאָט, געלויבט זאָל זיין זיין נאָמען, זאָל וועלן אַמאָל אָפּשטעלן און סוף כל סוף משפּט'ן די וועלט, אַזוי ווי עס איז, מיט

אמאָל... און פון איין זייט זאָל זיך שטעלן א סניגור און שיטן פון ווייסן זאַק ארוים שרעטעלעך און שטויבעלעך; און פון דער צווייטער זייט—דער קטיגור זאָל שיטן זיינע פיצלעך און ברעקלעך, וואָלט געדויערט און געדויערט איידער די זעק וואָלטן ליידיג געוואָרן... אזוי פיל קליינינקייט, אזוי פיל!

„אָבער אז די זעקלעך וואָלטן שוין ליידיג געוואָרן, וואָס וואָלט געווען?

„דאָס צינגל וואָלט געווים געבליבן שטיין אין דער מיט!

„ביי אזוינע קליינינקייטן, ביי אזוי פיל קליינינקייטן קען גאָר נישט איבערוועגן... ווארום וואָס? נאָך א פעדערל, נאָך א שטרוי־עלע, נאָך א פלעווע, נאָך א שטויב!...

„און וואָס וואָלט גאָט געטאָן? וואָס וואָלט ער גע׳פסק׳נט?

„צוריק צו תהו ובוהו? נישט: די עבירות וועגן נישט איבער די מצוות...

„אויסלייזן? אויך נישט: די מצוות וועגן נישט איבער די עבירות...

„וואָס דען?

— ניי ווייטער! וואָלט ער געזאָגט... פלי ווייטער צווישן גיהנם און גן־עדן, ליבשאפט און האַס, רחמנות׳דיגע טרערן און רויכעריג בלוט... צווישן וויגן און קברים... ווייטער, ווייטער!"

דער נשמה איז אָבער באַשערט געווען אויסגעלייזט צו ווערן. פון די שווערע מחשבות—וועקט זי א קול פון פויקן...

וואו איז זי, ווען?

זי דערקענט נישט דעם אָרט, נישט די צייט...

נאָר א פלאַץ פאַרא תפיסה זעט זי... אָן די אייזערנע גראַטעס אין די קליינע פענצטערלעך ציען זיך שפילענדיג די שטראַלן פון דער זון... זיי גליטשן זיך אויך אָן די שטיקן פון צוזאמענגעשטעלטן געווער ביי דער וואַנט. די סאָלדאַטן האָבן אין האַנט אריין—ריטער באַקומען...

אין צוויי לאַנגע שורות, מיט א שמאָלן דורכגאַנג אין דער מיט,

האָט מען זיך אויסגעשטעלט: „דורך א סטראַי" וועט מען טרייבן... וועמען?

עפּעס א אידל מיט א צעריסן העמד אויפ'ן מאָגערן לייב, מיט א יאַרמולקע אויפ'ן האלב־געגאָלטן קאָפּ. אָט, פירט מען אים צו.

פאַרוואָס קומט עס אים? ווער ווייסט, א פאַרצייטישע זאַך! אפשר פאַר א גנבה, אפשר פאַר גזלה, צי א רציחה, און אפשר א בלבול... עס איז דאָך געווען פאַרצייטן...

און די זעלנער־שמייכלען און טראַכטן: נאָך וואָס האָט מען אונז אזוי פיל גענומען און אויסגעשטעלט? ער וועט נישט אויס־האַלטן די העלפט!

נאָר אָט שטופּט מען אים צווישן די שורות אריין, אָט גייט ער... און ער גייט גלייך און שטרויכלט נישט און פאַלט נישט... ער לייזט שמיץ און האַלט זיי אויס...

א גרימצאָרן כאַפּט אָן דעמאָלט די סאָלדאַטן! ער גייט נאָך, ער גייט!

און די ריטער פייפן אין דער לופט ווי די רוחות און כאַפּן ארום דאָס לייב ווי די שלאַנגען. און דאָס בלוט פון מאָגערן גוף שפּריצט און שפּריצט, און הערט נישט אויף צו שפּריצן!

הור־הא! הור־הא!

אין מיטן טרעפט א סאָלדאַט צו הויך און וואַרפט דעם פאַר'־משפט'ן אראָפּ די יאַרמאָלקע פון קאָפּ. נאָך עטלעכע טריט באַ־מערקט ער עס, דער פאַר'משפט'ער... ער גיט זיך א ריר, גלייך ער האָט א ישוב, און איז זיך מישב, און דרייט זיך אום: ער וועט נישט גיין בגלוי הראש, און ער גייט צוריק ביז צום אָרט, וואו די יאַרמאָלקע ליגט, ער בויגט זיך איין און הויבט זי אויף, און דרייט זיך צוריק אום און גייט ווייטער, רואיג, רויט פאַרבלוטיגט, נאָר מיט דער יאַרמאָלקע אויפ'ן קאָפּ. אזוי גייט ער, ביז ער פאַלט...

און אז ער איז געפאַלן, איז צוגעפלויגן די נשמה און געכאַפּט די יאַרמאָלקע, וואָס האָט אזוי פיל אומזיסטע שמיץ געקאָסט, און איז אַרויף מיט איר צו דער פורטקע פון הימל.

און די דריטע מתנה איז אויך אַנגענומען געוואָרן!
און די צדיקים האָבן זיך פֿאַר איר געמיט: די טויערן פון גן־עדן האָבן זיך איר נאָך די דריי מתנות געעפנט!
און דער „אורים ותומים" האָט געזאָגט:
— אמת שיינע מתנות, אויסטערליש שיינע... צוניץ קומען זיי נישט, נאָר נישט לתשמיש, אָבער לנוי—אויסטערליש.

אַן אָפּקומעניש

פֿאַרצייטיגע חסידים האָבן געוואוסט, ווער חיים־יונה־וויטעלס איז געווען. עס איז גענוג צו זאָגן: דעם אַ ל ט נ׳ס בעל־תפלה. כידוע, האָט מען נישט אַזוי לייכט צוגעלאָזט ביים אַלטן צום עמוד. בפרט ראש־השנה ויום־כפור, און חיים־יונה־וויטעלס האָט טאַקע געדאַוונט ימים נוראים און ער איז עס ווערט געווען: אַ איד אַ למדן, בנגלה און בנסתר, אָבער נאָר אַ שאַרפער למדן, און אַ ירא שמים — אַן אמת אָפּגעהיטענער איד, אפילו נאָך אַ יונגער מאַן, נאָר די תעניתים מיט די סגופים, וואָס ער האָט דורכגעמאַכט, וואָלטן גענוג געווען פאַר צען מנינים... און עברי האָט ער געזאָגט! פאַרשטייט זיך, נישט אויפ׳ן חסידישן אופן, נאָר אַזוי עברי, אַ חתוך הדבור! אַ וואָרט פאַלט ווי אַ פערל פון מויל, און אַ קול האָט ער געהאַט—רבונו של עולם, מען זעט גאָר היינט אַזוינע בעלי תפלות נישט!

אַ קימאַ לן האָבן מיר, אַז ביים „אַלטן“ אין בית־המדרש האָבן געדאַוונט אַ ד׳ מאות... קיין בענק זיינען נישט געשטאַנען, און דער גאַנצער חלל פון בית־המדרש איז געווען אָנגעפּראָפּט מיט מענטשן. אַז אימיצן איז אין מיטן דרינען, ביי שמונה עשרה צי ביי תקיעות, צי ביי כהנים דוכנ׳ען, אַראָפּגעפאַלן דער טלית פון קאָפּ, האָט ער אים שוין נישט אַרויפגעצויגן, אַרויסציען אַ האַנט—מאַן דכר שמיה! און כפלים אויפ׳ן הויף. און אַ הויף איז געווען ביים אַלטן, —מען זעט גאָר היינט נישט אַזוינע הויפן. און פונדעסטוועגן, אַז חיים־יונה־וויטעלס האָט אַרויסגעלאָזט אַ קול, האָט געקלונגען ווי אַ גלאָק אין די אויערן! האָסטו געמעגט שטיין אין ווייטסטן ווינקעלע פון הויף, האָט עס דיר געקלונגען... חיים־יונה־וויטעלס זאָגט שוין בלחש, אַז ביי דיר אין אויער קלינגט נאָך—אַ מעשענע

קויל קאָלערט זיך אין אויער! און היינט זיין „בלחש", דאָס איז גאָר געווען פלאי פלאים. דאכט זיך, דאָס קול האָט זיך אראָפּגע־לאָזט ביז צו דער נידעריגסטער מדרגה, עס איז אזוי שטיל־זיס־וויינענדיג... טיילמאָל דאכט זיך דיר, אז עפּעס א קליין קראַנק קינד אין וויג, וואָס פאָכט שוין מיט'ן לעבן, רופט אזוי שטיל צו דער רחמנות'דיגער מוטער: קום, קום, מאמע, העלף! און דעם שטילן, זיסן „בלחש" האָבן אויך געהערט אלע, אלע—דאָס איז שוין קיין קונץ געווען! און צעלאָזט זיך חיים־יונה־וויטעלס אין א „יעלה" —רבונו של עולם! עס האָט זיך גערדאכט, די ווענט וועלן צעגיין!

און צו דעם אלעם איז עס געווען א באַשמעקטער מענטש, א הדרת פנים—די שכינה, כביכול, האָט אויף אים גערוט, אַנגעטאָן ווי א טאָק. נישט, חלילה, פאר גאוה וועגן! זיין דרך איז אזוי גע־ווען. א זיידענער קאַפּטאָן מיט סטראָקעס, א לייפסקער זיידענער גאַרטל, און א שטריימיל,—האָט עס געבלאַנקט און געבליצט מיט די זילבערנע האָר... און א באָרד א שווארצע, א לאַנגע! ביז'ן גאַרטל אריין א באָרד. און פאות געקרייזלטע, און אויף דער צורה איז געלעגן אויסגעגאָסן די אייגענע זיסע גבורה, וואָס האָט גע־שטעקט אין קול... און א פּאָר אויגן—מענטשן האָבן געגאַפט! נישט איינמאָל פלעגט דער אַלטער זאָגן:

— אַזאַ מענטש דאַרף זיך היטן פאַר אן עין הרע.

מיינט איר דאָך אודאי, ער האָט געמיינט פּראָסט אן עין הרע... אָבער דער אַלטער פלעגט קיינמאָל נישט רעדן אזוי פּראָסט אין פשטות אריין... אן אַנדער מין עין הרע האָט ער געמיינט. פאַר־צייטנס פלעגט זיך גאַנץ אָפט טרעפן, אז א פּריצה, אן אלמנה, צי א גרושה, פלעגט פלוצלונג אריינפאָרן אין א שטעטל אריין, און מיט געוואַלד אויפכאַפּן א איד פון גאַס, פאַרשטייט זיך, וואָס שענער און געזינטער, און אַוועקפירן צו זיך אין פּאַלאַץ אריין, און נויטן צו זינדיגן, מיט גוטן, מיט בייזן. עס פלעגט זיך טרעפן, אז א איר איז נישט עומד בנסיון געווען און כאָטש די פּריצה פלעגט אים, ס'רוב, דערנאָך ארויסוואַרפן, און ער פלעגט, נעבעך, אהיים גיין און תשובה טאָן, תעניתים פאַסטן, טאָן וואָס מען האָט געהייסן, האָט עס דאָך נישט שטענדיג געהאָלפן... אַזאַ שלעכט אויג האָט דער־

„אלטער" געמיינט...

געזאָגט האָט מען, אַז חיים־יונה־וויטעלס איז אַ גרויסער זהיר, אַז אין אַ יאַריד־טאָג, און אין אַזוי זונטאָג צי אין חג'ע קומט ער ממש נישט אַרויס מפּתח ביתו. און פונדעסטוועגן, ווי עס ווייזט זיך אַרויס, האָט דער „אַלטער" רעכט געהאַט..

ויהי היום. חיים־יונה־וויטעלס דאַרף קומען אויף ראש־השנה, דאָס הייסט, ער דאַרף קומען כאָטש אַכט טאָג פאַר ראש־השנה. וואָרום אַ מענטש אויפ'ן וועג, ווי נעוואָרנט ער וועט נישט זיין, איז על־זיך צו פאַרקילן די גרגרת, בפרט חיים־יונה־וויטעלס, וואָס האָט געהאַט אַ מהלך פון איבער צען מייל; און גיין פלעגט ער, פון שכר הליכה וועגן, צופוס... דאַרף ער טאַקע קומען פריער מיט אַ וואָך אָפּרוען זיך, און אַזוי פלעגט ער שטענדיג טאָן. ער פלעגט קומען, אַרומגיין שטיל שווייגנדיג, מיט אַ גרויסער רויטער שאַל אַרומגעוויקלט דעם האַלז, און טאָג אויף טאָג שלינגען רויע אייער. אַ האַלב שאָק איבער'ן טאָג אודאי... און די אייער האָט ער באַקומען פריש פון די הינער פון הויף. וואָרום אַ מפונק איז ער אויך געווען, אַז מיט וואָס עס איז פלעגט ער זיך קאַליע מאַכן דעם מאָגן. ויהי היום, חיים־יונה־וויטעלס דאַרף קומען. עס איז אַכט טאָג פאַר ראש־השנה; עס גייט אַוועק אַ טאָג, בלייבט זיבן; נאָך אַ טאָג און נאָך אַ טאָג, און מען הערט נישט און מען זעט נישט. טראַכט מען, עס מוז עפּעס זיין אַ סיבה... הערט מען, אַז אימיצער פון יענער שטאָט איז געקומען, עפּעס אַ באַלעבאַטישער מענטש, אַ האַלבער חסיד, געקומען געוואָר ווערן, צי עס איז עפּעס אַ דרך. ווערט מען געוואָר, וואו ער איז פאַרפאָרן, לויפט חברה אין אַכסניא אַריין; שלאָפט ער. ליגט ער און כראָפּעט. כאַפּט חברה אַ פרישע קאַן וואַסער פון ברונעם און גיסט אים אָפּ. שפּרינגט ער, דער איד, אויף, נישט טויט, נישט לעבעדיג: וואָס ווילט איר גזלנים?

פרעגט חברה אויף חיים־יונה־וויטעלס.

זאָגט ער, דער איד, נעבעך, און עס קלאַפּט אים אַ צאָן אָן אַ צאָן, אַז חיים־יונה־וויטעלס איז שוין לאַנג אַרויסגעגאַנגען פון דער היים, ער האָט זיך מיט אַלע געזעגנט. עטלעכע פון אנשי שלומנו

האָבן אים באַגלייט פון שטאָט אַרויס ביז צום וואַלד. ביים וואַלד האָט מען זיך אָפּגעשטעלט און גענומען אַ ביסל משקה, ווי דער שטייגער איז. ער איז אויך דערבײַ געווען. מען האָט אים קוים צו־געלאָזט... דערנאָך איז חיים־יונה־וויטעלס מיט׳ן טלית ותפילין אַריין אין וואַלד אַריין און חברה איז צוריקגעגאַנגען.

— ער איז נישטאָ! — זאָגט חברה.

— ווער? — פרעגט דער איד.

— משוגע ביזטו, מטורף? — וואַרפט זיך אויף אים חברה. ווילסט נאָך אַ קאָן קאַלט וואַסער? חיים־יונה־וויטעלס איז נאָך נישטאָ!

— אויב אַזוי, — ענטפערט דער איד און ציטערט, — האָט ער אָדער פאַרבלאָנדזשעט, אָדער ער איז קראַנק געוואָרן אויפ׳ן וועג, אָדער אַ חיה רעה...

— האַלט ס׳מויל! — שרייט די חברה. — און עס בלייבט, מען זאָל מודיע זיין דעם „אַלטן". מודיע זיין... דעם „אַלטן" האָט מען נישט געדאַרפט מודיע זיין, נאָר אַזוי פאַר דרך ארץ... לפנים דאַרף אַלץ זיין על פּי דרך הטבע. און — מען מוז זיך דאָך אַרומקוקן וועגן אַ בעל־תפלה...

זוכט מען אויס אַ גרויסן מקורב, וואָרום קרוב לראש השנה איז מען צום „אַלטן" מיט קיין עסקים נישט צוגעקומען... אַזוי, אַריין, אָפּנעמען „שלום־עליכם" און אַרויס, אָבער קיין שום מחזקות נישט.. און אַזוי ביז נאָך הושענא־רבה. אַזאַ מנהג איז שוין גע־ווען. נאָר ביי אַזאַ סבה! זוכט מען אויס אַ מקורב, שטעלט ער זיך איין. גייט ער צום „אַלטן" אין חדר אַריין, צומאַכן אין גאַנצן די טיר הינטער זיך, לאָזט חברה נישט; עמיץ האָט אַריינגעשטעלט אַ פוס, בלייבט אַ שפּאַרע, און חברה שטייט הינטער דער טיר און הערט אונטער.

הערן זיי, ווי דער מקורב גייט צו, — דער אַלטער מאַכט עפּעס שטיל, דערנאָך דערהערט מען דעם סוף פסוק: טרחכם, משאכם וריבכם... דערנאָך אַ פּאָר ווערטער וועגן חשבון הנפש... אַז דער גרעסטער און דער קלענסטער דאַרפן פאַר ראש השנה מאַכן חשבון הנפש... און עפּעס אַ משל למלך. וואָס, האָט מען נישט געהערט.

ווייל סוף ימיו פלעגט דער אלטער רעדן גאר שטיל... שפארט מען נאך אביסל אויף די טיר, זעט מען ווי דער אלטער זיצט, מיט'ן קאפ אראפגעלאזט אויף דער האנט, זייער מיד, ווי ער איז שוין געווען ביז צו דער פטירה, די גרויסע ברילן אויפ'ן שטערן, די אנדער האנט אויפ'ן זוהר...

— נו, הכלל—מאכט ער,—וואס ווילסטו?

דערציילט אים דער מקורב, אז, באשר בכן, חיים־יונה־וויטעלס איז נאך נישטא... דערנאך,—אז עס איז געקומען א איד פון דארט... און ער דערציילט אים כהויה די מעשה פון דער אכסניא, און וואס דער איד האט געזאגט... הערט ער אויס, דער „אלטער", און שווייגט. מען זעט בחוש, אז מען האט אים קיין נייעס נישט דערציילט... דערנאך האט ער אפגעזיפצט; זעט מען, אז ער האט קיין נחת נישט דערפון. זאגט דער מקורב,—כלומרשט פאר זיך, נאר אזוי, דער „אלטער" זאל הערן,—אז חיים־יונה־וויטעלס איז א טאטע פון קינדער,—זאגט דער אלטער: מן הסתם...

— און ווער,—פרעגט שוין פראסט דער מקורב—וועט צוגיין צום עמוד?

מאכט ער, דער אלטער:

— שוטה, ער קאן נאך קומען!

און אזוי ביז נאך הושענא־רבה. אזא מנהג איז שוין געווען. נאר ביי א שמחה. חברה האט אים הינטער דער טיר א ווארע גע־מאכט. ער האט ביי זיי קיינעם אפילו קיין שלום נישט גענומען, און אריינגעלאפן גלייך צום אלטן, און דאס פנים האט אים גע־שטראלט פון שמחה און די אויגן האבן אים געלויכטן.

— רבי,—האט ער אויסגעשריען, — גאט האט מיר געהאלפן, כ'בין דא! א נס!

און אזוי ווי ער זאגט עס ארויס, פאלט אריין חיים־יונה־ווי־טעלס מיט.

און דאס קול ציטערט אים פאר פרייד.

נאר דא איז געשען אזוינס, וואס זאל שוין טאקע קיינמאל נישט געשען!

דער „אלטער" הויבט אויף דעם קאפ, קוקט אויף חיים־יונה־ווי־

טעלם שארף, קאלט און שארף. איך וויים? אויף א קל שבקלים קוקט מען נישט אזוי. און פלוצלונג שטעלט ער זיך אויף מלא קומתו, גלייך א בוים וואלט פלוצלונג ארויסגעשפרונגען פון דער ערד... פון שלום געבן—נישט צו רעדן, דער „אלטער" האלט די האנט הינטער זיך, און פלוצלונג גיט ער א געשריי:

— נואף!

האר און נעגל האבן זיך קאפויר געשטעלט, און חיים־יונה־וויטעלס, אזוי ווי ער איז געשטאנען, האט ער געגעבן א פאל אויף דער ערד, גלייך עס וואלט אים פלוצלונג א דונער געטראפן.

דער עולם שטייט אפהענדיג, און דער אלטער זעצט זיך צוריק און זאגט מיט זיין שטיל קול:

— נעמט אים, טראגט אים אין בית־מדרש אריין, מונטערט אים אויף, און זאל ער זיך פאר אייך מתודה זיין...

און אזוי איז געשען...

אז חיים־יונה־וויטעלס איז אביסל צו זיך געקומען און מען האט אים ארויפגעזעצט אויף דער באנק, איז עס שוין נישט געווען דער איינענער חיים־יונה־וויטעלס... שווארץ ווי די ערד, די אויגן איינגעפאלן און ברענענדיג, ווי אין א פיבער, אדער, השם ישמרנו, ווי ביי א דבוק. און דעם קאפ מוז מען אים אונטערשפארן, אנים שלאגט ער זיך אן דער וואנט: אזוי ציטערט ער אין גאנצן... און פון די ווייסע ליפן רינט עפעס א מין שוים, רחמנא יצילנו; און אז דער מענטש עפנט די ווייסע ליפן און וויל רעדן, איז עס שוין נישט זיין קול...

— רבותי, — שטאמלט ער מיט א גרוים געבעט, אז עס האט דאס הארץ געשניטן, — רבותי, איך בין קיין נואף נישט... און ער קוקט זיך אום, און זעט, אז מען גלויבט אים נישט. אין די אויגן זעט ער, בעט ער זיך:—רבותי, פירט מיך צו צום ארון קודש!

ער וויל שווערן,—נו, קאן מען אים צולאזן צו א שבועה, אז דער „אלטער" האט בפירוש געזאגט... זאגט חברה: „ווילסט דערציילן, דערצייל, נאר אן שבועות"...

הויבט ער אן דערציילן. דאס קול ברעכט זיך אים וואס אמאל

איבער, נאָר די אויגן, מיט וועלכע ער קוקט אַרום אויפ'ן עולם, בעטן זיך... ער דערצײלט,—מויל און אויערן אויפצושטעלן!

אַרויסגעגאַנגען איז טאַקע חיים־יונה־ווײטעלס פון זײן שטאָט צו דער רעכטער צײט, ווי יאָר בײ יאָר. גענומען טלית ותפילין, אביסל צידה לדרך און געלאָזט זיך אין וועג אַרײן. דער איד אויף דער אכסניא האָט, נעבעך, ערלעדך דערצײלט: חברה האָט אים באַגלײט, געטרונקען לחיים, און געגן האַלבן טאָג, איז חיים־יונה־ווײטעלס אַוועק רעכטס מיט'ן וואַלד, און חברה איז צוריק אין שטאָט אַרײן...

גײט ער אַזוי אַ שעה אַנדערהאַלבן, שטעלט ער זיך אָפּ און וויל מנחה דאַוונען. דעם וואַלד קען ער גוט, כמעט יעדן בוים, נאָר פאַרלאָזן זיך אויף טביעת עין וועגן „מזרח" וויל ער ניט. גײט ער, וואו דער וואַלד ווערט ליכטיגער, און וויל אַרויס אויפ'ן פעלד, בכדי צו זען, וואו די זון לאָזט זיך אַראָפּ צום אונטערגײן. קומט ער אַרויס אויף אַ וועג צווישן וואַלד און פעלד, טוט אַ קוק אַרויף צום הימל און בלײבט שטײן: ער האָט נאָך אַזאַ הימל נישט גע־זען, אַזאַ ברענענדיגן מערב נישט געזען. ממש אַ שטיק פײער. קוקט ער אַזוי און איז מהרהר בתשובה; ער דערמאָנט זיך אָן פײער פון גיהנום. און ער שטײט אַזוי, און איז מהרהר בתשובה, און הערט נישט, אַז הינטער אים אין שווערן זאַמד פאָרט אַ קאַרעטע... עס איז אַן אָפענע קאַרעטע, אויבן אָן איז געזעסן אַ יונגע פּריצה... הינטער איר—אַ יעגער, אַ מין קאָזאַקל, ווי פאַרצײטנס דער שטײנער איז געווען; פון פאָרנט—אויך אַ יעגער, אויך אַ מין קאָזאַקל, אחוץ אַ שמײסער מיט דרײ פּאָר לײצן אין דער האַנט—דרײ פּאָר פערד נאָשפּיץ. און אַז ער האָט דערהערט, איז שוין געווען צו שפּעט, איז ער שוין געפאַלן דער פּריצה אין די אויגן אַרײן.

— שטײ, איד!—האָט זי אַ געשרײ געטאָן, שטײ באַשמעקטער מענטש!—און זי פאַרהאַלט די קאַרעטע.

מן הסתם איז חיים־יונה־ווײטעלס נישט שטײן געבליבן, כהרף עין איז ער צוריק אַרײן אין וואַלד, און לויפן לויפט ער פאַר זיך—פײל פון בויגן, מיט אַלע כחות... הערט ער אָבער דער פּריצה'ס קולות... זי שיקט אים נאָך די קאָזאַקלעך—שלעכט! זײ וועלן

אים דעריאָגן! האָט ער א ישוב און באַהאַלט זיך.

וואו באַהאַלט ער זיך?

אין יענע וועלדער זיינען פאַראַן משונה'דיגע בוימער... הויכע, געזונטע בוימער, און די צווייגן וואַקסן ביי זיי אַרויס פון שטאַם, ווי ביי אַלע בוימער, נאָר—גבורת הבורא—אַז זיי קומען אַרויף ביז א געוויסער הויך, בויגן זיי זיך אויס ווי די פיילנבויגן, און וואַקסן קיילעכדיג צוריק אַראָפּ, ביז צו דער ערד, און וואַקסן אפילו טיילמאָל טיף אין דער ערד אַריין. שפּרינגט ער אַריין אין אַזאַ סוכה פון צווייגן, וואַרפט זיך מיט אן אימפּעט אויף דער ערד און האָט א מערכה, וואָס ער פאַלט אויף א ווייכן מאָך... נאָר, ווען ער זאָל זיך אפילו געווען עפּעס טאָן, וואָלט ער אויך קיין קול נישט אַרויסגעלאָזט; ער האָט מורא אפילו הויך צו אָטעמען; ער האָט פחד, מען זאָל נישט הערן, ווי עס שלאָגט ביי אים דאָס האַרץ, ווייל די קאָזאַקלעך לויפן אויף און אָפּ, קומען נעענטער און דערווייטערן זיך, און רופן איינער צום צווייטן; האָפּ־האָפּ! האָפּ־האָפּ! ווי מען איז זיך נוהג אין וואַלד. נאָר שטילערהייט, אין צעגאָסענעם האַרץ, איז ער מתפלל צום בורא עולם, ער זאָל אים ניט ברייגגען צו קיין נסיון... ווייל די פּריצה, דאָס האָט ער דערזען, איז געווען גאָר א יפה־פיה, אין אן אָפּן סויבלענעם פוטער, און פון פאָרענט האָבן איר געבליצט בריליאַנטן, א מכשפה!—בעט ער זיך נעבעך: רבונו של עולם, צי עס איז א בשר ודם, צי א רוח, צי וויים איך וואָס, זיי מיך מציל פון אירע הענט...

און די הויט ציטערט אויף אים, ווייל ער הערט, ווי די פּריצה שרייט און בייזערט זיך, פאַרוואָס מען געפינט אים נישט. „איך וועל פון אייך, כלבים, די הויט אָפּציען, און דאָס פלייש פאַר די הינט וואַרפן... אויף א פאַל וועל איך אייך זעצן"... און ער פרואווט זיך טרייסטן, אפשר איז עס, טראַכט ער, גלאַט א מרשעת, א שונא ישראל, וויל מיך כאַפּן און פייניגן, אין תפיסה אַריינזעצן —איז ער מקבל אויף זיך דעם גזר־דין... אבי ניט קיין זינד! רבונו של עולם, אבי נישט קיין נסיון!

עס איז אָבער באַשערט געווען א נסיון... און אַז די פּריצה האָט געזען, אַז די קאָזאַקלעך געפינען נישט, האָט זי געהאַלטן א הונט

אויף דער שוים, נעמט זי און לאָזט אראָפּ דעם הונט, און דער הונט לויפט אין וואַלד אריין, און שנאַפּט אונטער די בוימער, און האָט אים דערשנאַפּט... און די קאַזאַקלעך זיינען צוגעקומען, און האָבן תיכף ומיד ארויסגענומען שטריק און האָבן אים געבונדן און אוועקגעטראָגן צו דער פּריצה.

— פאַרוואָס האָט איר אים געבונדן?—בייזערט זי זיך.

— ער האָט געביסן!—ענטפערן זיי און וואַרפן אים דער פּריצה צופוסנס אין קאַרעטע אריין, און דאָ הויבט זיך אָן דער נסיון...

בשעת מעשה, אז מען האָט אים געכאַפּט און געבונדן, האָט חיים־יונה־וויטעלס א נדר געטאָן, די אויגן נישט צו עפענען, איר אין פּרצוף אריין נישט צו קוקן... נאָר קול באשה איז אויך געגוג, ער פילט, ווי דאָס קול צוגייט אים אין אַלע אברים, ווי עס ווערט אים הייס אין אַלע גלידער. צו די קאַזאַקלעך האָט זי געשריגן; צו אים — ממש זי זינגט. זי וועט אים — זאָגט זי זינגענדיג — אליין אויפבינדן, און יעדן אָרט, וואו דער שטריק האָט זיך צוגעריבן, וועט זי אויסקושן... זי וועט אים פירן צו זיך אין פּאַלאַץ אריין... א גן־עדן וועט ער האָבן...

און די קאַרעטע פאָרט צוריק, און זי בינדט און בינדט אים אויף די שטריק, און דאָרט, וואו זי רירט זיך צו צו זיין לייב, יאָגט אים אריין פון די פינגער א מין שמעקענדיגע ווארימקייט.

איז ער דאָך אָבער פאָרט חיים־יונה־וויטעלס, שטאַרקט ער זיך, פאַלט ער צו אירע פיס, הויבט זיך אָן צו בעטן... זייער לשון האָט ער געקאָנט... בעט ער זיך:

— פּריצה, ליכטיגע פּריצה... גרויסע, ליכטיגע פּריצה, וואָס ווילסטו פון מיר?

— איך וויל דיין גוטס,—זאָגט זי,—איך געפעל דיר דען נישט?

— פּריצה, ליכטיגע פּריצה... וואָס טויג דיר א מיאוס'ער, קרעציגער איד (זינט ער לעבט האָט ער קיין שפּרינקעלע אופ'ן לייב נישט געהאַט, נאָר ער וויל זיך פאַר'מיאוס'ן). צי איז דיין ערגסטער קנעכט דער פאַסטוך, וואָס פאַשעט דיינע חזירים, נישט שענער און נישט שטאַרקער פאַר מיר?

און זי לאַכט:

— ניין! שענער און באשמעקטער פאר דיר איז נישטא! דיין אטעם,—זאגט זי,—ברענט מיך ווי א פייער... און זאלסט נאך די אויגן עפענען...

און ער בעט זיך ווייטער:

— גרויסע ליכטיגע פריצה, איך בין א איד... און אונזער הייליגע תורה אסר'ט אזוינע זאכן... לאז מיך נישט פארלירן די וועלט און יענע וועלט...

זאגט זי, זי וועט אים געבן מער ווי שני עולמות...

בעט ער זיך ווייטער:

— איך בין א איד און האב א ווייב א אידענע, און זעקס קינדער בחורים האב איך... צי דארף אזא גנעדיגע, גרויסע, ליכטיגע פריצה צונעמען ביי אן ארימער אידענע א מאן, און ביי זעקס אידישע בחורים א טאטן—דו, וואס האסט פאלאצן און משרתים...

און זי האלט זיך ביים איהריגן:

— קוק אויף מיר! זאגט זי כמעט מיט א געבעט...

און פארן פארט מען אלץ צוריק, און די פריצה גיט אין מיטן א באפעל:

— גאלאפ דורכ'ן שטעטל!

פארשטייט ער, אז מען קומט צו צו זיין שטעטל, אז די פריצה האט מורא, ער זאל נישט אראפשפרינגען... וועט ער טאקע—שטארקט ער זיך—מיט גאט'ס הילף אראפשפרינגען—עפנט די אויגען, צו זען, ווען אראפצושפרינגען...

— און דעמאלט—פארברעכט ער די הענט—האב איך זי נאך אמאל געזען... אירע אויגן האבן מיך דורכגעברענט...

— און פונדעסטוועגן—שפרינגט ער אויף מיט א פלוצלונגער גבורה—פונדעסטוועגן האב איך דעם יצר־הרע גובר געווען... איך בין נישט קיין נואף—און דאס קול ווערט אים אלץ שטארקער און שטארקער—אין מיטן מארק בין איך אראפגעשפרונגען... א נס איז מיר געשען, די פערד האבן זיך פאר עפעס דערשראקן און א כאפ געטאן אן א זייט... אניט וואלט איך ארונטער אונטער די רעדער... און דאס האב איך געוואלט, דאס איז געווען מיין מיין...

און ער שטעלט זיך אויף, און די אויגן פלאמען אים, און ער

הויבט אויף די רעכטע האַנט, ווי צו אַ שבועה, און וויל ווייטער עפּעס זאָגן, מן הסתם שווערן, נאָר באותו הרגע דערהערט זיך דעם „אַלטנ׳ס" קול:

— אָבער ווייטער, וואָס איז ווייטער געשען?

בשעת ווען חיים־יונה־וויטעלס האָט זיך מודה געווען און דער עולם איז געשטאַנען אַרום אים, איז אַריינגעקומען דער „אַלטער", און קיינער האָט נישט געהערט. מענטשן, וואָס ער איז געשטאַנען הינטער זיי, האָבן דערנאָך געזאָגט, אַז טיילמאָל האָבן זיי געפילט, ווי עפּעס ברענט זיי אין די פּלייצעס, זיי האָבן אָבער קיין צייט נישט געהאַט זיך אומצוקוקן. אַז מען האָט דערהערט דעם „אַלטנ׳ס" קול, האָט זיך תוך כדי דבור דאָס ראָד פאַר אים געשפּאָלטן, און ער איז נעענטער צוגעגאַנגען צו חיים־יונה־וויטעלס.

— דערצייל, דערצייל ווייטער! — הייסט דער „אַלטער".

— ווייטער? וואָס ווייטער? — וואונדערט און שרעקט זיך חיים־יונה־וויטעלס. — ווייטער? — די קאַרעטע מיט דער פּריצה, אפשר איז עס אַ מכשפה, אפשר אַרוח געווען, איז אַוועק... די מאַרק־מענטשן זיינען געבליבן ווי פאַרשטיינערט. אַנדערע האָבן אָנגעהויבן צו מיר צו צולויפן, איך אָבער בין געשווינד אַהיים געלאָפן, און די טיר פאַרשלאָסן, און פון אינעווייניג די לאָדן פאַרמאַכט, איך האָב קיינעם נישט געוואָלט זען... קיינעם נישט... די קינדער זיינען אין דערהיים נישט געווען... נאָר טריינע־ביילע... אַז זי האָט מיך דערזען, האָט זי אַ ווילדן געשריי געטאָן... איך הייס איר שווייגן...

— שווייג, שווייג... אַ גרויס נס... גאָר אַ גרויס...

— וואָס, וואָס? — פרעגט זי מיך...

גיי, זאָג איר!

קומט זי צו מיר צו, און עס כאַפּט מיך אַרום אַ שמחה, אַ וואַרימקייט, כאַפּ איך אַרום מיין טריינע־ביילע, און הויב אָן פּים איר צו טאַנצן, און צו טאַנצן, און צו זינגען... ריידן קאָן איך נישט... על הנסים זינג איך... מיינט זי, איך בין משוגע, וויל זי ווייטער שרייען, האַלט איר צו דאָס מויל...

— און וואָס ווייטער? — פרעגט דער „אַלטער" שוין מיט גוטן...

— רבי, הייליגער רבי! וואָס ווייטער? איך זע דאָך, איר ווייסט אַלץ.. איך האָב געוואָלט אַרויסטרייבן דעם גאַנצן יצר הרע, גאָר אין גאַנצן... האָב איך זי מחבק ומנשק געווען... ס'איז דאָך מיין ווייב, מיין כשר ווייב... און די לאָדן...

און דער „אַלטער" האַקט אים איבער און רופט זיך אָן:

— יאָ, חיים־יונה־וויטעלס... אָבער בשעת מעשה האָסטו די אויגן פאַרמאַכט, און דעמאָלט האָסטו י ע נ ע געזען, י ע נ ע... און אַ רגע כמימרא האָסטו זיך צו יענער מתכוין געווען... אַ רגע כמימרא... ניין?

חיים־יונה־וויטעלס איז פאַר שרעק און צער שיער נישט נאָך אַמאָל אומגעפאַלן.

— רבי, — מאַכט ער, — עס איז אמת... אמת... אַ רגע, נאָר אַ רגע...

און דער אַלטער הויבט אָן שמייכלען...

— האָסטו, הייסט עס, געזינדיגט אַ רגע מיט דער מחשבה... מיין בעל־תפלה האָט אַ רגע געזינדיגט מיט דער מחשבה. וואָס? און מחשבה איז נפש... און ווער דען זינדיגט, אַז נישט דאָס נפש? דער ג ו ף אפשר זינדיגט? דער עפר ואפר אפשר? וואָס?

און חיים־יונה־וויטעלס פאַלט אַנידער, און פאַלט צו מיט די ליפּן צום „אַלטנס" פּאַנטאָפל:

— רבי! — שרייט ער צו אים אַרויף, — האָט איר שוין פאַר מיר קיין תשובה נישט?

און דער „אַלטער" בויגט זיך צו אים אַראָפּ, און הייסט אים זיך אויפהויבן און זאָגט אים:

— נאַרעלע? ביזט נאָך ווייניג אָפּגעקומען?... דאָס האָב איך דאָך געמיינט!

— און אַצונד — שלום עליכם! — און ער דערלאַנגט

אים „שלום".

—און שכר הליכה — זאָגט ער — וועסטו אויך האָבן. כאָטש דו ביזט געקומען צופאָרן... דאָס איז שוין מיין זאך!

ווי אזוי חיים־יונה־וויטעלס האָט דאָס מאָל געדאַוונט, קאָנט איר אייך משער זיין. אין די עולמות העליונים האָט געקלונגען...

זיבן גוטע יאָר

דאָס איז אַ געשיכטע, וואָס איז געשען אין טורבין.

אין טורבין איז געווען אַמאָל אַ טרעגער, האָט ער געהייסן טוביה און איז געווען א גרויסער אָרימאַן. איינמאָל, דאָנערשטאָג, שטייט ער אַזוי אין מאַרק, מיט די פּאָלעס פאַרשאַרצט אונטער'ן שטריק אויף די לענדן, און קוקט אויס, פון וואַנען עס וועט קומען זיין הילף, ער זאָל פאַרדינען עפּעס אויף שבת. און דאָ שטייען די געוועלבן אַרום און אַרום ליידיג. אין יוצא ואין בא. מען זעט נישט, עס זאָל עמיצער קומען סחורה קויפן, עס זאָל זיין וואָס אָפּצוטראָגן. הויבט ער, נעבעך, אויף די אויגן צום הימל מיט אַ געבעט, ער זאָל, חלילה, קיין פאַרשטערטן שבת נישט האָבן, און זיין ווייב סעריל מיט די קינדערלעך זאָלן, חס ושלום נישט הונגערן אום שבת.

ווי ער איז אַזוי מתפלל, דערפילט ער, אַז עמיץ גיט אים אַ צופּאַר דער פּאָלע. קוקט ער זיך אום, זעט ער פאַר זיך אַ דייטשל, אָנגעטאָן ווי אַ שיסער אין וואַלד, מיט אַ פעדער אויפ'ן קאַפּעלושל און אַ גרינעם אויפלאָג אויפ'ן שפּענצער. און דאָס דייטשל זאָגט צו אים אויף ריין דייטש, וואָס מיר זעצן דאָ איבער אויף עברי־טייטש, מיט די ווערטער:

— הער, טוביה, דיר איז באַשערט געוואָרן זיבן גוטע יאָר. זיבן יאָר פון מזל און הצלחה, און אוצרות געלט. ווענדט זיך עס אָבער אָן דיר, ווען דו ווילסט האָבן די גוטע יאָר. ווילסטו—וועט דיר אויפשיינען דיין מזל נאָך דעם היינטיגן טאָג, און איידער עס וועט אונטערגיין די זון, וואָס שטייט דיר איבער'ן קאָפּ, וועסטו קאָנען אָפּקויפן גאַנץ טורבין מיט דער סביבה, אָבער נאָך זיבן יאָר וועסטו צוריק ווערן אַן אָרימאַן, ווי דו ביזט געווען. און

ווילסטו—וועט די גוטע, געבענטשטע צייט קומען ערשט צום סוף פון דיינע יאָרן, און דו וועסט אָוועקגיין פון דער וועלט דער גרעס־טער גביר.

געוועזן איז עס, ווי עס האָט זיך אַרויסגעוויזן, אליהו הנביא, וואָס האָט זיך, ווי זיין שטייגער איז, אין אַ דייטשל פאַרשטעלט. טוביה אָבער האָט געמיינט, אַז עס איז, להבדיל אלף אלפי הבדלות, אַ פּראָסטער כשוף־מאַכער, ענטפערט ער אים:

— מיין ליב דייטשל, לאָז דו מיך געמאַך, וואָרום איך בין, נישט פאַר דיר געדאַכט, אַ גרויסער עני ואביון, איך האָב אויף שבת נישט, און איך האָב דיר נישט מיט וואָס צו באַצאָלן פאַר דיינע עצות מיט דיין טרחה.

אַז דאָס דייטשל אָבער האָט אים נישט אָפּגעלאָזט און איבערגע׳חזר׳ט אים די ווערטער איינמאָל, צוויי מאָל און דריי מאָל, איז עס טוביה׳ן שוין אַריין אין קאָפּ, ענטפערט ער אים:

— ווייסטו וואָס, ליב דייטשל, אויב דו מיינסט עס ערנסט מיט מיר און ביזט נישט קיין לוועג לרש, און דו פרעגסט מיך באמת, מוז איך דיר זאָגן, אַז איך בין מיך נוהג, ביי יעדער זאַך, וואָס קומט מיר פאָר, זיך אָן עצה האַלטן מיט מיין ווייב סערל און אָן איר קאָן איך דיר קיין קלאָרע תשובה נישט געבן.

זאָגט אים דאָס דייטשל, אַז עס איז זייער אַ גוטע זאַך, זיך אָן עצה צו האַלטן מיט דער פרוי און ראָט אים, ער זאָל זי גיין פרעגן, און ער, דאָס דייטשל, הייסט עס, וועט דאָ שטיין און וואַרטן אויף אַ תשובה.

טוביה קוקט זיך נאָך אַמאָל אום אין אַלע זייטן, קיין פאַר־דינסט זעט ער נישט. טראַכט ער זיך, וואָס ער קאָן דאָ אָנווערן, ער וועט אַהיים גיין פרעגן. לאָזט ער אַראָפּ די פּאָלעס און גייט אַרוים הינטער דער שטאָט וואו ער האָט געוואוינט, כמעט שוין אויפ׳ן פעלד, אין אַ ליימען שטיבל, איבערשמועסן זיך מיט סעריל זיין וויב.

ווי סעריל האָט אים דערזען דורך די אָפענע טיר (עס איז זומער געווען), איז זי אים אַרויסגעלאָפן אַנטקעגן מיט גרויס שמחה, זי האָט געמיינט, אַז ער ברייננט איר אַ התחלה אויף

שבת, זאָגט ער איר אָבער:

— ניין, סעריל, זיין ליבער נאָמען האָט מיר נאָך קיין פאַר־דינסט נישט באַשערט, דערפאַר אָבער איז צו מיר געקומען א דייטשל...

און ער דערציילט איר אַזוי און אַזוי. באשר בכן, דאָס דייטשל זאָגט, אַז עס איז אים באַשערט זיבן גוטע יאָר, און עס ווענדט זיך אָן אים, ווען די גוטע יאָר זאָלן קומען, אַצונד אָדער פאַר דער פּטירה. פרעגט ער ביי איר אַן עצה: ווען?

טראַכט סעריל נישט לאַנג און ענטפערט אים:

— גיי, מיין ליבער מאַן, און זאָג דעם דייטשל, אַז דו ווילסט די זיבן גוטע יאָר אויף דער רגע!

— פאַרוואָס, סעריל? — פרעגט טוביה פאַרוואונדערט,— נאָך זיבן יאָר וועלן מיר דאָך ווערן צוריק אָרימע לייט, און דעם יורד איז דאָך ערגער, ווי א פּראָסטן אָרימאַן?

— פאַרזאָרג נישט, מיין ליבער גוטער פריינט, די וועלט. דערווייל נעם, וואָס מען גיט דיר און זאָג: ברוך ה׳ יום יום! בפרט, אַז מען דאַרף דאַרף חדר־געלט פאַר די קינדער. מען האָט זיי מיר אַהיים געשיקט, אָט זע, ווי זיי שפּילן זיך אין זאַמד.

דאָס איז געגנוג געווען, טוביה זאָל צוריק לויפן צום דייטשל מיט א קלאָרער תשובה, אַז ער וויל די זיבן גוטע יאָר תוך כדי דבור. זאָגט אים דאָס דייטשל:

— רעכן נאָר איבער, טוביה, היינט ביזטו א מענטש מיט כח און קאָנסט פאַרדינען, אַמאָל מער, אַמאָל ווייניגער... וואָס וועט אָבער זיין שפּעטער, אַז דו וועסט עלטער ווערן און וועסט זיין א יורד, און אַזוי פיל כח צו דער אַרבעט וועסטו אויך נישט האָבן —

ענטפערט טוביה:

— הער, דייטשל, מיין ווייב סעריל וויל באַלד. ערשטנס, זאָגט זי, ברוך ה׳ יום יום און הייסט אויף שפּעטער נישט זאָרגן, און צווייטנס האָט מען אונז די קינדער פון חדר אַהיים געשיקט...

— אויב אַזוי, — זאָגט אים דאָס דייטשל, — גיי אַהיים, און איידער דו וועסט קומען אין שטוב אַריין, וועסטו זיין אַן עושר!

ווייל ער אים פֿאַרט איבערפּרעגן וועגן נאָך די זיבן יאָר, איז אים אָבער דערווייל דאָס דייטשל פֿאַרשוואונדן געוואָרן.

גייט ער, טוביה, אַהיים. געוואוינט, האָבן מיר שוין געזאָגט, האָט טוביה הינטער דער שטאָט, כמעט אויפֿ'ן פֿרייען פֿעלד. קומט ער צו צו דער שטוב, זעט ער, ווי די קינדער שפּילן זיך הינטער דער שטוב אין זאַמד. גייט ער צו, דערזעט ער, אַז זיי שאַרן אַרויס פֿון אַ גריבל נישט קיין זאַמד, נאָר ריין גאָלד, טאַקע זהב טהור... פֿאַרשטייט זיך, אַז מער האָט מען נישט נעדאַרפֿט, עס האָבן זיך שוין אָנגעהויבן די זיבן גוטע יאָר, די זיבן מזל'דיגע יאָר...

די צייט לויפֿט אָבער פֿייל פֿון בויגן און זיבן יאָר גייען אַריבער געשווינד. קומט נאָך די זיבן יאָר דאָס דייטשל צו טוביה'ן, אים אָנצוזאָגן, אַז די זיבן יאָר זיינען אַריבער און אַז היינט פֿאַרנאַכט וועט נעלם ווערן דאָס גאָלד אין דער ערד, דאָס גאָלד אין שטוב און אפֿילו דאָס גאָלד, וואָס זיי האָבן געקאָנט באַהאַלטן ביי לייטן...

טרעפֿט ער טוביה'ן, ווי ער שטייט אין מיטן מאַרק, ווי פֿאַר זיבן יאָר, מיט די זעלבע פֿאַרשאַרצטע פּאָלעס אונטער די לענדן און קוקט אויס אויף אַ פֿאַרדינסט. זאָגט ער אים: הער, טוביה, די זיבן יאָר זיינען אַריבער!

ענטפֿערט אים טוביה: גיי, זאָג מיין ווייב סערקל, ווייל דאָס עשירות איבער די גאַנצע זיבן יאָר איז געווען ביי איר אין דער האַנט.

נייען זיי ביידע אַרויס הינטער דער שטאָט און קומען צום זעלבן ליימענעם הייזל אויפֿ'ן פֿעלד און טרעפֿן סערלען פֿאַר דער טיר. און זי איז אויך אָרים געקליידעט ווי אַמאָל, נאָר איר פּנים שמייכלט.

זאָגט איר דאָס דייטשל מיט די זעלביגע ווערטער, אַז די זיבן גוטע יאָר זיי:ען אַוועק.

ענטפֿערט זי אים, אַז זיי האָבן קיין גוטע יאָר נאָך נישט אָנגעהויבן צו האָבן, אַז זיי האָבן קיינמאָל נישט געהאַלטן דאָס

געלד פאַר זייער אייגנס, ווייל, וואָס אַ מענטש פאַרדינט מיט זיינע צען פינגער, דאָס איז זיינס, און אַזוי עשירות, וואָס קומט אָן שוויים און אומגעזוכט, איז נאָר אַ פקדון, וואָס זיין ליבער נאָמען לאָזט איבער ביי מענטשן אין די הענט פאַר אָרימע־לייטס וועגן... זי האָט נאָר פון געלד אויף שכר־למוד גענומען, דאָס איז גאָט׳ס תורה, מעג מען פאַר זיין תורה מיט זיין געלד צאָלן, מער נישט! און אויב זיין ליבער נאָמען האָט פון היינט אָן אַ בעסערן בעל־פקדון פאַר זיין געלד, מהיכא תיתא, זאָל ער צונעמען און איבערגעבן אַן אַנדערן!

אליהו הנביא האָט עס אויסגעהערט און איז נעלם געוואָרן. ער האָט עס איבערגעגעבן דעם בית־דין של מעלה, און דער בית־דין של מעלה האָט גע׳פסק׳עט, אַז עס איז קיין בעסערער בעל־פקדון נישט פאַראַן, און די זיבן יאָר האָבן זיך נישט אויסגעלאָזט כל־זמן טוביה און זיין ווייב סעריל האָבן געלעבט.

די תאוה צו קליידער

אין שעברשין, אונטער זאמאשץ, איז אמאָל געווען אן אשה, האָט זי געהייסן באשע־גיטל; איז זי געווען פון א זייער שיינער משפחה, אן אמת'ע בת־טובים און א חסיד'ס א ווייב. און דער חסיד, מיט'ן נאָמען אלימלך, פלעגט זעלטן זיין אין דערהיים, ווייל ערשטנס איז ער א לייפּסקער סוחר געווען, און, דעמאָלטיגע צייטן, איז א נסיעה קיין לייפּסק געווען מער, ווי היינט א נסיעה מעבר לים, קיין אמעריקע. און צווייטנס פלעגט ער, כאָטש איין מאָל אין יאָר, פאָרן צום לובלינער צדיק. פאַלט איין דעם בעל־דבר צו באנוצן זיך מיט דער צייט, שאין האיש בביתו, וואָס דער מאן איז נישטאָ אין דערהיים, אנצוריידן באשע גיטלען צו אן עברה.

ווייסט ער אָבער, אז צו קיין גראָבער עברה צורידן וועט ער זי נישט. ווייל באשע גיטל איז באמת געווען א כשר'ע נשמה און א גרויסע בקיאה אין די ספרים הקדושים אויף עברי־טייטש, און, א חוץ דעם, איז זי זייער און זייער געוואָרנט געווען אין די מצוות, אין וועלכע אן אשה דאַרף זיין געוואָרנט; איז ער זיך מישב און וויל איר כאָטש אריינברענגען א תאוה צו מלבושים מיט צירונג. וואָרום דער חסיד אלימלך איז געווען א גרויסער עושר און פלעגט איר געבן ביד רחבה ומלאה אויף הויז־פירונג.

אויך קומט ער, דער בעל־דבר, צו איר נישט פראָסט. ער ווייסט, זי וועט אים פשוט אויסלאכן, חוכא וטלולא מאכן; ווייסט זי דען נישט, אז מלביש זיין און אויסצירן דאַרף מען די הייליגע נשמה, נישט דעם זינדיגן גוף, וואָס איז פאַרט נישט מער, ווי קיי

און שפּיי; היינט רויט, מאָרגן טויט... גייט ער, דער בעל־דבר, און פאַרשטעלט זיך פאַר'ן יצר־טוב, און נעמט זי איין מיט גוטע, פרומע און זיסע ריידעלעך. ער מיינט טאַקע לשם מצוה, לשם שמים... און ליגט, ווי זיין שטיינער איז, די שמד'קייט אין דער יראה אַריין.

— אָט גייט, — זאָגט ער, — אַ היילינער יום־טוב, פּסח, זכר ליציאת מצרים, און זיין ליבער נאָמען האָט דיך געבענטשט מיט אַלעם גוטן, איז, באַשע גיטל, אַ יושר, זאָלסט לכבוד דעם היילינן יום־טוב באַנייען אַ מלבוש! עס איז, אי אַ יושר, אי אַ מצוה: דער שניידער וועט פאַרדינען אויף פּסח, און דו וועסט מקיים זיין ושמחת בחגך! וואָס, ניין?

ווייל באַשע גיטל האָבן אַ ישוב. דערמאָנט ער זי, אַז די בני ישראל, איידער זיי זיינען אַרויסגעגאַנגען פון מצרים, האָבן זיי זיך געבאָרגט טייערע כלים, מלבושים און צירונג. צו וואָס? רוימט ער איר איין: טאַקע לכבוד יום־טוב! ליינט זיך עס איר אויף דער דעה, באַקט זי אַ ביסל ווייניגער מצות, גרייט זי אָן אַ קלענערן כבוד, גיט אַ ביסל ווייניגער מעות־חטין און מאַכט זיך אַ ניי בגד מיט אַ זילבערנעם שלאַק. שבועות — זאָגט ער איר — איז נאָך אַ גרעסערער יום־טוב, מתן־תורה! קויפט זי זיך נייע פּערל. עס גייט צו סוכות, לאָזט זי זיך איבערמאַכן דאָס שטערנטיכל, איבערנייען דאָס ברוסט־טיכל און קויפט צו אַ פּאָר בריליאַנטלעך צו די אוירינגלעך... דערנאָך זאָגט ער איר, אַז זי איז נישט יוצא קעגן שבת־קודש, ווייל שבת־קודש איז גרעסער פאַר'ן גרעסטן יום־טוב, — פאָלגט זי, און באַמיט זיך אויף יעדן שבת־קודש אויך עפּעס צו באַנייען, כאָטש אַ קלייניגקייט — אַ זיידן טיכל אויפ'ן קאָפּ, אַ פישו! ראש־השנה און הושענא־רבה,— ווי קויפט מען עס נישט קיין נייע ווייסע אָדער העל־בלויע בענדער? און פּורים איז אויך אַ יום־טוב, חנוכה אודאי; אַ שפּאַס, אַ נס, וואָס עס איז געשען! דערנאָך קומט חמשה עשר בשבט, ל"ג בעומר... כאָטש אין גלות, קיין ימים טובים פעלן נישט!

היינט, אַז דער מאַן דאַרף אַהיים קומען, איז דאָך אודאי אַ מצוה זיך אויספּוצן אין עסיג און אין האָניג, — אַן אשה

כשרה, אַ אידישע טאָכטער ברויך נושא־חן צו זיין ביים מאַן אין די אויגן... און בנוגע צו צירונג, האָט ער, דער יצר־הרע, באַזונדערע טענות: באַשע גיטל פלעגט אַמאָל האָבן אַ שוועך טראָגן, זאָל זי זיך קויפן אַ שנירל רובינדלעך; דאָס איז דאָך, כידוע, אַ גרויסע סגולה אויף אַ לייכט־טראָגן. אויך — עטלעכע אַסמיראַדלעך, דאָס, ווייסטו דאָך, איז אַ פּראָביר־שטיין פאַר דער נשמה: וואָרום ווער עס טראָגט אַזאַ שטיין און איז, חס ושלום, מזנה, פּלאַצט ער, דער שטיין; און האָט מען נאָר אַ שלעכטע מחשבה, וועט זי וויסן תיכף ומיד תשובה צו טאָן! היינט איז דאָך איר מאַן אלימלך גאַנצע חדשים אונטערוועגס, און עס קומט איר אוים צו מאַכן חשבונות מיט סוחרים, פאַרוואָס זאָל זי נישט האָבן אויף זיך עטלעכע סאַפּירלעך, וואָס העלפן צו חכמה? באַשע גיטל איז טאַקע אַ חכמה אַזוי אויך, אָבער וואָס מער איז אודאי געזינטער! און אַזוי אַנדערע שטיינער מיט אַנדערע סגולות. און דער עיקר דער שטיין פּירטה, וואָס זי דאַרף טראָגן, ווען דער מאַן איז אין דערהיים. ווייל דער אבן טוב גיט חן אין די אויגן, און מען ווערט זייער געליבט, אַז מען טראָגט אים...

מיט איין וואָרט, ער האָט זי אַרויסגעפירט אויף אַ וועג— זאָל גאָט שומר ומציל זיין! זי האָט, וואָס גאָט גיט אַ טאָג, אַלץ מער געזונקען און געזונקען אין דער תאוה. און אַז דער בעל־דבר האָט געזען, אַז ער איז זי שוין ביינעקומען, אַז זי איז שוין אין דער בחינה פון אַ גוט־געשליידערטן שטיין, וואָס לויפט שוין אליין באַרג אַראָפּ מיט'ן כח פון ערשטן שטויס, נעמט ער און שטעלט זיך שוין אַוועק אין אַ זייט, און זי טוט זיך שוין אַליין אירס, און איז מקמץ אין צדקה, קאַרגט זיך און די קינדערלעך דעם ביסן אין מויל אַריין; די אינגלעך גיט זי איבער צו ערגערע מלמדים, אַבי עס זאָל ביליגער קאָסטן, און לייגט דעם גאַנצן „האָב און גאָב" אין מלבושים און תכשיטין אַריין!

איז איר נאָך ווייניג, גייט זי און שאַפט אָפּ די דינסט, וואָס זי האָט געהאַלטן, און שלאָגט איר אַריין אין חשבון אַלע שאָדנס, וואָס זיינען געוועזן אין שטוב, יאָ שולדיג נישט שולדיג, און נעמט צו, מכלומר'שט פאַר רחמנות, אַן אָרימע יונגע

יתומה, אן אויסגעהונגערט קינד, אירס א נאָענטע קרובה אפילו, און זאָגט איר, אז קיין שכירות וועט זי איר ניט צאָלן; נאָר דערפאַר, אז עס וועט קומען די צייט, און עס וועט זיך טרעפן איר זווג, וועט זי איר געבן נדן און מתנות, און פון זיך אראָפּ עטלעכע קליידער, און וועט זי אליין פירן צו דער חופה און אקעגנ־טאנצן מיט א קוילעטש... און נעמט דערווייל דאָס שכירות פון דער יתומה און גיט אוים אויף איר תאוה...

דער מאן אירער, דער חסיד אלימלך, האָט, פארשטייט זיך, פון דעם אלעם נישט געוואוסט, און אזוי איז אריבערגעגאנגען א יאָר נאָך א יאָר, ביז באשע גיטל איז קראנק געוואָרן און האָט נישט געקאָנט רירן מיט א פוס.

זען זעט אוים, אז עס איז מן השמים געווען, אז מען האָט זי געוואָלט ראטעווען, און דעריבער טאקע האָט קיין שום רופא אויף דער וועלט זיך אויף דער קרענק נישט פארשטאנען. וואָרום אזוי אין כלליות איז זי אויפ'ן גאנצן לייב געזונט און פריש גע־ווען; כאחד האדם, געשלאָפן, געגעסן, אלץ, אלץ! און אפילו אויף די פים האָט זי קיין וואונד, קיין פלעק, אפילו קיין שפּרענקעלע נישט געהאט, נאָר רירן זיך האָבן זיי זיך נישט געוואָלט, בשום אופן נישט!

דאכט זיך, עס איז די בעסטע צייט, אויסגעהיילט צו ווערן פון דער תאוה? אז א אידענע קומט נישט, נישט אין גאס אריין, נישט אין שול אריין, ליגט אין דער היים נאָכאנאנד,—וואָס טויג איר קליידער און צירונג? פאר די פיר ווענט?

איז אָבער די תאוה אין איר אזוי שוין איינגעוואָרצלט געווען, אז זי ריכט זיך אלץ אין איינעם, היינט־מאָרגן אויפצושטיין פון בעט און מאכט זיך אלץ נייע און נייע קליידער, און קויפט אלץ, וואָס מען ברענגט איר אין שטוב אריין, און דערווייל הייסט זי זיך א פּאָר מאָל אין וואָך אויסלייגן די קליידער מיט דער צירונג אויף שטולן און בענק פאר'ן בעט, און זי ליגט אזוי און קוקט, און שעפט נחת דערפון... וואָס קלערט איר, די אָרימע יתומה האָט געארבעט דערביי עבודת פרך...

איינמאָל, מען לייגט איר אוים די קליידער, דערזעט זי פלוצ־

לונג, אז אירע שענסטע מלבושים, די סאמעטענע און זיידענע, זיינען אויסגעפלעקט, אויסגעשמירט פון אלערליי מאכלים און משקאות, און אויף טייל ערטער — נאך פארצעפעט און צעריסן. מאכט זי א געוואלט, אז עס קומען זיך שכנים און שכנות צולויפן אויף איר געשריי און מען זעט די צרה און עס בלייבט במוסכם כלם, אז קיינער איז אין דעם נישט שולדיג, נאר די יתומה, אז „דאס שטילע וואסערל", מיט'ן יראת שמים פנים'ל, וואס מען הערט נישט איר קול א גאנצן טאג, וואס קומט נישט, אויסער אז זי גייט אין שליחות, אין גאס אריין, — אז „דאס שטילע וואסערל רייסט די ברעגעס", און טוט זיך ביינאכט אן דער בעל־הבית'טעס קליידער, און גנב'עט זיך ארויס, און גייט אין די גוטע הייזער, וואו מען פרעסט און זויפט און מען טוט אלדאס בייז... א קשיא אויף היינטיגע צייטן! — ווארום דעמאלט פלעגט מען אויך זאגן „היינטיגע צייטן", א פנים, אז די וועלט ווערט וואס אמאל ערגער! — נעמט מען די יתומה, וואס וויל זיך נישט מודה זיין, און מען זידלט זי מיט אזוינע ווערטער, וואס מען דארף פאר'ן מויל נישט ברייננען, בפרט שרייבן, און מען שלאגט זי און מען הרג'עט זי. דערנאך פירט מען זי צום רב, און מען זאגט עדות אזוי און אזוי, אז קיינער נישט, נאר זי; און והא ראיה — זי זעט אזוי דאר און מאגער אויס, ביי אזא גוטס, ביי אזא גבירה, ביי א קרובה... על כן, מוז זיין אז זי שלאפט נישט גאנצע נעכט און טרינקט און זויפט און טוט כל העברות שבעולם... נעמט מען די יתומה און מען גאלט איר אפ דעם קאפ, מען זאל זי מאוס מאכן, עס זאל שוין קיינער אין איר נישט נכשל ווערן און מען טרייבט זי ארויס פון שטאט, מיט א געלויפעריי און געפייפעריי, ווי דעמאלט דער שטייגער איז געוועזן.

אין דער צייט איז דער חסיד אין דערהיים נישט געוועזן, ער איז געזעסן אין לובלין ביים צדיק און האט נישט געוואלט אפּ־טרעטן בשום אופן, באשר בכן — ער מוז אים געבן א רפואה שלמה פאר באשע־גיטל זיין ווייב.

זאגט אים דער צדיק: ווייסטו וואס? פאר אהיים און קום

צוריק מיט דער פלונית'טע. דער מיין פון די ווערטער איז געווען אזוי: דער צדיק האט שוין א פאר מאל מתפלל געווען פאר דער אשה און עס האט נישט געהאלפן און דערצו איז דער לובלינער צדיק נישט געוואוינט געווען. ערגער נאך טיילמאלם האט ער גע־פילט, אז מען נעמט דארט די תפלה און מען ווארפט זי אים צוריק אראפ אין קאפ אריין. האט ער פארשטאנען, אז עס מוז זיין א גרויסע מניעה, א שטארקער קטרוג וועגן א גרויסן חטא. א פאר מאל האט ער דארט געפרעגט: ווי הייסט? האט מען אים פשוט נישט געענטפערט! מוז שוין זיין גאר א טיפער ענין, א מאוס'ע זאך, וואס מען וויל נישט ברייגגען איבער'ן מויל... און דער חסיד אלימלך ווייסט פון גארנישט! און אזוי ווי דער לובלינער צדיק איז געווען א גרויסער בקי אין חכמת הפרצוף, האט ער זי געוואלט זען עין בעין... וועט ער שוין זען וואס ביי דער אשה איז אויפגעשריבן אויפ'ן שטערן.

פארט אלימלך דער חסיד אהיים, און דינגט א גרויסע בויד, און בעט אויס די בויד, ווי א בעט: אונטן שטרוי, אויבן שטרוי— כרים וכסתות, און מען פארט מיט צוויי פאר פערד אין דער ברייט קיין לובלין.

אין איזשביצע, אין קראסנאסטאוו און נאך ערגעץ אין א שטעטל ווארטן גרייט פרישע פערד צום איבערשפאנען, ווייל מען קאן נישט נעכטיגן מיט דער חולנית אויפ'ן וועג, און מען וויל אנקומען קיין לובלין בכי טוב.

פארט מען. נאך דער לעצטער סטאנציע אבער פאלט פלוצ־לונג אראפ א שניי, פארלירט מען דעם וועג, פארבלאנדזשעט מען אין א וואלד, נישט אויס און נישט איין, און עס פאלט צו די נאכט—כאטש נעם די אויגן אין די הענט און זוך א וועג: קיין לבנה, קיין שטערן... טראכט מען, מען וועט בלייבן שטיין און אפווארטן ביז טאג, איז אבער די שרעק גרוים פאר גזלנים מיט חיות רעות, ווייל דעמאלט איז נאך געווען סאמע געדיכטער וואלד אין דער געגנט, בוימער עד לב השמים און צוזאמענגעפלאכטענע צווייגן, אז בייטאג איז חושך געווען, האבן זיך טאקע געהאלטן

דאָרט גזלנים און חיות רעות, און ביינאַכט איז גאָר געווען סכנת־נפשות.

ראַפּטום ווערן זיי דערפרייט. פון דער ווייטנס האָט זיך פלוצלונג באַוויזן אַ פייערל און דאָס פייערל וואַקסט, און עס באַווייזט זיך אַ צווייט און אַ דריט פייערל — אַ סימן, אַז נישט ווייט מוז זיין אַ קרעטשמע. פאָרט מען צו דעם פייערל. מען פאָרט אַזוי, דערהערט מען כלי־זמר שפּילן, און אויך אַ גרויס געלעכטער; קומט מען נעענטער — הערט מען אַ געטופּעריי, מען זינגט, מען שפּילט און מען טאַנצט אין קרעטשמע! באַלד האָט זיך די קרעטשמע אַליין אויך באַוויזן — עס פלאַקערן די שויבן. וואָס קאָן זיין די שמחה? מן הסתם זיינען זיך פּריצים צוזאַמענגעקומען און מען הוליעט אויפ'ן פּריציש'ן אופן! עס איז אפילו אַ סכנה צוזאַמענצוטרעפן זיך מיט אַזוינע ליים בשעת חדותא, נאָר אַלץ בעסער, ווי מיט חיות אָדער גזלנים אין וואַלד! פאַרפאָרט מען פאַר דער קרעטשמע, הערט מען שוין בעסער; עס איז נישט קיין פּריצים, די כלי־זמרים שפּילן אידישע זאַכן, אַלערליי שטייגערס... און אַ מאַרשאַליק איז משמח דעם עולם מיט גראַמען און רופט אויס צו כלה־טאַנץ!... וואָס זאָל איך אייך זאָגן, דעם הסיד מיט דעם בעל־עגלה איז פינצטער געוואָרן פאַר די אויגן, די מוטער'ס מילך איז אין זיי געררונען געוואָרן! זיי האָבן באַלד פאַרשטאַנען, אַז דאָס זיינען יענע ליים, וואָס פלעגן יענע צייטן, איידער מען האָט אויסגעהאַקט די וועלדער, שפּילן חתונות אין פאַרוויסטע קרעטשמעס... זאָגט אלימלך צו זיין ווייב באַשע גיטל: הער, באַשע גיטל, מיר זיינען אַריינגעפאַלן אין מאַוס'ע הענט... געדענק־זשע, למען השם, אַז מען טאָר זיי נישט ענטפערן, נישט אָננעמען פון זיי קיין כבוד, אפילו נישט, חס ושלום, פאַר־זוכן, ווייל מען ווערט באַלד נזוק. באַשע גיטל ליגט נישט טויט, נישט לעבעדיג און שאָקלט מיט'ן קאָפּ, אַז זי ווייסט... און געוואוסט האָט זי טאַקע, פון די ספרים הקדושים אין עברי־טייטש.

דערווייל שיטן זיך אַרויס פון קרעטשמע די מחותנים מיט די מחותנת'טעס, מיט'ן בדחן, מיט די כלי־זמרים, מיט ברענענ־דיגע שטורקאַצן און רינגלען אַרום די בויד, און הויבן אויף

דעם דעק, און הייסן זיך זאָגן „מזל טוב", און פאַרבעטן אין קרעטשמע אריין אויף דער חתונה... מחותנים בעטן, מחותנת׳טעס, און חתן־כלה קומען אויך צו, און בעטן מיט שיינע רייד, מען זאָל זיי נישט פאַרשעמען, און דער בדחן זאָגט גראַמען און גלייך־ווערטלעך, און די מוזיק שפּילט צו, אַז עס הילכט אין גאַנצן וואַלד, און משרתים און סאַרווערס טראָגן אַרויס אויף זילבערנע טעצלעך און קריסטאַלענע און גאָלדענע כּוסות אַלערליי משקה. און אַלערליי לעקיך און טאָרטן, און מען שטופּט זיי צום מויל צו: נאַט, נעמט, מאַכט ברכה, זייט אייך משמח!

און זיי ענטפערן נישט אַ וואָרט.

פּלוצלונג אָבער גיט באַשע גיטל אַ קוק, דערזעט זי, אַז די נשים פון דער חבריא, די כּלה, די מחותנת׳טעס און אַזוי נשים־געסט, טראָגן אירע בעסטע סאַמעטענע און זיידענע קליידער, און פאַרגינען זיי מיט משקה, פאַרשמוצן מיט אַלערליי עסנוואַרג, און פאַרצעפּן אָן וואָגן... באַפאַלט זי אַ גרייליך האַרץ־ווייטאָג, און קאָן זיך נישט איינהאַלטן און גיט אַ געשריי:

— רוצחים, גזלנים, מיין פּראַצע, מיינע קליידער!

מער האָט מען נישט געדאַרפט; מען האָט זי קוים דער־פירט קיין לובלין. אויפ׳ן גאַנצן וועג האָט זי גע׳חלש׳ט און גע׳חלש׳ט, און דאָס מויל, רחמנא לצלן, האָט זיך איר אויסגע־קרומט... נוטה למות איז זי געוואָרן...

מען האָט זי קוים אַ לעבעדי י ־ריינגעפירט צום רבי׳ן, און ער האָט באַלד פאַרשטאַנען די זאַך, און האָט געזאָגט דעם עולם, מען זאָל זיך אָראָפּנעמען אַ מוסר, וואָרום אַ אידישע טאָכטער, אויב זי מאַכט זיך נייע מלבושים, דאַרף זי די אַלטע צעטיילן אָרימע לייט, בפרט טאָר מען זיך נישט מאַכן קיין קליידער, וואָס מען קאָן נישט טראָגן. וואָרום, אַז עס הייננען אין אַלמער קליידער, וואָס מען נוצט נישט, קומען ביינאַכט יענע לייט און נעמען זיי אַרויס און טוען זיך אָן אין די קליידער און טאַנצן אין זיי אויף זייערע שמחות און חתונות...

ווי באַשע גיטל האָט דאָס דערהערט, האָט זי מצדיק געווען אויף זיך דעם דין, און אָנגענומען פאַר ליב דעם טויט, און האָט

נאָר געבעטן, ער זאָל אויף איר מכפּר זיין! און דאָס האָט איר דער צדיק צוגעזאָגט!

נאָענט פאַר דער פּטירה, האָט זי צוגערופן איר מאַן, דעם חסיד אלימלך, און האָט אים דערציילט די מעשה מיט דער יתומה, און גענומען ביי אים אַ האַנט תּקיעת־כּף, אַז ער וועט זי אויפזוכן, און נעמען זי פאַר אַ מאַמע צו זיינע קינדער, כּדי מען זאָל איר מוחל זיין דעם חטא קעגן איר — — —

און דער חסיד אלימלך האָט געטאָן איר בקשה, און באַלד נאָך שבעה אויפגעזוכט די יתומה און האָט מיט איר חתונה געהאַט, און זי איז געוועזן אַ מאַמע צו זיינע קינדער די יתומים, און זיי האָבן נאָך זוכה געהאַט צו האָבן נייע קינדער, און האָבן זיי מגדל געוועזן לתורה, לחופּה ולמעשים טובים.

אויף אַלע אידן געזאָגט!

אַראָפּגעלאָזטע אויגן

.1

גאָר גאָר פאַרצייטן, האָט עטלעכע מייל הינטער פראַג, געוואוינט אין אַ דאָרף, איינער אַ איד, אַ געוויסער יחיאל־מיכל וואָס האָט געהאַלטן די קרעטשמע אין דאָרף.

און דער פריץ איז נישט געווען קיין פּראָסטער פריץ, נאָר אַ שם־דבר — אַ גראַף. האָט טאַקע יחיאל־מיכל געהאַט פּרנסה בשפע, ווי מען זאָגט: מיט אַ שמיץ, און איז געוואָרן אַ גאַנצער „יש" — אַ בעל־צדקה, אַ מכנים־אורח, און ימים־נוראים, אַז ער פלעגט אַריינפאָרן קיין פראַג, לאָזט ער זיך קאָסטן אין שטאָט. און קיין עם־האָרץ איז יחיאל־מיכל אויך נישט געווען. ווערט ער אַ שטיקל איינגייער ביים רב און ראש־ישיבה, קויפט ער ביי אים אתרוגים, מצה־שמירה וכדומה... בעט ער ביי אים בנים זכרים אויך. זעט אָבער דער ראש־ישיבה ברוח־הקודש, אַז דעם איד איז נישט באַשערט קיין נחת פון קינדער, און בנים זכרים, פון וועלכע מען האָט קיין נחת נישט, איז טאַקע „טוב להם שלא נבראו", — זאָלן זיי בעסער אויף דער וועלט נישט קומען. זאָגט ער אים פשט־פשוט אָפּ. פאַלט יחיאל־מיכל אַריין אין עצבות, טרייסט ער אים און זאָגט אים: „דערפאַר, יחיאל־מיכל, אַז גאָט וועט דיר העלפן, און וועסט אָנקלייבן נדן כדבעי, און וועסט קומען צו מיר און בעטן, וועל איך דיר אויסקלייבן אַן איידעמל. אַז דו וועסט קיין חרטה נישט האָבן!"

נו, פאָרט ער אַהיים אַ ביסל געטרייסט. צוויי מיידלעך האָט ער, מאַכט ער זיך אַ קניפּל אויף נדן, פריער פאַר דער עלטערער, דערנאָך פאַר דער אינגערער. מילא — איידעמס בני־תורה איז אויך נישט קיין שפּאַס.

זאמלט ער, און גאָט העלפט. און אז ער קומט צו די ערשטע המש מאות טאָלער, זאָגט ער צו דבשה׳ן זיין ווייב:

— עס איז געקומען די צייט חתונה צו מאכן אונזער עלטערע טאָכטער נחמה.

זאָגט דבשה, אז עס איז זייער גלייך. און מען רעכנט: דריי מאות נדוניא און שתי מאות אויף הלבשה און מתנות פאַר חתן־כלה, חתונה־הוצאות, רח״ש וכדומה... און א סעודה פאַר אָרימע לייט וועט מען מאכן—פראַג זאָל געדענקען!

נישט אזוי אָבער געשווינד טוט זיך, ווי עס רעדט זיך. עס מאכן זיך, ווי דער שטייגער איז, מניעות. דער פריץ שיקט אהין, שיקט אהער; דערווייל מאכן זיך שנייען און פארשיטן די וועגן; זומער־צייט פאַלן רעגנס; קומט נאָר אָן חנ׳ע, קאָן מען די קרעטשמע נישט פארלאָזן... מיט איין וואָרט: נישט אזוי געשווינד מאכט זיך עס, און דערווייל, ווי דער שטייגער איז: א מענטש דענקט און גאָט לענקט...

.2

נחמה, דעם ארענדאר׳ס עלטערע טאָכטער, איז אפילו זייער ווערט צו באקומען א חתן פון פראָגער ישיבה: א מיידל — א גאָלד, א גוטע נשמה, א שטילע. די גוטסקייט קוקט איר פון די שטילע אויגן ארויס, און זי לאָזט זיך מדריך זיין, טאַקע: וואָס דער טאַטע הייסט, וואָס די מאַמע הייסט און אלע גוטע פרומע לייט, וואָס שטעלן זיך אָפּ אין קרעטשמע הייסן... זי נעמט חלה מיט כוונה, בענשט שוין שבת־ליכט, זאָגט שוין עברי־טייטש ווי א וואסער, מיט איין וואָרט: זי איז ווערט די חופה־שטאנגען...

זי איז ווערט, ווערענד ביי דער אינגערער טאָכטער שניידט זיך א ביסל אין דער קרום. קיין שלעכטס, חס ושלום, נישט; נאָר אזוי: עפּעס א משונה׳דיגע בריאה, א פארטראכטע, א פאר־חלום׳טע, אלץ פאַלט איר פון די הענט... טיילמאָל לאָזט זי אראָפּ די ברעמען און גייט ארום מיט א בלאַס פנים ווי א קרייד, ווי אויפ׳ן עולם הדמיון; רופט מען זי — גלייך מען וואָלט זי פון יענער וועלט אראָפּגערופן, ציטערט זי און פאַלט ממש פון די פיס...

און אמאל גיט זי א קוק אויף א מענטשן מיט אזוינע אויגן, מיט אזוינע שטארקע און שטעכענדיגע אויגן, אז עס ווערט פשוט נישט היימלעך!

און א התחלה פון מדות מגונות אויך: עס איז זי ניט אפצורייסן פון קרעטשמע. בפרט ביינאכט, ווען מען שפילט און טאנצט. גאנצע נעכט וואלט זי געזעסן און די אויגן זיך אויסגעקוקט, ווי די יונגע פויערים שטיפן מיט די שיקסעס, טאנצן א ראד, א שווינדלדיגן ראד, און זינגען אריין זייערע געזאנגען, אז די קרעטשמע הילכט און ציטערט...

און נעמט מען זי אריין איבער געוואלט אין אלקער, און מען לייגט זי שלאפן מיט נחמה'לען אין בעט, ליגט זי מכלומר'שט מיט פארמאכטע אויגן, ביז יענע שלאפט איין. קוים שלאפט יענע איין, שפרינגט זי אראפ פון בעט, זומער און ווינטער, בארוועסערהייט, און קוקט אריין דורכ'ן לאך פון שליסל, דורך א שפארע אין טיר. צי אין פרייסישן ווענטל. טרעפט זי די מוטער, און רייסט זי אפ ברענט איר דאס לייב ווי אין א פיבער און די אויגן שפריצן מיט פונקען, אז דבשה דערשרעקט זיך און לויפט צוריק אריין צו יחיאל־מיכל'ען און דערציילט אים.

— מען זאל קאנען פריער חתונה מאכן די אינגערע! — זיפצט יחיאל־מיכל.

— מען דארף עמיצן פרעגן! — ענטפערט דבשה...

דערווייל מאכן זיך ווייטער מניעות, ביז עס טרעפט זיך אזא מעשה:

.3

דער פריץ פון דארף, דער גראף, הייסט עס, האט געהאט א זון א בן־יחיד, האט ער אים אויפגעצויגן אין פאריז, ווי דעמאלט דער שטייגער איז געווען ביי גרויסע פריצים. קומט ער צופארן איינמאל אין יאר אויף א קורצע צייט, אויף וואקאציע, זעט מען אים אויך נישט: א יונגער פריץ, רייט ער ארום טעג און נעכט אין די וועלדער אויף געיעג. די פעלעכלעך פון די האזן און אנדערע חיות קריגט יחיאל־מיכל פון קיך ארוים בחצי־חנם.

מאַכט זיך איינמאָל אָבער אַ גרויסע היץ — פּיער איז געפֿלויגן אין לופֿטן; רייט ער דורך איבער'ן וועג ביי דער קרעטשמע, פֿאַלט אים איין, שפּרינגט ער אַראָפּ פֿון מילך־ווייסן פֿערד, בינדט עס צו צו דער צוים, און שפּרינגט אַריין אין קרעטשמע, און הייסט זיך געבן אַ גלאָז מעד.

דערלאַנגט אים יחיאל־מיכל מיט ציטערדיגע הענט אַ גלאָז מעד. נעמט דער יונגער פּריץ צום מויל און גיט אַ זופּ, און פֿאַרקרימט זיך; ביי זיין פֿאָטער אין קעלער איז פֿאַראַן אַ פּנים, בעסערער מעד, גאָט ווייסט ווי אַלט ער איז. ער וואָלט אפשר דערלאַנגט מיט'ן גלאָז יחיאל־מיכל'ען אין קאָפּ אַריין, דערזעט ער אָבער מלכה'לען, ווי זי זיצט אַזוי אין עק קרעטשמע מיט פֿאַרשטאַרטע אויגן און אַ ווייס פּנים'ל. שטעלט ער אַוועק געלאָזן דאָס גלאָז, וואַרפֿט אויפֿ'ן שענק־טיש אַ האַרטן טאַלער, און גיט אַ פֿרעג:

— משה (ביי גרויסע פּריצים הייסן אַלע אידן משה), דאָס איז דיין טאָכטער?

ווערט יחיאל־מיכל'ען אַ לאַך אין האַרץ, שטאַמלט ער, נעבעך: „יאָ, יאָ, מיין טאָכטער". און דער יונגער פּריץ קוקט און קוקט, און רייסט פֿון מיידל קיין אויג נישט אָפּ. און צו־מאָרגנס קומט ער ווייטער טרינקען מעד... און אַזוי אויפֿ'ן דריטן, און פֿערטן טאָג... נעמט מען דאָס מיידל און מען באַהאַלט פֿון אים, בייזערט ער זיך, ער זאָגט ניט פֿאַרוואָס, נאָר ער דרייט די שוואַרצע וואָנ־סעלעך און בליצט מיט די אויגן. גיט ער אַמאָל אַ זאָג: אַז יחיאל־מיכל צאָלט ווייניג פּאַר דער קרעטשמע... אַז פּראָגער אידן ביטן גרויסע הוספֿות... און דאָס איז אמת געווען, נאָר דער אַלטער פּריץ האָט זיי קיינמאָל נישט געלאָזט איבער דער שוועל; אַ גרויסע זאַך: אַ איד זיצט, זאָל ער האָבן פּרנסה... ווערט יחיאל־מיכל'ען נישט היימלעך. בפֿרט אַז מלכה'לע גייט נאָך מער אַרום אויפֿ'ן עולם הדמיון, רעכנט ער טאָקע, צו פֿאָרן זיך מתיעץ זיין קיין פּראָג. מאַכן זיך אָבער ווייטער מניעות, און דער יונגער פּריץ קומט אַלץ יעדן טאָג און איינמאָל גיט ער פֿון דער העלער הויט אַ זאָג:

— משה, פאַרקויף מיר דיין טאָכטער!

טרייסלט זיך יחיאל־מיכל'ען די ווייסע באָרד, און עס ווערט אים חושך אין די גרויע אויגן.

לאַכט ער, דער פּריץ:

— זי הייסט ע ס ט ע ר ק ע? — פרעגט ער.

— ניין, מלכה הייסט זי...

— זאָל זיך דיר דאַכטן, — זאָגט ער, — אַז זי הייסט אסתר. און דו — מרדכי, און איך — אחשורוש... וואָס? מיין נישט, איך וועל איר אַרויפזעצן אַ קרוין אויפ'ן קאָפּ! נאָר דו קריגסט די קרעטשמע אומזיסט און אויף אייביג, פאַר קינדער און קינדס־קינדער!

און ער גיט אים אַ צייט, אויף ישוב...

4.

זעט יחיאל־מיכל, אַז עס איז שלעכט, שפּאַנט ער פאַרטאָג איין פערד־און־ביטקע, כאַפּט זיך אַראָפּ קיין פּראָג, פאַרפאָרט גלייך צום רב און ראש־ישיבה. טרעפט ער אים ביי דער גמרא, נעמט ער „שלום עליכם" און גיט תוך כדי דבור אַ פרעג:

— רבי, צי מעג מען חתונה מאַכן אַ אינגערע פאַר אַן עלטערער?

לייגט דער ראש־ישיבה די עלנבויגן אויף דער גמרא און ענטפערט אים:

—— ניין, יחיאל־מיכל, לא יעשה כן במקומנו... נישט קיין אידישע זאַך. און דערמאָנט אים די מעשה מיט יעקב ולבן.

— איך ווייס, — זאָגט יחיאל־מיכל, — אָבער אַז מען מוז?

— דהיינו?

נעמט יחיאל־מיכל און גיסט אויס פאַר'ן פּראָגער צדיק זיין ביטער הארץ, דערציילט אים אַלע כהויה. פאַרטראַכט זיך דער פּראָגער צדיק און זאָגט:

— מילא, בשעת הדחק שאני!

דערציילט יחיאל־מיכל דעם צדיק „את כבוד עשרו", ווען די ה' מאות טאָלער, און דערמאָנט אים זיין צוזאָג ווען אויס־

קלויבן א חתן פון דער ישיבה.

פארטראכט זיך דער פראגער צדיק, שפארט אן אויף א ווײלע דעם קאפ אויף די עלנבויגן איבער דער גמרא און הויבט אויף דעם קאפ און זאגט אים:

— ניין, יחיאל־מיכל, דאס קאן איך נישט.

— פארוואס, רבי, — פרעגט יחיאל־מיכל פארציטערט. — האט דען מיין מלכה'לע, חס ושלום, א זינד אויף דער נשמה? א יונג קינד, א יונג ביימעלע, ווי מען בויגט עס...

— חס ושלום! — ענטפערט דער ראש־ישיבה, — איך זאג נישט, אז זי האט, חס ושלום, געזינדיגט, דאס האב איך בכוונה נישט געהאט... נאר עס פאסט נישט. הער, יחיאל־מיכל, דיין טאכטער האט נישט געזינדיגט, אבער, אבער אנגערירט. פארשטייסטו, א ביסל אנגערירט איז זי דאך... און דער עיקר — זאגט ווייטער דער ראש־ישיבה — מיין איך דיין טובה דער־מיט. ווארום השגחה דארף דיין טאכטער. השגחה פון א מאן, און טאקע פון א מאן — א מענטש, א סוחר... חוץ דעם — השגחה פון שווער און שוויגער... פון שטוב־לייט... ווי עס איז. מען דארף איר ארויסשלאגן פון קאפ... זי דארף דעריבער אריינ־קומען אין הויז... אין א הויז מיט א סך אויערן און אויגן... מיט'ן יצר־הרע, אז ער כאפט זיך אריין, מוז מען שטארק מלחמה האלטן... עס איז א מין ביטערער כריין, מען זיים אים נאר איינ־מאל, און וואקסן וואקסט ער אייביג... דו רייסט, און ער וואקסט!... וואס, ניין?

יחיאל־מיכל מוז, נעבעך, צושאקלען מיט'ן קאפ אויף יא.

— און אצונד, — זאגט ווייטער דער צדיק, — הגע בעצמך לייג־צו קאפ, יחיאל־מיכל. למשל, איך וויל זיין א נוטער, און האלטן ווארט, — עס איז דאך נאריש, צוגעזאגט האב איך דיר, — און איך וויל זיין אן עומד בדבורי און טאן דיין רצון; און נעם און גיב דיר פאר אן איידעם א בחור פון דער ישיבה, הייסט עס: אן ארים־בחור, א פארלאזט אינגל... נו, וועט גוט זיין?

וואס איז דאס אינגל? א בן־תורה... ער וועט זיצן און לערנען... מער ווייסט ער נישט און וויל נישט וויסן, און ער

טאָר נישט וויסן...

און וואו וועט וואוינען דאָס פּאָר־פֿאָלק?

צו דיר אין דאָרף אַריין אויף קעסט וועסטו דאָך דאָס פּאָר־פֿאָלק נישט נעמען?

— אודאי נישט, כּל־זמן דער יונגער פּריץ איז דאָ!

— און ווער ווייסט, ווי לאַנג ער וועט זיין?! אַ קשיא אויף אַ פּריץ! זיי, אַז עס פֿאַלט עפּעס אין די אויגן אַריין! ער האָט אַנדערע זאָרג? פּרנסה פֿעלט אים?... הכּלל, צו זיך אויף קעסט נישט. לאָזטו זיי איבער אין פּראָג. דינגסט אַ דירה און לאָזט זיי איבער, און שיקסט אויף פּרנסה. נו, וואָס טוט דאָס פּאָר־פֿאָלק? ער, דער יונגערמאַן, זיצט ימים ולילות אין בית־המדרש, על התורה ועל העבודה — און זי? דאָס יונגע ווייבל, וואָס טוט? וואָס פֿאַר אַ הוריות טראַכט זי? אויף וועלכן עולם הדמיון גייט זי אַרום?

— גערעכט, רבי, — איז יחיאל־מיכל מודה מיט אַ הייזעריק קול. — וואָס דען טוט מען?

— וואָס עס לאָזט זיך! — ענטפֿערט דער ראש־ישיבה. — און איך וועל דיר העלפֿן. איך אַליין וועל שיקן נאָך אַ שדכן און זאָגן אים, וואו אַהין ער זאָל גיין... עס זאָל זיין אַ הויז מיט מענטשן, מיט אַ שטאַט, מיט אַ ביסל עולם־הזה, נאָר בהיתר, נישט באיסור... וועסט זען, מיט זיין ליבן גאָטנ'ס הילף!

— דערפֿאַר, יחיאל־מיכל, — טרייסט ער אים, — אַז די יועצט קומען צו מיר וועגן דער צווייטער טאָכטער, און גאָט יועט דיר העלפֿן און וועסט האָבן אַ קניפּל — קריגסטו, זאָג איך דיר, אַ הדר, מיט גאָלד אָפּצואוועגן...

דערווייל מאַך חתונה...

.5

וכך הוה.

אויפ'ן ראש־ישיבה'ס באַראָט, און בסוד־סודות האָט מען מיט מלכּה'ן אַ באַלעבאַטישן שדוך געטאָן. און מלכּה האָט ביז דער לעצטער רגע נישט געוואוסט, נאָך וואָס עס קומען שניידער־

און מעסטן איר אָן קליידער, און פאַרוואָס מען וועקט זי אויף פאַרטאָג און מען פירט זי אוועק קיין פּראָג...

און אַז זי האָט שוין פאַרשטאַנען, וואָס דאָס באַדייט, האָט זי אויך קיין וואָרט נישט גערעדט. די יונגע נשמה האָט זיך ביי איר ווי אָפּגעשלאָסן.

וואָס עס האָט זיך ביי איר אין האַרצן געטאָן, האָט קיינער נישט געוואוסט; אָבער פון אויבן־אויף, האָט זיך געדאַכט — אויף אַלע בנות־ציון געזאָגט! טאַקע מיט אַלע מעלות... אַ ביסל צו בלאַס, עפּעס שטענדיג די אויגן אַראָפּגעלאָזט — מאַלע וואָס? פריער האָט עס געהייסן כלה־חן, דערנאָך: אַזוי האָט זי שוין זיין ליבער נאָמען באַשאַפן, און סיי ווי סיי — אַ יפהפיה! אַ פאַרנעמעניש! און אדרבא! זי גייט אָן דער שווינגער נישט קיין טריט, זי ביט זיך אפילו קיינמאָל גאָרנישט אויס... וואָס מען גיט איר, עסט זי; וואָס און ווען מען דערלאַנגט איר, טרינקט זי; און וואָס פאַר אַ קלייד מען וויל, טוט זי אָן. ציכטיג, שטיל און שיין. און שבת, אַז זי טוט אָן דאָס שוואַרץ־אַטלעסענע קלייד מיט דער גאָלדענער שפּאַנגע, נעמט אויפ׳ן אַלאַבאַסטער־ווייסן האַלז די פּערל, און עס באַמבלען זיך איר ביי די אויערן די בריליאַנטענע אויערינגלעך, בלייבן ווייבער שטיין אין די גאַסן, און גאַפן, און מען זאָגט: אַ פּרינצעסין... און זי — גלייך מען מיינט נישט זי, גייט זיך ווייטער שטיל און ציכטיג, צווישן שווינגער און שוועגערינס אין דער ווייבערשער שול אַריין, שטעלט זיך לעבן דער שווינגער ביי דער קראַטע און לאָזט אַראָפּ די זיידענע ברעמען, און עפנט מיט׳ן ווייסן הענטל די זילבערנע קלאַמערעס פון סדור מיט׳ן גאָלדענעם שניט, און די ליפּלעך הויבן אָן צו ציטערן, צו ציטערן...

און אַ גאַנצע וואָך? יעדן פאַרנאַכט?

— וואוהין ווילסטו היינט גיין שפּאַצירן, מלכה?

זי זאָגט נישט וואוהין; וואו מען גייט, גייט זי... און אַז מען גייט פאַרביי פאַר פענצטער מיט צירונג, שטעלן זיך אַלע אָפּ און קוקן, מלכה נישט. זי שטעלט זיך אָפּ, ווייל זיי שטעלן זיך אָפּ, אָבער קוקן קוקט זי אין דער לופט אַריין...

זאָגט מען: וואָס דאַרף זי צירונג, זי אַליין איז צירונג!

בפרט, אַז דער יונגערמאַן פילט אָן איר די נשמה נישט. ער היט זי, ווי אַן אויג אין קאָפּ, ווי דאָס שוואַרצאַפּל אין אויג...

און אַזוי אַלץ...

פון אויבן אָפּגעטאָקט, אָפּגעשניצט און ריין, ווי שיינער קריסטאַל... אָבער אינעווייניג?

אינעווייניג איז געלעגן די קרעטשמע מיט'ן געזאַנג און טאַנץ און געשפּילעריי... אין האַרץ האָט צווישן איר און דער וועלט אַרומגעשוועבט דער פאַרטרעט פון יונגן פּריץ... קוים פאַרמאַכט זי די אויגן, צי אין שול ביי דער קראַטע, צי מוצאי שבת צו „גאָט פון אברהם", צי ביי שבת־ליכט בענטשן, צעשפּילט זיך אין איר דער כח־הדם, טאַנצט זי, רחמנא ליצלן, מיט'ן פּריץ, און מיט'ן ראָד אין קרעטשמע נאָך שניט... אָדער זי רייט מיט אים צוזאַמען, און טרייבט, אויפ'ן ווייסן פערד ווי אַ מילך, איבער וואַלד און טאָל... און בפרט, אַז עס גענענט זיך צו איר דער מאַן, אין דער רגע שליסט זי די אויגן צו און האַלזט, און קושט — ועמען? דעם יונגן פּריץ האַלזט זי און קושט...

בעט זיך ביי איר דער יונגערמאַן — אירע שיינע אויגן האָט ער ליב געהאַט — בעט ער זיך: לעבן מיינס, עפן דיינע שיינע אויגן, דיינע טויערן פון גן־עדן אויף! — בשום אופן נישט! וויל ער אַמאָל (אַ יונגערמאַן!) אויספּירן, וויל ער זיך מכלומר'שט אָפּרוקן, האַלט זי אים מיט די אָרעמס, ווי מיט צוואַנגען... דער־שרעקט ער זיך פּלוצלונג און וויל זיך אויסרייסן, בעט זי זיך מיט אַ פאַר'חלש'ט קול:

— פּריץ מיינער, אַדלער מיינער!...

מיינט ער — אַזוי ליב האָט זי אים, אַז ער איז איר פּריץ. איר אַדלער... „דאַרף־לשון" — טראַכט ער. און זאָל זי נישט עפענען די אויגן, אַז זי שעמט זיך!

.6

און אַזוי האָט מלכה אָפּגעלעבט אַ יאָר נאָך אַ יאָר. קיין קינדער האָט זי נישט געהאַט און געלעבט האָט זי — נישט

מיט'ן מאן...

צו וואס איז דאס געגליכן ?

צו אן עפּל, וואס הענגט, דאכט זיך, געזונט און פריש אויף א גרינער צווייג, אויף א גאלדענעם עפּל־בוים, און די הויט פון אויבן איז גערויטלט, ווי דער מזרח איידער די זון באווייזט זיך, און א פרישער הויך, ווי פון גן־עדן, ליגט אויף אים: אזוי שמעקענדיג, אזוי פארנעמיש, אבער אין אמת'ן אריין איז געזונט און פריש נאר די הויט, די שאל פון אויבן, אינעווייניג אבער האט שוין אלץ דער ווארם אויסגעגעסן...

אבער פונקט להיפוך האט זיך אויסגעשניטן דאס מזל פון יחיאל־מיכל'ס עלטערער טאכטער — נחמה. ביי יחיאל־מיכל'ען אליין האט זיך אלץ איבערגעקערט, און, ווי עס טרעפט זיך, דווקא מיט דער פוטער אראפּ...

אפּגעשפּילט און אפּגעטאנצט אין פּראג, איז יחיאל־מיכל אהיים געפאָרן פון פּראג אינגאנצן מיט עטלעכע מטבעות אין קעשענע, און ווי ער קומט צו צו דער גרעניץ פון דאָרף, דערזעט ער, ווי זיין גאנץ כלי־בית מיט די בעטן, מיט די טישן און בענק פון קרעטשמע ליגן אויפ'ן פרייען פעלד און א פויער פון פּריצ'ס הויף שטייט דערביי ווי א שומר.

און דער שומר לאזט אים שוין ניט אריינפאָרן אין דאָרף אריין... עס ווייזט זיך ארויס, אז בשעת ווען ער האט געטאנצט אויף דער אינגערער טאכטער'ס חתונה, האט אים דערוויל עמיץ אויסגעדונגען די קרעטשמע, א גרויסע הוספה געגעבן, און דער יונגער פּריץ האט איבערגעדייבערט דעם אלטן פּריץ, ער זאל נעמען די הוספה... און דער איד ייצט שוין אין קרעטשמע!

הויבט אן דאס ווייב מיט דער טאכטער צו וויינען, צו חלש'ן. בעט זיך יחיאל־מיכל ביים שומר, ער זאל אים כאטש אריינלאזן א וואָרט ריידן מיט'ן אלטן פּריץ, נעמט דער שומר אראפּ די ביקס, וואס האט אים געהאנגען אויף די פּלייצעס, און זאגט: ער וועט שיסן! ער וועט מוזן שיסן, זאגט ער.

א היימישער פויער געוועזן, טרערן אין די אויגן האט ער געהאט; נאר אז דער פּריץ האט געהייסן, וואלט ער אודאי

געשאָסן! זעט יחיאל־מיכל, אַז עס איז פאַרפאַלן, און צוריק אַריינ־פאָרן קיין פּראָג האָט ער נישט מיט וואָס, נאָך דער חתונה איז אים קוים עטלעכע רענדלעך געבליבן; און מיט זיין אָרימקייט דער אויסגעגעבענער טאָכטער די אויגן פאַרשוואַרצן וויל ער אויך נישט — נעמט ער דאָס ווייב און נחמה'ן, די טאָכטער, און פאָרט מיט זיי אַריבער צו אַן אַנדערן פּריץ אין אַ דאָרף אַריין, נאָך ווייטער פון פּראָג, און בעט ביים פּריץ רשות, און עפנט זיך אַ געוועלבל מיט זאַלץ, בעקער־ברויט און אַנדערע קליינע סחורות, אין דאָרף, און לאָזט איבער דאָס געוועלבל אויפ'ן ווייב מיט דער טאָכטער'ס באַראַט, ער אַליין אָבער לאָזט זיך אויף דער וועלט, צו פּראָצעסירן מיט יענעם פּריץ, ווייל דער קאָנטראַקט איז נאָך ניט געווען אויסגעגאַנגען. און אויך צו האָבן דין־תורה'ס מיט'ן אידן, וואָס האָט אים משיג־גבול געווען... נאָר עס גייט נישט אַזוי געשווינד, ווי עס רעדט זיך, בפרט מיט ליידיגע הענט. געדויערט אַ פּאָר יאָר; פאַרשפּילט ער דעם פּראָצעס מיט'ן פּריץ און זיצט אָפּ אַ צייט אין תפיסה פאַר די הוצאות פון פּראָצעס; דעם דין־תורה געגן משיג־גבול געווינט ער סוף־כל־סוף, נאָר דער משיג־גבול וויל בשום אופן וצד דעם פּסק נישט האַלטן;...ון דער פּראָגער צדיק, וואָס האָט כח געהאַט צו נויטן, איז דערווייל נסתלק געוואָרן, און פּראָג זוכט און זוכט אַ רב, און קען דערווייל נישט צוקלייבן זיך, און לית דין ולית דיין. קומט ער, יחיאל־מיכל, אַהיים נאָך אַ פּאָר יאָר, אַן אויסגעמאַטערטער, אַן אויסגעהונגער־טער, און לייגט זיך קראַנק אין בעט אַריין, און ליגט אָפּ אַ פּאָר וואָכן און שטאַרבט; לעבט אים דאָס ווייב זיינס לאַנג נישט איבער, און נחמה ווערט אַ יתומה, איינע אַליין אין דאָרף, ווי אַ שטיין, און לייזן לייזט מען נישט... עס איז נישטאָ פאַר וואָס צו לייזן... און די יונגע פּויערים, זינט זי איז אַליין געבליבן, לאָזן זי נישט רוען, טרייבן קאַטאָוועסלעך, בייזערן זיך, פאַרוואָס זי לאָזט זיך נישט אָנרירן, די אידישע קבצנ'טע...

שרייבט זי איין בריוו און אַ צווייטן צו דער שוועסטער קיין פּראָג, לעבט אָבער די שוועסטער אין פּראָג, ווי מיר ווייסן, אין אַ עולם התוהו און לייענט נישט קיין בריוו... באַקומט די

פארלאָזטע יתומה קיין תשובה נישט; הויבט זי זיך אויף ביינאכט און פארמאכט דאָס לײדיגע קרעמל און גנב'עט זיך פון דאָרט ארויס צו פוס; זי לאָזט זיך גיין אויף באראָט, אז זי וועט טרעפן צו דער שוועסטער קיין פראָג, א שוועסטער איז דאָך קיין שטיין נישט...

.7

גייט זי אזוי מיט א שטיקל ברויט אין דער האנט פון דאָרף ארויס, קומט זי צו צום וואלד, האָט זי מורא פאר חיות רעות. נייט זי נישט טיף אין וואלד אריין, גראבלט זי זיך ארויף אויפ'ן בעסטן בוים, און וויל איבערוואַרטן, ביז עס וועט טאָג ווערן, צווישן די צווייגן אויפ'ן בוים. ליגט זי אזוי א ווײלע; דערהערט זי, אין מיטן קריאת־שמע לייענען, ווי הינט בילן און לויפן. און דאָס געלויפעריי און געבילעריי קומט אלע מאָל נעענטער; פארשטייט זי, אז עס איז א געיעג פון פריצים אויף חיות אין וואלד. פארשטופט זי זיך נאָך טיפער צווישן די צווייגן. און דאָס געיעג קומט אלץ נעענטער און נעענטער, און א גאנצע מחנה הינט שפרינגט צו צום בוים, און הויבט אָן שטארק צו בילן; און צוויי רייטער קומען געשווינד אָן צורייטן, כדי צו זען, וואָס די הינט בילן אזוי און לויפן אזוי ארום בוים. און די צוויי רייטער זיינען צוויי יונגע פריצים געווען, און זיי האָבן ארויפגעקלעטערט אויפ'ן בוים, און האָבן זי אראָפגענומען איבער־געוואלט, און פייער געמאכט, און באטראכט ווער דאָס איז; האָבן זיי געזען, אז עס איז א אידיש קינד, און זייער א שיין מיידל, נאָר אָן אויסגעהונגערטס. זאָגן זיי איר, אז זיי וועלן איר, חס ושלום, קיין שלעכטס נישט טאָן, וואָרום זי לייכט אין דער פינצטער ווי א מאָרגנשטערן... אז מען דארף זי נאָר איבערטאָן, וועט זי שיינען ווי א מלכה, און שמעקן ווי א רויז... ווערט איר, פאר־שטייט זיך, א לאָך אין הארצן. דערווייל, הערט זי, צעקריגן זיך די יונגע פריצים: יעדער וויל זי נעמען צו זיך, יעדער טענה'ט, אז זי איז זיין, אז דאָס האָט זי זיין הונט צום אלעם ערשטן דערשפירט... בלייבט, זיי זאָלן זיך שיסן, און ווער עס וועט

לעבן בלייבן, דער זאָל זי נעמען. שטעלן זיי זיך איינער קעגן צווייטן און ווילן שוין אָנהויבן צו שיסן. האָבן זיי אין מיטן אַ ישוב, זיי וועלן בעסער ציען קניפּלעך. ציען זיי קניפּלעך, און איינער, וואָס האָט אַרויסגעצויגן דאָס קניפּל, האָט זי אַרויפגעצויגן צו זיך אויפ׳ן פערד און איז מיט איר גאַלאָפּ אַוועקגעריטן צו זיך אין פּאַלאַץ אַריין... חלש׳ט זי...

און אַז זי האָט זיך צומאָרגנס אויפגעכאַפּט ביים פּריץ אין פּאַלאַץ — — — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — —

.8

און אַז זי איז ביים פּריץ אין פּאַלאַץ צו זיך געקומען, און דערזען, אַז ער האַלט זי אויף דעם שוים, און האָט דערפילט, אַז ער קושט זי און האַלזט זי... האָט זי פאַרשטאַנען, אַז עס איז פאַרפאַלן, אַז זי וועט זיך שוין נישט ראַטעווען, האָט זי זיך נאָר געבעטן:

— פּריץ־לעב, איך בין ביי דיר אין די הענט... און דו ביזט צו שטאַרק, איך זאָל מיך ווערן קעגן דיר, און איך האָב שוין נישט מיט וואָס זיך צו ווערן... בעט איך ביי דיר נאָר איינס: האָב אויף מיר רחמנות, און זאָג מיר נאָר די איינציגע זאַך צו: האָסט מיר פאַרזינדיגט דעם גוף, פאַרפאַלן! פאַרזינדיג מיר כאָטש נישט די נשמה, לאָז מיך ביי מיין אמונה... און ביי מיינע מחשבות... לאָז מיך טראַכטן און קלערן, וואָס איך וויל...

דער פּריץ האָט אפילו נישט רעכט פאַרשטאַנען, וואָס זי מיינט דערמיט, נאָר באמת ליב געקראָגן האָט ער זי, האָט ער איר צוגעזאָגט... געמיינט האָט ער: און וואָס שאַדט עס אים? חתונה האָבן מיט איר וועט ער סיי־ווי־סיי נישט. איינמאָל האָט ער איר אפילו געקויפט ביי אַ אידן אין פּראָג אַ סדור, און האָט איר געבראַכט אַ מתנה. זי האָט גענומען דעם סדור מיט פרייד, נאָר באַלד פון דער האַנט אַרויסגעלאָזט אויפ׳ן טיש... „מיינע

הענט — האָט זי געזאָגט — זײנען נישט װערט די רײנקײט צו טראָגן״...

װאונדערט זיך דער פריץ און שװײגט.

און בײם פריץ אין הויף האָט נחמה געפירט אַ לעבן, װאָס איז געװען גאָר דער היפּך פון לעבן, װאָס די שװעסטער האָט געפירט אין פּראָג... בײדע האָבן פאַרמאַכטע אויגן געהאַט, אַרומגעגאַנגען פרעמד און פאַר׳חלום׳ט. נאָר בשעת װען מלכה האָט געזינדיגט מיט דער נשמה אין אַ רײנעם גוף, האָט נחמה, פאַרקערט: אָפּגעלאָזט דעם גאַנצן גוף און ריין געהאַלטן די נשמה...

עס גײט צו איר צו דער פריץ, — פאַרמאַכט זי די אויגן און טראַכט: „די מאַמע קושט מיך״... עס האַלזט זי און עס קושט זי די מוטער און לערנט זי ברכה זאָגן, און „גאָט פון אברהם״ זאָגן...

ער װיל, זי זאָל אים ליב האָבן...

זי האָט ליב, שטאַרק ליב — די מוטער! זי נעמט אַרום די מוטער... „נאָך אַמאָל, מאַמעשי: תורה צוה לנו״... שעפּטשעט זי... און מיט די זינדיגע ליפּן רעדט זי אפילו די װערטער נישט אַרויס... אין דער נשמה װימלען זײ בײ איר, דאָרט לײכטן זײ טיף, טיף אינעװײניג...

9.

לעבן לעבט מען נישט אײביג, און בײדע שװעסטער איז קײן לעבן נישט באַשערט געװען...

און אַז די נשמות האָבן זיך אָפּגעטײלט פון גוף, איז דער אינגערער׳ס, מלכה׳ס, נשמה, װאָס איז געװען דורכגעפּלעסט פון זינד, אַרויס, װי אַ שװאַרצע קראָ, פון װײסן גוף, און איז באַלד ערגעץ פאַרפאַלן געװאָרן אין כף הקלע... דער עלטערער׳ס, נחמה׳ס, װײסע, קלאָרע נשמה אָבער, קוים האָט זי זיך באַפרײט פון זינדיגן גוף, האָט זי זיך לײכט און שטיל װי אַ טויב אויפגעהויבן אין דער הויך צום הויכן הימל. פאַר׳ן טויער איז זי אפילו געבליבן שטײן פאַרציטערט, נאָר גאָט׳ס רחמנות האָט זיך צו איר באַװיזן, און האָט איר געעפנט דעם טויער, און האָט זי געטרײסט, און

אויסגעווישט די טרערן פון די אויגן.

פון דעם אַלעם אָבער האָבן מענטשן אויף דער ערד נישט גע־וואוסט... די פּראָגער גבירה האָט געהאַט א גרויסע לויה. מען האָט איר אויך א גרויסן הספד געמאַכט, עס האָט א מטמון געקאָסט! און מען האָט זי אויבן־אָן אויפ׳ן בית־החיים, צווישן אַלע צנועות, געלייגט, און צום יאָר האָט מען איר אַ גרויסע מצבה מיט אַלערליי אויסגעקריצטע שבחים געשטעלט...

אָבער אַז דער פּריץ האָט דער עלטערער׳ס גוף קיין פּראָג געשיקט . . . האָט קיין חברה־מאַן נישט געוואָלט זיך צורירן צום זינדיגן גוף, האָט מען צו דער טהרה פּראָסטע טרעגער געדונגען, און מען האָט זי איינגעהילט אין אַן אַלטן זאַק און אריינגעוואָרפן אין אַ גרוב ערגעץ הינטער׳ן פּלויט...

אַ מענטש זעט נאָר פון אויבן...

.10

און אין אַ צייט אַרום, אַז מען האָט צוגענומען אַ שטיק פון אַלטן פּראָגער בית־עלמין צו דער שטאָט, ברייטער צו מאַכן אַ גאַס, און מען האָט אויסגעגראָבן די קברים, איבערצופירן די איבערגעבליבענע ביינער, האָט אַ קברן געעפנט נחמה׳ס קבר ביים פּלויט, און נישט מער געפונען ווי אַ שאַרבן, — פון לייב און דעם רעשט ביינער איז קיין שריד ופליט נישט געבליבן... און ווען ער האָט נישט ווילנדיג מיט׳ן פוס אַוועקגעשטופּט דעם שאַרבן, איז ער אַפּגעשפּרונגען און איז ערגעץ פאַרוואַלגערט גע־וואָרן... און איז שוין צו קבורה נישט געקומען.

דער קברן אָבער, וואָס האָט געעפנט מלכה׳ס קבר, האָט זי געפונען איננאַנצן גאַנץ און פריש, כמעט מיט אַ פרישן שמייכל אויפ׳ן ווייסן פּנים...

— דאָס הייסט אַ צדקת! — האָבן מענטשן געזאָגט, — די ווערים האָבן אויף איר קיין שליטה נישט געהאַט...

וואָרום אַזוי טראַכטן און זאָגן מענטשן, וואָס זעען נאָר מיט די אויגן פון אויבן־אויף, און ווייסן קיינמאָל נישט, וואָס אין האַרץ טוט זיך, וואָס ביי עמיצן אויף דער נשמה איז...

לא תחמוד

ווי עס איז באַקאַנט, מוז יעדער איד מקיים זיין די גאַנצע תורה. און וואָס עס געראָט אים נישט מקיים צו זיין אין איין גלגול, מוז ער מקיים זיין אין צווייטן; און דאָס וואָס ער איז פוגם אין איין גלגול, מוז ער אין צווייטן פאַר־ריכטן. ווארום די נשמה צום כסא הכבוד מוז צוריקקומען א גאַנצע, אָן א פעלער, און א ריינע, אָן א פלעק. און דעריבער ווערן די, וואָס זיינען מקיים די גאַנצע תורה, נתעלה פאַר דער צייט, און אָן צער פון יציאת־נשמה, אָן חבוט־הקבר, גרויסע צדיקים זיינען יוצא מיט איין גלגול, מיט צוויי גלגולים; א פּראָסטער בשר ודם קען, נישט פאַר אייך געדאַכט, מגולגל ווערן מאה פעמים ואחת, און נישט איין בר־נש וועט מגולגל ווערן עד סוף כל הדורות, ביז „בלע המות לנצח", ווען די פאַרפלעקטע נשמה וועט גע'משפט ווערן אין טאָל יהושפט אָדער יזרעאל...

נאָר נישט אין דעם בין איך אַצונד אויסן. איך וויל אייך דערציילן, ווי מען קומט אַמאָל צו אַן איבעריגן גלגול דורך א קליינינקייט, דורך א גאָרנישט און, ווי דער שטייגער איז, אז מען פאַלט, פאַלט מען שוין טיפער און טיפער.

ויהי היום, און א גרויסער צדיק האָט געדאַרפט משלים זיין זיינע גלגולים אויף דער וועלט. די נשמה האָט שוין געזאָלט אַרויפפליען צו איר היים, צום כסא הכבוד, פון וואַנען זי איז אויס־געהאַקט געוואָרן, — ריין ווי א ריינקייט, ווי א גאָלד... און מען מאַכט שוין אויבן א וואַרע, און מען לויפט צו די טויערן פון הימל מקבל פנים זיין די ריינע נשמה. — ווערט אָבער אין דער לעצטער רגע די שמחה געשטערט.

אין לעצטן גלגול איז דער צדיק געווען א „גם־זו", א מסתפק

במועט; אַ איד, וואָס האָט נישט טועם געווען פון עולם הזה. געזעסן אין תעניתים און געלערנט; און כל ימיו — אַ פּרוש! איז דעריבער, נישט פאַר איך געדאַכט, נישט פאַר קיין שום איד געדאַכט, זייער אַ שווערע פטירה געווען, וואָרום דער גוף האָט בשום אופן נישט געוואָלט אַרויסלאָזן פון זיך די נשמה און גיין אין פינצטערן קבר אריין. דער גוף האָט גע'טענה'עט: איך האָב דאָך נאָך גאָר נישט געלעבט! איך האָב מיין חלק לעבן נישט געהאַט! און יעדעס אבר האָט זיך געראַנגלט מיט'ן מלאך־המות. דאָס האַרץ האָט געזאָגט: איך האָב נאָך גאָרנישט געפילט! די אויגן: מיר האָבן נאָך גאָרנישט געזען! די הענט: וואָס האָבן מיר געהאַט? די פיס: וואו זיינען מיר געגאַנגען? פון ד' אמות נישט אַרויס! און אַזוי אַלע... און דער מלאך, וואָס איז געשיקט געוואָרן נאָכ'ן צדיק'ס נשמה, האָט זיך געמוזט ראַנגלען מיט יעדן אבר, מיט יעדער אָדער, מיט יעדן טראָפּן בלוט פון דעם פלייש; ווייל אַלץ האָט געהאַלטן די נשמה ווי מיט צוואַנגען, און ער האָט זי געמוזט אַרויסציען, ווי אַן איידעלע רויז פון שאַרפע דערנער... און דעריבער איז דער צער פון יציאת נשמה געווען אַזוי גרויס, און די יסורים ביים אָפּשיידן די נשמה פון גוף אַזוי שטאַרק, אַז דער צדיק האָט אין דער לעצטער רגע נישט אויסגעהאַלטן און שוין נאָך ודוי האָט ער מיט'ן לעצטן אָטעם אַ קרעכץ געטאָן. און דער קרעכץ איז געווען פון קנאה; ער האָט מקנא געווען די, וואָס האָבן אַ לייכטע פטירה, עס האָט זיך אים פאַרגלוסט צו האָבן אַ גרינגן טויט! און קיין צייט תשובה צו טאָן אויף די פאַרגלוסטונג איז שוין נישט געווען! און ווייל ער האָט פּוגם געווען אין „לא תחמוד“,— וואָרום אַ איד טאָר זיך אפילו אַ גרינגן טויט נישט פאַרגלוסטן,— זיינען זיך אויבן צעגאַנגען די וואָרעס און מען האָט צוריק פאַרשלאָסן די טויערן פון הימל. און ער האָט געמוזט נאָך אַמאָל מגולגל ווערן, ער זאָל קענען פאַרריכטן, וואָס ער האָט פּוגם געווען אין „לא תחמוד“.

איז אָבער געווען אויף אים אַ גרויס רחמנות אין די עולמות

העליונים. טייל פון דער פמליא של מעלה האָבן אפילו פאַר־איבל געהאַט אויף דעם מלאך־המות, וואָס ער האָט זיך נישט פאַרהאַלטן אַ רגע; דעם צדיק קיין צייט נישט געגעבן תשובה צו טאָן. בלייבט, לכל הפחות, מען זאָל דעם צדיק גרינגער מאַכן דעם נסיון, מען זאָל אים געבן אַזאַ לעבן, אַזאַ מזל־ברכה, ער זאָל נישט דאַרפן און נישט קענען קיינעם מקנא זיין; עס זאָל זיך אים גאָר נישט האָבן וואָס צו פאַרגלוסטן. און אַ גרינגן טויט האָט מען אים אויך צוגעזאָגט.

הערט עס דער בעל־דבר און שמייכלט... נישט אַזוי לייכט וועט ער אים אַרויסלאָזן פון דער האַנט!

ווערט דער צדיק נאָך אַמאָל מגולגל, און פון גלגול איז אַרויס ר׳ זיינוועלע פּוריסאָווער! ווער איז ר׳ זיינוועלע פּורי־סאָווער?

אַ איד — אויף אַלע אידן געזאָגט! אַ פּער! און וואָס פעלט אים? לערנען קען ער בעסער פאַר׳ן רב; זינגען זינגט ער שענער פאַר׳ן חזן, אַ בעל־קריאה איז ער אַ סך אַ בעסערער פאַר׳ן ליטווישן מלמד. און אַן אשת־חיל אַ אידענע, און קינדער — געראָטענע, און אַ פּרנסה אַ היימישע — האָט ער! און דערצו — דאָס שענסטע הויז אין שטאָט; און פון הויז גייט אַרויס די שענסטע נדבה, און אין הויז איז פאַראַן די שענסטע סוכה, אויסגעהאַנגען מיט אתרוגים און אַלערליי אַנדערע פּירות פון ארץ־ישראל. און וועמעס איז דער שענסטער הדר אין דער טייערסטער זילבערנער פּושקע? ר׳ זיינוועלע׳ס! און ווער איז דער ערלעכסטער בורר און דער קליגסטער בעל־יועץ? ר׳ זיינ־וועלע! זאָל זיך אים פאַרגלוסטן זיין גבאי? אַלע גבאים טוען אָן זיין עצה קיין האַנט אין קאַלט וואַסער נישט אַריין! אָן זיין וואונק רירט זיך קיין שמש נישט!

זיצט זיך ר׳ זיינוועלע על התורה ועל העבודה. און די אויגן לייכטן ביי אים אונטער׳ן גרויסן שטערן, ווי ביי אַן אמת׳ן, פאַר־צייטישן חכם. און עפנט ער דאָס מויל, שיטן זיך פּערל! און אַ שיינער מענטש איז ער — אַ קייזער! אַ ווייסע געקרייזלטע באָרד, אַ מאַרדערן שטריימל מיט זילבערנע האָר, אַ סאַמעטענער

קאַפּטאַן מיט סטראָקעס און זילבערנע האָקלען! מיט איין וואָרט— תורה וגדולה במקום אחד...

דאַכט זיך, שוין זיכער דער לעצטער גלגול? ! באַ, עס וואָלט אַזוי געווען, ווען נישט דער בעל־דבר.

גייט ער אַמאָל, דער בעל־דבר, און פאַרשטעלט זיך פאַר אַן אורח; אַזוי אַ יונגערמאַן פון ערגעץ, אפילו אַ הויקערל, גאָר נישט אָנזעעוודיג. קומט ער ווינטער ביינאַכט צו מנחה ומעריב אין בית־מדרש אַריין און זעצט זיך ביים אויוון. מן הסתם פאַרבעט אים ר' זיינוועלע אויף וועטשערע. ער זוכט שטענדיג אורחים! גייט ער, דאָס הויקערל, צו ר' זיינוועלע'ן אויף וועטשערע. עסט מען. צווישן איין מאכל און דעם צווייטן רעדט מען, פאַרשטייט זיך, תורה. אַ זון ר' זיינוועלע'ס, צי אַן איידעם, הויבט אָן, שלאָגט זיך ערגעץ אָן אַ שווערער סוגיא, ווענדן זיך אַלע אויגן צו ר' זיינוועלע'ן, ער וועט שוין אַלץ צורעכט מאַכן. ר' זיינוועלע שמייכלט, איז דערווייל מכבד דעם אורח מיט'ן בענטשן; דער אורח בענטשט אָפּ, און ר' זיינוועלע הויבט אָן זאָגן, און זאָגן זאָגט ער אַזוי קלאָר, אַזוי ריין, אַז עס דאַכט זיך, אַז עס בעט זיך אוים אַ ווייטער, גלייכער און ברייטער שליטוועגס, אַ ווייס, קלאָר רחבות, און גלאַט ווי דער טיש; שפּאַן אַ שליטן און פאָר! זיצן די זין מיט די איידעמס מיט די נשמות אין די אויערן און זאַפּן איין דעם גאַנצן נחת. און דאָס הויקערל זיצט און קוקט מיט אַ בייז אויג פון אַ זייט, און שמייכלט מיט די דינע ליפּעלעך. דערזעט עס ר' זיינוועלע און פרעגט אים: איר זייט נישט מסכים? ענטפערט מיט אַ חוצפה דער הויקער: אָבער גאָר נישט! פרעגט ר' זיינוועלע: פאַרוואָס?

הויבט ער אָן, דער הויקער, צו זאָגן, פאַרוואָס, און עס הויבט זיך אָן אַ וכוח!

נעמט ער, דער הויקער, און גיט מיט אַמאָל אַ מיש דורך ש"ס ופוסקים, וואַרפט מיט סברות, ווי מיט ברענענדיגע קוילן, ווי מיט שפּיציגע שפּיזן, און שיט מיט ראיות פון דאָ און פון

דאָרט, ווי א האָגל, און ריידנדיג, וואַקסט ער, דער הויקער, און די אויגן ביי אים וואַקסן, און דאָס רשעות אין די אויגן וואַקסט! און די ווערטער ווערן וואָס אַמאָל ברענענדיגער, שפּיציגער, און ער נעמט אַרום ר' זיינוועלע'ן, ווי מיט א צוים פון ברענענדיגע דערנער, און ר' זיינוועלע פילט, אז עס ווערט אים אַלץ איינגער און איינגער; נישט אַרויס, נישט אַריין; נישט דעם אָטעם צו כאַפּן... און די זין מיט די איידעמס ווערן אויך אָפּהענגדיג; עס קומט ר' זיינוועלע'ן קיינער נישט צו הילף. און די צוים אַרום אים רוקט זיך אַריין, אַלץ נעענטער און נעענטער צום לייב. און ר' זיינוועלע הויבט־אָן פילן א מין חולשת־הדעת, א האַרץ־ווייטאַג, און עס ווערט אים דער אָטעם שווער. און ער הויבט זיך אויף, גייט אַרויס פאַר דער טיר, א ביסל דעם אָטעם צו כאַפּן, צו באַקומען א ביסל ישוב־הדעת; וואָרום פילן פילט ער, אז גערעכט איז ער, ר' זיינוועלע; אז דער הויקער איז נאָר עפּעס א מין קונצן־מאַכער; אז ער קלאַפּט נאָר ווי מיט א האָגל, אז דער האָגל דאַרף צעגיין, עס זאָל ווערן פון אים גאָרנישט — וואַסער; ער מוז זיך נאָר מיישב זיין!

און, ווי געזאָגט, א ווינטער־נאַכט איז עס געווען. און אז ר' זיינוועלע איז אַרויסגעקומען פאַר דער טיר, איז געווען אויס־געבעטט דער מאַרק מיט א פריש־געפאַלענעם, פינקלדיג שניי, און אויבן אין הימל האָבן געפינקלט מילי־מיליאָסן שטערנדלעך. און ר' זיינוועלע האָט אָפּגעעטעמט פריי. און עס איז אים פרייער און קלאָרער געוואָרן אין מוח. און פּלוצלונג דערזעט ער בחוש, ממש מיט די אייגענע אויגן, ווי די צוים פון דערנער, מיט וועל־כער דאָס הויקערל האָט אים אַרומגענומען, וואַקלט זיך און שאָקלט זיך אַרום אים אין מאַרק אויפ'ן שניי; און ער קוקט זיך צו און דערזעט, אז די צוים איז נישט קיין גאַנצע צוים, אז זי איבערגעהאַקט אין א סך ערטער, אז זי האָט דאָ און דאָרט אָפענע פורטקעס. און ווייטער דאַכט זיך אים, און ער זעט בחוש ווי עס שטייען ביי די פורטקעס: דאָ א גאון, דאָרט א פוסק, דאָרט ווייטער א מפרש, וכדומה, און זיי ווינקען צו אים נאָר

פריינטלעך, זיי רופן אים צו: זיינוועלע, ס'איז אַ פאַלשע צוים, אַ פאַרבלענדעניש, קום נאָר אהער, איך וועל דיך דורכפירן, עס בעט זיך אַ וועג, אַ רחבות...

און ר' זיינוועלע שמייכלט אין דער מחשבה צו דעם פורט־קעלע און זעט, אַז אומעטום איז אָפן, אַ רחבות, אַ וועלט, אַן אָפענע! און ער דערמאָנט זיך: דער גאון האָט אזוי געזאָגט, יענער פּוסק האָט דאָס און דאָס פאַרהיטן. היינט — אַ בפירוש אָרט אין פירוש רש"י, וכדומה. און ער האָט משונה הנאה דערפון. און שפּאַצירט אזוי נאָך אמאָל דורך גאַנץ ש"ס ופוסקים — אומעטום אַ פרייע .וועלט... ער וועט אים שוין ווייזן, דעם אורח!... עס איז אים אַלץ אזוי קלאָר, ווי דער קלאָרער שניי, אַלץ אזוי בלאַנק, ווי די בלאַנקע שטערנדלעך אין הימל! און ער פילט נישט, אַז אזוי, ווי ער גייט אַרום דער מחשבה אין די עולמות התורה, אזוי טראָגן אים די פיס אַהין און צוריק איבער'ן מאַרק און אויסן מאַרק, אַלץ ווייטער און ווייטער איבער'ן שניי, און ער איז שוין לאַנג פון מאַרק, פון שטאָט אַרויס, מען זעט שוין קיין צייכן פון קיין הויז, פון קיין דאַך נישט, פון גאָרנישט, ער טרעט אַרום אין שניי אויפ'ן פרייען פעלד, אָן אַ צוים, אָן אַ גרעניץ, אויף איין אמת קלאָר, ווייס און פינקלדיג רחבות, ווי ביי ר' זיינוועלע'ן אין מח.

מיטאַמאָל אָבער האָט ער זיך אָפּגעשטעלט פאַרציטערט.

אַ שווערער וואָלקן האָט זיך פּלוצלונג פאַרצויגן אונטער'ן הימל, מיטאַמאָל אויסגעלאָשן זיינען געוואָרן די פינקלדיגע שטערנדלעך. און אַ ברייטער שאָטן האָט זיך געלייגט און פאַרפינצטערט דעם גלאַנצנדיגן שניי. און אויך פּלוצלונג, צוזאַמען מיט הימל און ערד, איז טונקל געוואָרן ביי ר' זיינוועלע'ן אין מח און—ער בלאָנדזשעט, דערזעט ער, אינ'ם שניי, ער בלאָנדזשעט שוין אויך אין דער סוגיא; ער ווייסט שוין נישט ווי אויס און ווי איין — — —

דערזעט ער, ר' זיינוועלע, פון ווייטן, ווי אביסל צערונענער רויך שלענגלט זיך אונטער'ן הימל. פאַרשטייט ער, אַז עס איז אַ סימן פון אַ שטיקל לעבעדיגן ישוב. דערפרוירן, פאַרמאַטערט און טיף ביז'ן תוך פון דער נשמה אָפּגעפאַלן ביי זיך, גייט ער נאָך דעם

רויק און קומט־צו צו אן אָרימער, אָפּגעריסענער קרעטשמע. קומט ער אַריין אין א פאַררויכערטער שטוב און שטעלט זיך אָפּ ביי דער טיר און קיינער באַמערקט אים נישט; שטייט ער אַזוי און זעט, ווי ביי דעם שענק־טיש, איבער געטראַנק און פאַרבייסנס, דרעמלט אן אַלטע ערלית, און דורך די פענצטער מיט אויסגעשלאָגענע שויבען יאָגט איין און אויס א נאַסער, קאַלטער ווינט. נאָר אָן א זייט שטייט אַן אויוון און אין אויוון ברענען, און קנאַקן, און פלאַקערן טרוקענע דרענגלעך. מיד און געפרוירן, ווי ער איז געווען, וויל ער צוגיין, זיך אָנוואַרימען, דערזעט ער אָבער, אַז אַלע ערטער אַרום אויוון זיינען פאַרנומען. אַרום און אַרום זיצן האַלב־שכור'ע פויערים, מיט בלעכלעך בראָנפּן אין איין האַנט, און געזאַלצענע הערינג אָדער אוגערקעס אין דער צווייטער. און זיי טרינקען צו זיך, די פויערים, און די פּנים'ער זייערע פלאַמען, אין די אויגן ביי זיי לייכטן פאַר ליבשאַפט און נחת, און אַלע מאָל בויגט זיך צו איינער צום צווייטן, און מען קושט זיך, און מען וויינט פאַר גרויס ליבשאַפט, און מען טרינקט ווייטער, און מען פאַרבייסט ווייטער...

און דערמאָלט האָט ר' זיינוועלע, וואָס האָט געקאָנט בעסער לערנען פאַר'ן רב, שענער זינגען פאַר'ן חזן; וואָס איז געווען א בעסערער בעל־קריאה פאַר'ן ליטווישן מלמד; וואָס האָט געהאַט דאָס שענסטע הויז, א אידענע אַן אשת־חיל, די געראָטנסטע קינדער, די שענסטע סוכה, דעם הדר'סטן הדר; דער ר' זיינוועלע, וואָס פלעגט זיין דער בעסטער יועץ, דער ערלעכסטער בורר, און געבן בעין־יפה די שענסטע נדבה,—דערמאָלט האָט דער ר' זיינוועלע זיך נישט איינגעהאַלטן, און שטייענדיג אין מיטן קרעטשמע, אין טיזליק, וואָס האָט געשטאַרט אויף אים ווי א בלעך, בשעת דער ווינט האָט זיך אַלע רגע אַרונטערגע'גנב'עט און איינגעפרירט איב דעם שוויים אויפ'ן לייב,—דערמאָלט האָט ר' זיינוועלע אין טיפן הארץ מקנא געווען יעדן פון די פויערים, וואָס איז געזעסן ביים וואַרימען אויוון, וואָס האָט געטרונקען י"ש פון בלעכל, פאַרביסן מיט א שטיק געזאַלצענעם הערינג אָדער א זיסער אוגערקע און געדערדט—נבול פה...

און עס האָט זיך אָנגעהויבן א נייע שורה פון גלגולים.

נסים אויפ'ן ים

אין דער מדינה האָלאַנד, אין א האלב־איינגעזונקען הייזל ביים ברעג פון ים, האָט געוואוינט אויך א שטומע נשמה—א אידישער פישער מיט'ן נאָמען „סאַטיע". אפשר נאָך אן עלטער־זיידן סעדיה; נאָר פון דעם האָט ער נישט געוואוסט, ער האָט בכלל זייער ווייניג געוואוסט פון אידישקייט. פון אָבות אבותיו א פישער, פאַר־בריינגט טעג און יאָרן אויפ'ן ים, געלעבט—איין איינציגע אידישע משפחה צווישן ניט־אידן, וואָס זאָל ער וויסן? סאַטיע כאַפּט פיש, דאָס ווייב זיינע שטריקט נעצן און פירט די שטוב, די קליינע קינ־דערלעך וואַלגערן זיך אין זאמד און זוכן בורשטין... און אז סאַטיע גייט אויפ'ן ים און עס מאַכט זיך א שטורעם־ווינט, עס ווערט סכנת נפשות, האָט—נישט ער אויפ'ן ים, נישט דאָס הויז־געזינד אין שטוב, נישט געקאָנט אפילו קיין שמע ישראל מתפלל זיין... האָט סאַטיע געקוקט שטום אין הימל אריין; דאָס ווייב זיינס שלאָגט זיך אין קאָפּ אריין, אָדער שליידערט נאָך אפשר א בייזן בליק צום בייזן, פינצטערן הימל אַרויף, און די קינדער וואַרפן זיך אויפ'ן זאמד און רופן גלייך מיט אַנדערע קינדער: סאַנטאַ מאַריאַ. סאַנטאַ מאַריאַ!

און וואָנען האָבן זיי געזאָלט וויסן מער? צופוס גיין אין קהלה אריין—איז ווייט, פאָרן האָט די אָרימע פאַמיליע, וואָס האָט קוים פרנסה געהאַט, נישט געקאָנט, און, א חוץ דעם, לאָזט דער ים נישט אוועק. סאַטיע'ס פאָטער, סאַטיע'ס זיידע און עלטער־זיידע זיינען אומגעקומען אויפ'ן ים, נאָר אזא כח האָט ער שוין, דער ים: ער איז דעם מענטשנ'ס געפערלעכסטער שונא, און גאַנץ אָפט א פאַל־שער שונא, און—ליב האָט מען אים, און ציען ווערט מען געצויגן; צו אים ווי מיט צוואַנגען... און מען קאָן זיך פון אים נישט אָפּרייסן,

וויל מען לעבן אויף אים און אונטערגיין אין אים...

נאָר איין אידישער מנהג איז אין דער משפּחה געבליבן—יום־כּפּור!

ערב יום־כּפּור אינדערפרי האָט מען אויסגעקליבן דעם גרעסטן פיש, און די גאַנצע משפּחה איז געגאַנגען מיט'ן פיש אין שטאָט אריין, און אָפּגעגעבן האָט מען דעם פיש דעם קהל'שן שוחט, ביי וועלכן מען פלעגט פאַרפאַסטן און עסן נאָכ'ן תענית.

איבער'ן מעת־לעת פלעגט די משפּחה זיצן אין האָלענדישן מקום־קדוש, צוגעהערט זיך ווי דער כאָר זינגט, ווי דער אָרגעל שפּילט, ווי דער חזן זאָגט אויף זיין אופן און שטייגער... פאַרשטאַנען א וואָרט האָט מען נ י ש ט. געקוקט האָט מען נאָר צום אָרון־קודש, צום פּרעדיגער אין דער גאָלדענער יאַרמולקע. האָט זיך די גאָלדענע יאַרמולקע אויפגעהויבן, האָט מען זיך אויך אויפגעשטעלט; האָט זיך די גאָלדענע יאַרמולקע אַראָפּגעלאָזט, האָט מען זיך צוריק געזעצט. טיילמאָל פלעגט סאַטיע פאַר מידקייט איינדרימלען, האָט אים א שכן מיט אַן עלנבויגן צום אויפשטיין געוועקט...

אָט דאָס איז געווען דער גאַנצער יום־כּפּור. אז עס איז א יום־הדין, אז א פיש אין וואַסער ציטערט, און וואָס אין הימל טוט זיך,—פון דעם האָט סאַטיע נישט געוואוסט. עס איז ביי אים א מנהג געווען, יום־כּפּור צו הערן כאָר און אָרגעל א ו מ ג ע ג ע ס ן און אז נאָך „נעילה" (ער האָט אפילו נישט געוואוסט, אז עס הייסט „נעילה") גייט מען צום שוחט אויף וועטשערע... א סך מער האָט דער שוחט אַליין אפשר אויך נישט געוואוסט—האָלאַנד!

און באַלד נאָכ'ן שוואַרצן קאַפע, פלעגט סאַטיע מיט'ן ווייב און מיט די קינדערלעך זיך אויפהויבן, געזעגענען זיך מיט'ן שוחט און זיין הויז־געזינד, און אָנווינטשעווען זיך, און אוועקגיין און וואַנדערן א גאַנצע נאַכט צום ים. נישט „אהיים" פלעגט מען זאָגן, נאָר—„צום ים".

און אויפהאַלטן לאָזט מען זיך נישט.

— סטייטש,—טענה'עט דער שוחט מיט דער שוחט'קע:—איר

האָט דאָך אפילו די שטאָט נישט געזען.

פאַרקרימט זיך סאַטיע:

— די שטאָט!

קיין בעל־דברן איז סאַטיע נישט; דער ים לערנט שווייגן. נאָר די שטאָט האָט ער פיינט. ענג, אָן לופט און אָן הימל. א פּאַסיקל צווישן דאַך און דאַך... אויפ'ן ים אָבער—א רחבות... עס אָטעמט זיך...

— עס איז דאָך אייער שונא... אייער טויט!—טענה'עט מען צו אים.

— אָבער א גוטער טויט!

ער וויל האָבן זיין פאָטער'ס און זיין זיידנ'ס סוף—איינגע־שלונגען ווערן געזונטערהייט פון ים, נישט קרענקען און גוסס'ן א צייט לאַנג אויף א בעט... הערן ווי מען וויינט... און דערנאָך באַ־גראָבן ווערן... אין דער האַרטער ערד... ברר!

קאַלט ווערט אים, אז ער דערמאָנט זיך פון אזא קבורה... — —

און מען גייט צופוס אהיים, צום ים...

און אז מען גייט צופוס איבער נאַכט, און עס הויבט אָן גרויען דער טאָג, און מען דערזעט דעם גאָלדענעם אָפּגלאַנץ פון זאַמדינן ברעג, און דערנאָך בליצט־אויף דער שפּיגל פון ים, דערפרייט מען זיך, פּאַטשט מען מיט די הענט...

א חתן מיט א כלה פרייט זיך נישט אזוי...

און אזוי גייט עס פון יאָר צו יאָר...

עס בייט זיך דער פישער, זעלטענער—דער שוחט; מנהג בלייבט מנהג.

און דער מנהג איז א סכום הכולל פון פאַסטן, כאָר און אָרגעל, אויסגעמישט מיט'ן גרויסן פיש צו דער וועטשערע נאָך נעילה, ביים שוחט, מיט'ן געזעגענען און אָנווינטשן זיך...

דאָס אַלץ צוזאַמען איז דער איינציגער פאָדים, וואָס בינדט־צו סאַטיע'ן צום כלל ישראל...

ויהי היום, איינמאָל פאַרטאָג, קוים געגרויטלט האָט זיך דער מזרח, שטיל וועקט זיך אויף דער ים, קוים ער אָטעמט, קוים עס

הערט זיך זיין ברומען, ער ציט זיך פויל און נאָך פאַר'חלומ'ט אויס, און ציט זיך איין... וואו־נישט־וואו פלאַטערט אין דער בלאָער לופט א ווייסע פאָר פליגל, שרייט־אויף אן עוף... און ווייטער שטיל... שטילע גלאַנצן פליען איבער'ן ים, גאָלדענע פלעקן גליטשן זיך איבער'ן געלן זאַמד, פאַרמאַכט זיינען די פישער־שטיבלעך איבער'ן ברעג, נאָר איין טיר סקריפּעט,—סאַטיע גייט אַרויס...

ערב יום־כפור איז היינט. פרום און ערנסט איז זיין פּנים, שטיל לויכטן אים די אויגן: ער גייט טאָן א מצוה, כאַפּן א פיש אויף יום־כפור!

און ער גייט צום שיפל צו און נעמט אָן די קייט, מיט וועלכער עס איז געווען צוגעבונדן צום באָרט. די קייט קלינגט, און קולות דערהערן זיך רעכטס און לינקס:

— ניט'ע, ניט'ע!

דאָס רופן צו אים די שכנים, וואָס האָבן אַרויסגעשטעקט די קעפּ פון די קליינע פענצטערלעך.

רואיג און שטיל ליגט ווייט און ברייט אויסגעגאָסן דער ים, צוזאַמענגענאָסן מיט'ן זוים פון פריש־מאָרגנדיג לאַכנדיגן, פריי־לעכן הימל... קוים ער אָטעמט, דער ים, קוים ער רונצלט זיך ביים ברעג, און ווי ביי א גוטער באָבע'ן, טאַנצן ליכטיג־גלאַנצנדיגע שמייכלען צווישן די רונצלען... און עפּעס מורמלט ער, א באָבע־מעשה דערציילט דער ים די צוואָרפענע, מיט לאַנגע וואַסער־פלאַנצן, ווי מיט האָר באַוואַקסענע שטיקער פעלזן, און ער גלעט זיי איבער די האָר שמייכלענדיג, שפּילענדיג—דער פישער אָבער קען בעסער דעם ים, און ער גלויבט אים נישט.

— ניט'ע...

דער ים וויגט זיך און וועט זיך צעווינן, און פלאַצן וועט דער ליכטיגער שפּיגל, און פון שפּיל וועט ווערן אן ערנסט, פון שטילן ברומען—געשריי און געפּילדער, און פון רונצלען וועלן אויפשטיין וואַלן, וואָס וועלן שלינגען שיפלעך און שיפן, ווי קליינע פישלעך דער לויתן...

— ניט'ע...

און א באָרוועסער אַלטער מאַן, מיט א פלאַטערדיגן גרויען קאָפּ

אָן א הימל, מיט אן איינגעשרומפּטן פּנים, ווי דער ים, נאָר אָן זיין פּאַלשן, זיסן שמייכל,—קומט אַרויס פון א שטיבל, גייט צו סאַטיע'ן און לייגט אים אַרויף א האַנט אויפ'ן אַקסל:

— זע!

און ער ווייזט אים א קליין שוואַרץ פּינטעלע, וואָס נאָר א פישער־אויג קאָן דערזען, אויפ'ן זוים פון הימל.

— פון דעם וואַקסט אַרויס א וואָלקן...

— כ'וועל פריער צוריק אין דער היים זיין,—ענטפערט סאַטיע.—איין פיש וויל איך נאָר כאַפּן.

און ערנסטער ווערט דער פּנים ביי זיין אַלטן שכן:

— האָסט ווייב און קינד, סאַטיע!

— און א גאָט אין הימל!—ענטפערט סאַטיע מיט בטחון.—ער גייט ז י י ן מצוה טאָן... און ער שטופּט אָפּ דאָס שיפל און שפּרינגט אַריין...

און לייכט ווי א פעדער טראָגט זיך סאַטיע'ס שיפל איבער'ן ים, און דער ים וויגט עס אַרום, זיס־ברומענדיג, אַזוי ליבלעך, און זוימט עס און וויקלט עס אַרום מיט די שענסטע פּערל, וואָס ער פאַרמאָגט—און דער אַלטער פישער שטייט אויפ'ן ברעג און מורמלט:

— סאַנטאַ מאַריא, סאַנטאַ מאַריא!

לייכט טראָגט זיך סאַטיע'ס שיפל איבער'ן ים—געשיקט וואַרפט סאַטיע אַראָפּ זיין נעץ, און שווער און שווערער ווערט די נעץ, און מיט אַלע כחות ציט ער זי קוים־קוים אַרויס און געפינט אין איר וואַסער־פלאַנצן, ים־שטערן,—נאָר נישט קיין איינציגן פיש.

דער אַלטער פישער אויפ'ן ברעג האָט דאָס שיפל שוין פאַרלוירן פון אויג. סאַטיע ציט שוין צום דריטן מאָל און צום פערטן מאָל אַרויס די נעץ: נישט לייכט איז זי אַרויסצוציען, אַלערליי וואַסער־פלאַנצן האָבן זיך אין אירע אויגן פאַרפלאָכטן—נאָר קיין איינציגער פיש...

און דער ים וויגט און צעוויגט זיך וואָס אַמאָל שטאַרקער, און אויפ'ן הימל איז שוין אַרויפגעשוואומען די זון, נאָר פייכט איז

איר גלאַנץ—אַ פאַרוויינטע זון; און דאָס שוואַרצע פּינטעלע אין עק הימל האָט זיך אויסגעצויגן אונטערווייַלעכץ אונטער דער זון, ווי אַ ברוינע שלאַנג, און ווערט טונקעלער און טונקעלער, און רוקט זיך צו דער זון...

עס איז שוין האַלבער טאָג, און סאַטיע שווימט און שווימט, פּרואווט און פּרואווט דאָס מזל—

— גאָט,—טראַכט ער,—וויל נישט איך זאָל דאָס יאָר מקיים זיין די מצוה, מען מוז צוריק! און טרויעריג ווערט אים אויפ'ן האַרצן: ער האָט געמוזט עפּעס זינדיגן געגן גאָט, וועלכער באַ־וויליגט נישט היי־יאָר זיין קרבן. און ער נעמט דעם רודער פעסט אין דער האַנט אַריין און וויל שוין איבערדרייען דאָס שיפל צוריק. נאָר אין דער זעלבער רגע באַקומט ער אַ שפּריץ אין פּנים אַריין, און ער דרייט זיך אויס און דערזעט, ווי אַ גרויסער גאָלדענער פיש וואַרפט זיך, שפּילנדיג, איבער'ן ים און שפּריצט מיט'ן ווידל איבער'ן וואַסער.

ע! דעם פיש מוז ער כאַפּן, דעם פיש האָט אים גאָט באַ־שערט, גאָט, וואָס האָט זיין עגמת־נפש געזען, זיין בענקען, מקיים צו זיין די מצוה.— און ער דרייט צוריק אויס, און יאָגט נאָך דעם פיש...

און דער ים איז שוין צעווייגט, כוואַליעס הייבן זיך העכער און העכער... אַ האַלבע זון איז שוין מיט אַ וואָלקן באַדעקט, בונטן ווייסע שטראַלן רייסן זיך קווער אַהער פון אונטער'ן וואָלקן, און דער פיש שווימט איבער די פּלייצעס פון די כוואַליעס, און סאַ־טיע'ס שיפל נאָך, נאָך... און פאַרשוואונדן ווערט פּלוצלונג דער פיש, צווישן אים און סאַטיע'ס שיפל הייבט זיך אויף אַ וואַל, אויפגעבלאָזן, אויפגעיאָגט פון ווינט...

— עס נאַרט מיך, עס בלענדט מיר די אויגן!—טראַכט סאַטיע און וויל ווייטער אויסדרייען דאָס שיפל און שווימען צוריק. אין דער זעלבער רגע ליינט זיך אָבער די כוואַליע, ווי זי וואָלט מיט־אַמאָל איינגעזונקען געוואָרן; כמעט צום שיפל־צו שווימט צו דער פיש און קוקט אויף אים מיט גרויסע אויגן, גלייך ער בעט זיך:

נעם מיך, נעם מיך... זײ מקיים מיט מיר די מצוה, זײ מיך מזכה מיט איר...

דרייט סאַטיע צוריק אוים,—פאַרלוירן ווערט דער פיש! א נייע כוואַליע שווימט אויף צווישן אים און דעם שיפל, און עס הויבט זיך ווידער אָן דער „ירגזון" פון ים! נישט קיין לייבלעך לידל זינגט ער, דער ים, ער כעס'ט זיך: א העזה, אַצינד אויף אים צו שווימען! אויף זיינע כוואַליעס צו טרעטן! און גלייך זי וואָלט זיך פאַר'ן ים דערשראָקן, באַהאַלט זיך אונטער'ן וואָלקן די זון... אויף דעם, זעט אוים, האָט נאָר געוואַרט דער ווינט—ער איז באַפרייט געוואָרן, און צעיאָגט זיך מיט אַן אויסגעלאַסענעם צאָרן, און ער שמייסט, און פּאַטשט ווי מיט ריטער, און רייצט נאָך מער אויף דעם ים, און דער ים ברויזט און קנאַקט, גלייך טויזנטער באַסן שפּילן אין זיינע געדערים, קעסל־פּויקן—אין זיינע כוואַליעס...

— אהיים, אהיים!—קלאַפּט ביי סאַטיע'ן דאָס האַרץ. און ער נעמט צוזאַמען די נעצן אין שיפל אַריין, און כאַפּט שטאַרקער אָן דעם רודער, און אַרבעט מיט אַלע קרעפטן. די אָדערן אין דער האַנט ווילן פּלאַצן. ווי א הוילע נוס וואַרפט זיך דאָס שיפל אויף און אָפּ איבער די כוואַליעס, פאַרשוואַרצט איז דער הימל, ברוין־צאָרנדיג דער צעבראָכענער ים — און ער אַרבעט אַלץ — אהיים, אהיים...

פּלוצלונג דערזעט ער, עפּעס שווימט צו אים פון דער זייט—אָ מענטשלעכער קערפּער שווימט, א דערטרונקענער—א פרוי איז עס—פאַר איר שווימען די האָר, שוואַרצע האָר—זיין ווייב האָט אַזוינע האָר... פון אונטער די האָר באַווייזן זיך ווייסע הענט—זיין ווייב האָט אַזוינע הענט... און א קול רופט: ראַטעוועט!—זיין ווייב'ס קול... די מוטער פון זיינע קינדער... זי האָט אים געמוזט נאָכשווימען אויפ'ן צווייטן שיפל. זי טרינקט זיך, זי רופט נאָך הילף...

און ער דרייט דאָס שיפל אוים רעכטס און וויל צו צום קערפּער,—דער ים לאָזט נישט! כוואַליעס הויבן זיך אין דער מיט, דער שטורעם רייסט און וואָיעט—נאָר אין דעם שטורעם הערט ער איר קול: העלף! העלף! סאַטיע, העלף!...

און ער שטרענגט אָן די לעצטע קרעפטן צוצושווימען, און אָט איז ער שוין נישט ווייט פון ווייסן פלעק; די האָר זעט ער שוין נישט, נאָר דאָס שווימענדיגע, זינקענדיגע קלייד... מיט'ן רודער צו דערלאַנגען... נאָר אין דער מיט, צווישן אים און זיין ווייב, הויבט זיך אויף א וואַל, שטויסט זי אָפּ אין איין זייט, דאָס שיפל—אין דער צווייטער — — —

— א פאַרבלענדעניש!—טראַכט ער, זיך דערמאָנענדיג, אַז דאָס זעלבע האָט ער געהאַט מיט'ן גאָלדענעם פיש; און נישט ווילנדיג וואַרפט ער אָן אויג צום ברעג, זעט ער, ווי עס לייכט זיך שוין אין די פישער־הייזלעך די פענצטער!

— יום־כפור!—דערמאָנט ער זיך, און לאָזט פּלוצלונג אַרויס דעם רודער פון דער האַנט.

— טו מיט מיר,—שרייט ער צום הימל אַרויף,—וואָס דו ווילסט, יום־כפור רודער איך נישט!...

און דער ווינט רייסט, אין כף־הקלע וואַרפן די כוואַליעס דאָס שיפל; און סאַטיע, ווי ער האָט אַרויסגעלאָזט דעם רודער פון דער האַנט, אַזוי זיצט ער רואיג, און קוקט מיט אָפענע אויגן אַמאָל צום פאַרשלאָסענעם הימל אַרויף, אַמאָל צום קאָכעדיג־שווימענדיגן ים אַראָפּ.

— טו מיט מיר, גאָט, וואָס דו ווילסט! זאָל דיין רצון גע־שען...

פּלוצים דערמאָנט ער זיך א ניגון פון כאָר, אונטערגעהאַלטן פון אָרגעל, און ער הויבט אָן נאָכצוזינגען דעם ניגון. די דאָזיגע שטומע נשמה האָט נאָר דאָס איינציגע לשון צו רעדן מיט גאָט— און ער זינגט. דער הימל ווערט שוואַרצער און שוואַרצער, די כוואַליעס הויבן זיך העכער און העכער, שאַרפער נאָך בלאָזט דער ווינט... דאָס שיפל וואַרפט זיך באַרג־אויף, באַרג־אָפּ, איין כוואַליע וואַרפט עס צו דער צווייטער... איינע רייסט אים אַרויס און שלייּ־דערט אים אַוועק דעם רודער, א צווייטע קומט אָן פון הינטן און יאָגט זיך נאָכ'ן שיפל מיט אַן אָפּן מויל... דער ווינט רייסט ווי טויזנטער וועלף—און אין דעם גערודער אַריין זינגט סאַטיע דעם ניגון פון „מי ינוח ומי ינוע"... ווי דער כאָר, אונטערגעהאַלטן

פון אָרגעל...

די כוואַליע שלאָגט אין שיפל אריין. סאַטיע וויל שטאַרבן זינגענדיג, נאָר דאָס שיפל קערט זיך איבער... אָבער סאַטיע'ן איז נאָך דער טויט נישט באַשערט...

צוויי ווייסע געשטאַלטן, ווי פון נעבל געוועבטע, גייען, האַל־טענדיג זיך ביי די הענט, באָרוועס, מיט צעפלאָסענע האָר און לייכטענדיגע אויגן, איבער'ן ים, און ווי סאַטיע דרייט זיך איבער מיט'ן שיפל, קומען זיי צו, הויבן אים אויף, נעמען אים צווישן זיך, און גייען מיט אים אונטער די אָרעם, און טרעטן מיט אים איבער די כוואַליעס, ווי איבער בייטן און בערגלעך, און פירן אים אַזוי געאָרעמט צווישן ווינט און געטומל. ער קוקט און וויל רעדן, עפּעס פרעגן וויל ער,—נאָר זיי זאָגן אים:

— זינג בעסער, סאַטיע, זינג! דיין געזאַנג וועט גובר זיין דעם צאָרן פון ים...

זיי גייען מיט אים און סאַטיע הערט, ווי דאָס שיפל זיינס גייט אים נאָך... ער דרייט זיך אויס—דאָס שיפל מיט דער נעץ, און אין דער נעץ איז פאַרוויקלט דער גאָלדענער פיש...

און אַז זיי האָבן אים צוגעפירט צום ברעג און געלאָזט אים אַהיים, האָט ער געטראָפן ביי זיך דעם שוחט מיט דער שוחט'קע...

אין שטאָט איז אַ שרפה געוועזן, זיינען זיי געקומען צו אים צו־גאַסט...

האָט מען געקוילעט דעם פיש, און—מנהג איז געבליבן מנהג...

דער קונצן-מאַכער

אין א וואָלינער שטעטל אריין איז אמאָל געקומען א קונצן־מאכער.

און כאָטש עס איז געווען אין דער פאר'דאגה'טער פאר'פסח־צייט, ווען א איד האָט מער זאָרג, ווי האָר אויפ'ן קאָפּ, האָט דאָך זיין אָנקומען א גרויסן רושם געמאכט: א רעטעניש פון א מענטש! קרוע־בלוא, מיט א צילינדער, אפילו א צעקנייטשטן, אויפ'ן קאָפּ, א אידיש פנים—דער צלם־אלקים פליט אים איבער דער נאָז, און—א געגאָלטע באָרד! און קיין פּאַספּאָרט האָט ער נישט געהאַט, און עסן האָט'ן קיינער נישט געזען, נישט קיין כשר'ס, נישט קיין טריפה'ס. גיי וויים, וואָס ער איז! מען פרעגט'ן: פון וואנען? זאָגט ער: „פון פאריז"; וואוהין?—„קיין לאָנדאָן!" ווי קומט איר אהער? זאָגט ער: „פארבלאָנדזשעט!" אפנים, צופוס געגאנגען! און ווייזט זיך ביי קיין מנין נישט, אפילו שבת־הגדול נישט! און שטייט מען צו אים צו, מאכט מען ארום אים א רעדל, ווערט ער פלוצים נעלם, גלייך די ערד וואָלט'ן איינגעשלונגען, און שווימט ארויס אויף יענער זייט מארק.

דערווייל האָט ער זיך געדונגען א סאַליע און אָנגעהויבן צו מאכן קונצן.

אָבער קונצן! בפני קהל וועדה האָט ער געשלונגען ברענענדיגע קוילן, ווי פארפל; און פון מויל ארויסגעצויגן האָט ער אלערליי בענדער, רויטע, גרינע, וואָס פאר א קאָליר מען האָט נאָר געוואָלט. און לאנגע—ווי'ס גלות. פון א כאָליעווע פון שטיוול ווארפט ער ארויס זעכצן פּאָר אינדיקעס, אָבער אינדיקעס—ווי בערן, און לעבעדיגע, און זיי צעלויפן זיך איבער דער סצענע; דערנאָך הויבט ער אויף א כוס און קראצט אָפּ פון דער פּאָדעשווע גאָלדענע רענד־

לעך, א גאנצע שיסל גאָלדענע רענדלעך! פּאַטשט מען „בראוואָ״. גיט ער א פייף, לויפן זיך אין דער לופטן צוזאמען חלות און קוילטשן, ווי די פייגל, און הויבן אָן טאַנצן א ראָד צי א ברוגז־טאַנץ אונטער דער סטעליע. און גיט ער דעם צווייטן פייף, ווערט דאָס אַלץ כהרף עין פאַרשוואונדן, כלא היה! אוים קוילטשן, אוים בענדער, אוים אינדיקעס—גאָרנישט!

מילא, ווייסט מען דאָך, אז „יענער צד״ קאָן אויך עפּעס באַווייזן! די חרטומים פון מצרים האָבן מן הסתם „ ר ע ס ע ר ע קונצן באַוויזן! איז אָבער די שאלה: פאַרוואָס איז ער אַליין אזא גרויסער קבצן? א מענטש שאַרט רענדלעך פון פּאָדעשווע, און האָט נישט מיט וואָס צו באַצאָלן פאַר דער אכסניה. מיט א פייף באַקט ער אָן מער קוילטשן און חלות, ווי דער גרעסטער בעקער, אינדיקעס ציט ער ארויס פון כאַליעווע, און א פּנים האָט ער — אַן אויסגעצויגנס, אַז שענערע לייגט מען אין דער ערד אריין, און דער הונגער ברענט אים אין די אויגן ווי א פלאַקער! ווערטלט מען זיך: די פינפטע קשיא צו „מה נשתנה״...

נאָר איידער עס קומט צו „מה נשתנה״, וועלן מיר איבערלאָזן דעם קונצן־מאַכער, און איבערגיין צו חיים־יונה'ן און זיין ווייב רבקה־ביילע. חיים־יונה איז אַמאָל א וואַלד־סוחר געווען, האָט ער איינמאָל געקויפט א וואַלד אין „גלייכן געלט״, האָט מען דעם וואַלד פאַרמאַכט, איז ער אַרויס „אין איין העמד״. איז ער געוואָרן „וואַלד־שרייבער״, האָט ער די שטעל פאַרלוירן; זיצט ער שוין א שיינע פאָר חדשים אָן פּרנסה. א ווינטער האָט מען איבערגעלעבט—אויף שונאי־ציון געזאָגט, נאָך ווינטער גייט אָבער פּסח! און פאַרזעצט איז שוין פון הענגל־לייכטער ביז'ן לעצטן קישן. זאָגט רבקה־ביילע: גיי אַריבער צו קהל און נעם מעות־חטין. זאָגט חיים־יונה, אז ער האָט בטחון, אז גאָט וועט העלפן, און דאָס פּנים פאַרשווארצן וועט ער זיך נישט. גייט רבקה־ביילע און זוכט נאָך אַמאָל אין אַלע ווינקעלעך, או געפינט אַן אַלטן אָפּגעריסענעם זילבערנעם לעפל—ממש א נס מן השמים, יאָרן זינט דער לעפל איז פאַרלוירן געוואָרן! גייט חיים־יונה, נעמט דעם לעפל, פאַרקויפט'ן, און טראָגט אריין די פאָר גראָשן אויף מעות־חטין פאַר אָרימע לייט.

אָרימע לייט, זאָגט ער, זיינען בילכער. די צייט דערווייל רוקט זיך. שוין אינגאַנצן נישט מער ווי א פּאָר וואָכן צו פּסח,—ער האָט בטחון! גאָט, זאָגט ער, פאַרלאָזט נישט! מילא, רבקה־ביילע שווייגט; אַן אשה מוז פאָלגן א מאַן. עס גייט אָבער אַוועק נאָך א טאָג, נאָך א טאָג, רבקה־ביילע ווייסט נישט פון קיין שלאָף, גראָבט דאָס פּנים אין שעניק אריין און וויינט שטילערהייט, חיים־יונה זאָל נישט הערן, און אויף פּסח איז קיין צייכן נישטאָ. און טעג האָט זי ערגערע ווי נעכט,—ביינאַכט וויינט זיך א מענטש כאָטש אָפּ דאָס האַרץ, בייטאָג אָבער מוז מען קנייפּן די באַקן, די פאַרב זאָל שטיין! שכנות קוקן איר נאָך און גאַפן, און קוקן זיך די אויגן אויס, און שטעכן זי מיט רחמנות־בליקן, ווי מיט נאָדלען... אַנדערע פרעגן: ווען באַקט איר מצות? ווי האַלט איר מיט בוראַקעס? די נענטערע זאָגן:

— סטייטש, וואָס טוט זיך מיט אייך, רבקה־ביילע?! פעלט אייך, וועלן מיר אייך באָרגן, וכדומה...

חיים־יונה וויל אָבער נישט קיין „מתנת בשר ודם”, און רבקה־ביילע וועט געגן איר מאַן נישט גיין—זוכט זי זיך אויס תירוצים פון אונטער דער ערד, און דאָס פּנים פלאַמט און פלאַמט...

זעען די שכנים, אַז עס איז נישט, ווי עס דאַרף צו זיין, נעמען זיי און לויפן צום רב—סטייטש? דער רב, נעבעך, הערט אויס, קרעכצט אָפּ און פאַרקלערט זיך, און סוף כל סוף ענטפערט ער, אַז חיים־יונה איז א בן־תורה און א ירא־שמים, און אויב ער האָט בטחון, האָט ער!...

רבקה־ביילע איז אפילו אָן בענטש־ליכט געבליבן...

און—שוין פּסח!

חיים־יונה גייט פון בית־המדרש אהיים, זעט ער, אַז אַלע פענצטער אין מאַרק שיינען אַרויס מיט שמחת־יום־טוב, און נאָר זיין דירה שטייט, ווי אַן אבל צווישן מחותנים, ווי א בלינדע צווישן זעענדיגע. ער פאַלט אָבער ביי זיך נישט אָפּ: „אַז גאָט וועט וועלן, וועט נאָך זיין פּסח!”—טראַכט ער. ער גייט אריין און זאָגט פריילעך: „גוט יום־טוב”, און איז נאָך אַמאָל מטעים: „גוט יום־טוב דיר, רבקה־ביילע!” און רבקה־ביילע'ס קול ענט־

פערט אים, אָנגעזאָפּט מיט טרערן, פון א פינצטער ווינקל ארויס:
„גוט יום־טוב, גוט יאָר!" און אירע אויגן ברענען ארויס פון
פינצטערן ווינקעלע, ווי צוויי ברענענדיגע קוילן. גייט ער צו איר
צו און זאָגט איר: „רבקה־ביילע,—זאָגט ער,—היינט איז יום־טוב,
יציאת מצרים, פארשטייסט? טרויערן טאָר מען נישט! און וואָס
איז דאָ צו טרויערן? אויב דער רבונו של עולם האָט נישט געוואָלט,
מיר זאָלן האָבן אונזער פּסח, מוז מען אָננעמען פאַר ליב
און זיין ביי'ן א פרעמדן סדר. וועלן מיר גיין ערגעץ אַנדערש צום
סדר! מען וועט אונז אריינלאָזן אומעטום... טיר און טויער
שטייען אָפן... אידן זאָגן: „כל דכפין ייתי וייכול", דאָס איז טייטש:
ווער עס איז הונגעריג, זאָל אריינקומען עסן. קום, נעם אויף דייר
די שאַל, וועלן מיר גיין צום ערשטן בעסטן איד"...

און רבקה־ביילע, וואָס טוט שטענדיג דעם רצון פון איר מאַן,
האַלט־איין מיט אַלע כחות דאָס געוויין, וואָס רייסט זיך איר צום
האַלז, נעמט אויף זיך א צעריסענע שאַל און וויל שוין גיין,—אין
דער זעלבער רגע עפנט זיך אָבער די טיר, און אימיצער קומט אריין
און זאָגט:

— גוט יום־טוב!

ענטפערן זיי: „גוט יאָר", נישט זעענדיג, ווער עס איז צו זיי
אריינגעקומען.

זאָגט דער, וואָס איז אריינגעקומען: „איך וויל זיין אייער
גאַסט צום סדר!"

ענטפערט חיים־יונה: „מיר האָבן אַליין קיין סדר נישט..."

ענטפערט יענער, אַז ער האָט מיטגעבראַכט דעם סדר מיט זיך!

— אין דער פינצטער?—האַלט זיך שוין רבקה־ביילע נישט
איין און שלאָכצט.

— חלילה!—ענטפערט דער אורח.—עס וועט זיין ליכט.—
און ער גיט א מאַך: האָקוס־פּאָקוס! און עס באַווייזן זיך צוויי
פּאָר זילבערנע לייכטער מיט אָנגעצונדענע סטעארין־ליכט, אין
מיטן שטוב, אין דער לופט! עס ווערט ליכטיג. חיים־יונה און
רבקה־ביילע דערזעען, אַז דאָס איז דער קונצן־מאַכער, און זיי גאַפן
און קאָנען פאַר וואונדער און שרעק קיין איינציג וואָרט פון מויל

נישט ארויסברייינגען. זיי כאַפּן זיך איינס דאָס צווייטע אָן ביי די הענט און שטייען מיט אויפגעריסענע אויגן און אָפענע מײַלער. דער קונצן־מאַכער ווענדט זיך דערווייל צום טיש, וואָס איז געשטאַנען פאַרשעמט אין א ווינקעלע, און זאָגט צו אים: „נו, בחור׳ל, באַדעק דיך און קום אהער!" און אזוי ווי ער זאָגט דאָס ארויס, פאַלט פון סטעליע אויפ׳ן טיש אראָפּ א שניי־ווייס טישטעך און באַדעקט אים. און דער באַדעקטער טיש הויבט זיך אָן רירן, און גייט און קומט אין מיטן שטוב אריין, און פאַרהאַלט זיך פונקט אונטער די ליכט, און די זילבערנע לייכטער לאָזן זיך נידעריג אראָפּ און שטעלן זיך אנידער אויפ׳ן טיש. „אצונד—זאָגט דער קונצן־מאַכער —פעלן נאָך הס׳בעטן,—זאָלן זיין הס׳בעטן!" גייען דריי בײַנקלעך. פון דריי עקן פון שטוב, און גייען צו צום טיש און שטעלן זיך אויף זיינע דריי זייטן. הייסט ער, דער קונצן־מאַכער, זיי זאָלן ברייטער ווערן, ציען זיי זיך אויס אין דער ברייט, און עס ווערט פון זיי פאָטער־שטולן. רופט ער אויס: „ווייכער!"—באַדעקן זיי זיך מיט רויטן סאַמעט, און תוך כדי דבור פאַלן אויף זיי פון סטעליע אראָפּ ווייסע, שניי־ווייסע קישן, און לייגן זיך, אויפ׳ן קונצן־מאַכער׳ס געבאָט, אויף די פאָטער־שטולן און—עס ווערן הס־בעטן! אויף זיין געבאָט באַווייזט זיך אויך א קערה מיט מינים און שטעלט זיך אויפ׳ן טיש, עס באַווייזן זיך אויך רויטע כוסות מיט פלעשער וויין, און מצות, און אַלץ, וואָס מען דאַרף צו א כשר׳ן און פריי־לעכן סדר, אפילו „הגדות" מיט א גאָלדענעם שניט.

— און וואַסער צום וואַשן האָט איר?—פרעגט דער קונצן־מאַכער—איך קאָן ברייינגען וואַסער אויך!

דעמאָלט האָבן זיי זיך ערשט אויפגעכאַפּט פון גאַפן. און רבקה־ביילע פרעגט חיים־יונה׳ן אויפ׳ן אויער: מעג מען? וואָס? און חיים־יונה ווייסט איר נישט וואָס צו ענטפערן. ראָט זי אים: גיי, מיין מאַן, און פרעג דעם רב. ענטפערט ער, אז ער קאָן זי מיט׳ן קונצן־מאַכער אַליין נישט איבערלאָזן. וויל ער, זי זאָל גיין. זאָגט זי, אז א נאַרישער אידענע וועט דער רב נישט גלויבן, ער וועט מיינען, אָז זי איז פון זינען אראָפּ. גייען זיי ביידע צום רב און לאָזן איבער דעם קונצן־מאַכער מיט׳ן סדר.

האָט דער רב געזאָגט, אַז דאָס, וואָס ווערט געמאַכט מיט כשוף, האָט קיין ממשות ניט, ווארום כשוף איז נאָר אַ פארבלענדעניש פאַר די אויגן. הייסט ער זיי אַהיים גיין, און אויב די מצה וועט זיך לאָזן אָפּברעכן, דער וויין — גיסן אין די כוסות אריין, און די קישן פון הס־בעט — אָנטאַפּן, וכדומה, איז גוט... איז עס מן השמים מעגן זיי געניסן.

אַזוי האָט דער רב גע׳פּסק׳נט. גייען זיי מיט הארץ־קלאַפּעניש אַהיים. קומען זיי אריין, איז דער קונצן־מאַכער שוין נישטאָ, און דער „סדר״ שטייט, ווי ער איז געשטאַנען. די קישן לאָזן זיך אָנרירן, דער וויין גיסט זיך, די מצות ברעכן זיך... האָבן זיי ערשט פארשטאַנען, אַז דאָס איז געווען אליהו הנביא, און האָבן געהאַט אַ פריילעכן יום־טוב!

סי׳איי גוט

— איר פרעגט, אין וואס פאר א זכות איך בין א איד גע־בליבן?

נאר אין מ י י ן זכות, נישט אין זכות פון מיינע אבות. איך בין א זעקס־יאריג לערן־אינגל געווען; מיין טאטע — א ישוב'ניק אונטער ווילנע. אזוי—א באלעבאטישער מענטש.

אז איך בין א איד געבליבן—האב איך עס דעם שפאלער זיידן צו פארדאנקען.

ווי איך קום צום שפאלער זיידן?—פרעגט איר.

דער שפאלער זיידע איז נאך דעמאלט קיין שפאלער זיידע נישט געווען. א יונגערמאן איז ער געווען, געליטן האט ער דעמאלט גלות. ארומגעגאנגען איז ער א צייט מיט די קבצנים פון קהלה צו קהלה, פון אורחים־הויז צו אורחים־הויז—א קבצן, ווי אלע קבצנים. קרוע־בלוא ווי אלע. וואס אינעווייניג, אין הארץ, האט געשטעקט—גיי וויים!

און נאכ'ן אפליידן גלות, איז נאך אויך די צייט נישט געקומען נתגלה צו ווערן. שטעלט ער זיך פאר'ן בית־דין־צדק אין ווילנע, נעמט ארויס א היתר־שחיטה און ווערט שוחט אויפ'ן דארף. ער גייט שוין נישט ארום אויף דער וועלט, און האלט זיך אין דער ווילנער סביבה. מתנגדים האבן אבער א חושׂ־הריח, האבן זיי עפעס דערפילט. הויבן זיי אים אן צו רודפ'ן, בלבולים צו מאכן. מסר'ט מען אים פאר'ן בית־דין־צדק, וויים איך?—אז ער איז עובר אויף כל התורה כולה! וואס מתנגדים קאנען!

ווי געזאגט, בין איך דעמאלט אלט געווען א יאר זעקס. ער פלעגט צו אונז אריינקומען שעכטן א דקה, אדער אזוי איבערנעכ־טיגן, און איך האב אים זייער ליב געהאט. ווענען דען האב איך

געזאָלט, אחוץ טאַטע־מאַמע, ליב האָבן? א מלמד האָב איך געהאַט א קפדן, ממש א הורג נפשות; און דאָס אָבער איז געווען א גוטע, האַרציגע נשמה, מיט'ן קוק האָט ער מחיה נפשות געווען! די בלבולים האָבן זייערס געטאָן — מען האָט'ן מעביר געווען פון שחיטה. מיין מלמד האָט געמוזט דערינען א חלק האָבן, ווארום ער האָט באַלד א ידיעה באַקומען דערפון, און ווי דער שוחט איז געקומען, האָט ער א געשריי געטאָן: „עוכר ישראל! משומד!" און אָנגעכאַפּט אים ביים פּאָדקאָלנער און אַרויסגעוואָרפן פון שטוב. עס האָט מיר א שניט געטאָן ביים האַרץ, ווי א מעסער. פאַר'ן מלמד האָב איך אָבער געציטערט אימת־מות, און ערשט שפּעטער, אַז ער האָט זיך פאַרקוקט, האָב איך מיר אַרויסגעכאַפּט פון שטוב און אָנגעהויבן נאָכלויפן דעם שוחט איבער'ן טראַקט. וואָס האָט זיך, נישט ווייט פון שטוב, אַריינגעלאָזט אין א וואַלד, וואָס האָט זיך שוין געצויגן ביז ווילנע. וואָס איך האָב געוואָלט דערמיט פּועל־יוצא זיין, ווייס איך נישט, נאָר עס האָט מיך עפּעס געטריבן צום אָרימען שוחט'ל. איך האָב מיך געוואָלט מיט אים כאָטש געזעגענען, כאָטש נאָך איינמאָל אַריינקוקן אים אין די גוט־האַרציגע אויגן אריין...

אָבער איך לויף און לויף, און האַק מיר אָפּ די פיס אָן די שטיי־נער פון וועג, און זע קיינעם נישט פאַר די אויגן. נעם איך מיר רעכטס, אַראָפּ אין וואַלד אריין, און קלער מיך אביסל אָפּצורוען אויף דער ווייכער וואַלד־ערד. איך וויל מיך שוין זעצן, הער איך א קול, דאַכט זיך, זיין קול, פון מיטן וואַלד אַרויס,—א האַלב־זינגענדיג קול. גיי איך שטילערהייט נאָך דעם קול. דערזע איך א י ם פון ווייטן, ווי ער שטייט און שאָקלט זיך אונטער א בוים. איך הער מיך צו—ער זאָגט שיר־השירים! איך קוק מיך בעסער צו, זע איך, אַז דער בוים, אונטער וועלכן ער זאָגט שיר־השירים, איז אַנדערש ווי אַלע ביימער. אַלע ביימער שטייען נאָך נאַקעט און בלויז, און דער גרינט זיך, און בליט, און שיינט ווי די זון, און שטעקט אויס די בליענדע צווייגן איבער'ן שוחט'ס קאָפּ, ווי א סכך. און מחנות פייגל טאַנצן אַרום צווישן די צווייגן, און זינגען־מיט „שיר־השירים"! איך ווער נבהל ונשתומם, און שטיי מיט אויפגע־

ריסענע מויל און אויגן, און שטיי!

ענדיגט ער דעם שיר־השירים, ווערט אויסגעלאָשן דער בוים, ווערן נעלם די פייגעלעך, און ער דרייט זיך אוים צו מיר און זאָגט מיר מיט ליבשאַפט:

— הער, יודעלע („יודל" הייס איך), איך האָב צו דיר א בקשה.

— אדרבה,—ענטפער איך מיט פרייד, און טראַכט מיר, ער וועט אודאי וועלן, איך זאָל אים אַרויסברייננגען עסן, און בין שוין בדעה צו לויפן און בדיל־הדל שטעלן דער מאַמע'ס שבת. ער זאָגט אָבער:

— הער, וואָס דו האָסט געזען, זאָל בלייבן ביי דיר!

די שמחה ווערט ביי מיר אויסגעלאָשן, און איך זאָג־צו ערנסט און געטריי, אז איך וועל שווייגן.

— הער נאָך עפּעס, יודעלע. דו וועסט גיין—זאָגט ער—אין א ווייטן, זייער א ווייטן וועג און א לאַנגן וועג.

וואונדער איך מיך: ווי קום איך צו'ן א ווייטן, לאַנגן וועג? און ער זאָגט ווייטער:

— דיין רבי'נס תורה וועט מען דיר אַרויסשלאָגן פון קאָפּ, וועסט טאַטע־מאַמע פאַרגעסן,—זע אָבער, בלייב ביי דיין נאָמען! דו הייסט „יודעלע", בלייב א איד!

דערשרעק איך מיך, נאָר פון האַרץ שרייט פון מיר אַרוים:

— זיכער! כ'זאָל אַזוי לעבן!

און מיר ליגט נאָך מיינס אין זינען!

— אָבער,—זאָג איך,—עסן ווילט איר?

נאָך איידער איך האָב עס אַרויסגעזאָגט, איז ער מיר נעלם געוואָרן...

און אויף דער צווייטער וואָך איז מען אונז באַפאַלן און מען האָט מיך אָוועקגעפירט, אַלס קאַנטאָניסט...

און עס איז אָוועקגעגאַנגען א צייט, און איך האָב טאַקע אַלץ פאַרגעסן... מען האָט מיר אַלץ פון קאָפּ אַרויסגעשלאָגן.

אין טיף רוסלאַנד האָב איך געדינט, צווישן שנייען און מורא־

דיגע פרעסט, קיין איד פאַר די אויגן נישט געזען... אפשר האָבן דאָרט באַהאַלטענע אידן געוואוינט, נאָר איך האָב פון זיי נישט געוואוסט. פון שבת און יום־טוב נישט געוואוסט, פון קיין תענית נישט. איך האָב אַלץ פאַרגעסן...

נאָר דאָס רענדל אויסגעטוישט האָב איך נ י ש ט!

וואָס מער איך האָב פאַרגעסן, מער יצר־הרע האָב איך געהאַט פטור צו ווערן די פּיין, די יסורים—אַן עק! אָבער ווען עס איז מיר געקומען דער שלעכטער געדאַנק אויפ׳ן קאָפּ, האָט ער זיך באַוויזן באַשיינפּערלעך, און איך האָב באַשיינפּערלעך געהערט זיין קול: „בלייב ביי דיין נאָמען, זיי אַ איד!"

און אַז עס איז קיין ווייטער חלום נישט געווען, האָב איך געוואוסט אויף זיכער... איך האָב׳ן וואָס אַמאָל ע ל ט ע ר און ע ל ט ע ר געזען... די באָרד און פאות—וואָס אַמאָל ווייסער. דאָס פּנים—בלאַסער... נאָר די אויגן זיינען געבליבן די אייגענע, די זעלבע גוט־האַרציגע אויגן, און דאָס קול דאָס אייגענע, גלייך אַ פידעלע שפּילט...

איינמאָל האָט מען מיך געשמיסן, איז ער געשטאַנען נעבן מיר און האָט מיר געווישט דעם קאַלטן שווייס פון שטערן, און איבער׳ן פּנים געגלעט, און שטילערהייט געזאָגט: „שריי נישט, כדאי צו ליידן, בלייב אַ איד!" און איך האָב אויסגעהאַלטן אָן אַ געשריי, אָן אַ זיפץ, גלייך מען שלאָגט נישט מיך...

איינמאָל, שוין דאָס לעצטע יאָר, האָב איך געדאַרפט אַרויסגיין אַלס טשאַסאָוואָי צום צעכהויז הינטער דער שטאָט. עס איז געווען פאַרנאַכט, און עס האָט זיך געטראָגן אַ זאַווערוכע פון שניי. דער ווינט האָט אויפגעהויבן גאַנצע ברילעס שניי און האָט זיי צעריבן אויף נאָדלען, צעשטויבט אויף שטויב, און דער שנייאיגער שטויב מיט די שנייאיגע נאָדלען האָבן זיך אַרומגעיאָגט אין דער לופט, געפּאַטשט אין פּנים אַריין, געשטאָכן... קיין אויג אָפן צו האַלטן! קיין אָטעם צו כאַפּן! פּלוצלונג הער איך, מענטשן גייען נישט ווייט פאַרביי, און אימיצער זאָגט אויף אידיש: היינט איז די ערשטע נאַכט סדר! צי איז׳ס אַ בת־קול געווען, צי זיינען ווירקלעך מענ-

טשען פארבייגעגאנגען, — ווייס איך נישט עד היום... נאָר די ווערטער פאַלן מיר, ווי אַ בליי אויפ׳ן הארצן. און קוים איך בין צו־געקומען צום צעכהויז און האָב אָנגעהויבן אויף און אָפּ צו גיין, באַפאַלט מיך אַ מין בענקעניש, אַ מין הארץ־ווייטאָג, אַז עס איז גאָר נישט צו באַשרייבן. עס ווילט זיך מיר דוקא „הגדה״ זאָגן, און—איך זאָל עס געדענקען אַ וואָרט! איך פיל, אַז ערגעץ טיף, טיף ביי מיר אין הארצן ליגט זי, די הגדה, כ׳האָב זי אַמאָל אויס־ווייניג געקאָנט; איך פיל, אַז ווען איך זאָל מיך נאָר איין וואָרט, איין־איינציג וואָרט דערמאָנען, וואָלט שוין די רעשט זיך אויך באַוויזן און ארויסגעצויגן פון מיר, ווי אַ שנור פארשלאָפענע פייגל פון אונטער׳ן שנייי. איך קאָן מיך אָבער דאָס ערשטע וואָרט בשום אופן נישט דערמאָנען! „רבונו־של־ עולם!—האָב איך אויסגע־שריען מיט הארץ,—איין וואָרט, כאָטש א י י ן וואָרט!״ און אויסגעשריען, אפנים, האָב איך אין אַ גוטער שעה. איך האָב מיך דערמאָנט: „עבדים היינו״,—גלייך מען האָט מיר עפּעס פון הימל אראָפּגעוואָרפן. ווער איך פול און פול מיט פרייד; איך פיל, אַז איך בין איבערגעפילט מיט פרייד, אַז זי גיסט זיך פון מיר ארויס, די פרייד, אַז זי שטראַלט מיר אַרויס פון דער נשמה, און איך גיי אויף און אָפּ מיט דער ביקס אויף די אַקסל, און זאָג, און זינג ארויס דער ווייס־פארשנייטער, פאַר׳חלומ׳טער וועלט די הגדה... און זי האָט זיך פון מיר ארויסגעצויגן, די הגדה, געצויגן און גע־צויגן, ווי אַ גאָלדענע שנור, ווי אַ שנור פון פערל—אך! דאָס קאָנט איר גאָר נישט פארשטיין, דאָס קאָנט איר גאָר נישט משיג זיין... מען דארף אייך פריער אַהין שיקן!

און דער ווינט האָט זיך דערווייל געלייגט, די זאַווערוכע האָט אויפגעהערט און עס באַווייזט זיך אַ קלאָרער, פינקלדיגער הימל, אַ ווייסע, מיט בריליאַנטן אויסגעשטראַלטע וועלט... שטיל איז ארום און ארום, און ווייס, אָן אַ שיעור ו ו י י ס און אָן אַ שיעור ו ו י י ס... אַ שטילע, רואיגע, זיסע, ווייטע ווייסקייט...

און איבער דער שטילער, ווייטער ווייסקייט באַווייזט זיך פּלוצ־לונג נאָך עפּעס ווייסערס, נאָך עפּעס העלערס, שטראַלענדיגער... און

עס גייט, און עס קומט פון ווייטן... אין קיטל און טלית גע־קליידט... דער טלית אויף די אַקסל, איבער'ן טלית, פון פאָרנט, א ציטערדיגע, ווייסע, זילבערנע באָרד, העכער—צוויי שטראַלנדיגע אויגן, איבער זיי א ברענענדיגע קרוין—א קאַפּעל מיט זילבערנע און גאָלדענע שפּאַניעס, און עס קומט צו נעענטער און נעענטער... און עס גייט פאַר מיר פאַרביי, און אַז עס גלייכט זיך אויס מיט מיר, זאָגט עס:

— ס'איז־גוט!

ווי אַ פידעלע האָט ער אויסגעשפּילט, און עס ווערט פאַר־שוואונדן...

נאָר די אייגענע אויגן, דאָס אייגענע קול...

צוריק־צו־וועגס, בין איך געגאַנגען איבער שפּאָלע. גיי איך אַריין צום „אַלטן"...

איך האָב א י ם דערקענט, ער האָט מ י ך דערקענט...

דער הינטישער סדר

צום בעל־שם פלעגט פאָרן אַן אויפגעקומענער עושר, איז׳ן טאַקע נישט געווען אויסצוהאַלטן. איך וועל׳ן אפילו אָנרופן ביים נאָמען, און זאָל ער מיך קומען ווערגן! יאָקיל קאָנסקיוואָליער האָט ער געהייסן. דער בעל־שם אַליין איז דאָך געווען בטבע א דימענט, פלעגט ער אויך, ביי זיין אַריינקומען, איינקנייטשן דעם שטערן. דער עולם איז פון דער הויט געשפרונגען. ראשית, איז עס נישט געווען קיין ערנסטע זאַך. אַן אויפגעקומע־נער עושר, מיט א קופה של שרצים, מן הסתם, אויף די פּלייצעס. האָט ער זיך אַמאָל צעקריגט מיט קהל־און־רב ביי׳ן א קלפי וועגן כבוד, איז ער, זיי להכעים, געלאָפן צום בעל־שם. א פּראָסטער בשר־ודם וואָלט אין אַזאַ מתנגדיש שטעטל נישט אונטערגעשטאַ־נען אַזוינס צו טאָן, מען וואָלט׳ן גע׳דורס׳ט, עוקר מן השורש געווען! האָט ער דאָך אָבער די קלינגערס, איז ער גבר אלים, טוט ער להכעים. שנית, איז עס געווען א גראָבע זאַך, א גשמיות, שאין לשער, און דערצו—א בעל־העזה מיט א באַרימער צוזאַמען, ווי אַלע אויפגעקומענע עשירים. שטעלט מען זיך דאַוונען, רייסט ער זיך צום עמוד; עברי קאָן ער! וויל מען בענטשן, כאַפּט ער אוים די ברכה. אין מיטן, מען רעדט וועגן אַן ענין, פאַלט ער אַריין: „האָב איך, רבותים, געקויפט א פערדל!" און גיט א טמאַטשקע מיט די ליפּן, אַז עס הילכט. איינמאָל האָט ער מבלבל געווען דעם גאַנצן טיש וועגן א בייטש מיט א גאָלדענער סקופּקע, וואָס ער האָט באַקומען פון כראַביע פּאָטאָצקי׳ס א לאַקיי!... צו די אַלע מעלות טובות איז ער נאָך געווען א קמצן שבקמצנים! אויף באַרימעניש נעמט ער אַלע ווײַלע אַרויס א גאָלדן טאַבעק־שקעטעלע „ויאכלו"—און מאַכן שמעקן! צו דער נאָז נעמט

ער נישט; חלילה, א שאָד דער טאַבעק! און שטעקט אימיצער פון א זייט אריין א פינגער, פארמאַכט ער דאָס שקעטעלע מיט א שמיק פרעמדן פינגער. עס איז גאָר נישט אויסדערציילן פון זיין קמצנות...

איינמאָל קומט ער חול־המועד־פסח; בלייבט אויף שבת־חול־המועד, און זיצט ביים טיש. דער בעל־שם לאָזט אים נישט מבייש זיין—זיצט ער. רעדט דער בעל־שם וועגן א הויך ענין, ווי אַזוי די תפלות קומען ארויף צום כסא־הכבוד, און זאָגט, אַז נישט אַלע תפלות קומען ארויף אין איין צייט, אַז אַמאָל איז א בר־נש מתפלל שפּעטער, און זיין תפילה קומט אָן פריער! עס ווענדט זיך דערינען, ווי ר י י ן די תפילה איז! די תפילה, האָט ער פאַר־טייטשט, איז א גוף מיט א נשמה. די ווערטער זיינען דער גוף, די כונה—די נשמה. וואָס מער כונה, מער רוחניות, אַלץ גע־שווינדער קומט די תפלה ארויף, אַלץ מער איז זי מתמר ועולה, ווי דער רויך פון מזבח... איז אָבער די תפילה מיט ווייניג כונה, קאָן זי נישט גלייך ארויף, שלעפּט זי זיך אין דער לענג און אין דער ברייט אין רחבות, כאַפּט זי אויף א ווינט אויפ'ן וועג, צי א כמארע, פארטראָגט זי אָן א זייט, און וואַרפט זי אין כף־הקלע... טיילמאָל גיסט זיך א תפילה, וואָס האָט זיך פארטשעפּעט אין א וואָלקן, מיט א רעגן אראָפּ... אויף ימים ומדבריות... קומען קומט זי דאָך אַמאָל ארויף: די אותיות־הקדוש אַליין הויבן זיך אין דער הויך. יעדע זאַך ציט זיך צו איר שורש... און סוף כל סוף קומט אַמאָל די צייט, דער אויר ווערט ריין, עס הערן אויף די מניעות פון וואָלקן און ווינטן, הויבן זיך אויף די אותיות פון דער תפילה ארויף, און פאַלן אותיות־ווייז פאר'ן כסא־הכבוד... פריער צי שפּעטער—אַבי זי קומט! און שטענדיג קומען דעריבער תפילות! און דאָס איז דער סוד פון „כי הנה לא ינום ולא יישן"—שטענדיג פאַלן תפילות פאר'ן כסא־הכבוד! מתנגדים האָבן אָפּגעדאווענט, דאַווענען חסידים. דערנאָך קומען פאַרשפּעטיגטע... און טאָג און נאַכט גייען זיי, און מדת־הרחמים קאָן קיין אויג נישט צומאַכן... זי שטייט אויף דער וואַכט!

עס טרעפט זיך אָבער,—זאָגט ער ווייטער,—א איד שטייט

שמונה־עשרה, און האָט אין זינען קאָרן און ווייץ! די תפילה, רחמנא לצלן, ווערט שוין באַשווערט מיט גשמיות, מיט זעקער תבואה, מיט גראָבע עסקים... און אַזא תפילה קאָן שוין, רחמנא לצלן, קומען שפּעט: איבער הונדערט און צוואַנציג יאָר! א נפש קומט אַרויף אויף יענער וועלט, שטעלט זיך פאַר'ן בית־דין־של־מעלה, דער קטיגור לייגט אַרויף אויף דער לינקער וואָג־שאָל עבירות און עבירות—גאַנצע פודן עבירות. און דער מליץ־יושר שטייט מיט ליידיגע הענט און האָט נישט וואָס אַרויפצולייגן. שרייט דער איד: „רבונו־של־עולם, על כל פנים געדאַווענט האָב איך דאָך!" איז אָבער נאָך זיין תפילה נישט אָנגעקומען! און כדי ער זאָל זען, אַז דאָס בית־דין איז א בית־דין־צדק, עפנט זיך אים א פענצטערל פון הימל, און מען הייסט אים אַראָפּקוקן... קוקט ער און זעט, ווי זיינע תפילות וואַלגערן זיך, רחמנא לצלן, אַרום ערגעץ אין א מושב...

און אַז א איד האָט גאָר, רחמנא לצלן, הרהורי עבירה ביים דאַווענען! און יעדע זאַך ציט צו איר שורש... נעמען די הרהורי עבירה און שלעפּן אַראָפּ די תפילות אין שאול־תחתיה אַריין...

באַפאַלט אונז אַלעמען א מרה שחורה. ווייל ער אונז משמח זיין, זאָגט ער:

— איך קאָן אייך אָנזאָגן א בשורה טובה! איך האָב א ידיעה, אַז אונזער סדר האָט זיך אין ערגעץ נישט פאַרהאַלטן, ער איז גלייך אַרויף, און מען האָט'ן דאָרט אָנגענומען מיט אַן אמת'ן סבר פנים יפות! דער חד־גדיא מיט'ן נייעם ניגון איז גאָר שטאַרק נעפעלן געוואָרן!

פאַלט אַריין דער מגושם, און גיט א פרעג:

— און מיין סדר, רבי?

פאַרקנייטשט ער, דער בעל־שם, דעם שטערן און ענטפערט:

— דיין סדר איז נאָך נישט אָנגעקומען! ער טראָגט זיך נאָך אַרום מיין שטוב, ער וויל אַריין צו מיר אויף תיקון.

פרעגט ער, דער שוטה: ווען וועט איר אים אַריינלאָזן? — ער גלויבט דאָך נישט.

ענטפערט ער אים געלאַסן:
— נאָך הבדלה!

פון דער אייגענער מתנגדישער שטאָט איז געקומען אויף פּסח א מלמד׳ל. געזאָגט האָט ער דאָרטן: ער פאָרט אהיים צו דער פלונית׳טע. אַז דער קאָנסקיוואָלער עושר איז געקומען, האָט ער זיך פאַר׳ן באַהאַלטן און צום טיש נישט געקומען. א מגושמ׳ער מענטש, וועט ער אהיים קומען און דערציילן—וועט מען אים דאָס חדר צונעמען און באָרד און פּאות אויסרייסן. קומט ער, דאָס מלמד׳ל, נישט צום טיש, און זיצט אויף דער סטאַנציע, ביז דער קאָנסקיוואָלער וועט אָפּפאָרן. האָבן מיר אויף אים רחמנות, נעמט מען פאַר אים שיריים, און מען טראָגט אים אויף דער סטאַנציע, שיריים מיט א פלעשל י״ש... פרעגן מיר דאָס מלמד׳ל, ווי אַזוי דער אויפגעקומענער עושר איז זיך נוהג ביים סדר. איז ער דאָך אויף אים בייז, זאָגט ער: דער שוואַרץ־יאָר ווייסט׳ן! א מענטש—דערציילט ער—וואָוינט אונטער דער שטאָט, עס זאָל אים נאָענט זיין צו די פּריצים, ער זאָל פריער אַרויסקומען פאַר אַלע סוחרים—די וועלט וויל ער איינשלינגען! איז ער מגדל־כלבים, מען זאָל׳ן נישט באַ׳גנב׳ענען, קומט צו אים קיין איד נישט אריין! א טבע האָט ער, אַז שבת און יום־טוב נאָך מעריב זאָגט ער אָן דעם שמש, ער זאָל אים אהיים שיקן צוויי־דריי אורחים. וואַרטן אויף זיי קאָן ער נישט, דער קאַלדאָן טראָגט׳ן! אנט־לויפט ער אין מיטן „עלינו". אין דער התחלה האָט מען אים געשיקט. זיינען די אורחים צוריק געקומען מיט צעריסענע מלבושים און צעביסענע; אַזוינע כלבים האָט ער. און שריי „חי וקים" — אַז טיר און לאָדן זיינען פאַרמאַכט! האָט מען אים טאַקע אויפגעהערט צו שיקן. און ער טוט זיך זיינס: שיקט, זאָגט ער, וויפיל איר ווילט!

פאַר פּסח זאָגט ער נאָך: „כל דכפין יתי ויכול"! עברי קאָן ער!

הערן מיר אויס, וואָס דאָס מלמד׳ל דערציילט, און וואַרטן, וואָס דאָ וועט זיין נאָך הבדלה, ווייל דער בעל־שם האָט אונז גע־

הייסן קומען הערן די „הגדה" פון קאָנסקיוואָלער עושר.

און מיר האָבן זיך דערוואַרט. עס איז נאָך הבדלה, דער עולם איז דאָ, דער אויפגעקומענער עושר זיצט. ער וואַרט. עס פאַרדריסט'ן אַ ביסל, וואָס זיין „הגדה" מוז זיך טליקען אַרום פּרעמדע שטיבער; אָביסל אָבער גלויבט ער אין דער גאַנצער מעשה נישט. זיצט ער און שפּילט זיך מיט'ן גאָלדענעם שקעטעלע, און פּויקט אַריין דערינען, און וואַרטשעט: וועל'מיר זען, וועל'מיר זען...

מען האָט שוין אָפּגעזונגען זמירות. שטייט אויף דער בעל־שם און הייסט פאַרמאַכן די לאָדן און פאַרשליסן די טיר. ווערט דעם בעל־דבר אָביסל נישט היימלעך! הויבט ער זיך אויף און האָט חשק צו מאַכן פּיס. לאָזט מען אים נישט! נעמט אים אימיצער אָן פון הינטן און זעצט צוריק אַראָפּ אויף דער באַנק, פאַלט ער אַראָפּ אויף דער באַנק, ווי אַ סנאָפּ תבואה. זיצט ער. הייסט נאָך דער בעל־שם אויסלעשן די ליכט. לעשט מען אויס די ליכט, און עס ווערט פינצטער. זיצט מען אַזוי אַ רגע אין דער פינצטער. זיץ איך לעבן דעם קאָנסקיוואָלער עושר, פיל איך, ווי ער ציטערט מיט'ן גאַנצן לייב. רופט־אויס דער גבאי (אפנים, דער בעל־שם האָט אים געהייסן):

— יאָקיל קאָנסקיוואָלער'ס „הגדה", קום אַריין און לאָז דיך הערן!

און זי—לאָזט זיך הערן! מען דערקענט באַלד יאָקיל קאָנסקיוואָלער'ס קול, נאָר עס איז אויסגעמישט מיט נאָך קולות! מיט קולות פון כלבים!

„עבדים היינו—האַאו, האַאו, לפרעה במצרים—האַאו, האַאו!
—און אַזוי ווייטער... כל דכפין — האַאו, האַאו! ייתי ויכול — האַאו, האַאו!"

ווי מען האָט צוריק אָנגעצונדן די ליכט, איז שוין יאָקיל קאָנסקיוואָלער אין שטוב נישט געווען. און מער האָט ער זיך נישט געוויזן.

שטומע נשמות

צוויי וועגן ; צוויי משלים

שני דרכים—צוויי וועגן פירן צו זיין ליבן נאָמען, וואָס איז די נשמה פון דער וועלט און דער תוך פון דער וועלט.

איז איינער פון זיי דער וועג פון שכל, אויב דער בשר ודם שאַרפט זיין מוח אין דער תורה הקדושה ; און דער צווייטער— דער וועג פון הארץ פון א בשר ודם, אויב ער ריינינגט עס און היילינגט עס לעבודת הבורא.

נתעלה—על פי דרך הטבע ווערט געהויכט און געהויבן א מענטש נאָר דורך דעם שכל ; דורך דעם שכל לערנט ער די תורה הקדושה. וואָס איז דער חוב ומשפט—דאָס געזעץ פון דער וועלט, און ער דערקענט דורך איר דעם פּלאַן, לויט וועלכן דער בורא עולם האָט זי, די וועלט, ארויסגעפירט פון תהו ובוהו. און ער ווייסט, אויף וואָס זי שטייט, און וואָס עס קאָן זי חרוב מאַכן. און אז ער קומט צו דער השגה, קריגט ער אליין אויך שוין א שטיקל דעה אין דער הנהגה פון דער וועלט, און ווערט, כביכול, א שטיקל שותף צום הקדוש ברוך הוא אין מעשי־בראשית...

צו א גאַנץ הויכער מדרגה קאָן אָבער אויך קומען א מענטש דורכ'ן הארץ ; אויב די כונה איז גוט און דאָס הארץ איז גוט. און עס ברענט אין דעם הארץ דאָס פייער פון גרוים ליבשאַפט צום בורא עולם, און עס רויכערן זיך דערויף מצוות און מעשים טובים ווי קרבנות אויפ'ן מזבח...

און אשרי—וואויל איז טאַקע דעם מענטש, וואָס גייט אויף ביידע דרכים, וואָס עפנט זיך דעם הימל מיט ביידע שליסלען, ווארום ער איז זוכה : אי צו דער גרויסער השגה, אי צו דער גרוי־

סער ליבשאַפט,—דאָס איז אָבער—לאו כל אדם זוכה...

על פּי רוב זיינען די תּלמידי־חכמים סאַמע דין, ווייל זיי גייען נאָר מיט'ן וועג פון שכל; און דער שכל איז דין. זיינען זיי טאַקע „גוסם ונוטר כנחש", און וואָלטן בהבל פּיהם די וועלט פאַרברענט. ווארום—מי יעמוד? על פּי שולחן ערוך קאָן די זינדיגע וועלט קיין רגע קיין קיום נישט האָבן; די זינדיגע וועלט דאַרף דעריבער רחמים.

און פון דער צווייטער זייט זיינען די ל"ו צדיקים פון יעדן דור, כאָטש עס וואַרטן אויף זיי גאָלדענע שטולן און קרוינען אין גן־עדן און די וועלט וואָלט אָן זיי קיין קיום נישט געהאַט—דוקא נישט קיין גרויסע למדנים... זיי זיינען יוצא מיט אַ פּרק משניות, מיט אַ קאַפּיטל תהלים, אפילו מיט תפילה בכונה...

דער עיקר איז ביי זיי דאָס האַרץ. וואָרן פון אמת'ן צדיק'ס האַרץ שטראַלט און פליסט אַרויס דאָס גרויסע, האַרציגע רחמנות אויף דער וועלט...

אַל יאמר — זאָל דעריבער נישט זאָגן דער עם האָרץ: „הן אני עץ יבש" — איך בין אַ טרוקן שטיקל האָלץ; אויף מיר קאָנען נישט בליען בליטן, נישט קיין מצוות, נישט קיין מעשים טובים — —

„נסתרה דרכי מה' "—מיין וועג איז פאַרוואָגלט פון גאָט... זיין אויג, כביכול, זעט מיך נישט, ווייל איך גיי אַרום אין חושך און מיין נשמה איז איינגעהילט און איינגעוויקלט אין אַ פינצטערן וואָלקן — — —

און איך קאָן אפילו נישט נצול ווערן פון גיהנם. ווייל, ווי אין פּרק אבות שטייט: „ולא עם הארץ חסיד", דער, וואָס לערנט נישט די הייליגע תורה, קאָן נישט זיין קיין אָפּגעהיטענער איד, ווייל ער ווייסט נישט, וואָס אַ מצוה איז, ער זאָל זי מקיים זיין, און וואָס אַן עבירה איז, ער זאָל פאַר איר אנטלויפן, וואו דער פעפער וואַקסט, און ער איז גאָר נישט מבחין—ער קאָן נישט אונטערשיידן בין טוב לרע—צווישן גוטס און שלעכטס.

דאָס זיינען גאָר קיין טענות און קיין דיבורים נישט.

ווארום סוף כל סוף קומט גאָט, ברוך הוא, אויפ'ן האַרץ. און

„כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא": סיי די וואויל־לערנער, סיי די נישט וואויל־לערנער, וואָס קאָנען נאָר „שמע ישראל". און „שערי תפלה אינן ננעלין"—די טויערן פון תפילה ווערן נישט פארשלאָסן אפילו פאר ש ט ו מ ע נ ש מ ו ת, וואָס פארשטייען נישט אפילו די טייטש־ווערטער פון די תפילות און קאָנען זיך נישט אויסריידן דאָס הארץ פאר גאָט...

ווארום גאָט איז א בעל־רחמים, און אזוי ווי א בארמהערציגע מאמע שטעקט אריין דעם וואָרצל פון דער ברוסט דעם הונגעריגן קינד אין מויל אריין ביים ערשטן קרעכץ, און ווארט נישט, ביז דאָס קינד וועט שארף ארויסזאָגן: מילך, אזוי ווייסט דער רבונו של עולם, וואָס א מענטש וואָלט געבעטן, ער זאָל קאָנען, און טוט מיט גרויס רחמים זיין רצון...

און ער פארהאַלט נישט דעם שכר פון קיין שום בריה, וואָס מיינט, אז ער טוט א מצוה און האָט א טעות, עס איז קיין מצוה נישט. ועל אחת כמה וכמה, אז זיין ליבער נאָמען שטראָפט נישט פאר איין עבירה, וואָס א זינדיגער מענטש טוט בשוגג, האָבנדיג אין זינען א מצוה...

און אין דעם ענין געפינען מיר צוויי טייערע משלים ביים של"ה הקדוש.

דאָס ערשטע משל איז: משל למלך—צו א מלך, וואָס איז געווען א מושל איבער א ווייטער מדינה, וואָס איז געווען אָפּגעשלאָסן, און תרפ"ט אלפים מיילן אָפּגעלעגן פון אנדערע מדינות, און האָט געהאַט גאָר אַנדערע געזעצן ווי אַלע מדינות. איז איינמאָל צו דעם מלך אריינגעקומען דער ערשטער מיניסטער מיט א פאפיר אין דער האנט, און ער האָט, זיך בוקנדיג, דערלאַנגט דעם מלך דאָס פאפיר; דער מלך זאָל עס חתמ'נען מיט זיין אייגענער האנט אָדער צולייגן דעם טבעת המלכות. נעמט אים דער מלך ארויס דאָס פאפיר פון דער האנט, און לייגט עס פאר זיך אויפ'ן טיש, און זעצט זיך אויפ'ן כסא המלכות, און נעמט אין דער האנט אריין די פעדער און וויל אונטערשרייבן דאָס פאפיר. ווייל דער מלך האָט, ווי דער סדר עולם איז, אמונה צו זיינע שרי מלכות, בפרט צום ערשטן מיניסטער, און ווייסט, אז מען וועט אים קיין

עולה צום אונטערשרייבן ניט דערלאנגען.

האט אָבער דער מלך געהאט א שארפע ראיה, און ווי ער וויל שוין מאכן דעם צוק, וואס איז דער אָנהויב פון מלך'ס חתימה, דערזעעט ער, אז עס שטייט אין כתב: „חיב מיתה״—„מורד במלכות״, נעמט ער תיכף ומיד לייגט ארויס די פעדער פון דער האנט, און פרעגט:

— ווענמען און פארוואס האט עס מיין בית־דין־צדק אזוי־שארף פאר'משפט?

זאָגט אים דער ערשטער מיניסטער:

— אדוני קעניג, עס איז א מורד במלכות, וואס האט זיך נישט געבוקט און נישט געבויגן פאר דיינע שרי מלכות. און איז ארומגעגאנגען אויף אזעלכע מקומות, אויף וועלכע מען טאר קיין פוס נישט שטעלן—אויף די וואלן פון דיין פעסטונג. און פאר'ן צעבהויז, וואו עס ליגט דאס פולווער צום שיסן, איז ער ארומגעגאנגען מיט פייער, כאָטש עס שטייט אויפגעשריבן שווארץ אויף ווייס איבער'ן טויער, מען זאל זיך היטן פאר פייער—איז א סימן, אז ער האט קיין דרך ארץ נישט פאר'ן מלך, ווארום ער גיט נישט אָפּ כבוד די שרי מלכות; און אז ער האט געוואלט אויסזען די שאנד פון דיין מלוכה'ס פעסטונג און איבערגעבן דיין שונא; און האט נאָך בדעה געהאט אונטערצוצינדן דעם מלך'ס אוצרות מיט פולווער...

— און דאס אלץ, — גיט צו דער מיניסטער, — האט ער געטאָן אין שיינעם העלן טאָג, פאר אלע אין די אויגן, גלייך ווי די וועלט וואלט געווען הפקר. און עס וואלט קיין מלך און קיין מלוכה נישט געווען. און אפשר נאָך גאָר—להכעים.

טראכט דער מלך: ווער ווייסט, צי עס איז קיין משוגענער נישט? און ער פרעגט:

— און וואס האט דער פארזינדיגטער גע'טענה'עט פאר'ן בית־דין? האט ער גערעדט צו דער זאך?

ענטפערט דער מיניסטער, אז דאס קאָן מען נישט וויסן; וויל דער פארזינדיגטער איז פון א ווייטער מדינה, און דאס בית־דין האט זיין לשון נישט פארשטאנען, אזוי ווי ער האט נישט פארשטא־

נען דאָס לשון פון בית־דין.

זאָגט דער מלך צום ערשטן מיניסטער:

— דער מענטש, וועלכן איר האָט גע׳פסקנ׳ט מיתה, איז קיין שולדיגער נישט... צו וואָס זאָל ער מיר טאָן להכעיס?

— ער איז נאָר א פרעמדער, וואָס האָט נאָך אונזערע מונדירן נישט געזען און ווייסט נישט, ווי אונזערע שרי־מלכות זעען אויס, און דערקענט זיי נישט.

— און ער ווייסט נישט דעם פּלאַן, לויט וועלכן אונזער שטאָט איז געבויט, און וואו די פעסטונג איז און וואו די וואַלן זיינען; און ער האָט געוואָלט מאַכן חשבון הנפש און האָבן התבודדות, איז ער אהין געגאַנגען, וואו מען טאָר נישט, ווי איינער, וואָס גייט אונטער דער שטאָט...

— און ער קאָן די שווארצע אותיות אויף דער ווייסער שילד פון צעכהויז נישט לייענען, און היט זיך דעריבער פאר׳ן פייער נישט!...

פארשעמט זיך דער ערשטער מיניסטער און לאָזט די אויגן אראָפּ; און דער מלך נעמט און צערייסט דאָס פּאַפּיר און גיט א באַפעל:

— לויף, ערשטער מיניסטער, געשווינד אין תפיסה אריין, און נעם אראָפּ די קייטן פונ׳ם ארעסטירטן, און היים אים אָפּגאָלן און אָפּוואשן, און אויסשמירן מיט׳ן פיינסטן בוימאויל, און אָנטאָן די טייערסטע מלבושים, און באַצאָל אים פון אוצר המלכות צער און רפוא, און שבת, און בשת, און לאָז אים פריי... און טאָמער וויל ער דאָ אין דער מדינה בלייבן, שיק אים צו מיר, וועל איך אים אליין מוסר זיין די סימנים פון אונזער לשון און די דינים פון אונזער מלכות...

און אז מען האָט די זאַך חוקר ודורש געווען, האָט זיך ארויס־געוויזן, אז דער מלך איז גערעכט און זיין משפט איז גערעכט, עס איז נאָר א פרעמדער געווען. און אויב ביי א מלך בשר ודם איז אזוי, על אחת כמה וכמה ביים מלך המלכים הקדוש ברוך הוא, וואָס דארף נישט חוקר ודורש זיין און שטויסן זיך. ווארום פאר

אים איז אָפּן דאָס הארץ פון א בשר ודם און ער לייענט דערינען, ווי אין אן אויפגעוויקלטער מגילה...

נאָך מער, דער רבונו של עולם לייגט צו די עבירות, וואָס אן עם הארץ טוט צוליב א מצוה, צו דעם חשבון המצוות. און אויף דעם האָט דער של"ה הקודש אויך א משל למלך, נאָך א שענער משל.

— אמאָל איז געווען,—דערציילט דער של"ה הקודש—א מלך, נאָר נישט, ווי דאָס רוב מלכים, א בייזער מלך, נאָר א גוטער מלך — א מלך חסד.

האָט דער מלך חסד — דער גוטער מלך — אמאָל געדאַרפט פייער. ער האָט, מאָלט איך, געוואָלט זיך פאררויכערן די ליולקע. גיט ער א זאָג: פייער! דאָס הייסט, ער באַפעלט, מען זאָל אים ברייננען פייער.

איז איינער אָבער פון זיינע שרים-משרתים, מרואי פני המלך, פון די, וואָס שטייען פאר'ן מלך, געווען, צי פון געבאָרנהייט אָן, צי, רחמנא לצלן, מחמת א קרענק, אין וועלכער ער איז אריינגע-פאַלן, אביסל טויבלעך, האָט ער נישט רעכט דערהערט. און ווייל עס איז געווען אין מיטן וואַלד, וואו דער מלך האָט זיך געיאָגט נאָך חיות-רעות, זיי צו פארטיליגן, און עס איז געווען אין מיטן זומער, און די היץ צווישן די בוימער איז געווען זייער גרויס, און ער אליין איז געווען דורשטיג,—האָט ער געטראַכט, אז דער מלך וויל אויך אודאי א פרישן טרונק וואַסער! איז ער תיכף ומיד ארויס-געלאָפן פון מלך'ס געצעלט נאָך פריש וואַסער.

איז אָבער גראָד אין דעם אָרט, וואו דער מלך האָט זיך געיאָגט נאָך די חיות רעות, און וואו זיין געצעלט איז געשטאַנען, קיין וואַסער נישט געווען, — איז דער שר געלאָפן, נישט געשלאָפן, נישט געגעסן, נישט געטרונקען, דריי טעג און דריי נעכט, ביז ער האָט זוכה געווען צו קומען צו א קוואַל וואַסער.

איז אָבער ארום קוואַל געשטאַנען א חברה גזלנים מיט כלי זיין. און די גזלנים זיינען נאָך געווען גרויסע מכשפים דערצו, זיינען איבער זייערע קעפּ ארומגעפלויגן רוחות רעות זיי צו העלפן; האָבן זיי, די גזלנים, נישט צוגעלאָזט דעם שר צום קוואַל. האָט

אָבער דער שר געהאַט גרויס אמונה און בטחון אין מלך, האָט ער קודם כל מיט'ן כח פון זיין אמונה און בטחון פאַרטריבן די רוחות רעות, און דערנאָך האָט ער געגן די גזלנים אַרויסגעצויגן זיין שווערד און איז אויף זיי אָרויפגעפאַלן מיט א גרויסן אימפעט, און מיט התלהבות פון דער ליבשאַפט צום מלך. און ער האָט מלחמה געהאַלטן שעה'ן לאַנג מיט די גזלנים, און האָט זיי סוף כל סוף, נאָך גרויס מי און מאַטער און סכנת נפשות, גובר געווען, און האָט זיי פאַריאָגט פון קוואַל! און ער האָט זיך נישט אָפּגעשטעלט צו היילן אָדער באַטש אַרומצובינדן זיינע וואונדן, וואָס ער האָט פון די גזלנים באַקומען. און האָט תיכף ומיד אָנגעשעפּט א קרינגל פריש וואַסער פון קוואַל, און אַליין נישט געטרונקען, כאָטש עס האָט אים געברענט פון דורשט. און איז געלאָפן א פאַרבלוטיגטער צום מלך אין געצעלט אריין, און האָט מיט שמחה און מיט גרויס התלהבות א געשריי געטאָן: נאַ דיר, גרויסער קעניג, וואַסער!

האָבן דאָך אָבער די אַנדערע שרי־מלכות געהערט, ווי דער מלך האָט בפירוש געזאָגט „פייער", נישט קיין וואַסער; האָבן זיי אָנגעהויבן צו לאַכן און חוזק מאַכן פון טויבן שר. און איינער פון די שרים איז געווען א רשע בטבע, האָט ער געזאָגט, אַז לויט זיין מיינונג, איז דער שר גאָר חיב מיתה, וואָרים ער האָט מורד געווען אין מלכות...

וואָס האָט אָבער דער מלך, וואָס איז געווען א מלך חסד, געטאָן? קודם כל האָט ער אָפּגעריסן די עפּאַלעטן פונ'ם שר, וואָס האָט מקטרג געווען און געמאַכט דעם טויבן משרת פאַר א מורד במלכות. און ער האָט אים אָפּגעריסן די גאָלדענע קייט פון האַלז, און אַלע אָרדנס און מעדאַלן, וואָס ער האָט געהאַט אויפ'ן האַרץ, און אַרויסגעטריבן פון שטאָט און פון לאַנד אַרויס.—

און א באַפעל האָט ער געגעבן, דער מלך, מען זאָל תיכף ומיד רופן זיינע בעסטע דאָקטוירים, זיי זאָלן אויסהיילן דעם געטרייען משרת'ס וואונדן. און דער מלך אַליין איז בכבודו ובעצמו אויפגעשטאַנען פון זיין כסא המלכות, און איז צוגעגאַנגען צום געטרייען משרת, וואָס איז אים געפאַלן צו די פיס, און האָט אים אויפגעהויבן, און א קוש געגעבן אין שטערן אַריין.

און צו זיינע איבעריגע שרים האָט ער אזוי געזאָגט: כדי דעם מלך'ס געטרייער דינער זאָל מער קיין טעות נישט האָבן, און אַנדערע שרים זאָלן פון אים נישט לאַכן, הויב איך פון היינט אָן זיין שטול איבער אַלע שטולן פון אַלע שרי־מלכות, ער זאָל זיצן נעענטער פאַר אַלע שרים צום מלך, און הערן פון מויל אין אויער זיין געבאָט.

ועל אחת כמה וכמה—גיט צו דער של"ה הקודש,—דער מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, וואָס דאַרף בעצם נישט קיין פייער, נישט קיין וואַסער, און האָט געגעבן די תרי"ג מצוות נישט, חלילה, פאַר זיין אייגענער טובה וועגן, נאָר מזכה צו זיין ישראל, זיי זאָלן נעמען שכר, נישט קיין מתנת חנם; איז טאַקע א קל־וחומר, אז ער איז גומל־חסד פאַר אזוינע טעותים...

און איר זאָלט קלאָרער זען דעם אמת דערפון, וועל איך אייך דערציילן עטלעכע מעשיות פון שטומע נשמות, איר זאָלט זען, צו וועלכע מדרגות זיי זיינען געקומען.

א) אַ קאַפּיטל תהילים

אָדער

יוחנן וואַסער־טרעגער און דער „אורח־חיים"

און די ערשטע מעשה, וואָס איך וועל אייך דאָ דערציילן, האָב איך בקבלה פון מיין זיידן, עליו השלום, וואָס האָט די זכיה געהאַט צו זיין אן איינגייער ביים „אורח חיים" אין שטוב, און האָט עס, במעמד פון נאָך באַלעבאַטים חשובים, געהערט מפּיו הקדוש—פון „אורח חיים'ס" הייליגע לעפצן.

און אָנגעהויבן האָט זיך די מעשה אזוי:

אין דער פרי, באַלד נאָך שחרית, זיצט זיך דער „אורח־חיים", כמנהגו, אין קליינעם בית־המדרש'ל פאַר'ן אָנבייסן, און קוקט אין א ספר אריין. נישט ווייט פון אים זיצן און ריידן צווישן זיך שטיל די דיינים; עס איז גראָד קיין דין תורה נישט געווען. און נאָך אביסל ווייטער—די תלמידים, דעם „אורח־חיים'ס": איינער חזר'ט זיך איבער די נעכטיגע סוגיא, אן אַנדערער קוקט זיך דורך דעם מהרש"א צו דער היינטיגער, אַ דריטער זאָגט זיך אַ לייענען.

אין מיטן דערהערט זיך פון גאַס א קול: „צדקה תציל ממות" און א קלונג מיט דער פּושקע. זאָגט מען „ברוך דיין אמת". מען ווייסט, וואָס עס באַדייט: נאָך פאַר שחרית האָט מען געגעבן צוויי קלעפּ אין טויער און געזאָגט, אַז יוחנן וואַסער־טרעגער איז נפטר געוואָרן אין הקדש.

ווערט אָבער דער „אורח חיים" פאַרענדערט אויפ'ן פּנים, הייסט זיך דערלאַנגען דעם שטעקן מיט'ן ספּאָדיק, און זאָגט,—ער גייט צו דער לויה.

מילא, אַז דער „אורח־חיים" גייט, גייען די דיינים אויך מיט; נעמען די תלמידים רשות און גייען אויך. און אַזוי—אַנדערע,

וואָס זיינען גראָד געווען אין קליינעם בית־המדרש'ל. קומט מען אין גאַס אַריין. זעען די גאַס־מענטשן, ווער עס גייט, גייט מען מיט; פאַרמאַכט מען די קלייטן און מען גייט. קוקט אימיצער פון בית־המדרש דורכ'ן פענצטער אַרויס און זעט די לויה, איז ער מודיע דעם בית־המדרש עולם, פאַרמאַכט מען די גמרות און מען לויפט אַראָפּ צו דער לויה. הכלל — די שטאָט גייט, קינד און קייט!

מען גייט און מען חידוש'ט זיך: וואָס איז:

— דער נפטר איז געווען, ער זאָל אונז מוחל זיין, א פשוט'ער איד... אמת, געדאַוונט ותיקין; מנחה ומעריב — אין גרויסן בית־המדרש; דערנאָך אַרומגעטראָגן קאַלט וואַסער פאַר די לומדים. אָבער אַזאַ לויה?

געווען נאָך א תהלים־זאָגער, אָבער די עברי זיינע! מען פלעגט זיך קוים איינהאַלטן פון געלעכטער.... איינמאָל האָט אים דער „וחלקלקות" בשום אופן נישט געקאָנט פון מויל אַרויס; האָט מען זיך געקייקלט... אמת, דער „אורח־חיים" איז געווען דערביי, ער איז אין כעס געוואָרן און אָנגעשריען...

און וואָס נאָך? א נהנה מיגיע כפו; ביז אין דער לעצטער רגע קיין מתנת בשר ודם נישט גענומען — נו הכלל?

און דער „אורח־חיים" גייט... איין גאַס, נאָך א גאַס... א ווינט און א גליטש, עס קילט אין אַלע אברים, און ער גייט אַרויס פון שטאָט, לייגט די האַנט אויף א מטה־שטאַנג און פירט די מטה אויפ'ן בית־החיים, גייט אַריין צו דער טהרה... נעמט ביים קבר אָן ביים לייַלעך און העלפט אַראָפּלאָזן... נעמט אַרויס די לאָפּעטע פון א קברנ'ס האַנט און שיט א שאָל ערד, הערט אויס קדיש, זאָגט הויך „אמן" — — —

פאַרשטייט מען, אַז עס איז נישט פשוט!

און געווען איז דאָס דאָנערשטאָג. פרייטאָג איז פרייטאָג; דער עולם איז פאַרנומען, מען גרייט זיך צו לכבוד שבת; מען גייט אין מרחץ אַריין, נאָכ'ן מרחץ גייען נאָך לייטישע באַלעבאַטים אויף א גלעזל מעד. שבת איז שבת... געבליבן איז גאָט — מוצאי שבת, קוים דערלעבט, מאַכט דער זיידע, עליו השלום, געשווינד אָפּ הבדלה, זאָגט אָפּ „ויתן לך" און לויפט צום „אורח־חיים".

און קומען קומט ער צום „אורח־חיים" נישט אַליין; אויפ׳ן וועג האָבן זיך צו אים מצרף געווען נאָך עטלעכע באַלעבאַטים און לומדים... קומען זיי צום „אורח־חיים" אין שטוב אַריין, זאָגט ער נאָך „ויתן לך", וואַרט מען. דערנאָך: „גוטע וואָך, רבי!" „גוט יאָר, באַלעבאַטים!" די רבי׳צין איז מיט עפּעס וואָס מכבד. זעצט מען זיך צום טיש; די רבי׳צין גייט זיך צו זיך אין שטוב אַריין, —מילא, מען וועט דאָך נישט אַרוים פון דער העלער הויט מיט׳ן עצם־ענין—מאַכט מען פריער אַ שמועס מכח דער קהלה. צי עס איז נישט אַ חשש אויפ׳ן עירוב, דערפון איז מען אַרויף אויף אַן עגונה, איבער וועלכער אַ וועלט מיט רבנים האָבן זיך דעמאָלט געאַמפּערט, וכדומה. און אַזוי ווי אַלע שמועסן ענדיגן זיך סוף כל סוף מיט׳ן טויט, האָט מען שוין געקערעוועט צו דער זאַך.

איז דאָך דער „אורח־חיים" אַ קלוגער איד געווען, שמייכלט ער: ער האָט באַלד געוואוסט נאָך וואָס זיי זיינען געקומען.

זיינען זיי זיך מודה: אמת—זאָגן זיי—אַזאַ מעשה נוראַ...

זאָגט זיי דער „אורח־חיים":

— זייט וויסן, רבותי, אַז עס איז נפטר געוואָרן אַ איד, וואָס האָט געהאַט אַ חוש הריח צו דערקענען לומדי תורה, וואָס אַן אורח־חיים האָט עס נ י ש ט. און דערצו אַ איד, וואָס האָט מער גע׳פּועל׳ט מיט דער האַק און דער גראָבער האַנט, ווי דער אורח־חיים מיט די כונות און מוח...

גאַפט מען: מען האָט פון קיין פּתרון, פון קיין חלום נישט געוואוסט... דער „אורח־חיים" האָט גאָר קיינמאָל דערפון קיין וואָרט נישט גערעדט...

— עס איז געווען אַ סוד,—זאָגט דער „אורח־חיים".

דער איד,—זאָגט ער,—האָט נישט געוואָלט נתגלה ווערן, און אַז עס איז געשען אַ מעשה, און ער האָט מיר געמוזט אַנטפּלעקן, האָט ער גענומען ביי מיר דאָס וואָרט, אַז בחייו וועל איך שווייגן.

נאָך איינער איז געווען דערביי, אויך להבדיל בין החיים והמתים, דער געוועזענער בית־דין־שמש, כאָטש ער איז געווען אין דרויסן און האָט ווייניג וואָס געזען, האָט ער געגעבן אַ תקיעת־כף, אַז ער וועט שווייגן, און האָט געהאַלטן וואָרט.

אָבער אַצינד, זאָגט דער „אורח־חיים״, איז אויס סוד, און אַז איר ווילט, מהיכי תיתא.

מילא—שטעלט מען אויף מויל און אויערן.

—עס איז שוין דערינען—הויבט אָן דער „אורח־חיים״ צו דערציילן,—א יאָר פינף־און־צוואַנציג. ער איז דעמאָלט נאָר וואָס אָנגעקומען אין קהלה אריין.

נאָר וואָס אָנגעקומען, איז ער זיך מישב, ער וועט גיין צו מעריב אין גרויסן בית־המדרש אריין, זען ווי מען דאַוונט און לערנט אין גרויסן בית־המדרש.

קומט ער צו מעריב; גייט צו עפּעס א קרעמפּע אידל צום עמוד.

פרעגט ער, ווער עס איז? זאָגט מען אים: איינער יאָסל דבשה׳ס—א גאַנץ ערלעכער איד.

דאַוונט ער, דער יאָסל דבשה׳ס, גאַלאָפּ—א מיל מאָלט...

אַרט עס אים. א באַלעבאָס, יאָגט ער זיך אַזוי צו דער וועטשערע... מן הסתם ווייסט ער, אַז מען קאָכט קליסקעלעך מיט באָבעלעך...

וויל ער שוין אָנקלאַפּן אין שטענדער: איז ער אָבער בטבע א רואיגער, וואַרט ער; וואַרטנדיג דערהערט ער, אַז עס שטעקט עפּעס אין בעל־תפילה׳ס קול—ער כאַפּט, און דאָס קול כ א פּ ט אָן ביים האַרץ...

שווייגט ער.

צו שמונה עשרה, דרייט ער זיך איבער צו דער מזרח־וואַנט, זעט ער „הבחור יחיאל בן דבשה לרפואה שלמה״, אויפגעשריבן מיט קרייד אויפ׳ן וואַנט! פאַרשטייט ער שוין, וואָס דער איד, נעבעך, יאָגט זיך! צום קראַנקן קינד.

איז ער זיך מחיה מיט זיין אָפּגעהיטנקייט, און האָט זיך אין איינוועגס א הרהור תשובה אויף דברים שבלב. ווארום אין האַרץ האָט ער דאָך דעם איד, וואָס האָט זיך געאיילט צום קראַנקן קינד, חושד געווען, אַז ער איז איבערגעגעבן דער שיסל... קומט ער, דער אורח־חיים, צו „רפאנו ה׳ ונרפא״—איז ער זיך טאַקע מתכון צו

הבחור יחיאל בן דבשה... און האָט, ברוך השם, גע'פועל'ט! א שעת רצון... נאָך די אייגענע נאַכט האָט דער בחור געשוויצט, איז אריבער בשלום דעם קריזיס; דעם שוחט'ס איידעם איז ער היינט קאָן לערנען...

נאָך דער הקדמה, גייט דער „אורח־חיים" צום עיקר המעשה.

מען האָט אָפּגעדאַוונט מעריב, אָפּגעזאָגט רבנן־קדיש און דער שמש איז צוגעגאַנגען צום אָרון טיילן ליכטלעך. טיילט ער און טיילט, און קאָן זיך ניט דערטיילן, אַזאַ עולם, קיין עין־הרע!

און דער עולם צעגייט זיך אויף זיינע ערטער, זיצט שוין יעדער ביי זיין ליכטל און פאַר זיין גמרא אויפ'ן שטענדער. הינטן ביים שולחן—א חברה ש"ס! ספּאָדיק ביי ספּאָדיק!

טוט אים, דעם אורח־חיים, טאַקע שטאַרק הנאה,—ליכטלעך און פּלעמלעך, ווי די שטערן אין הימל, אויף כל תפוצות ישראל געזאָגט!—

ווען דער רבונו של עולם וואָלט אַראָפּגעקוקט מיט נחת אויף אונזערע ליכטלעך אין די בתי מדרשים, ווי מיר קוקן צום הימל אַרויף מיט נחת צו זיינע ליכטלעך, וואָלט גוט געווען.

און ווי ער זיצט און טראַכט אַזוי, קומט צו אים דער שמש און פרעגט אים, וואָס פאַר א ספר ער וויל. זאָגט דער אורח־חיים „מועד"; ער האָט דעמאָלט עוסק געווען אין איין ענין פון „מועד"; געווען עפּעס א שאלה פון א גדול הדור. שטייען אין גרויסן בית־המדרש די ש"ס־גמרות הויך אויף דער שאַנק איבער'ן שלחן פון דער חברה ש"ס. האָט דער אַלטער שמש געמוזט מבטל זיין זיי לומדים, און נעמען און אַרויפקריכן אויף א לייטער... און דער שמש איז אַן אַלטער איד... א בחור האָט אפילו געוואָלט ממלא מקומו זיין, וויל ער אָבער נישט, דער אַלטער... האָט שוין דער אורח־חיים חרטה, נאָר פאַרפאַלן; ער האָט נישט געוואוסט, וואו די ש"ס גמרות שטייען... דאָך קוקט ער זיך דערווייל אום איבער'ן בית־המדרש און הערט זיך צו צו די קולות: עס זומט, און ברומט, און זינגט, אַז עס נעמט דורך.

מיטאַמאָל דערזעט ער, ווי א וואַסער־טרעגער (דערנאָך ערשט

איז ער געוואָר געוואָרן, אַז ער הייסט יוחנן) גייט אַרוים מיט אַ קאַן און טראָגט־צו צו די שטענדערס קאַלט וואַסער. געפעלט אים זיין התנהגות: אַז ער קומט־צו צו אַ שטענדער, שטעלט ער זיך אָפּ, וואַרט ביז דער לומד־תורה וועט דערזען, און אויסשטרעקן די האַנט צו דער קוואַרט; מבטל זיין פון תורה וויל ער נישט... און ווער עס נעמט די קוואַרט, זעט ער, שמייכלט און מאַכט פאַר אים הויך אַ ברכה. און יוחנן וואַסער־טרעגער ענטפערט מיט'ן גאַנצן האַרצן: אָמן! זאָגט נאָך: אַ שיינעם דאַנק! און קוקט אויפ'ן לומד־תורה מיט גרויס ליבשאַפט און גייט ווייטער...

ווערט דער אורח־חיים אַביסל נתפעל פון התנהגות פון אַ פּראָס־טען איד. פרעגט ער, ווער ער איז. זאָגט מען אים, יוחנן וואַסער־טרעגער. גוט. קוקט ער אַזוי ווייטער, דערזעט ער פון דעם איי־גענעם יוחנן וואַסער־טרעגער אַ משונה־ווילדע זאַך, וואָס קיינער האָט דאָס נישט באַמערקט. נישט ווייט פון אורח־חיים'ס אָרט, אויף דער מזרח־וואַנט, איז געזעסן אָן אַ זייט איינער אַ בלאַסער יונגערמאַן, ציּ אַ בחור,—שפּעטער האָט זיך אויסגעוויזן — אַ פּרוש—איבער אַ קבלה־ספר זיצט ער. דער אורח־חיים האָט גע־האַט זייער אַ שאַרפע ראיה, און פון דערווייטנס האָט ער דערזען, אַז אויפ'ן אָפענעם בלאַט זיינען אויסגעמאָלט געווען ספירות,— עס איז אודאי געווען דער „עץ־חיים". און צו דעם שטענדער, זעט ער באַשיינפערלעך, ווי יוחנן וואַסער־טרעגער וויל צוגיין מיט וואַ־סער, און קאָן נישט! וואָס ער גענענט זיך צום שטענדער, פאַלט ער צוריק, גלייך עפּעס וואָלט אים אָפּגעשטויסן, יאָ, אַ פּלא?! איז ער דאָך אָן אַבער אָן אָפּגעהיטענער, דער אורח־חיים, וואַרט ער... ברייננט אים דער שמש די גמרא „מועד", פאַרהאַלט ער אים, און פרעגט אים אויפ'ן מקובל. זאָגט אים דער שמש מיט אַ ביסל גאוה: אַ, דאָס איז, רבי, אונזער פּרוש! אַ גרויסער מקובל, זיצט גאַנצע טעג אין תעניתים, לערנט שטענדיג ביחידות... און שטילער גיט ער צו: וואוינען וואוינט ער אין עק שטאָט, אין אַ חורבה... גאַנצע נעכט הערט מען פון חורבה אַרוים משונה'דיגע קולות און זמירות... אפנים, מען קומט צו אים לערנען און זמירות זינגען...

וואָס זאָל ער טראַכטן, דער אורח־חיים?

טראַכט ער, אַז בשעת'ן למוד איז דער פּרוש אויף אַזאַ הויכער מדרגה, אַז דער פּראָסטער וואַסער־טרעגער האָט די זכיה נישט צו שטיין אין זיינע ד' אמות, צו קומען אין זיין מחיצה אַריין; שטויסט עס אים אָפּ.

איז ער דאָך אַ לב טוב, דער אורח־חיים, קריגט ער רחמנות אויפ'ן אָרימען איד, וואָס וויל אַ מצוה טאָן, און קאָן נישט. דאָס איז איינס; און צווייטנס, וויל זיך דער אורח־חיים באַקענען מיט'ן פּרוש, איבערערעדן דערפון. איז ער דאָך אָבער מרא דאתרא, וויל ער אָנזאָגן דעם פּרוש דורכ'ן שמש, אַז ער וויל מיט אים רעדן... אָבער ווי ער האָט דאָס נאָר אַ טראַכט געטאָן, דערזעט ער עפּעס נייעס: יוחנן וואַסער־טרעגער גייט פאַרביי דעם פּרוש'ס שטענדער, דער פּרוש דערזעט אים, און שטרעקט אויס די האַנט נאָך דער קוואָרט, און הויבט די אויגן אויף מיט אַ בקשה צו אַ טרונק... און יוחנן וואַסער־טרעגער דערשפּירט עס, דרייט זיך צו אים צוריק אויס, וויל דערלאַנגען די קוואָרט, און ווערט נאָך אַמאָל ווי אָפּגעשטויסן, נים אַ מאַך אַוועק מיט דער האַנט, גייט זיך זיין וועגס, און דער פּרוש בלייבט זיצן ווי דערשראָקן.

דערווייל קומט אונטער אַן אַנדער וואַסער־טרעגער, נאָך אַ פּשוט'ערער איד, וואָס הערט נישט אויס קיין ברכה, ענטפערט נישט אָמן, קוקט אויף די לומדי־תורה גאָר אָן ליבשאַפט — אַ מענטש מיט אַ מגושם פּנים, טוט אַ מצוה אין פּשטות אַריין... און דער מגושם'ער וואַסער־טרעגער האָט יאָ שליטה צום פּרוש, עס שטויסט אים ניט אָפּ; פאַרקערט, ער שטעלט זיך אָפּ, שטעלט אַוועק די קאַן, שפּאַרט אָן די האַנט אויפ'ן שטענדער, רעדט עפּעס צום פּרוש, קענטיג, ער פרעגט אים, צי ער וויל אַ טרונק וואַסער, און דערלאַנגט אים. און דער פּרוש איז דאָרשטיג, לויפט מיט'ן מויל אנטקעגן דער קוואָרט. דער אורח־חיים דערזעט אפילו נישט, ווי ער מאַכט די ברכה...

וואָס, נאָך מער וואונדער?

טראַכט דער אורח־חיים, אַז יוחנן וואַסער־טרעגער מוז האָבן עפּעס אַ שנאה צום פּרוש; האַלט די שנאה צום פּרוש מלחמה מיט'ן חשק צו טאָן אַ מצוה, און די שנאה פון עם־הארץ צום

תלמיד חכם איז גובר... און דאָס שטויסט אים צוריק, דאַרף מען עס אַמאָל חוקר ודורש זיין...

האָט אָבער אַן אורח־חיים וויכטיגערע ענינים אויפ'ן קאָפּ, פאַרגעסט ער... איבער דער צייט מאַכט זיך אָבער ווידער אַ מעשה:

איינמאָל ערב ראש־חודש, קומט דער אורח־חיים אַ ביסל צו־פרי צום יום־כפּור־קטן אין שול אַריין, איז די שול נאָך ליידיג. אין דער הויך, אין אָפענעם פענצטער, פּישטשען פייגעלעך; אַ מחנה שוואַלבן פליט אַרויס, אַן אַנדער מחנה שוואַלבן קומט אָן, און אונטן אין שול, אין אַ ווינקל ביים בעלעמער, שטייט יוחנן וואַסער־טרעגער און זאָגט תהלים. גייט דער אורח־חיים פאַרביי—לא קם ולא זע—אַזוי פאַרטיפט איז ער אין תהלים. שטעלט ער זיך, דער „אורח־חיים", אָפּ נישט ווייט, הערט ער זיין עברי... וויל ער שוין שמייכלען... פּלוצלונג, דאַכט זיך אים, אַז די ווערטער, וואָס קומען מיט די גרייזן פון יוחנן וואַסער־טרעגער'ס מויל אַרויס, זיינען נישט קיין פּשוט'ע ווערטער, נאָר לעבעדיגע ווערטער, עס פילט זיך אין זיי אַ חיות... ווייטער דאַכט זיך אים, אַז די ווערטער פליען אים פון מויל צום באַלקן אַרויף, און רירן זיך אָן אָן די אויסגעמאָלטע כלי־זמר פון דוד המלך'ס „הללויה"... און די כלים, גלייך די ווערטער קלאַפּן אָן זיי, ציטערן; דאָ רופט זיך אָן אַ פּייקל, דאָרט אַ פליייט, אַמאָל אַ סטרונע פון אַ פידל, אָבער אַזוי שטיל, אַז נאָר דאָס אויער פון דער נשמה הערט... און פון דאָרט ערשט פליען די ווערטער מיט שטילע קולות צו צום פענצטער, און אַ מחנה פייגעלעך פון דרויסן פליען זיי אַנטקעגן מיט גרוים שמחה, און כאַפּן זיי אויף, און פליען מיט זיי אַרויס, און צום הימל אַרויף, און אַ נייע מחנה פייגעלעך קומט אָן אויף זייער אָרט נאָך אַנדערע ווערטער, נאָך אַנדערע קולות...

צי האָט ער נישט קיין טעות? זיין אויער הערט אָבער די קולות!

קומט ער, דער אורח־חיים, נאָך יום־כפּור־קטן אַהיים, פרעגט ער די רביצין, ווער עס טראָגט צו איר וואַסער? ווייסט זי נישט. דאַרפסט דען וויסן? פרעגט זי.

זאָגט ער: אודאי! אז איך פרעג, מן הסתם דאַרף איך וויסן.

לויפט די רביצין אין קיך אַריין און קומט צוריק מיט אַ תשובה: איינער יוחנן.

זאָגט דער אורח־חיים:

— אַז ער וועט קומען, זאָל מען אים שיקן צו מיר אין חדר אַריין. ער האָט מיט אים וואָס צו רעדן.

גאַפט זי, די רביצין, נאָר איבערפרעגן וועט זי נישט.

אין אַ פּאָר שעה אַרום, דער אורח־חיים זיצט ביי זיך אין שטוב, הערט ער: אימיצער הוסט. קוקט ער זיך אום: יוחנן וואַסער־טרעגער!

בעט ער אים זיצן, וויל ער נישט.

זאָגט ער: איך הייס! זעצט ער זיך אויף אַן עק פון אַ בענקל.

— יוחנן,—הויבט אָן דער „אורח־חיים"—איך האָב געהערט דיין תהלים־זאָגן...

זיפצט יוחנן אָפּ.

— הלואי וואָלט איך עברי געקאָנט.

און ער זאָגט עס אַזוי ערנסט, אַזוי פּראָסט, אַז דער אורח־חיים מיינט שוין זיכער, אַז ער האָט אַ טעות געהאַט. ווייסט ער שוין נישט, וואָס צו טאָן מיט דעם יוחנן. דערמאָנט ער זיך אָבער די מעשה מיט'ן פּרוש, זאָגט ער:

— יוחנן, וואָס האָסטו אַזוינס צום פּרוש, וואָס דו ווילסט אים קיין וואַסער נישט געבן?

ווערט יוחנן צערודערט, דאָס פּנים ווערט אים ווייס ווי קאַלך און שווייגט.

פרעגט דער אורח־חיים נאָך אַמאָל, ענטפערט יוחנן הייזעריג:

— רבי, איך דאַרף נישט זאָגן... עס איז אַ סוד...

— און אַז איך וועל הייסן?

ענטפערט יוחנן:

— וועל איך קיין ברירה נישט האָבן!

זאָגט דער אורח־חיים:

— בין איך אויף דיר גוזר...

— מוז איך!

— זייט וויסן, רבי, — הויבט יוחנן אָן צו דערציילן,—אַז זיין ליבער נאָמען האָט מיך געלייטזעליגט מיט אַ חוש הריח, צו דער־קענען אַ תלמיד חכם... איך אַליין לערנען—קאָן נישט, נאָר אַ חוש הריח האָב איך און איך דערפיל פון ווייטנס אַ תלמיד חכם, צי ער איז תוכו כברו...

— פון וואַנען קומט עס צו דיר?

— איך בין, זייט איך לעב, משמש תלמידי חכמים, דאָס איז מיין עבדות... האָב איך אָבער מורא געהאַט, איך זאָל נישט נכשל ווערן אין אַ פאַלשן תלמיד חכם, האָב איך מתפלל געווען דערויף צו גאָט. און עס איז געווען אַן עת רצון, און מען האָט מיר געגעבן אַ חוש, צו דערפילן דעם ריח פון דער תורה... פון דעמאָלט אָן, אַז איך גיי פאַרביי אַ תלמיד חכם, דערפיל איך זיין מדרגה. פאַראַן אַ תלמיד חכם, וואָס די תורה זיינע שמעקט מיט'ן ריח פון פריש ברויט פון אויוון אַרויס—דער לערנט אין פשטות אַריין... איז ער גרעסער במעלה, פיל איך זיין תורה, ווי פרישע עפל... טיילמאָל ווי בלומען אויפ'ן פעלד, טיילמאָל אויך—ווי פרישע בשמים...

— און ביים פרוש, וואָס פילסטו, יוחנן?

— סמאָלע! ברענענדיגע סמאָלע פון גיהנם...

גלויבט נישט דער אורח־חיים; שווייגט ער.

און יוחנן זאָגט:

— רבי, עס איז אפשר גלייכער, אַז איר ווייסט, איר זיינט דאָך מרא דאתרא... און ווען איר וועט מיך דאַרפן, וועל איך אייך קומען צוהילף!

גאַפט ער, דער „אורח־חיים", און דער וואַסער־טרעגער נעמט ביים אים רשות און גייט אַרויס.

„מען דאַרף חוקר ודורש זיין"—זאָגט זיך צום צווייטן מאָל דער אורח־חיים און פאַרגעסט ווייטער.

איינמאָל דערמאָנט ער זיך דערינער, איז ער זיך מישב, ער וועט גיין אין גרויסן בית־מדרש אַריין נאָך מעריב און אויספּרואוון. קומט ער, זיצט שוין דער עולם און לערנט, דער פרוש, ווי גע־ווינלעך, אויף זיין אָרט. גייט ער, דער אורח־חיים, אומישנע

האַרט פאַר'ן פרוש, זעט ער, ער איז עוסק אין קבלה מעשית... רירט ער זיך אָן אומישנע אפילו אָן שטענדער—גאָרנישט, ער פילט נישט...

באַפאַלט אים אַ ביסל חולשת הדעת.

סטייטש? ער, דער „אורח־חיים" פילט נישט, און יוחנן וואַסער־טרעגער פילט? ווי אַזוי קאָן דאָס געמאָלט זיין? קלערט ער ווייטער: עס מוז זיין אַ טעות...

זעצט ער זיך לערנען, לערנט זיך נישט. פאַרמאַכט ער דעם ספר, גייט אַהיים צו דער וועטשערע; עסט זיך נישט. וואַשט ער זיך, עסט אַ כזית, פון ברכה וועגן, און בענטשט... נעמט ער זיך אָנשרייבן אַ תשובה; פילט ער, אַז דער מוח איז אים נישט קלאָר, אַז ער איז נישט בקו הבריאה. גיט אים די רבי'צין עפּעס אַ היימישע רפואה; לייענט ער אָפּ „קריאת־שמע" און לייגט זיך אין בעט אַריין. קוים ער שלאָפט איין, אַזוי גענגן האַלבער נאַכט, חלום'ט זיך אים אַ שרעקלעכער חלום.

אימיצער וועקט אים, עפנט ער די אויגן אויף, שטייט פאַר אים דער פאָטער, עליו השלום, און זאָגט אים:

— דיין קהלה ברענט און דו פאַרלעשסט נית דאָס פייער!

און ווערט נעלם.

שפּרינגט דער אורח־חיים פון בעט אַרויס און לויפט צו צום פענצטער, זעט ער, אַז פון דערוויטנס, פון דער חורבה אונטער דער שטאָט, וואו עס וואוינט, לויט דער שמש האָט אים געזאָגט, דער פרוש, רייסט זיך אַרויס אַ פייער, אַ רויט־פלאַמעדיג פייער, און ציט זיך אין שטאָט אַריין. קוקט ער ווייטער, זעט ער, ווי איין פייערדיגע צונג לעקט דעם דאַך פון שול און די צווייטע פון גרויסן בית־מדרש, און אַרום איבער די דעכער פון די באַלעבאַטים פליען פונקען און עס דויערט אַזוי אַ ווײלע און ווערט פאַרשוואונדן.

ווערט ער, דער אורח־חיים, פאַרציטערט.

פאַרשטייט ער, אַז דאָס איז אַ התראה. אַז אין דער חורבה מוז זיין אַ גרויסע זינד, אַז ער איז מחויב עפּעס צו טאָן; ווייסט ער אָבער נישט וואָס. דערמאָנט ער זיך, אַז יוחנן וואַסער־טרעגער האָט אים געזאָגט, אַז ווען ער וועט אים דאַרפן, וועט ער אים קומען

צוהילף. כאפט ער, דער „אורח־חיים", שטילערהייט, די רבי'צין זאָל נישט הערן, אויף זיך די בגדים און גייט אויף די נעגל אין דער ערשטער שטוב אריין, וואו דער בית־דין־שמש האָט גענעכטיגט, און וועקט אים, און פרעגט אים, צי ער ווייסט נישט, וואו יוחנן וואסער־טרעגער וואוינט? מוז ער אים דריי מאָל איבער'חזר'ן, איידער דער בית־דין־שמש גטרויט זיינע איינענע אויערן און אויגן... ער גלויבט נישט, דער „אורח־חיים" זאָל האָלבע נאַכט דארפן יוחנן וואסער־טרעגער, און שטייט און רייבט זיך אָלץ די אויגן. קוים מיט צרות איז ער צום גלויבן געקומען, און ער ווייסט, וואו ער וואוינט,—גייען זיי ביידע ארויס אָן א לאַמטערן, און אין גאַס איז חושך, אז איינער זעט נישט דעם צווייטן, און קוים קוים זיי טרעפן, נאָך מי און מאַטערניש, צו יוחנן וואסער־טרעגער'ס דירה. קומען זיי צו צום פענצטער און ווילן אָנקלאַפן, עפנט זיך דערוויילּ די טיר פון אינעווייניג און יוחנן קומט ארויס...

איך האָב, זאָגט ער, געוואַרט אויף אייך, רבי... שוין צייט צו פארלעשן דאָס פייער.

זעט דער אורח־חיים, ער ווייסט...

תוך כדי דבור שפּאַלט זיך דער וואָלקן אין הימל און עס באווייזט זיך א שטראַל־ליכט, דערזעט דער אורח־חיים, אז יוחנן גייט מיט א האַק. פרעגט ער, וואָס באַדייט די האַק? ענטפערט יוחנן, אז זי וועט צוניץ קומען.

גייען זיי צו צו דער חורבה, וואו דער פרוש וואוינט... קומען זיי צו נאָענט, דערפילן אָלע דריי א ריח פון ברענענדיגער סמאָלע, וואָס רייסט זיך פון דער חורבה ארויס. און וואָס נעענטער צו דער חורבה, ווערט דער ריח געדיכטער, ביז עס פארכאַפּט דעם אָטעם... קומען זיי צו נאָך נעענטער, רייסן זיך ארויס פון דער חורבה משונה'דיגע קולות, קולות פון נשים, וואָס זינגען, און פון כלי־זמר, וואָס שפּילן, און א טופּען מיט די פיס פון טענץ, און אז מען קומט נאָך נעענטער צו—זעט מען ווי פעדים פון ליכט שפּאַ־רען ארויס פון די שפּאַלטן...

הויבט אָן דער בית־דין־שמש צו ציטערן אויפ'ן גאַנצן לייב פאר שרעק. וויל אים דער אורח־חיים מאַכן א לב. זאָגט ער אים.

האַלט זיך אָן ביי מיין גאַרטל, ציטערן אָבער אונטער'ן שמש די קני; פאַלט ער אַנידער אין מיטן גאַס.

זאָגט יוחנן צום „אורח־חיים": רבי, לאָזט אים ליגן און קומט אין חורבה אריין, מיר זאָלן, חס ושלום, נישט פאַרשפּעטיגן...

פרעגט דער „אורח־חיים", צי ער ווייסט, וואו די טיר איז?

ענטפערט יוחנן: מיין חוש הריח וועט מיך פירן.

גייען זיי.

— און וואָס וועל איך דאָרט טאָן? — פרעגט דער אורח־חיים שטיל.

זאָגט יוחנן: יעדערער זאָל טאָן זיינס. ז ׳, רבי, וועט מלחמה האַלטן מיט אייערע כונות אין מוח, איך — מיט דער האַק. האַלט איר נאָר די חברה פון דערווייטנס מיט השבעות; די רעשט פאַרלאָזט אייך אויף מיר...

און באותו הרגע עפנט ער די טיר אויף.

און זיי דערזעען א חתונה.

די חורבה איז באַלייכט.

אין דער הויך, און אַרום אויף אַלע ווענט, הענגען שאַרבנס פון מתים, און אין די לעכער פון מויל און אויגן ברענען פלעמלעך פון רויט פייער... אָן א זייט שטייען שוואַרצע כלי־זמר און שפּילן אויף שוואַרצע כלים; און פון די שוואַרצע כלים פליען אַרוים די קולות מיט פייערדיגע צונגען צוזאַמען... און נאַקעטע נקבות, מיט קרענץ פון רויטן מאָן אויף די שוואַרצע קעפּ, און פייערדיגע גאַרטלען אויף די לענדן, טאַנצן אַרום און אַרום א ראָד, און פון אונטער די באָרוועסע פים, ציגענע פים מיט פּאָדקאָוועס, — שפּריצן פייערדיגע פונקען... און א מהומה פון פלאַמען שלאָגט זיי פון די אויגן, און פון די פייערדיגע גאַרטלען, און פון די מיילער צוזאַמען מיט'ן געזאַנג...

א בדחן שטייט אויף און רופט: שבת! שבת! אז עס הילכט...

און אין מיטן ראָד גייט א כלה־טאַנץ...

אויף א ווייס טיכל טאַנצט דער פרוש מיט לילית דער כלה — ער זינגט: באַי כלה, באַי כלה, און ציט איין צו זיך דאָס טיכל.

לילית לאכט און זיי טאנצן שוין האנט אין האנט — — —

— שבת! שבת! רייסט זיך דער בדחן. שטארקער הילכן די כלים, ווילדער דרייט זיך דאס ראד, שרעקלעכער לויפן און וויקלען זיך די פלאמען, און לילית וויל שוין פאלן דעם פרוש אויפ׳ן האלדז. באותו הרגע אבער האט מען דערשפירט די געסט, די נישט־געבעטענע, פרעמדע געסט, און מען איז פארציטערט געווארן.

עס ווערט א ליארעם, א געשריי, א געקריצעריי מיט די ציין, דאס ראד צעלאזט זיך, אלע מאכן פויסטן און ווילן צולויפן צו די נישט־געבעטענע געסט...

נאר דער אורח־חיים מיט זיינע כונות האלט זיי פון וייטן, מיט אויפגעהויבענע איינציגע פיס אין דער לופט שטייען זיי אויף דער גרעניץ פון זיינע ד׳ אמות, און איבערטרעטן זיי קאנען זיי נישט—זיי ווערן אזוי ווי פארשטארט, ווי פארשטיינערט, נאר אויסגעצויגן זיינען די הענט, די ציין קריצן און אין די אויגן פלאמט די שנאה — — —

— צוהילף, צוהילף!—שרייט לילית ארוים פון דער מיט.

און באותו הרגע הערט זיך א רעש, א געטומל פון דרויסן... א שטורעם־ווינט האט זיך פון ערגעץ אויסגעריסן און לויפט ארום דער חורבה און זוכט, ווי ארום זיך אריינצורייסן אין איר, און קאן נישט... די גאנצע חורבה ציטערט, אין שטורעם־ווינט הערן זיך טויזנטער געשרייען,—אריינרייסן קאן מען זיך אבער נישט. דער „אורח־חיים" האלט אפ מיט זיינע כונות, מיט זיינע השבעות... און פול ווערט די חורבה מיט כונות און השבעות און דער שווארצער עולם שטיקט זיך אין דער לופט, מיילער עפענען זיך ברייט, רויטע צונגען שטעקן זיך ארוים... און זיי טרעטן אפ, און רוקן זיך אין די ווינקעלעך אריין, ווערן איינגעשרומפען.

און באותו הרגע כאפט יוחנן די האק און צילט מיט איר, אוןווארפט און טרעפט לילית׳ן אין מיטן קאפ אריין, און די האק שפאלט זי איבער פון קאפ ביז אראפ צו די פיס — — —

און באותו הרגע פאלט דער פרוש מיט׳ן פנים צו דער ערד... די ווינטן הערן אויף, די געשטאלטן פארשווינדן, די כלים פלאצן,

די לעמפּלעך לעשן זיך אוים, די שאַרבנס פאַלן אַראָפּ פון וואַנט און באַלקען און צעפאַלן אויף שטויב—שטיל... און אַ שוואַרצע בריאה מיט שוואַרצע פליגל כאַפּט דעם ליגנדיגן פּרוש פון דער ערד, רייסט, פליענדיג מיט אים, אויף אַ פענצטער, און ווערט מיט אים נעלם...

דורך דעם פענצטער רייסט זיך אַריין אַ פרישער פאַרטאָג...

— אזוי, אזוי, רבותי! זיפצט אָפּ דער „אורח־חיים".

נעלם איז געוואָרן דער פאַלשער פּרוש; ווער ווייסט, אויב ער איז געקומען לקבורות ישראל. אין שטאָט האָט מען געמיינט: ער איז געגאַנגען אָפּריכטן גלות...

דעם בית־דין־שמש האָבן מיר, יוחנן און איך, קוים דערמונ־טערט און אהיים געפירט—עס האָט קיין בן אדם נישט געזען...

די רביצין האָט פון גאָרנישט געוואוסט. זי האָט נישט געזען, ווי איך בין אַרוים און ווי איך בין געקומען... אין דער פרי פרעגט זי מיך, וואָס בין איך אזוי בלייך; מאַך איך מיך נישט הערנדיג. . אַז יוחנן וויל, עס זאָל בלייבן בסוד...

אצינד ווייסט איר שוין, וואָס אזא יוחנן קאָן באַדייטן?

אזא פּראָסטער איד האָט אַ חוש הריח און פילט, וואָס אַן „אורח־חיים" פילט נישט...

און ווען אַן „אורח־חיים" האָט מחשבות, כונות, השבעות, האָט דער פּראָסטער איד אַ יד, און אַ האַק אין דער יד, און קלערט נישט, און וואַרפט וואו מען דאַרף, און טרעפט...

און דאָס אַלץ מיט'ן כוח פון אַ קאַפּיטל תהלים...

איר פאַרשטייט?

און אַז יוחנן וואַסער־טרעגער קומט אויף יענער וועלט, ווער, מיינט איר, קומט אים אַנטקעגן? דוד המלך מיט'ן פידעלע?

דאָס האָט מען מיר אין חלום געוויזן...

אזוי האָט דער אורח־חיים דערציילט.—

ב) „שמע ישראל"
אָדער
דער באַס

אין טאַמאַשאָוו—אַ קליין פּויליש שטעטל, וואָס ליגט אויף דער גאַליצישער גרעניץ,—האָט זיך אַמאָל, אין אַ שיינעם העלן טאָג, באַוויזן אַ בחור, אַן אָרימער בחור, וואָס קיינער האָט נישט גע־וואוסט, פון וואַנען ער איז געקומען, וואו ער טאָגט און וואו ער נעכטיגט, און וואָס פלעגט זיך פון צייט צו צייט באַווייזן און בעטן עסן.

מילא „כל הפורש יד"—ווער עס שטעלט אויס אַ האַנט, דאַרף גיט מען. בפרט אַז דער בחור נעמט נישט, נישט קיין פּרוטות. נישט קיין מאכלים, נאָר אַ שטיקל טרוקן ברויט, איז דאָך אוודאי „אין בודקין במזונות"—פרעגט מען נישט, ווער און וואָס; עסן קומט יעדער לעבעדיגער נשמה. באַמערקט מען אָבער, אַז עס איז אַ משונה'דיגער בחור. אויגן האָט ער, וואָס קוקן, דאַכט זיך, ווייט־ווייט, און וואָס אין די ד'אמות טוט זיך, זעען זיי נישט; און מיט די לעפלעך פון די אויערן רירט ער שטענדיג, ווי אַנדערע מיט די ברעמען איבער די אויגן, גלייך ער וואָלט שטענדיג געכאַפּט קולות פון דער לופט; כאָטש עס איז שטיל, ווי פאַר שופר־בלאָזן. און דעריבער, ווייל ער זעט, מכלומרשט, אַזוי ווייט און הערט אַזוי ווייט, איז ער שטענדיג פאַר'כשופ'ט. אַז מען גיט צו אים אַ רייד, ווערט ער פאַרציטערט, גלייך מען וואָלט אים געוועקט פון יענער וועלט, און אַז ער ענטפערט, ענטפערט ער אָדער „יאָ" צי „ניין". אַניט—פאַרפלאָנטערט ער זיך אין די אייגענע רייד, ווי אין אַ נעץ; עס קומט אים דער שוויים אויפ'ן שטערן אַרויס, און קאָן זיך נישט אַרויסאַרבעטן...

און פלעגט אַמאָל אַ באַלעבאָס, צי אַ באַלעבאָסטע, וועלן זיך

באַנוצן מיט'ן בחור און שיקן אים אַ גאַנג, פּלעגט דער בחור פאַר־לוירן ווערן אויף עטלעכע טעג און קומען צוריק מיט אַ תשובה קאַפּויר, נישט געפּלוינן, נישט געשטויגן. און נישט, חלילה, פאַר פוילקייט, נאָר פאַר פאַר'חוש'טקייט.

— האָסט געטראָפן דעם און דעם? (צו וועלכן מען האָט אים געשיקט).

— ערשט היינט.

— און ביז אַהער?

ווייזט זיך אַרויס, אַז ער איז אַרויסגעגאַנגען אין שליחות, האָט ער אויפ'ן וועג געטראָפן אַ מייזל, האָט דאָס מייזל געפּישטשעט, עס האָט אודאי נישט געקאָנט טרעפן אַהיים... דערנאָך האָט מען אים צוגערופן פון דער הויך, עפּעס אַ פויגל,—איז ער נאָכגעלאָפן, וכדומה, און ער איז ערשט היינט געקומען, וואו מען דאַרף; און מען האָט אים געזאָגט—און דאָס וואָס מען האָט אים געזאָגט, אָדער ער האָט פאַרגעסן, אָדער באַלד נישט פאַרשטאַנען. אַזוי קומט אַלץ אַרויס קאַפּויר, און ער שמייכלט בתמימות, און שטרעקט אויס די דאַרע האַנט נאָך אַ שטיקל ברויט—ער האָט איבער דער גאַנצער צייט אין מויל נישט געהאַט.

אין אַן אָרים שטעטל אָן עסקים, זומער־צייט, גרויסע ליידיגע טעג, זיצן באַלעבאַטים ביי די פענצטער און געניצן, און קוקן אַרויס אין מאַרק אַריין, עס זאָל זיך עפּעס באַווייזן, עס זאָל זיין אָן וואָס זיך אָנצוכאַפּן. שטייט אַזוי אַ באַלעבאָס ביי אַ פענצטער, דערזעט ער דעם פרעמדן אָרימען בחור, רופט ער אים צו. ער האָט נישט וואָס צו טאָן, שוין אַלע פליגן אויסגעכאַפּט, וועט ער אים חוקר ודורש זיין.

— קום נאָר, בחור, אין שטוב אַריין.

שאָקלט דער אָרים־בחור מיט'ן קאָפּ אין דער ברייט; ער וויל נישט.

— פאַרוואָס?

—אַזוי!—זאָגט ער.

לאַכט דער באַלעבאָס און פוילט זיך נישט, און גייט אַרויס צום

בחור פאַר דער טיר און זעצט זיך אויף דער שוועל, און הויבט אָן.

— ווי הייסטו, בחור?

— ווי איך הייס?—חזר'ט דער בחור איבער.—אברהם! דאַכט זיך מיר אברהם; יאָ—אברהם.

— דו ווייסט נישט אויף זיכער?

ער איז קיינמאָל נישט זיכער. ווי קאָן מען זיין זיכער? עס דאַכט זיך אַזוי פיל.

קייכט דער באַלעבאָס.

— און אויפ'ן צונאָמען?

פון דעם ווייסט שוין דער בחור גאָרנישט. און ער פרעגט איבער בתמימות, צי מען דאַרף א צונאָמען.

זאָגט דער באַלעבאָס:

— אודאי, עס קאָ זיין א סך אברהמ'ס, קאָנען זיי זיך אויס־מישן...

— נו, וואָס איז?

— און וועמעס ביזטו, בחור?

— דעם טאַטנ'ס.

— און ווי הייסט דיין טאַטע?

— טאַטע הייסט ער.

— און וואו וואוינט דיין טאַטע?

— דאָ, וואו דיין טאַטע וואוינט! און דער בחור הויבט־אויף א פינגער און ווייזט אין דער הויך ארויף צום הימל.

— א שיינע פרי,—שמייכלט דער באַלעבאָס, און פרעגט ווייטער:

— און קיין אנדערן טאַטן האָסטו נישט?

— ניין!

— און א מאַמען?

— מען דאַרף דען?

קייקלט זיך דער באַלעבאָס פאַר געלעכטער, און דער בחור פרעגט:

— מעג איך שוין גיין?

— באַלד, באַלד! — ענטפערט דער באַלעבאָס, וואָס שמעלצט

זיך פאַר נחת,—און פון וואַנען קומסטו, חכם איינער?

— פון דאָרף!

— ווי הייסט דאָס דאָרף? וואו ליגט עס?

דאָס ווייסט ער נישט, דער בחור.

— ווייט פון דאַנען?

ער איז געגאַנגען, און געגאַנגען, און געגאַנגען...

און דער בחור חזר'ט אַזוי פיל מאָל איבער דאָס וואָרט „גע־גאַנגען", ביז די ליפּן ווערן אים מיד און ענדיגט: און נאָך גע־גאַנגען!

— וויפיל טעג און וויפיל נעכט?

ער האָט נישט געציילט.

פאַלט איין דעם באַלעבאָס צו פרעגן:

— און דאַוונען קאָנסטו?

דאַוונען? מוז אים דער באַלעבאָס פאַרטייטשן, וואָס מען מיינט „דאַוונען", און נאָך ניין מאָס פון באַלעבאַטישער רייד, שטויסט זיך דער בחור אָן, אַז ער מיינט: שמועסן מיט'ן טאַטן.

— יאָ, יאָ! — זאָגט דער באַלעבאָס, און עס דאַכט זיך אים, אַז די נעדערים דרייען זיך אים אום פאַר געלעכטער.

ער קאָן „שמע ישראל".

— ווער האָט דיך געלערנט.

דערציילט דער בחור, אַז גייענדיג פון דאָרף דורכ'ן וואַלד איז שטאָט אריין, האָט אים געטראָפן זייער אַן אַלטער מאַן. האָט אים דער אַלטער מאַן געזאָגט, ווער זיין טאַטע איז. און האָט אים אויס־געלערנט ריידן מיט'ן טאַטן, זאָגן „שמע ישראל". און כאָטש ער פאַרשטייט נישט, וואָס ער רעדט צום טאַטן, זאָגט אָבער דער אַל־טער, אַז דער טאַטע פאַרשטייט און האָט הנאה דערפון!

— און ווען רעדסטו מיט'ן טאַטן?

— צוויי מאָל אין טאָג.

און דערביי שפּילט ער.

— דו שפּילסט? אויף וואָס?

— אויף וואָס עס איז.

אין דאָרף פלעגט ער שפּילן אויף גרעזלעך, אויף שאָורער;

דערנאָך האָט מען אים אויסגעלערנט מאַכן א הילצערן פייפערל, האָט ער געשפּילט אויף׳ן הילצערנעם פייפערל... און שטאָט האָט מען אים געשענקט א ליימען פייפערל, שפּילט ער דערויף...

— און מען זאָל דיר, למשל, געבן א פידל?

פלאַמען אויף דעם בחור׳ס אויגן: אי, וואָלט ער געוואָלט א פידל, ווי די שטאָטישע כלי־זמר האָבן. בפרט אזא גרויסע, גרויסע כלי, וואָס מען טראָגט אויף א רימען... אי, וואָלט ער געשפּילט...

— נאַר,—טרייבט ווייטער קאַטאָוועס דער באַלעבאַטישער חוקר ודורש, — אפשר וועט מען דיר קויפן אזא כלי, וויז נאָר פריער, וואָס דו קאָנסט!

נעמט דער בחור ארויס פון בוזעם א ליימען פייפערל און פייפט.

ווי ער פייפט, ווערט א גערודער אונטער׳ן הימל, עס קומען זיך צולויפן מחנות פייגל און פליען ארום אין דער הויך, און דער בחור קוקט ארויף צו זיי און שמייכלט און באַהאַלט צוריק דאָס פייפערל.

דער באַלעבאָס האָט אָבער דעם קאָפּ נישט אויפגעהויבן און דאָס אַלץ נישט געזען. צום קול פון פייפערל איז אַרויס פון שטוב די באַלעבאָסטע. הינטער איר—די דינסט, צום פענצטער זיינען צונעקומען צוויי פּאָר־פּאָלק און קוקן ארויס. וויל דער באַלעבאָס ווייזן זיין חריפות און פאָרשט ווייטער דעם בחור—

— און פון וואָס האָסטו געלעבט אין וואַלד?

פון שוואָמען האָט ער געלעבט.

א, ער איז כאָטש א מבין אויף שוואָמען!

— און פריער אין דאָרף?

פון וואָס מען האָט אים געגעבן.

— ווער האָט דיר געגעבן?

א פּויער, א פּויערטע, אפילו דער גלח און דער קרעטשמער...

— און וואָס האָט מען דיר געגעבן?

און דער באַלעבאָס האַלט איין דעם אָטעם; דאָ דאַרף ארויס די נאָל פון זאַק.

און דער בחור ענטפערט בתמימות, אז מען האָט אים געגעבן

אי קרויט, אי באָרשטש, אי פלייש, אי ברויט—נאָר געגעסן האָט ער נאָר ברויט,—אנדער עסנווארג האָט ער גענומען און געוואָרפן די פייגל.

— און פארוואָס—נאָר ברויט?

ער האָט ליב נאָר ברויט! אנדערע מאכלים האָט ער פיינט.

וואָס ער עסט האָט אים געפרעגט דער אלטער אין וואלד אויך.
און אז ער האָט אים דערציילט, אז ער עסט נישט מער ווי ברויט, האָט דער אלטער געזאָגט, אז ער האָט אים ליב דערפאר! און האָט אים דערפאר אויסגעלערנט ריידן מיט'ן טאטן.—און דעם אלטן האָט ער אזוי ליב, אזוי ליב... און זאָגן זאָגט ער אזוי ערנסט „שמע ישראל", ווייל דער אלטער האָט אים געהייסן...

לאָזט אים נאָך דער באלעבאָס נישט אָפּ און פרעגט:

— און ווען דער אלטער זאָל דיר הייסן גנב'ענען?

וואָלט ער גע'גנב'עט.

— און גזל'נען?

וואָלט ער גע'גזל'ט...

נאָר ער וועט נישט הייסן, ער איז א גוטער, דער אלטער.

— אָבער פאָרט, ווען ער קומט און הייסט דיר הרג'ענען א מענטשן?

וואָלט ער גע'הרג'עט.

— און וואָלסט נישט קיין מורא געהאט פאר'ן טאטן?

פארוואָס זאָל ער מורא האָבן?

— פאר זיין שטראָף.

דאָס ערשטע מאָל האָט זיך דעם בחור'ס פּנים צעשמייכלט:

— איר מאכט חוזק; א טאטע שטראָפט נישט!

דערווייל האָט מען געקלאפּט אין שול אר'ין צו מנחה, איז דער באלעבאָס געלאָפן אין בית־המדרש אריין, דערציילן צווישן מנחה ומעריב, ווי קלוג ער האָט אויסגעפרעגט דעם בחור...

עס וואָלט, פארשטייט זיך, געווען פאר'ן שטעטל אן עסק, ווען נישט, וואָס עס האָט זיך געמאכט אן אנדער מעשה.

די קהלה האָט געהאט א קאפּעליע: צוויי פידל, א פלייט, א

קלאַרנעט, א „באַמציקצאַק" אָדער א „קלאַפּטעלער", ווי מען רופט דאָס אין אַנדערע מקומות. און צום רומעל, ווי דער שטייגער איז, —א באַס. אַן אָרימע קאַפּעליע, שפּילט אויף אידישע פאַרשפּילן און חתונות, מאַכט א פּאָר גראָשן פּורים און חנוכה. און טייל־מאָל, אַז אַנדערע קאַפּעליעס זיינען פאַרנומען, נעמט מען זיי צו קלענערע פּריצים אויף א באַל. קיין חריפות אין שפּילן האָט די קאַפּעליע נישט באַוויזן.

מאַכט זיך א מעשה: ווינטער־צייט, די קאַפּעליע גייט פאַרטאָג צוריק פון א קליין פּריצישן באַל. א קאָפּ האָט מען גענומען, עסן ווי עס דאַרף צו זיין, האָט מען נישט געטאָרט, קוים פאַרביסן מיט א בראָקן ברויט,—גייט דער עולם צעוואָרפן, האַלב־זינגענדיג, ברור־מענדיג, שילטענדיג, און דער באַס, וואָס טראָגט די שווערסטע כלי, שלעפּט זיך נאָך פון הינטן. קוים, קוים וואָס ער ציט אויס־און־איין די פיס פון שניי,—אַן אַלטער מאַן געווען און א שוואַכער. רופט ער און שרייט, און בעט זיך, מען זאָל נישט אַנטלויפן פון אים, הערט מען אים „ווי דעם רב"; דער עולם גייט צעוואָרפן. אין מיטן הויבט מען זיך אָן צו ווערטלען, צו שילטן, עס קומט זיי גאָר אויס אין מיטן וועג א סכסוך אין חשבון. און ניכטערן, ווי געזאָגט, איז מען נישט... דערווייל בייט זיך דאָס וועטער; עס גיט א יאָג א פרישער שניי. מאַכט דער עולם פיס; ווערט מען אביסל אויסגעניכטערט און מען לויפט. קומט מען אין שטאָט אריין, כאַפּט זיך יעדערער צו זיין הייזל. פאַלט יעדער איינער, ווי א הרוג, אויף זיין בעט—שלאָפן שלאָפט מען אָבער נישט לאַנג: דער באַס איז נישט אַהיים געקומען, און דאָס ווייב זיינס לויפט ארום צו די כלי־זמר מיט א געוואַלד, רייסט זיי פון די בעטן ארויס: וואו איז מיין מאַן? וואו איז מיין מאַן?

קוים די פאַר'שכור'טע פון בראָנפן און פון שלאָף קומען צו זיך און פאַרשטייען, וואָס מען רעדט צו זיי, כאַפּט זיי אָן א שוי־דער. כאַפּט מען און מען לויפט אַרויס זוכן דעם באַס; קיין וועג, קיין שטעג—ווייסע, גלאַטע תכריכים—פריש אָנגעפאַלענער אומשולדיגער שניי, גיי, ווייס וואו דער באַס ליגט — — —

קומט מען צוריק מיט גאָרנישט. איין האָפנונג איז נאָך, אפשר

האָט ער, דער באָס, שכל געהאַט און אַראָפּגעכאַפּט זיך אין א דערפל אריין.

עס גייט אַוועק א טאָג און נאָך א טאָג, דער פראָסט האָט שוין געלאָזט. דער שניי איז האַלב צעגאַנגען; עס איז פרייטאָג, דער עולם גייט, לכבוד שבת אין באָד אריין, מען פרעגט זיך נאָך אויפ׳ן באָס און קיינער ווייסט נישט. פּלוצים קומט אָן צופאָרן און שטעלט זיך אָפּ אין מיטן מארק א פּויערשע פור מיט׳ן פאַרפרוירע־נעם, מיט׳ן באָס... מען האָט געכאַפּט דעם בר מנן און געשווינד קובר געווען פאַר ליכט־בענטשן... מען האָט מורא געהאַט פאַר פּאַלמעסן... מען איז שיר נישט אריינגעפאָרן אין שבת אריין. צו מאָרגנס לאָזט די אלמנה נישט אויסנעמען,—5 קליינע ווערים האָט ער איבערגעלאָזט דער באָס. מוצאי־שבת איז אָן אסיפה, מען רופט די כלי־זמר. קהל האָט קיין פונדוש נישט און וויל, די כלי־זמר זאָלן זיך באַגיין אָן א באָס און צאָלן דער אלמנה; די כלי־זמר טענה׳ען: לא כי! א קאַפּעליע אָן א באָס איז קיין קאַפּעליע נישט, — אויף אידישע שמחות וואָלט מען זיך, מיט קהל׳ס הרשאה, אפשר באַגאַנגען, נאָר א פּריץ וועט אָן א באָס נישט אויסשטעלן קיין פוס צום טאַנצן... טענה׳עט דער רב, אז מקיים צו זיין א נפש מישראל איז מער ווערט ווי א קאַפּעליע מיט א פּריצישן טאַנץ; טענה׳ען די כלי־זמר, אז דער רב, זאָל ער זיי מוחל זיין, איז אין מוזיק־זאַכן קיין בר הכי נישט. ווערט א גע־שריי: שקצים!—

גיט דערוויילי אונזער חוקר ודורש, דער באַלעבאָס, וואָס האָט אזוי קלוג אויסגעפרעגט דעם בחור, א קלאַפּ אין טיש אריין:

— שאַט, רבותים!

ער האָט אָן עצה, ער האָט א בחור, וואָס גלוסט צו א באָס און קאָן אודאי שפּילן... זאָל מען דעם בחור חתונה מאַכן מיט דער אלמנה, וועט זיין אי דער וואָלף זאַט, אי די ציג גאַנץ, און קהל וועט א דרייער נישט קאָסטן...

ער האָט אפשר געמיינט אויף קאַטאָוועס, נאָר קהל און רב פון איין זייט און די כלי־זמר פון דער צווייטער זייט האָבן זיך אָנגע־כאַפּט אָן דער עצה, ווי א טרינקענדיגער אָן א ברעט; די אלמנה

האָט אויך באַשטאַנען, אברהמ׳ל בחור אויך, און מען האָט נאָך דעם זעלבן חודש געשטעלט א חופה.

און אומגעריכט האָט אברהמ׳ל בחור באַקומען א ווייב מיט פינף קינדערלעך מיטאַמאָל, און א באַס מיט א סמיטשיק.

מיט׳ן ווייב לעבט ער בשלום: ער קומט נישט אין שטוב אריין; נעכטיגט פאַר דער טיר; דרייט זיך גאַנצע טעג ערגעץ ארום, אויסער, אז עס מאַכט זיך א שמחה, אין שטעטל אָדער א באַל ביי א פּריץ און ער שפּילט. ווערט ער הונגעריג, קלאַפּט ער אָן צום ווייב אין פענצטער, דערלאַנגט זי אים ארויס א שטיק ברויט, ווערט ער דערמיט נעלם, ביז ער ווערט ווייטער הונגעריג... שכנות פרעגן די באַסיכע וועגן שלום־בית, לאַכט זי: עס איז איר וואויל ווי די וועלט! וואָס דאַרף אַן אַלטע אידענע? ער עסט נישט און טרינקט נישט, זאָגט איר נישט א שלעכט וואָרט; חשבונות מיט דער קאַפּעליע האָט זי, דעם חלק פאַרדינסט גיט מען איר אין האַנט אריין... וואָס פעלט איר?

און אברהמ׳לען, זעט אויס, האָט אויך נישט געפעלט. אין דער התחלה האָט ער געהאַט צרות פון די כלי־זמר, ווייל ער פלעגט קיינמאָל נישט אריינטרעפן אין ניגון אריין; דער באַס שפּילט פאַר זיך... זיי הערן שוין אויף צו שפּילן, און אברהמ׳ל טוט זיך ווייטער זיינס בשלמות, גלייך ער וואָלט אונטערגעהאָלפן גאָר אַן אַנדער קאַפּעליע, וואָס שפּילט ערגעץ ווייט, ווייט, און קיינער הערט נישט, נאָר ער אַליין. נאָר מיט דער צייט האָט מען זיך צו אים צוגעוואוינט... ביי א פּריץ האָט מען שוין געוואוסט, וואָס צו טאָן. אז דער ניגון האָט זיך געדאַרפט ענדיגן, האָט אים איינער פון די כלי־זמרים אָנגעכאַפּט ביים סמיק און צוגעהאַלטן,—און אויף אידישע חתונות האָט מען אים אומישנע געלאָזט ווייטער שפּילן און דער עולם פלעגט פּלאַצן פאַר געלעכטער; מען פלעגט דערמיט גאָר שטאַרק משמח זיין דעם עולם, בפרט ביי דער גרויסער וועטשערע צום טיש.

און קהל איז אודאי צופרידן געווען פון אברהמ׳לען. שטיל און ציכטיג, זיצט ער שטענדיג אויסגעדרייט מיט׳ן פּנים צו א וואַנט און מיט די פּלייצעס צום עולם, ער זאָל קיין נקבות נישט זען...

נעמען אין מויל אריין אויף א חתונה פלעגט ער בשום אופן נישט, ער האָט מיט זיך זיין שטיקל ברויט. מען זעט אפילו נישט ווען ער עסט, און א גאַנץ גייענדיג יאָר קאָן מען יוצא זיין מיט אים פּאָר א שול־קלאַפּער.

ווארום א מנהג האָט ער געהאַט, דער אברהמ׳ל, אז דריי מאָל אין טאָג פלעגט ער זאָגן „שמע ישראל" אויפ׳ן באָס. אינדערפרי ווען די זון האָט אויפגעשיינט, פאַרנאַכט, ווען די זון איז אונטער־געגאַנגען, און צו חצות... אינדערפרי און פאַרנאַכט פלעגט ער עס טאָן ביים וואַסער אויף דער לאַנקע אונטער דער שטאָט, און צו חצות—אין מיט׳ן מאַרק, און די קולות פון זיין באַס פלעגן זיך צעשווימען אין דער שטילער מוטער־נאַכט און אריינרייסן זיך דורך טיר־טויער און לאָדן אין די שטובן, אין די הערצער אריין. און אין די קולות האָט געשטעקט אזאַ ערנסט־כונה׳דיג תמימות, אז ווען דער שול־האַמער האָט נישט געוועקט, דער האָט זיך אויפ־געכאַפּט פון באַס, פון די קולות; בו, בו, בוהה, בוהה... און אידן פלעגן זיך, נישט ווילנדיג, ארויסרייסן פון די בעטן לעבודת הבורא, אָנצינדן ליכט און לויפן צו חצות.

א פריץ פלעגט אַמאָל אָפּלאָזן א פריצה אין מיטן טאַנץ און צולויפן צו אברהמ׳לען און אויסרייסן אים א פּאה פּאָר א שלעכטן אריינפאָרן אין ניגון; קהל האָט אויף שמחות פון אברהמ׳לען גע־לאַכט, און א גאַנץ גייענדיג יאָר, אויפכאַפּנדיג זיך פון זיין באַס צו חצות,—אָפּזיפצן:

— נעבעך, א תם, נאָר אין זיינע קולות שטעקט עפּעס, עס מוז עפּעס שטעקן.

אנדערע האָבן געזאָגט:

— נעבעך, א שטומע נשמה, וויל ריידן מיט׳ן בורא און האָט קיין אנדער לשון נישט.

איינמאָל האָט זיך אין טאָמאַשאָוו געמאַכט א גרויסע חתונה, אזאַ חתונה טרעפט זיך אַמאָל אין א יובל!

א שפּאַס! עס האָט זיך משדך געווען דער לובלינער פרנס מיט׳ן קראָקאָווער רב, און טאָמאַשאָוו איז אין מיטן וועג!

ווײל דער לובלינער פּרנס מהנה זײן דעם קראָקאָווער רב מיט א חתונה—ער זאָל װיסן, מיט װע זען ער האָט געטאָן.

הײסט ער אַרויסקײקלען פון קעלער א פעסל רענדלעך אויף הוצאות החתונה; שיקט ער אַראָפּ סאַרװערס קײן טאָמאַשאָװ, מען זאָל אַלץ אָנגרײטן כיד המלך—װי עס פּאַסט פאַר א לובלינער גביר א פּרנס, װאָס האָט זוכה געװען צו טאָן מיט׳ן קראָקאָװער רב!

קומען די לובלינער סאַרװערס קײן טאָמאַשאָװ און זוכן קודם כל אויס אַן אָרט פאַר דער חתונה: עס װעלן זײן לובלינער, קראָ־קאָװער און א הײמישער — טאָמאַשאָװער עולם! עס װעלן קומען גבירים, באַלעבאַטים, מיוחסים, לומדי תורה, רבנים און דינים...

און דרײ קאַפּעליעס װעלן שפּילן. די לובלינער, די קראָקאָװער און די טאָמאַשאָװער קאַפּעליע װײל אויך נישט אָפּטרעטן.

שטענדיג שטײט, כמעט שוין אונטער דער שטאָט, א שאָפּע א גרױסע, װאו עס האָט זיך איבער׳ן װינטער געטריקנט סוחר׳יש־האָלץ, װאָס איז שוין הײנט בײ דער װײקסעל, צו שװימען קײן דאַנציג, דינגען די סאַרװערס אָפּ אויפ׳ן גביר׳ס חשבון די שאָפּע— א תיבה א גאַנצע, און לאָזן זי אויסמאָלן פון אויסנװײניג מיט אַלערלײ טײערע יריעות—געשפּונענע פּאָרהאַנגען, און מען שטעלט טישן פון עק תיבה צום עק תיבה, פאַר מענער באַזונדער און פאַר װײבער באַזונדער, און די װענט באַהענגט מען מיט העמעס און פּאַפּירענע לאָמטערנעס—א רחבות פאַר פערציג מנינים. און אַן אַרײנגאַנג, באַזונדער פאַר װײבער, באַזונדער פאַר סאַרװערס, עקס־טראַ פאַר די כלי־זמר, און א גרױסער טויער אין דער מיט, מיט אַן אויסגעמאָלטן כתר־תורה אין דער הויך פאַר׳ן קראָקאָװער רב און אַנדערע געסט...

און דער טאָג פון דער חתונה איז געקומען, געסט קומען נאָך אַלץ און קומען, מען צעשטעלט זײ בײ באַלעבאַטים אין די הײזער, יעדערער האַלט זיך עס פאַרן גרעסטן כבוד און טרעט אָפּ די שענסטע שטוב. און אַז מען זעצט זיך צו דער גרױסער װעטשערע בײ די טישן, און אַז עס צעברענען זיך די ליכט אויף די טישן אין שבת׳־ניקעס און אויף די װענט אין העמעס און פּאַפּירענע לאָמטערנעס און עס צעפינקלען זיך בײ די װײבער די אוירינגלעך מיט די

שטערנטיכלעך און ברוסט־טיכער—איז די שאַפע פול געוואָרן מיט ליכט פון דער תורה—קראָקאָווער און לובלינער לומדים; טאָמאַ־שאָווער אין דער מיט... אויבן־אָן דער קראָקאָווער רב.

גייען א שורה סאַרווערס מיט גרויסע טעלער פיש, הויבן אָן קלינגען זילבערנע גאָפּל־מעסער, מישט זיך אויס מיט'ן פריילעכן זומען פון די ווייבער ביי זייער טיש,—שווימט איבער אַלעם א שמועס פון תורהביים קראָקאָווער רב'ס טיש—פאַלט אָבער אין מיטן אריין די מוזיק מיט א פריילעכס... דריי קאַפּעליעס, עס הילכט, עס ציטערן פאַר פרייד די פּלעמלעך אויפ'ן טיש, אַרום אויף די ווענט, שפּאַרט זיך אָן דער קראָקאָווער רב אויפ'ן אָנלען און שעפּט נחת, א גרויסער מבין געווען אויף מוזיק...

און פון „פריילעכס" גייען די קאַפּעליעס איבער אויף א „וואַלאַך", פּשוט איבערגעשוואומען, מען האָט דעם איבערגאַנג נישט געפילט—עס שווימט, עס פליסט א „וואַלאַך"—א קראָקאָ־ווער פידל שפּילט, רעדט דבורים, שליסט אויף די הערצער און גיסט זיך אריין... און דריי קאַפּעליעס האַלטן שטיל און ציטעריג אונטער... און עס דאַכט זיך, א וואַסער פליסט, א ווייסעל האָט זיך אויסגעגאָסן גלענצנדיג, און וויגט זיך שטיל, און ברומט, און ציטערט לכבוד דעם חתן מיט דער כלה און לכבוד דעם קראָקאָווער רב מיט די טייערע געסט, און איבער'ן וואַסער פליט אַרום, הפלא ופלא, א פויגל און שפּילט, און שפּילט אַזוי זיס־חנ'עוודיג־וויינענ־דיג, א שטילע „יעלה", נאָך א „יעלה" און אין מיטן אויסגעשרייען, לוסטיגע, פריילעכע, געהויבענע,—און ווייטער אַראָפּ צו א „יעלה"— עכ איז טאַקע א שמחה, נאָר מען טאָר אין גלות נישט פאַרגעסן אָן גלות השכינה—און ווייטער אָן אויסגעשריי פון שמחה: פאָרט אזא התונה, א קבוץ פון לומדים, און דער קראָקאָווער רב בראש (א לובלינער חזן האָט עס אויסגעשטעלט), און די קאַפּעליע ווערט פּלוצלונג ווי מיטגעריסן, אַלע כלים שפּילן, הויך, הויך, אַרויף, אַרויף, גלייך מען קלעטערט מיט גרויס שמחה אַרויף פון א מדרגה צו א מדרגה, עס רוישט, עס טאַנצט, עס בליצט—

און פּלוצלונג ווערט אַלץ אָפּגעריסן מיטאַמאָל, גלייך אַלע סטרונעס און אַלע כלים וואָלטן געפּלאַצט—שטיל, נאָר אין דער

שטילקייט הערט זיך: בו, בו, בוהה... איין אברהמ'ל שפּילט ווײַ־טער, אַלע אויגן ווענדן זיך צו זיינע פּלייצעס,—שטיל, קיינער רירט מיט קיין ברעם נישט, נאָר אברהמ'לס האַנט רירט זיך, ציט זיך אויס, ציט זיך איין מיט'ן סמיטשיק:

— בו, בו, בוה, בוהה...

דאָס האָבן די כּלי־זמר אומישנע געטאָן, משמח צו זיין דעם עולם אויף אברהמ'לס חשבון...

עס איז זיי אָבער נישט געראָטן...

די כּלי־זמר קוקן און וואַרטן, דער עולם זאָל אַרויספּלאַצן מיט א געלעכטער, נאָר דער עולם קוקט אויף אברהמ'לען און פירט איבער די אויגן צום קראָקאָווער רב; מען וועט אין זיין נעגנוואַרט נישט לאַכן; די פּנים'ער רונצלען זיך, די ליפּן קרימען זיך אויס, פון די אויגן שפּאַרט אַרויס דאָס געלעכטער, נאָר מען קוקט אויפ'ן קראָקאָווער רב און מען וואַרט, און דער קראָקאָווער רב זיצט אָנ־געשפּאַרט מיט'ן שטריימל אויף דעם אָנלען פון שטול און די ב... מען זיינען אַראָפּגעלאָזט איבער די אויגן—צי האָט ער נישט ... געדרעמלט, דער קראָקאָווער רב?

און דער באַס שפּילט נאָך אַלץ:

— בו, בו, בוהה, בוהה...

אומהיימלעך ווערט דעם עולם.

פּלוצלונג ווענדן אַלע די אויגן אָפּ פון קראָקאָווער רב צו דעם מיטלסטער טיר. עס הערט זיך פון הינטער דער טיר א גערויש, טריט הערן זיך, פאַרוועדס לויפן צו, עפּענען און רופן דערשראָקן אַרויס:

— ניין, ניין! עס וועט זיין פאַר אייך אַן אָרימע וועטשערע...

פאַרשטייט מען, אָרימע לייט ווילן אַריינקומען, דער קראָקאָ־ווער רב עפנט די אויגן אויף און וויל עפּעס זאָגן, מן הסתם, מען זאָל אַריינלאָזן, ווי דען?

נאָר באותו הרגע באַווייזט זיך אין טיר אַן אַלטער מאַן אין א צעריסענעם ספּאָדעק, מיט צעשויבערטע, גראָע באָרד און פּאות, א בעטלער, ווי אַלע בעטלער, נאָר מיט אויגן, וואָס קוקן מיט דער

גדולה פון א מלכות, מיט א תנועה פון דער האַנט פון א מלכות— פאַרוועדם דערשרעקן זיך און רוקן זיך אָפּ פאַר זיין בליק, נישט וועלנדיג, מיט גרויס דרך ארץ; ער מאַכט מיט דער האַנט—און זיי מאַכן אים, נישט ווילנדיג, א ווארע,—דער אַלטער, אָנגעטאָן אין בגדי קבצן שבקבצנים און מיט אויגן און תנועות פון א מלך, קומט אריין, הינטער אים גייט א חברה בעטלער, און דער אַלטער קומט אין מיטן אריין און שטעלט זיך אָפּ, הינטער אים שטעלט זיך אָפּ די גאַנצע חברה קבצנים — אַלע קוקן פארבליפט און שוויי־גען, דער קראַקאָווער רב אויך, נאָר אברהמ׳ל טוט זיך זיינס, די איבערגעבויגענע פלייצע, זעט מען, ציטערט, די האַנט פירט אויף און אָפּ דעם סמיטשיק; און דער באַס קרעכצט האַרציג און ערנסט:

— בו, בו, בוהה, בוההה...

און דער אַלטער מלך אין בגדי קבצנים עפנט נאָך א ווײלע דאָס מויל—די געסט בויגן זיך איבער׳ן טיש פון פאָרענט, פון אַנדערע טישן שפרינגט מען פלוצלונג, נאָר אָן א שום גערויש, אויף די נעגל, מען ווערט צוגעצויגן צום אַלטנ׳ס מויל, ווי א מאַג־נעט, אַלע אויגן בלייבן הענגען אויף זיינע ליפּן—

און דער אַלטער זאָגט איין וואָרט: חצות!

— קראַקאָווער רב, מאַכט ער ווייטער, אברהמ׳ל שפּילט צו חצות... איר גלויבט נישט, קראַקאָווער רב, וועט איר הערן... איר זאָלט זוכה זיין צו הערן, ווי אברהמ׳ל שפּילט צו חצות, איז אייך באַשערט געווען צו טאָן מיט׳ן לובלינער פּרנס, טאָמאַשאָוו זאָל זיין אין מיטן וועג... און אייך צוליב וועלן אַלע הערן, נאָר נישט אַלע אזוי ווי איר! איר זיינט א מבין אויף מוזיק...

— בו, בו, בוה, בוהה — שפּילט זיך אברהמ׳ל זיינס—און דער עולם שווייגט פארגאַפט, ווי פאַר׳כשופ׳ט, און דער אַלטער בעטלער הויבט אויף די רעכטע האַנט און גיט א צייכן צום בעליק, נעמט דער בעליק און שפּאַלט זיך, און לייגט זיך אויס, איין העלפט רעכטס, די צווייטע לינקס, ווי פליגל פון א סוכה.

און עס באַווייזט זיך דער הימל, אַן אויסגעשטערנטער, אויסגע־

פינקלטער הימל. איבער דער עפענונג פון דער שאפע שווימט שטיל דורך די לבנה... שטיל איז זי אריבערגעשוואומען. און אזוי ווי זי איז אריבערגעשוואומען, גיט דער אלטער בעטלער נאך אמאל א מאך ארויף מיט דער האנט, שפאלט זיך דער הימל — שווימט אין דער הויך א רחבות פון סאמעראדנע ציטערדיגע ליכ־טיגקייט, און אין דער ליכטיגקייט, וואס ציטערט און וויגט זיך, הערט זיך זינגען און שפילן, די פמליא של מעלה זאגט חצות, מלאכים־משוררים זינגען, קאפעליעס־מלאכים שפילן, און אלע שפילן איין ניגון און אברהם'לס באס פאסט צו צום ניגון, שווימט מיט אין זמר פון דער ליכטיגקייט, וואס וויגט זיך און הויבט און ציטערט אין דער הויך — — —

און פארציטערט בלייבט דער עולם...

און נאך א ווינק ארויף גיט דער אלטער, און דער הימל שליסט זיך, אויפגעהערט האט די מוזיק, שטערנדלעך שווימען און פינק־לען, ציטערנדיג, ווי פון שטילן, טרויעריגן נחת — — —

און נאך א ווינק טוט דער אלטער אוןביידע העלפטן פון דאך איבער דער שאפע פאלן צוריק צו און פארשליסן און באהעפטן זיך — פארשטיינערט זיצט דער עולם, קוים מען אטעמט, און עס הערט זיך צוריק אברהמל'ס באס.

— בו, בוה, בוהה, בוההה...

און פלוצלונג פאלט דער סמיטשיק מיט'ן באס פון אברהם'לס האנט ארויס. ער שטעלט זיך אוועק, דרייט זיך איבער צום עולם און הויבט אן: שמע ישראל! און זאגט עס מיט דערזעלבער נגינה, מיט וועלכער ער האט געשפילט אין הימל... און ער האט געענדיגט און איז געפאלן חלשות —

דער אלטער האט אים אין דער לופטן געכאפט...

— טראגט אים אין הקדש אריין! — האט ער געגעבן די סארווערס א באפעל...

און זיי האבן אים גענומען און ארויסגעטראגן...

— קראקאווער רב, — רופט זיך אן דער אלטער, אז מען האט שוין אברהמ'לען ארויסגעטראגן, — נישט אויף א חתונה

זענט איר געקומען, נאָר אויף אַ לויה. אברהמ׳ל איז נתבקש געוואָרן צו דער פמליא של מעלה, עס האָט דאָרט אַ באַס געפעלט...

און דער אַלטער איז נעלם געוואָרן מיט אַלע קבצנים...

וכך הוה.

אברהמ׳ל באַס איז דעם צווייטן טאָג אין בית־המדרש נפטר געוואָרן און דער קראָקאָווער רב מיט אַלע געסט זיינען געווען אויף זיין לויה, און דער אַלטער, זאָגט מען, איז געווען ר׳ לייב שרה׳ס...

אַ סברא איז עס...

דער אוצר

צו שלאָפן תמוז־צייט אין אַ שטיבל פון ד׳ על ד׳, צוזאַמען מיט אַ ווייב און אַכט קינדערלעך, איז נישט קיין גרויסער תענוג, כאָטש פרייטאָג־צו־נאַכטס. כאַפּט זיך טאַקע שמערל האָלץ־העקער אויף נאָך האַלבער נאַכט אַן אָפּגעקאָכטער און אָן אָטעם, גיסט זיך געשווינד אָפּ די נעגל, כאַפּט אויף זיך דאָס כאַלאַטל און לויפט אַ באַרוויסער פון טרוקענעם גיהנום אַרויס. קומט ער אין גאַס אַריין — שטיל, אַלע לאָדן פאַרמאַכט, און איבער׳ן שלאָפענדיגן שטעטל שטייט אַ הויכער, שטילער, אויסגעשטערנטער הימל. דאַכט זיך אים, אַז אַצונד איז ער איינער אַליין מיט גאָט, ברוך הוא; מאַכט ער, אַרויפקוקנדיג צום הימל: „נו, רבונו של עולם, אַצונד איז צייט, זאָלסט מיך אויסהערן און בענשן מיט אַן אוצר פון דיינע אוצרות״. ווי ער זאָגט דאָס אַרויס, דערזעט ער, אַז פאַר אים לויפט עפּעס אַ פלעמל פון שטעטל אַרויס. פאַרשטייט ער, אַז דאָס איז עס. וויל ער נאָכלויפן, דערמאָנט ער זיך, אַז עס איז שבת, אַז לויפן טאָר מען נישט, — גייט ער נאָך. און אַזוי ווי פּאַמעלעך ער גייט, אַזוי פּאַמעלעך הויבט אויך דאָס פלעמל אָן צו גיין, און דער מהלך צווישן אים און דעם פלעמל ווערט נישט לענגער, נישט קירצער. גייט ער. טיילמאָל רופט זיך אים עפּעס אָן אין האַרץ: שמערל, זיי קיין נאַר נישט, נעם אַראָפּ דאָס כאַלאַטל, טו אַ שפּרונג־אונטער, און וואַרף עס אַרויף אויף דעם פלעמל! פאַרשטייט ער אָבער, אַז דאָס רעדט אין אים דער יצר־הרע. דאָס כאַלאַטל נעמט ער פון זיך אַראָפּ, גרייט צו וואַרפן איז ער, נאָר, להכעיס דעם יצר־הרע, מאַכט ער נאָך קלענערע טריט, און דערפרייט זיך, זעענדיג, אַז

זייט ער מאַכט קלענערע טריט, רוקט זיך דאָס פלעמל אויף פּאַמע־לעכער. גייט ער אַזוי פּאַמעלעך דעם פלעמל נאָך און גייט, קומט ער פּאַמעלעך אַרויס פון שטעטל. דער וועג שלענגלט און דרייט זיך איבער פעלדער און לאָנקעס, און דער מהלך צווישן אים און דעם פלעמל ווערט אַלץ נישט לענגער, נישט קירצער, און אַז ער זאָל וואַרפן דאָס כאַלאַטל, וואָלט ער צום פלעמל נישט דער־גרייכט. דערוויילע צערודערן זיך אים אין קאָפּ די געדאַנקען: ווען ער זאָל כאַפּן דעם אוצר, וואָלט ער אויף דער עלטער קיין האָלץ־העקער נישט געווען; ער האָט שוין נישט דעם כח צו דער אַרבעט, וואָס אַמאָל. דעם ווייב וואָלט ער געקויפט אַ שטאָט אין דער ווייבערשער שול, זי זאָל נישט האָבן קיין פאַר־שטערטע שבתים און ימים־טובים דערפון, וואָס מען לאָזט זי אין ערגעץ נישט זיצן, ראש־השנה און יום־כפור פאַלט זי נעבעך גאַר פון די פיס — די קינדער האָבן איר די כחות צוגענומען! און ער וואָלט איר אַ ניי קלייד געמאַכט, אַ פּאָר שנירלעך פּערל געקויפט... די קינדער וואָלט ער אין בעסערע חדרים אָפּגעגעבן, פאַר דעם עלטסטן מיידל וואָלט ער זיך שוין אומגעקוקט וועגן אַ שדוך... אַזוי, נעבעך, טראָגט זי דער מוטער נאָך די קוישלעך מיט אויבס, און האָט קיינמאָל קיין צייט נישט אפילו זיך רעכט צו פאַרקעמען. און צעפּ האָט זי לאַנגע, לאַנגע, און אויגן, ווי אַ סאַרנע....

— עס וואָלט אַ מצוה געווען צו כאַפּן דעם אוצר...

—ווייטער דער יצר־הרע! — טראַכט ער, — **אַז עס איז** נישט באַשערט, איז נישט! אין דער וואָכן וואָלט ער שוין געוואוסט,, וואָס ער האָט צו טאָן... וואָלט דאָ זיין יענקל געווען, וואָלט ער שוין נישט געשוויגן... היינטיגע קינדער — ווער ווייסט, וואָס זיי טוען אַלע שבת... דער אינגערער איז אויך נישט בעסער. אויס'ן מלמד מאַכט ער חוזק... וויל ער אַ קלאַפּ טאָן, רייסט מען אויס די באָרד... און ווער האָט צייט אויף זיי אַכטונג צו געבן? — אַ גאַנצן טאָג האַק און זעג...

ער זיפצט אָפּ און גייט אַלץ ווייטער און ווייטער, און וואַרפט פון צייט צו צייט אַן אויג אין הימל אַריין: „רבונו

של עולם, ווען ווילסטו דאָ אויספּרובירן? שמערל האָלץ־העקער? ווילסט נעבן, גיב!" דאַכט זיך אים, אז דער אוצר הויבט זיך אָן צו רוקן אַ ביסל פּאַמעלעך. נאָר אין דער רגע דערהערט ער, אַ הונט בילט, דערקענט ער דאָס בילן: דאָס איז פון „ווייסאָקע" — דאָס ערשטע דאָרף הינטער דער שטאָט, און ער דערזעט שוין, ווי עס וויגן זיך אין דער פרישער פּאַרטאָג־לופט ווייסע פּלעקן, דאָס זיינען די ווייסאָקער פּויערישע הייזלעך. און באַלד דערמאָנט ער זיך, אז עס מוז שוין זיין אַ תחום־שבת, שטעלט ער זיך אָפּ.

— יאָ, עס איז אַ תחום־שבת, — טראַכט ער, און זאָגט, ווי אין דער וועלט אַריין: — וועסט מיך נישט אַראָפּפירן פון וועג! עס איז נישט קיין גאָט־זאַך, גאָט מאַכט נישט קיין חוזק פון מענטשן — מעשה לץ איז עס! און ער ווערט אַ ביסל בייזלעך אויף'ן בעל־דבר, און דרייט זיך צוריק אויס אין שטעטל, און גייט האַסטיג צוריק. טראַכטן טראַכט ער: אין דערהיים אויסזאָגן וועל איך נישט; ערשטנס, וועט מען מיר נישט גלויבן... און אז יאָ, וועט מען לאַכן פון מיר! און צו וואָס זאָל איך מיך רימען?... דער בורא־עולם ווייסט — איז גענוג. און זי וואָלט זיך נאָך אפשר געבייזערט, ווייס איך? די קינדער אודאי — נאַקעט און באָרוועס, נעבעך! צו וואָס זאָלן זיי עובר זיין אויף „כבוד אב"...

ניין, ער וועט עס פאַר'ן מויל נישט ברייננען... ער וועט אפילו דעם רבונו של עולם דערינען קיינמאָל נישט דערמאָנען. האָט ער דערמיט עפּעס גוט געטאָן, וועט ער אַליין געדענקען...

און פּלוצלונג דערפילט ער אין זיך עפּעס אַ מאָדנע, ליכטיגע רואיגקייט, אין אַלע אברים צעגיסט זיך אים אַ שטילער נחת. „געלט איז פאָרט נישט מער ווי קיי און שפּיי! עשירות קאָן נאָך אַראָפּפירן פון רעכטן וועג". און עס ווילט זיך אים דאַנקען גאָט דערפאַר, וואָס ער האָט אים נישט געברייננגט צו קיין נסיון. עס ווילט זיך אים כאַטש אַ ליד זינגען. „אבינו מלך" דערמאַנט ער זיך פון די יונגע יאָרן, נאָר ער פאַרשעמט זיך פאַר זיך אַליין און האַקט אָפּ. ער וויל זיך דערמאָנען אַ חזנ'ישע זאַך, אַ

סיני'דיגעס, — פלוצלונג אָבער דערזעט ער, אַז דאָס אייגענע פלעמל, וואָס ער האָט געלאָזט הינטער זיך, איז אים צוריק אַרויס־געקומען פון פאָרנט, און עס רוקט זיך פאַר אים גאַנץ פּאַמעלעך צום שטעטל, צום שטעטל... און דער מהלך צווישן אים און דעם פלעמל ווערט ווייטער נישט לענגער, נישט קירצער, גלייך דאָס פלעמל שפּאַצירט, און ער שפּאַצירט — אַזוי אַ ביסל, לכבוד שבת, פרייט ער זיך שטיל און קוקט נאָך. דער הימל ווערט בלאַסער, שטערנדלעך הויבן זיך אָן לעשן, דער מזרח רויטלט זיך אַ ביסל, עס צעגיסט זיך ווי אַ שמאָל רויטלעך טייכל אין דער לענג — און דאָס פלעמל רוקט זיך אַלץ אין שטעטל אַריין, גייט אין זיין גאַס. אָט איז זיין שטוב, די טיר פון זיין שטוב, זעט ער, שטייט אָפן, ער האָט זי, אַ פּנים, פאַרגעסן צו פאַרמאַכן... און אָט: דאָס פלעמל גייט אַריין, צו אים אין שטוב אַריין גייט עס! גייט ער נאָך, זעט ער, ווי עס לאָזט זיך, דאָס פלעמל, אונטער'ן בעט אַרונטער. אַלע אַרום שלאָפן, — גייט ער שטיל צו, בויגט זיך איין, זעט ער, דאָס פלעמל דרייט זיך אונטער'ן בעט, ווי אַ דריידל, אויפ'ן אָרט. נעמט ער און וואַרפט אַרונטער אונ־טער'ן בעט דאָס כאַלאַטל און דעקט דאָס פלעמל צו, — קיינער הערט נישט, און דאָ גנב'עט זיך שוין אין שטוב אַריין אַ גאָל־דענער מאָרגן־שטראַל דורך דעם שפּאַלט פון לאָדן.

זעצט ער זיך אויפ'ן בעט און טוט אַ נדר, אַז איבער שבת וועט ער קיינעם קיין וואָרט נישט זאָגן, קיין האַלב וואָרט נישט— עס וועט קומען, חלילה, צו חלול שבת... זי וועט זיך נישט איינהאַלטן, זיי, די בנים, אודאי נישט, זיי וועלן באַלד וועלן איבערציילן, באַלד וויסן וויפיל! און באַלד וועט דער סוד פון שטוב אַרויס, און אין שול, אין בית־המדרש און אין אַלע גאַסן וועט ווערן אַ גערייִדעריי וועגן זיין עשירות... וועגן מזל... און קיינער וועט נישט דאַווענען, נישט וואַשן זיך, נישט בענשן, ווי עס דאַרף צו זיין — און ער וועט נאָך פאַרזינדיקן זיין הויזגעזינד און אַ האַלבע שטאָט. ניין — קיין פּיפּס נישט... און ער ציט זיך אויס אויף דעם בעט און מאַכט זיך שלאָפן...

און אין דעם זכות, אַז ער האָט נאָך הבדלה זיך אַראָפּגע־

בוינן אונטער'ן בעט און אויפגעהויבן דאָס כאַלאַטל, איז אונטן טאַקע געלעגן אַ זאַק מיט אַלץ אַלפּי אַלפים דינרין, כמעט אָן אַ שיעור — אַ גרויס בעט געווען! — און איז טאַקע געוואָרן אַ גביר שבגבירים.

און ער האָט שוין אָפּגעלעבט אין נחת די יאָרן.

נאָר דאָס ווייב פּלעגט אים אַלע מאָל אין נחת פאָרוואַרפן: רבונו של עולם, ווי האָט עס אַ מענטש אַ האַרץ ווי אַ שטיין, אַ גאַנצן זומער־טאָג אַ וואָרט נישט צו זאָגן, פאַר'ן אייגענעם ווייב קיין איינציג וואָרט... און איך האָב — דערמאָנט זי זיך — דעמאָלט ביי „גאָט פון אברהם" זיך אַזוי אָנגעוויינט, אַזוי אָנגעוויינט... עס איז קיין דרייער אין שטוב נישט געווען...

און ער טרייסט זי מיט אַ שמייכל:

— ווער ווייסט, אפשר האָט זיך עס טאַקע אין זכות פון דיין „גאָט פון אברהם" אַזוי גוט אויסגעפירט.

נחת פון קינדער

ווענן נחת פון קינדער רעדט איר?

אַמאָל איז געווען; נישט קיין היינטיגע סחורה!

מיין באָבע, למשל, פלעגט חמשה־עשר פּאַקן עטלעכע פערציג פּעקלעך באָקסער און ראָזשינקעס מיט מאַנדלעך פאַר אייניקלעך און אור־אייניקלעך; אַ בשמים־קרעמל האָט זי געהאַט, די באָבע. און געגאַנגען — אַן אַ שטעקן, געקוקט — אָן אַ בריל. נאָר די האַנט האָט איר אַ ביסל געציטערט, האָב איך איר געפירט די רשימה פון די אייניקלעך; מיין כתב־יד איז איר געפעלן — איך פלעג איר אויסמאָלן גע׳כתוב׳ט די ראשי־תיבות; דערפאַר האָב איך צוויי פּעקלעך באַקומען. איך פלעג איר לייענען די רשימה, און זי, עליה השלום, פלעגט נאָכציילן אויף די פינגער. ביז עטלעכע און דרייסיג האָט איר דאָס קול געציטערט פאַר פּחד, צי וועט איר נישט חס ושלום פאַרפעלן, פון פערציג אָן האָט זי ממש נאָכגעזונגען... קומט צוויי און דריי און פערציג, טאַנצן איר שוין די שפּיזלעך פון זאַק צווישן די פינגער.

נאָר דאָס איז שוין דעמאָלט אויך געווען אַן אויסטערלישע זאַך: אַ ברכה — האָט מען געוואוסט — פון ערשטן אַפּטער צדיק זכרונו לברכה. אָבער אייניקלעך? — וועלכער איד האָט עס נישט געהאַט און נישט געטאַנצט אויף חתונות פון אייניקלעך? אַז עס האָט זיך געהערט, רחמנא ליצלן, ביי אַ לויה, אַז דער בר־מנן האָט אפילו נישט די זכיה געהאַט צו פירן כאָטש אַן אייניקל צו דער חופה, פלעגט טאַקע אָנכאַפּן אַ גרויל; האָר און נעגל האָבן זיך געשטעלט קאַפּויר און אַ יללה האָט זיך צעגאָסן ווי צו „ונתנה תוקף״.

אַנדערע צייטן! געבענטשטע!

עס איז דאָך נאַריש צו זאָגן: קיין דאגות האָבן נישט געפעלט. הכלל? האָט מען גע'דאגה'ט!... אָן דאגות וואָלט א בר־נש גאָר פארגעסן, אז עס איז פאַראַן א בורא־עולם אויף דער וועלט! און געלט, פּרואוו, עס א גאַנצן טאָג ריין שמאַלץ! אָבער דערפאַר זיינען געווען שמחות: דעם שניידט זיך צו מזל דאָס ערשטע ציינדל, די האָט די ערשטע חכמה געזאָגט, צי דער מוטער דעם ציפּיק אָפּגעריסן, י ע נ ע זאָגט שוין „תורה־צוה־לנו" ווי א וואַסער, און ד ע ר הויבט אָן חומש, י ע נ ע ר קנאַקט א דרשה צו בר־מצוה... און חתונות, שלום־זכר'ס, ברית'ן, פּדיון־הבנ'ס, וואָס איר ווילט; א גאַנץ גייענדיג יאָר „לעקעך און בראָנפן"... א י י ן אייניקל גייט אַוועק און פיר קומען אָן; דריי נייע חתונות פאַר איין גט; אַז עס קומט יום־טוב און מען הויבט אָן צו רימפּלען, פאַלט מען טאָקע פון די פיס!

און אַז מען קומט צו צום ברעג, און מען ווערט גערופן אויף יענער וועלט, האָט מען אַן אייגענע לויה... קינדער און אייניקלעך פון עק צו עק גאַס! אויסער, אַז עמיץ האָט מורא פאַר די „רוחות לבטלה", און וויל זרע של קימא זאָל נישט גיין, אבי יענע זאָלן קיין שליטה נישט האָבן צו גיין נאָך דער מטה, איז עפּעס אַנדערש!

און היינט? היינט, אַז א איד מאַכט חתונה, מאַכט ער התונה בסוד־סודות — עס איז א בושה געוואָרן! אַלט־מאָדיש!... א קינד ווערט געבוירן — על אפּו ועל חמתו דעם טאַטן, נאָך א מויל צום עסן! דער מאַמען — אודאי, זי וועט שוין נישט קאָנען אָפּלייקענען, אַז זי איז שוין קיין בתולה נישט... און א לויה איז: א פּאָר פערד מיט א שמייסער — אויב מען האָט שוין קינדער, זיינען זיי צעשפּרייט און צעזייט...

נחת פון קינדער — כאַ, כאַ, כאַ!

ווען איך זאָל האָבן נחת פון קינדער, וואָלט איך קיין ווארשע נישט געקומען, קיין שולעכל נישט געהאַלטן — אַן א פּ ט ע ר בין איך! עס איז אָבער נישט באַשערט געווען!

זיבן קינדער האָב איך געהאַט: דריי אינגלעך און פיר

מיידלעך. זיינען מיר, נישט פאַר אייך געדאַכט, צוויי אינגלעך און איין מיידל אַוועקגעקומען... ביידע וואוילע אינגלעך געוועןָ— עלוויים! איינמאָל איז איינער אַהיים געקומען פון חדר מיט קאָפּ־ווייטאָג און איז אַפּגעלעגן אַכט טאָג אין היץ און איז שוין צו זיך נישט געקומען; דאָס צווייטע מאָל, אפשר דריי חדשים שפּעטער — דער צווייטער. דאַכט זיך, געהיט ווי אַן אויג אין קאָפּ, נישט אַרויסגעלאָזט אַן אַ שאַלעכל אויפ'ן האַלז, נישט אַרומגעלאָפן, נישט שפּאַצירט, זומער נישט געבאָדן, ווינטער נישט געגליטשט — גאָרנישט. גיי, ווייס זיינע דרכים. דאָס מיידל האָט, לא עליכם, געקראָגן פּאָקן... געבליבן זיינען פיר נפשות, דריי מיידלעך און אַ בן־יחיד, און נאָר איינע, די עלטסטע, האָב איך צו דער חופּה געפירט.

צוויי טעכטער וואַקסן מיר אויף דער וועלט אין די גראָהע צעפּ אַריין, און דער בן, דער בן־יחיד מיינער, בנימין הייסט ער, נאָך מיין זיידן דעם צדיק, עליו השלום, איז מיר נעלם געוואָרן... צוויי יאָר האָב איך אפילו זיין אַדרעס נישט געהאַט.

און ווייסט איר, ווען ער איז אַוועק? ביי דער מוטער'ס לויה...ביים פרישן קבר, קוים קדיש אָפּגעזאָגט — ער איז נישטאָ! קיין רגע שבעה נישט געזעסן; גלייך פון בית־החיים אין דער וועלט אַריין! וואָלט עס אין אַמאָליגע צייטן אַ קינד איינגעפאַלן? און ווי אַלט איז ער דעמאָלט געווען — אַ יאָר זיבעצן! ערשט יענע וואָך האָט מען מיר דאָס קישן פאַרקויפט על חשבון פון די דריי הונדערט רובל קנס...

און וואָס מיינט איר, האָב איך דעמאָלט גערעכנט? איך זיץ ביים איי מיט'ן בייגל און קלער: ער האָט זיך אַ מעשה געטאָן! וואָרום געוואוסט האָב איך, אַז נפשו קשורה בנפשה! איך בין געווען ביי זיי דער גזלן, דער רוצח, זי — די גוטע, די האַרציגע מאַמע. און פאַרוואָס? ווייל איך האָב געוואָלט, עס זאָל זיין אי צו גאָט אי צו לייט. און זי, עליה השלום, אַ נקבה, האָט זיי אַליץ נאָכגעגעבן. מיט בייזן, פלעגט זי זאָגן, טאָר מען נישט! נישט די צייטן! בנימין אַנטלויפט פון חדר — „זאָל ער נישט לערנען, קיין רב וועט ער סיי־ווי־סיי נישט

זיין". פאַרוואָס ניט זיין? שווייגט זי. בנימין גייט אַרום פּוסטע־פּאַס אונטער דער שטאָט, ליגט אַפּ גאַנצע טעג ביים טייכל, אין וועלדל, דריי וויאָרסט מיט אַ שמיץ אונטער דער שטאָט, — זי באַשטייט. בעט איך מיך כּאַטש: יונגאַץ איינער, ליגסט ביים טייך, נעם כּאַטש אַ ווענדקע און כאַפּ אַמאָל אַ פישל לכבוד שבת; בלאָנקעסט דיך אַרום אין וואַלד, קלויב אָן אַ ביסל שוואָמען צי יאַגדעס, אפילו שלאָף־עפּעלעך — נישט קיין גוטע צייטן, אַליין קיין סוחר בין איך נישט, מעקלעריי ביי תבואה פאַלט, — קום צו הילף. הערט מען מיך, מיינט איר? ער האָט ליב צו קוקן אויפ'ן וואַסער און אויף די ביימער, אָבער די האַנט אין קאַלט וואַסער צו טאָן — דאָס נישט! און זי שווייגט! און קומט ער אַהיים, באַשמירט די טישן מיט קרייד, די ווענט — מיט קוילן און מאָלט קיסר־מענטשן אָדער, וואָס עס קומט אים אין קאָפּ אַריין, „איז אויך רעכט! וויל איך עפּעס זאָגן — לאָזט זי נישט. און וואָס זאָל איך טאָן? אַזוי ווי איך עפן דאָס מויל, ווערט אַ געקוקעריי אויף איר, בעט מען זיך ביי איר מיט די אויגן: ראַטעווע פון גזלנ'ס הענט! און זי דאַרף נישט מער. באַלד קומט איר וואַסער אין די אויגן אַריין, דאָס פּנים ווערט איר בלאַס און וויס ווי אַ קרייד, און די הענט הויבן איר באַלד אָן צו ציטערן, אַ שוואַכע געווען, און כ'י עפּעס! איך האָב אפילו נישט געקאָנט ביי אים פּועל'ן, ער זאָל זיך אויסלערנען שרייבן ווי אַ מענטש. פון גע'כתיב'עט רייד איך שוין נישט; נאָר, יונגאַץ,, האָסט אַ געבענשטע האַנט, מאָל מיך נאָך אַ למד, אַ פּאָר־דרייטע פ"א — ד אָ ס נישט! דאָס קומט דאָך צו נוץ! נאָר קיסר־מענטשן, בלעטער, צווייגן און שדים וויסן וואָס... און ווי אַ יונג האָט קיין פּחד נישט: איינמאָל האָט ער אויפגעמאָלט אַ וואַסער־מענטש! „האָסט געזען — פרעג איך — אַ וואַסער־מענטש?" — אודאי, זאָגט ער און לאַכט.

מיינט איר אפשר, אַז זי האָט באמת מיט זיי געהאַלטן, אַז זי האָט טאַקע געוואָלט, אַז בנימין זאָל ווערן אַ פּאָרטרעטן־מאַכער, אָדער שרה־לאה זאָל זיך שטעלן פאַר אַ דינסט, צי בילא־גיטל זאָל ווערן אַ נייטאָרין? אָסור־חזיר! אירע זיפצן האָב איך

געהערט. גאַנצע נעכט פלעגט זי איבערקרעכצן; פאַרשטופּן דאָס פּנים אין קישן אַריין, דאָס געוויין צו פאַרשטיקן... און וואָס זי פלעגט אויס׳חלש׳ן און אויסוויינען ימים נוראים? גאַנצע שטי־קער תחינות און מחזור פלעג איך איר מוזן געכּתיב׳עט איבער־שרייבן; אויסגעוויקט האָט זי עס, שטיקער זיינען געפלויגן, און קיין נייעם סדור האָט זי נישט געוואָלט... בעסער אַ מויד אַ בענדל צו קויפן... אַלץ אין זיי אַריין!

און וואָס איז געווען דער עיקר געוויין? זיי האָבן געזאָגט, אַז אויף מיר וויינט זי! באַשר בכן, איך האָב איר אַמאָל, ווי ביי שלעכטע צייטן און שלעכטע קינדער דער שטייגער איז, אַ האַרב וואָרט געזאָגט. דעם אמת אָבער ו ו י י ס א י ך, איר איינציג געבעט איז געווען, גאָט זאָל זיך מרחם זיין און זאָל די קינדער׳ס האַרץ איבערקערן צו גוטן... פאַרשטייט זיך, אַ ביסל וועגן פּרנסה אויך; עס האָט געפעלט. עט!

יאָ, ביי וואָס האַלט איך? ער איז אַנטלאָפן...

האָב איך געמיינט, דער יונג האָט זיך אַ מעשה אָנגעטאָן, אָדער אַזוי פאַר מרה־שחורה ערגעץ פאַרקראָכן און פאַרבלאָנ־דזשעט... קומען אָבער אַריין חברים און דערציילן, אַז ער איז אַוועק! און חברים האָט ער געהאַט! אַ בעקער־יונג, אַ טויבן־כאַפּער און גאָר אַ גוי׳אישן שייגעץ. און פון אַזוינע מיילער וועל איך געוואָר, אַז מיין בנימין איז אַוועק! איבער דער גרעניץ איז ער! פאַרטרעטן מאַכן וויל ער זיך לערנען. אַ שיינע פּרנסה? מען זאָגט כאַטש שטיבער מאָלן!

און פאַרוואָס, מיינט איר, האָט ער מיר צוויי יאָר נאָכאַנאַנד נישט געשריבן, וואו ער איז? ערשטנס האָט ער טאַקע געליטן צרות צרורות: וואו געטאָגט נישט גענעכטיגט, און הונגער, און דאָרשט, און האָט אי זיך געשעמט, אי אויף קיין מאַרקע נישט געהאַט, און צווייטנס — זאָל דער טאַטע נישט וויסן און קיין מוסר נישט שרייבן. וואָרום „פּן ישמע”... טאָמער שרייבט ער, און עס גייט אין האַרץ אַריין! דער יצר־הרע ווייסט זיך שוין ווי צו־באַוואָרענען...

נאָר די מיידלעך, מיינט איר, זיינען בעסער?

די עלטערע, „שרה־לאה, וויל כלומר'שט נישט ליגן מיר אויפ'ן קאָפּ. „עס פעלט אייך אליין", זאָגט זי. מיין פלונית'טע, עליה השלום, באַשטייט. דעם סוד ווייס איך: מען האָט איר אַן אַלמן מיט קינדער געריעדט, האָט איר די ערד געברענט אונטער די פיס. דאָס זאָגט זי נאָר, אַז זי וויל זיך אַליין פאַרדינען... אַ קאָמעדיע! קוים וואָס איך האָב גע'פּועל'ט, זי זאָל מיר כאָטש נישט פאַרשוואַרצן דאָס פּנים אין אַפּט... איז זי אַוועק קיין צוויזמער. אבי נישט קיין אַלמן! דעם אמת זאָגנדיג, מיר אַליין איז אויך אַ שאָד געווען, אַ מיידל ווי אַ גאָלד, געבליט ממש ווי אַ רויז. די מוטער אין די גוטע צייטן אויס'ן אויג... און גיי ווער מיט אַמאָל אַ מאַמע פון פינף קינדער, און קיין שמאַלץ־גרוב איז עס אויך נישט געווען. אַ קליין תבואה־סוחר'ל, קוים ער האָט זיך געשפּייזט, נאָר אַלץ בעסער ווי אין גראָהען צאַפּ אַריין צו דינען! און עס האָט זיך טאַקע אַרויסגעוויזן, ווער עס איז גערעכט געווען!

זי קומט פון צוויזמער קיין אַפּט אויף דער מאַמע'ס לויה. ביילע־גיטל איז אויך געקומען. פון עק וועלט וואָלטן זיי געקומען! די עלטערע — נישט: גראָד אין קינפּעט געלעגן. זיצט שבעה. און דערווייל באַנקראָטירט דאָרט אין צוויזמער איר בעל־הבית, מאַכט פּליטה, פּאָרט אַוועק צו אַל'די שוואַרצע יאָר; דאָס ווייב מיט די קינדער שיקט ער נאָך פריער אַוועק צום שווער... עס בלייבט קיין לעבעדיג נפש... און די בעלי־חובות טרעטן צו צו דער שטוב, פאַרשרייבן און ליציטירן אַלע זאַכן, און מיין טאָכ־טער'ס קעסטל מיט'ן גאַנצן האָב אין דער מיט! אַן אַ העמד אויפ'ן לייב! און זי האָט זיך, נעבעך, געהאַט אָנגעקליבן אַ גאַנצן אויסשטייער — און מיט אַמאָל — גאָרנישט! שריי איך צו איר: נאַ, זע! עס איז קיין דרך נישט, גאָט וויל נישט אַזוי... און פונקט האָט זיך ווייטער געמאַכט אַ שדוך מיט אַ גרוש, אויך מיט קינדער און דוקא נ י ש ט קיין אָרימאַן — הערט זי מיך? הויבט זי זיך אויף און אַנטלויפט, ווי זי שטייט און גייט, קיין לובלין... און דינט דאָרט ביז'ן היינטיגן טאָג... זי רעכנט נאָך

צו קומען קיין ווארשע. איך בין איר מוחל!

א פאָטאָגראַפיע האָט זי מיר געשיקט — שוין גאָר נישט דאָס קינד! גאָר נישט דאָס... גאָט ווייסט, וואָס מיט איר טוט זיך... משונה'דיגע אויגן עפּעס... איך האָב מורא צו זאָגן: ממש פאַרשאַרטע, היינטיגע צייטן... אַ חתן, הער איך, האָט זי...

— ווען וועסטו חתונה האָבן? — פרעג איך אין יעדן בריוו.

אויף אַלעם ענטפערט זי; אויף דעם — נישט!

נאָר דאָס אַלץ איז גאָרנישט געגן דעם, וואָס די אינגערע האָט מיר געטאָן! דאָס קאָן קיין פאָלק זעלנער נישט טאָן...

אַ מיידל איז אַ נייטאָרין, זיי אַ נייטאָרין! ווילסט א ו י ך נישט חתונה האָבן, איז נישט! טו נאָך דער עלטערער שוועסטער! אַז עס איז אַ שטראָף פון זיין ליבן נאָמען! ווילסטו, זוך דיר אַליין אַ חתן... די מאַמע, עליה השלום, לעבט נישט, בין א י ך דער גוטער, באַשטיי א י ך! זאָגט זי אָבער, אַז מען צאָלט איר אין אַפּט ווייניג, כאַפּט זי זיך אַריבער קיין אָסטראָווצע. איז דאָרט, אַ פּנים, אויך נישט בעסער, איז זי מיר מודיע (זי איז כאָטש מודיע!), אַז זי פאָרט אַריבער קיין ראַדאָם... און פאָרן פאָרט זי אַליין! לית דין ולית דין — פאַר קיינעם קיין מורא נישט! אין ראַדאָם ראָט מען איר, זי זאָל בעסער אַריבער קיין ווארשע. וואָס איז ביי איר ווארשע? פאָרט זי קיין ווארשע און שרייבט מיר פון דאָרט נחת! פאַרדינט שוין אַזוי פיל און אַזוי פיל, מער פאַר שרה־לאה'ן... אויב איך ד אַ ר ף וועט זי מ י ר שיקן... מן הסתם דאַרף איך נ י ש ט. דאָס הייסט, געדאַרפט וואָלט איך, איך האָב שוין געהאַט די שטוב פאַרקויפט, נאָר — מוחל! דערנאָך ווערט שטיל. עס גייט אַוועק אַ חודש, צוויי און דריי חדשים — קיין תמונת אות; ווי אין אַ וואַסער אַריין. פאַרקויף איך דאָס לעצטע העמד און כאַפּ מיך אַראָפּ קיין ווארשע — זי ז י צ ט! דאָס סמאַרקאַטע מיידל ווערט אַ מורד במלכות! אַז מען צאָלט איר נישט, וויפיל זי וויל, וויל זי די וועלט איבערקערן, לויפט זי אַרום מיט אַ רויטער פאָן... בעט איך מיך, מען זאָל זי אָפּשמייסן און אַן עק; זאָגט מען מיר

(און קוים איך האָב פאַרשטאַנען, וואָס מען זאָגט!), אַז שמייסן טאָר מען נישט. בעט איך מיך: גיט זי מיר אין די הענט אַריין, אַ טאַטע מעג! הערט מען מיך ווי דעם רב, און מען פאַרשיקט זי אין טיף רוסלאַנד... אויף גאַנצע פינף יאָר!

דערווייל האָב איך שוין נישט מיט וואָס צוריק אַהיים צו פאָרן, שלאָגט מען מיר אָן אַ שולעכל צו דינגען, דינג איך אַ שולעכל, גיב די לעצטע פאַר רובל האַנטגעלט; עס גייט צו ימים נוראים, וועט זיין פרנסה... מאַכט זיך אַ מעשה, נעכטינט עמיץ אין שולעכל אָן אַ פּאַס, פון וואַנען זאָל איך וויסן, אַז אין אַ שולעכל טאָר מען בכלל נישט נעכטיגן און אָן אַ פּאַס איז סכנת־נפשות? האָב איך דאָך אָבער זכות־אָבות פון טעכטערל — פאַרמאַכט מען מיר דאָס שולעכל... בעט איך זיך, הייסט מען מיר שרייבן פּראָשעניעס... הענגט עס אזוי... דערווייל רוקט אָן די צייט, מאָנט מען ביי מיר 300 רובל פאַר בנימינ׳ען. און ער שרייבט, אַז פאָרטרעטן מאַכן קאָן ער שוין, ברוך השם, נאָר פאַרדינען פאַרדינט ער נאָך נישט. דערווייל פאָרט ער אַריבער אויף אַ בעסער אָרט און וועט מיר שרייבן פון דאָרט!

זעט איר, פון דער ערשטער טאָכטער וואָלט איך יאָ נחת געהאַט. אַ צדקת, שוין פינף קינדערלעך, ברוך השם... נאָר אַז עס גייט, גייט! מאַכט זיך אַ מעשה, אַ סבה, רחמנא ליצלן! געטאָן האָב איך מיט אַ סוחר פון בראַטקאָוו, מיט אַן אָנגעשטאָפּטן עושר. נו, גייט נאָך אַ פּאָר יאָר דער יונגערמאַן אַראָפּ פון קעסט און הויבט אַליין אָן צו האַנדלען מיט האָלץ. איך בין אפילו געווען ברוגז דערויף, — זיץ און לערן נאָך אַ פּאָר יאָר! מילא, איך בין שוין געוואוינט, אַז מיך הערט מען נישט. מאַכט זיך אָבער צווישן טאַטן מיט׳ן זון מחלוקת. דער טאַטע הייסט קויפן, נעמט ער און פאַרקויפט, און פאַרקערט. היינטיגע צייטן: די אייער זיינען שטענדיג קליגער פאַר די הינער... איז ער דאָך אָבער מ י י ן איידעם, און בטבע אַ כשר׳ער יונגערמאַן, האָט ער מורא, ער זאָל נישט עובר זיין אויף כבוד־אב, ציט ער זיך אוים קיין ראַכאָוו. דאַכט זיך, גלייך? ביי דער ווייקסעל! פּאַלט

ער אַריין נישט, חלילה, מיט'ן מסחר, נאָר פאַרקערט, דאָס געשעפט גייט קיין מעשה נישט. נאָר גאָר אַ זייטיגע זאַך! מאַכט זיך אין ראַכאָוו אַ שרפה. זאָגט די פּאָליציי, מען זאָל ראַטעווען. שטייט אַ טויבער איד און הערט נישט, וואָס מען וויל פון אים. קומט אָן אַ נייער סטראַזשניק, ווייסט ער נישט, אַז דער איד איז טויב און הערט נישט, מיינט ער — אַ מורד במלכות, דער־לאַנגט ער אים אין קאַרק. איז דאָך מיין איידעם אַ ברען פון אַ יונג, קאָן ער קיין עוולות נישט ליידן, נעמט ער זיך אָן. צום שלים־מזל קאָן ער אַ ביסל רוסיש — רעדט ער אַנטקעגן. אַ וואָרט צו אַ וואָרט — ער לייזט אַ קלאַפּ! מילא, אַז מען קריגט אַ קלאַפּ, איז נאָך קיין אומגליק נישט. ווייזט זיך אָבער אַרויס, אַז דער באַלעבאָס פון הויז איז געווען פריש אַסעקורירט, שיקט די אַסעקוראַציע אַראָפּ אירן אַ מענטש; איז ער חוקר ודורש, צי עס איז נישט געווען אונטערגעלייגט. טענה'ט דער באַלעבאָס, אַז ער איז דעם טאָג גאָר אין דער היים נישט געווען, ער איז גאָר געווען אויף אַ יאַריד ערגעץ אין דער סביבה. זאָגט דער חוקר ודורש: אפכא מסתברא! ווי קומט אַ באַלעבאָס, וואָס פירט קיין מסחר נישט, אויף אַ יאַריד? האָסטו געהייסן אונטער־לייגן? זוכט מען די שותפים צו דער עבירה, פאַלט דער חשד אויפ'ן טויבן איד מיט מיין איידעם; באשר בכן, זיי האָבן נישט געלאָזט ראַטעווען... זעצט מען זיי דערווייל איין! ווערט אַ געוואַלד, איז מען מודיע דעם מחותן, קומט ער צולויפן און וויל שיטן מיט געלט, מאַכט מען, ערשטנס, אַ פּראָטאָקאָל אויף הורש... צווייטנס, איז עס אַ סימן, אַז דער חשד איז אַ חשד! וואָס זאָל איך אייך לאַנג ברייען? ער איז אָפּגעזעסן זעקס חדשים און איז בדיל הדל געוואָרן! דאָס האָלץ אויף דער ווייקסל האָט זיך צעשלאָגן, די חובות זיינען געוואַקסן... ער האָט נאָך דעם פּאָטער מיטגעשלעפּט...

די טאָכטער פרעגט מיך אָן, צי קאָן איך נישט צו הילף קומען מיט אַ פּאָר גילדן!

באַ, מען זאָל מיר עפענען דאָס שולעכל, אפשר יאָ!

איר האָט גאָר נישט געוואוסט, אַז עס דרייט זיך צווישן אייך

ארום אַ איד מיט אַזוינע שטיינער אין בויך?

נאָך וואָס האָב איך אייך געזאָלט דערציילן? איין מענטש דעם אַנדערן העלפט ניטש. העלפן קאָן נאָר השם יתברך... נאָר היינט איז מיר שוין דאָס האַרץ איבערגעגאַנגען, האָט עס זיך אויסגעגאָסן...

אַ פּאָר מייל פון אַפּט, — דער קאָפּ איז מיר אַזוי פאַרדרייט, אַז איך האָב פאַרגעסן, ווי דאָס דאָרף הייסט — זיצט אַן אַרענדאַר, אָבער ער זיצט — אויף אַלע אידן געזאָגט! אפילו אַ שפּל, קוים עברי, און ווייס איך, אַ משפּחה! נאָר אַז גאָט וויל, שיסט אַ בעזים, ווערט ער פון גאָרנישט אַ פאַקטאָר ביים יונגן פּריץ... אַז דעם פּריץ האָט זיך פאַרגלוסט אויסלענדיש עולם־הזה, פּאַרט ער זיך אַוועק, און לאָזט אים איבער דאָס מילכיגס — עטלעכע און זעכציג קי, שאַרט ער! דער פּריץ דאַרף וואָס אַמאָל מער געלט — ווערט פון יאָסלען — יוסף הייסט ער — אַן אַרענדאַר; צוויי דערפער! אַז גאָט וויל! האָט ער אַ טאָכטער, דער יוסף, אַ מיידל אפילו נישט זייער קיין שיינס, — געגן מיינע — כקוף בפני אָדם... נאָר געטוישט וואָלט איך מיך. אַ שטילס, אַ פרומס, אַן אמת באַלעבאַטיש קינד. איך ווייס נישט, ווי עס קומט נאָר אין דאָרף אַריין צו אַזאַ עם־האָרץ! אַ ווייב האָט ער — עט, איך וויל נישט באַריידן, נאָר אין אַ אידיש הויז אַריין קאָן מען זי נישט לאָזן. אַז זי קומט אויף ימים נוראים קיין אַפּט, האָבן די ווייבער אין שול דאָס גיהנום — אַן אויפגעקומען (אַמאָל אַ שפּחה געווען) שטיק מרשעת! נאָר ווייטער דאָס אייגענע — אַז גאָט וויל, געראָטן קינדער אויך. איר האָט געזאָלט זען איר דאַוונען אַלע אינדערפרי, איר הכנסת־אורחים, אַז עמיץ קומט אין דאָרף אַריין; איר דרך־ארץ פאַר אַ איד אַ למדן... וואָס זאָל איך אייך זאָגן? אַ ברכה פון גאָט. קומט ער אַמאָל, דער יאָסל, דאַכט זיך, ראש השנה צי סוכות, צו מיר צו אויף דער מזרח־וואַנט אַרויף, און מאַכט צו מיר: ר׳ חיים, איך גיב אַלף קאַרבן! — בנימין, הייסט עס, איז אים אין די אויגן אַריינגעפאַלן... מען האָט נאָך דעמאָלט נישט געוואוסט, וואָס אין אים שטעקט, און אַ שיין אינגל איז ער געווען און מיט אַ רחמנות־פּנים׳ל... מילא, וואָס

זאָל איך אייך זאָגן, ווערט מיר הייס אין אַלע אברים. יאָ, טאַקע ראש השנה איז עס געוואָרן. פאַר'ן למנצח, מען האָט געוואַרט אויפ'ן בעל־תקיעה... זאָג איך אים: „נישט אצינד איז די צייט!" איך וויל דאָך נישט צופאַלן, ווי צו א הייסע בולקע, „נאָך יום־טוב — זאָג איך — שיק א שדכן!" איך זאָג אים „דו", איך קען דאָך אים, זינט ער איז נאָך ווייס־איך־וואָס געוועזן — ביים בעקער גענעכטיגט, געוואָלט זיך פאַר א באַהעלפער שטעלן, און האָט זיך קיין עברי נישט געקאָנט אויסלערנען... שיקט ער נאָך יום־טוב א שדכן, מיין בנימין, פאַרשטייט זיך, שטעלט זיך קאַפּויר; זי, עליה השלום, איז שוין גאָר שוואַך געוועזן, האַלט זי מיט בנימינ'ען. אהער, אהין, איך ווער דערווייל געוואָר, אַז דער אייגענער שדכן האָט איבערגעדרייט דאָס עסק אויף א שדוך פון וואַרשע, מיט א פליישׁ־הענדלער, אפשר קענט איר אים, רעגנבויגן הייסט ער. נו, פאַרפאַלן, נישט קיין זווג א פּנים. ווער איך יענע וואָך געוואָר, אַז דער אייגענער רעגנבויגן שטעלט צו פלייש אין תפיסה אריין און איז א קרוב למלכות — אויסגע־קאָכט מיט אַלע קנעפּ. דאַרף איך דאָך וועגן דער שול א פּראָ־טעקציע, פרעג איך מיך נאָך — עס האָט מיר געקאָסט גענוג געזונט און טירחא, — וואו דאָס פּאַר־פאָלק וואוינט, און לאָז מיך אהין. זי קען דאָך מיך, וועט זי בעטן דעם מאַן; ער — דעם פאָטער, אפשר וועט עס פּועל־יוצא זיין. זאָל כאָטש זיין אַן עק; אָדער עפענען, אָדער אָפּזאָגן! לאָמיך נישט הענגען אין דער לופטן. וועט מען מיר אָפּזאָגן — לאָז איך מיך צו פּוס קיין אַפּט. דאָרט, ווי עס איז, וועט מען מיך נישט לאָזן אויסגיין אין דחקות. וואַרשע איז דאָך א תהום! קום איך אהין — לאָזט זיך וועגן פּראָטעקציע אויס א בוידעם, עס איז גאָר נישט דאָס פּאַך. מיין עסק איז אין ראַטהויז, און ער שטעלט צו צום פּאַוויאַק... עס איז גאָר נישט דאָס, א שפּאַס — וואַרשע!

דערווייל האָט מען מיך פאַרבעטן אויף שבת. ער אפילו נישט. א וואַרשעווער פּראַנט, און איך — איר זעט דאָך! קוקט ער אויף מיר ווי א האָן אין בני־אדם — ער וואוינט דאָך אויף דער מאַרשאַלקאָווסקי גאַס! נאָר זי, זי ווייסט דאָך, ווער

איך בין! חלש'ט זי, איך זאָל קומען. זאָלט איר זען א באַלע־באַטישקייט! דריי שטובן מיט א קיך, געבעט מעבל, און דער פאָטער אירער שיקט פון דאָרף פון אלעם גוטן: מעל, הינער, אינדיקעם — — — און זי איז א כשר'ע צנועה, אזא מין גוטס־קייט, אזא אידישער חן... טראָגט אפילו נישט די אייגענע האר... און דער בחור מוז זיך, איר צוליב, וואשן צום עסן, מוז בענשן, ז' לאָזט אים נישט אפ... א!

טראַכט איך מיר — — נאָר וואָס העלפט דאָ טראַכטן? נישט באַשערט געווען! נאָר ביטער אויפ'ן הארץ איז מיר גע־וואָרן. ווייס איך, צי מיין בנימין וועט אמאָל חתונה האָבן, און יוער זיין זווג וועט זיין?

מער אהין גיי איך נישט!

אַ גאַנץ יאָר שכור — פּורים ניכטער

עס איז אַ אידיש ווערטל, אַז מען דאַרף וויסן, פון וואַנען עס קומט.

אין ר' חיים וויטאַל'ס צייטן איז אין צפת געווען אַ יונגערמאַן, וואָס איז, נישט פאַר אונז געדאַכט, נישט קיין גאַנץ יאָר נאָך דער חתונה, אַן אַלמן געוואָרן. גאָט'ס וועגן זיינען נישט צום פאַר־שטיין, און אַזוינע זאַכן טרעפן זיך. דעם יונגעמאַן האָט זיך אָבער געדאַכט, אַז די וועלט איז אים אונטערגעגאַנגען, אַז איין זון איז פאַראַן אין הימל און איין אשה איז געווען זיין ווייב. גייט ער און פאַרקויפט די סחורה פון קלייטל מיט'ן גאַנצן כלי־בית פון שטוב און גיט אַוועק דאָס גאַנצע געלט דעם צפת'ער ראש־ישיבה, מיט אַ תנאי, מען זאָל אים צורעכענען צו דער ישיבה אַריין און שפּייזן אים גלייך מיט אַלע און אָפּגעבן אים אַ באַזונדער חדר, וואו ער זאָל זיצן און לערנען ביחידות.

דער ראש־ישיבה האָט צוגענומען די „אפּותיקי" אויף דער ישיבה, און דעם יונגענמאַן האָט מען מיט עטלעכע ברעטער אָפּגעצוימט אַ באַזונדער חדר'ל אין אַ ווינקל פון בית־מדרש־בוידעם, מען האָט אים אַריינגעטראָגן אַ זאַק מיט שטרוי, כלים צום וואַשן, און דער יונגערמאַן האָט זיך אַוועקגעזעצט לערנען. אויסער שבת ויום־טוב, ווען ער פלעגט פאַרבעטן ווערן צו בעלי־בתים, האָט ער פאַר זיך קיין לעבעדיגע בריאה נישט געזען; עסן אַ גאַנצע וואָך און אַ העמד לכבוד שבת ויום־טוב, פלעגט מען אים אַרויפטראָגן פון שמש. און אַז ער האָט דערהערט טריט אויף די טרעפּ, פלעגט ער זיך איבערדרייען צוו דער וואַנט, און

אזוי שטיין מיט׳ן פּנים צו דער וואַנט, ביז מען איז נישט אַרויס־געגאַנגען און פאַרמאַכט הינטער זיך די טיר.

מיט איין וואָרט: ער איז געוואָרן אַ פּרוש.

אין אָנהויב האָט מען געטראַכט, ער וועט נישט לאַנג אויס־האַלטן, ווייל פריער איז ער בטבע אַ לעבעדיג מענטשל געווען; עס איז אָבער אַריבערגעגאַנגען אַ וואָך נאָך אַ וואָך, דער פּרוש זיצט און לערנט, האַלבע נאַכט הערט מען זיין וויינענדיג־לערנען־קול איבער די גאַס, אָדער מען זעט אים שטיין ביים בוידעם־פענצטערל און אַרויפקוקן מיט׳ן בלייכן פּנים אין הימל אַריין,— האָט מען אָנגעהויבן צו האַלטן דערפון, און צו האָפן, אַז פון פּרוש וועט אַמאָל אַרויסוואַקסן אַ גדול בישראל און אפשר אַ מקובל, אַ בעל מופת. מען האָט עס דערציילט ר׳ חיים וויטאַל. האָט ער אויסגעהערט, געשאָקלט מיט׳ן קאָפּ, און געזאָגט: הלואי עס זאָל אויסהאַלטן...

דערווייל איז געשען אַ קליין מופת׳ל: דעם שמש׳ס קליין מיידעלע, וואָס פלעגט אים, דעם פּרוש, אַרויפטראָגן עסן,, איז איינמאָל איינגעפאַלן, אַז זי מוז דעם פּרוש כאָטש איינמאָל זען באַשיינפּערלעך. וואָס טוט זי? טוט זי אויס שיך און זאָקן און טראָגט אים אַרויף די גריץ באָרוועס, און אַזוי שטיל, אַז זי הערט איר אייגן האַרץ־קלאַפּן. האָט זי זיך אָבער פאַר איר אייגן האַרץ־קלאַפּן דערשראָקן, איז אַראָפּגעפאַלן פון די האַלבע טרעפּ און איז אָפּגעלעגן אַ פּאָר חדשים. אין דער היץ האָט זי די גאַנצע מעשה דערציילט, האָט דער עולם אָנגעהויבן נאָך שטאַרקער צו גלויבן אינ׳ם פּרוש, און נאָך אומגעדולדיגער צו וואַרטן, ער זאָל נתגלה ווערן.

מען האָט עס ווייטער דערציילט ר׳ חיים וויטאַל. ער האָט ווייטער געשאָקלט מיט׳ן קאָפּ און דערצו נאָך אָפּגעקרעכצט און געזאָגט: הלואי ער זאָל גובר זיין! און אַז מע האָט אים מפציר געווען, ער זאָל פּאַרטייטשן די ווערטער, האָט ער געזאָגט: אַז ווייל די ערשטע כוונה פון אים איז נישט געווען לשם שמים, דעריבער וועט ער האָבן גרויסע מניעות פון יענעם צד, און הלואי ער זאָל נישט שטרויכלען...

און ר׳ חיים וויטאַל זאָגט נישט פון דער העלער־הויט!

איינמאָל זיצט ער, דער פרוש, פאַרטראַכט איבער א ספר, דערהערט ער פּלוצים, ווי עפּעס פּיקט אין דער טיר, פאַלט אויף אים אָן אן אימה. עס פּיקט אָבער ווייטער און ווייטער, הויבט ער זיך אויף, פאַרגעסט דערוויל צו פאַרמאַכן דעם ספר און גייט עפענען די טיר, עפנט ער די טיר, קומט אריין אן אינדיק. לאָזט ער אריין דעם אינדיק. קומט אים אויף דער מחשבה, אז עס איז גלייך צו האָבן א לעבעדיג באַשעפעניש אין שטוב. זיין אשה פלעגט האַלטן זינגענדיגע פייגעלעך אין שטוב... גייט דער אינדיק פאַר אים פאַרביי און זעצט זיך שטילערהייט טיף אין א ווינקעלע. און דער פרוש קלערט, וואָס דאָס קאָן באַדייטן, און זעצט זיך צוריק צום ספר. אזוי זיצנדיג, פאַלט אים איין: עס איז נישט ווייט פון פורים, האָט מען אים אין זכות פון זיין תורה אן אינדיק געשיקט. וואָס וועט ער טאָן מיט׳ן אינדיק? עס וועט אים — טראַכט ער — עמיץ פאַרבעטן אויף פורים צו דער סעודה, און אפשר וועט עס נאָך זיין אן אָרימאַן, וועט ער ערב־פורים אהין שיקן דעם אינדיק, וועט ער אויך טועם זיין דערפון. זייט זיין אשה איז נפטר געוואָרן, האָט ער נאָך קיין בשר־עוף נישט פאַרזוכט. אזוי קלערנדיג, הויבט ער אָן מיט׳ן מויל צו „סמאַ־קיוועז״, און ער באַקומט א פול מויל מיט וואַסער, וואַרפט ער א בליק אויפ׳ן אינדיק, זעט ער, אז דער אינדיק קוקט אויף אים פריינטלעך, גלייך ער וואָלט געוואוסט זיין מיין, און הנאה געהאַט דערפון, אז ער וועט דעם זכות האָבן געגעסן צו ווערן פון פרוש. קאָן ער זיך שוין נישט איינהאַלטן, און רייסט אַלע ווײַלע אָפּ די אויגן פון ספר, און קוקט צום אינדיק, און עס הויבט זיך אים אָן דאַכטן, אז דער אינדיק שמייכלט צו אים. א ביסל דערשרעקט ער זיך דערפאַר, דאָך האָט ער הנאה דערפון, וואָס עס שמייכלט צו אים א לעבעדיג באַשעפעניש...

דאָס איינענע איז געווען ביי מנחה־ומעריב. אין מיטן שמונה־עשרה קאָן ער זיך בשום אופן נישט איינהאַלטן, און רייסט אַלע מאָל אויף די אויגן און קוקט צום אינדיק, און דער שמייכלט אַלץ און שמייכלט. פּלוצים הויבט זיך אים אָן דאַכטן, אז דעם

שמייכל קען ער שוין פון לאנג... אז דאס האט דער רבונו של עולם, וואס האט אים צוגענומען זיין אשה, צוריקגעשיקט אים איר ליבלעכן שמייכל, ער זאל אים טרייסטן אין זיין איינזאמקייט, און ער הויבט־אן ליב צו קריגן דעם אינדיק, און ער טראכט, אז עס וואלט א יושר געווען, עס זאל אים פארבעטן אויף פורים צו דער סעודה אן עושר, כדי דער אינדיק זאל לעבן...

און ארויסגעזאגט האט ער עס אין א גוטער רגע, ווי מיר וועלן ווייטער זען, דערוויל אבער ברייננגט מען אים, ווי דער שטייגער איז, א שיסעלע גריץ מיט א שטיקל ברויט, וואשט ער זיך און מאכט זיך גרייט צום עסן.

נאר אזוי ווי ער נעמט דאס ברויט אין האנט אריין און וויל אפבייסן פון אים — רוקט זיך דער אינדיק ארויס פון ווינקל און הויבט זיך אן צו פיקען פיק פיק, בלשון בקשה, ווי דאס וואלט הייסן: ער איז אויך הונגעריג, און שטעלט זיך פאר אים ביים טישל. טראכט זיך דער פרוש: זאל ער בעסער עסן, וועל איך אן אים קיין היזק נישט האבן... נעמט ער דאס שיסעלע גריץ מיט'ן שטיקל ברויט און שטעלט אראפ אויף די פאדלאגע, און דער אינדיק זופט און עסט.

אויף מארגן גייט דער פרוש אריבער צום ראש־ישיבה, און זאגט אים, באשר בכן ער האט באקומען א מיט־עסער; ער פלעגט שטענדיג איבערלאזן פון דער גריץ, און היינט — גלייך ער וואלט פון איר נישט טועם געווען... זעט דער ראש־ישיבה פאר זיך א הונגעריג פנים, זאגט ער, אז ער וועט דערפון מודיע זיין ר' חיים וויטאל, ער זאל מתפלל זיין, דער שד זאל זיך פון אים אפטאן. און דערוויל וועט ער אנזאגן, מען זאל אים שיקן צוויי שטיקלעך ברויט און צוויי שיסעלעך גריץ, עס זאל זיין פאר ביידן גענוג. ר' חיים וויטאל אבער, וועלכן מען האט דערציילט אין ראש־ישיבה'ס נאמען וועגן דעם מיט־עסער, האט נאר גע־שאקלט מיט'ן קאפ און אפגעקרעכצט, אז עס הויבט זיך ערשט אן!

דערוויל באקומט דער פרוש טאפלטע פארציעס, און ער איז זאט, און דער אינדיק איז זאט. דער אינדיק ווערט אפילו פעט. און אין א משך פון א פאר וואכן ווערט ער, דער פרוש,

אזוי צוגעבונדן צום אינדיק, אז יעדן טאָג בעט ער גאָט, ער זאָל אויף פורים פאַרבעטן ווערן צו אַן עושר, כדי ער זאָל נישט קומען צו קיין נסיון.

און ווי געזאָגט, איז ער אין דעם פאַך צו קיין נסיון נישט געקומען. איינער פון די גרעסטע בעלי־בתים האָט אים פאַרבעטן אויף פורים. און עס איז געווען נישט נאָר אינדיק־פלייש, נאָר אַלערליי מאכלים טובים און משקה כיד המלך. און אויך זיינען פיינע פורים־שפּילער געקומען משמח צו זיין דעם גביר מיט זיין משפחה מיט אַלע געסט, וואָס זיינען צו אים געקומען נאָך זייער סעודה אין דער היים. און אונזער פרוש האָט זיך אונטערגע־לייגט דאָס האַרץ, ער האָט געגעסן און געטרונקען, אפשר מער געטרונקען ווי געגעסן, ווייל דער וויין איז געווען אַ זיסער און אַ שמעקעדיגער און די וואַרימקייט פון אים איז זיך צעגאַנגען אין אַלע אברים.

פלוצלונג אָבער איז אין אים אַלץ פאַרענדערט געוואָרן.

עס האָט זיך אָנגעהויבן דאָס אחשורוש־ואסתר־שפּיל... ושתי וויל נישט טאָן דעם מלך'ס רצון און אַריינקומען ווי גאָט האָט זי באַשאַפן... אסתר האָט באַלד דערנאָך נושא חן געווען... מען גיט זי איבער הגי דעם שומר הנשים. און 6 חדשים בשמן המור, און אַנדערע 6 חדשים מיט אַנדערע בשמים. און אונזער פרוש איז פלוצלונג היים געוואָרן אין אַלע גלידער, און פינצטער פאַר די אויגן, און אייננ אין האַרץ, און אין דער פינצטערניש זיינען פאַר אים געפלויגן רויטע בענדער, פייערדיגע צונגען, און עס איז באַפאַלן אַ וואונדערלעך שרעקלעך בענקעניש אהיים און אהיים. צום בוידעם אויפ'ן בית־המדרש, צו זיין חדר, צום שטילן ווינקעלע... צום אינדיק... און ער האָט עס נישט אויסגעהאַלטן און איז פאַר'ן בענשן אויפגעשפּרונגען און אהיים געלאָפן.

ער קומט אַריין, קוקט אויפ'ן ווינקעלע, וואו דער אינדיק שטייט, און ווערט נבהל ומשתומם: דער אינדיק איז מגולגל געוואָרן אין אַן אשה, אין אַן אשה אַ יפת־תואר, וואָס די וועלט זעט עס נישט, און ער הויבט אָן צו ציטערן אויפ'ן גאַנצן לייב. און די אשה גייט צו אים צו, און נעמט אים אַרום מיט ווייסע.

ווארימע און נאקעטע הענט דעם האלז, און דער פרוש ציטערט נאָך מער, און הויבט זיך אָן בעטן: נאָר נישט דאָ, נאָר נישט דאָ, עס איז אַ מקום קדוש, הייליגע ספרים ליגן. רוימט זי אים אריין אין אויער, אַז זי איז די מלכה שבא, אַז זי האָט דאָ נישט ווייט פון בית־המדרש, ביים טייכל, צווישן די הויכע סטראָסטינעס, איר קריסטאָלענעם פּאַלאַץ, וואָס שלמה המלך האָט איר נאָך געשענקט... און זי ציט אים. ער זאָל מיט איר גיין, אַהין צום קריסטאָלענעם פּאַלאַץ...

און ער וואקלט זיך און גייט, און גייט...

אויף מאָרגן — דער פרוש איז נישטאָ! מען גייט צו ר' חיים וויטאַל, הייסט ער אים זוכן ביים ברעג פון טייך. געפינט מען אים אין אַ זומפּ צווישן די סטראָסטינעס, נישט טויט, נישט לעבעדיג...

מען האָט אים דערראַטעוועט, נאָר פון דעמאָלט אָן האָט ער אָנגעהויבן טרינקען...

און ר' חיים וויטאַל האָט געזאָגט, אַז דאָס קומט פון גרויס בענקעניש צו דער מלכה שבא, אַז ער טרינקט, זעט ער זי, און מען זאָל אים לאָזן טרינקען, אַ גאַנץ יאָר, נאָר נישט פּורים, ווייל פּורים וועט זי האָבן אויף אים אַ גרויסע שליטה.

און פון דעם טאָקע וואַקסט דאָס ווערטל: „אַ גאַנץ יאָר שכור, פּורים ניכטער"...

מסירת נפש

מיט דורות צוריק האָט גע׳שם׳ט אין צפת א איד — א גביר און א גרויסער בעל־מזל, וואָס האָט געהאנדלט מיט צירונג און אלערליי אבנים טובות ומרגליות. און געווען איז דער איד אן עושר אן אמת׳ער, נישט קיין אויפגעבלאָזענער, ווי היינטיגע צייטן.

און געהאט האָט ער זיין אייגנס א פאלאץ, וואָס האָט ארויס־געקוקט מיט ליכטיגע פענצטער־אויגן אויפ׳ן ים־כנרת; און ארומגערינגלט האָט דעם פאלאץ א גאָרטן א גרויסער, מיט אלערליי גלוסטיגע בוימער, מיט כל המינים פרות און זינגענדיגע פויגל, און מיט אלערליי שמעקעדיגע קרייטעכצער און אנדערע געוויקסן, הן לנוי והן לרפואה. —

און געהאט האָט דער גאָרטן וועגן ברייטע, אויסגעשיטע מיט גאָלדענעם זאמד, און די בוימער איבער די וועגן האָבן זיך אין דער הויך צוזאמענגעטראָפן מיט די קרוינען, און צוזאמענ־געפלאָכטן און פארשאָטנט די וועגן.

און סוכות זיינען צעזייט און צעשפרייט געווען אויף אלע עקן פון גאָרטן צום אָפרוען, און וואסערלעך, איבער וועלכע די טייערסטע ווייסע גענז — בר־אוזות — זיינען ארומגעשוואומען, האָבן געגלאנצט ווי די שפיגלען, — ממש א גן־עדן התחתון.

און געהאט האָט דער איד זיינע אייגענע אייזלען און קעמלען, צו פאָרן איבער דער מדבר; און אן אייגענע שיף, מיט אייגענע שיפס־לייט און א שיפס־קאפיטאן — צו פאָרן אויפ׳ן ים...

מיט איין וואָרט: אויף כל ישראל געזאָגט...

און דער איד האָט נישט געקארגט די מטבע, און האָט זיך משדך געווען מיט רבנים, ראשי־ישיבות און אזוי גאונים פון

בבל און ארץ־ישראל, און האָט אוועקגעשיקט די קינדער למקום תורה; און וואָס אַ זון ער האָט אוועקגעשיקט, האָט ער אים באַלד אָפּגעטיילט בכסף מזומן זיין חלק ירושה, אויסער נדן, כיד הגביר. און מיט דער צייט איז אים ביי געבליבן נאָר די אינגסטע טאָכטער מיט'ן נאָמען ש ר ה, דאָס געליבטע מוזיניקל, וואָס ער האָט געהיט, ווי דעם שוואַרץ־אַפּל פון אויג.

די שרה איז געווען אַ גרויסע יפה־פיה, און אַ לב טוב, און אַ מזג טוב — אין לשער.

און פאַר די בת יחידה, אַז עס איז געקומען די צייט, האָט ער זיך אראָפּגעבריינגט, פון נשיא פון בבל'ס ישיבה, אַ טייערע כלי, מיט'ן נאָמען חייא.

און געשריבן האָט דער ראש־ישיבה אויפ'ן בחור צום צפת'ער רב נישט מער און ניט ווייניגער, ווי עטרת ראשי ועטרת הישיבה; דאָס הייסט: די קרוין פון ראש ישיבה'ס קאָפּ, און די קרוין פון דער גאַנצער ישיבה. און דערצו נאָך — ו„שלשלת היוחסין", ד. ה.: גאָר דאָס אויבערשטע פון שטויסל— יחום שביחום.

און אַ קלאַנג איז געגאַנגען איבער דער וועלט, אַז אותו הבחור חייא קומט אַרויס „מזרע המלוכה"; נייערט בשעת חירום אין בבל, ווען מען האָט דעם חייא'ן גע'הרג'עט פאָטער און מוטער און אומגעבראַכט שוועסטער און ברודער, און ער אַליין איז נצול געוואָרן, ממש על פי נס, — איז דער יחוס־בריוו פאַרלוירן געוואָרן... האָט אָבער ר' חייא, דער גרויסער עניו, דערפון קיינמאָל נישט גערעדט, ווייסט מען נישט. — זיכער איז אָבער, אַז מענטשן, וואָס האָבן דעם בחור חייא אין גאַס געזען, האָבן זיך אָפּגעשטעלט, קוקן אויף אים, ווי אין אַ שיינדל אַריין, און נישט איינער האָט אַ ברכה געמאַכט איבער זיין שיינקייט. וואָרום אַ פּנים האָט דער חייא געהאַט פון אַן אמת'ן בן־מלך; די שכינה האָט אויף אים גערוט...

באַזעצט זיך דער חייא ביים שווער אין צפת — על התורה ועל העבודה...

נישט לאַנג אָבער האָט זיין מנוחה געדויערט; דער שווער,

דער אַלמן, איז אַ צייט נאָך חייא'ס חתונה נפטר געוואָרן. דער יונגערמאַן האָט געמוזט איבערנעמען די גרויסע עסקים און מאַכן נכיעות איבער ווייטע מדינות. מיט איין וואָרט, ער איז געוואָרן אַ גרויסער סוחר פון די גרעסטע אויף דער וועלט.

דאָס האָט אָבער אים, חלילה, צו בטול־תורה נישט געבראַכט.

דאָס קעמל, אויף וועלכן ער איז געריטן איבער דער מדבר, האָט עמיץ פון דער קאַראַוואַנע ביים ציימל געפירט, און ר' חייא האָט נישט אַרויסגעלאָזט דאָס ספר, וואָס ער האָט געהאַלטן, פון האַנט, און נישט אַראָפּגענומען קיין אויג פון ספר.

און אין שיף האָט ער געהאַט אַ חדר מיוחד (קאַיוטע בלע"ז), וואו ער איז געזעסן ביחידות און עוסק געווען בתורה, הן בנגלה, הן בנסתר.

און ער האָט נאָך אפילו געפונען צייט צו לערנען זיך שבע חכמות ביי די אַלטע שייכן, מיט וועלכע ער פלעגט זיך טרעפן אויפ'ן וועג, ווי חכמת הרפואה, שיחת חיות ועופות און אפילו אַ ביסל אצטגנינות, וכדומה...

און אַ בעל־צדקה איז ער געווען, אין לשער ואין לספר. ובכל מקום בואו — וואו ר' חייא האָט זיך ערגעץ אָפּגעשטעלט אין קהלה, — פזר, נתן לאביונים — האָט ער קודם כל מפריש געווען מעשר־עני פון ריוח אויפ'ן וועג, אַ חוץ פדיון שבויים לפי הצורך.

און אַזוי פלעגט ער אויך טאָן גרויסע טובות דעם כלל ישראל.

וואָרום דער מסחר מיט אבנים טובות ומרגליות האָט אים מקרב געווען צום מלכות מיט אירע שרים. און מיט'ן שיינקייט און ערלעכקייט, און אפשר מער נאָך מיט זיין חכמה, האָט ער שטאַרק נושא־חן געווען אין זייערע אויגן, און זיי פלעגן אין אים אמונה האָבן, גלויבן לכל היוצא מפיו, און אַלץ צוליב טאָן...

פלעגט ער זיין אַ שתדלן און אַ מליץ יושר על כל צרה שלא תבוא... און ברוח פיו האָט ער מבטל געווען בלבולים נוראים: אַרויסגענומען פון תפיסה, באַפרייט פון מלקות און קייטן; און נישט איינמאָל און אין דער לעצטער מינוט, — פון תלין'ס הענט; אַ חוץ כמה וכמה יונגע נפשות, וואָס ער האָט אַרויסגענומען פון

מיטשעטן, וואָס מען האָט זיי געוואָלט אָפּ'שמד'ן איבערגעוואָלט...

און איבער דער צייט, וואָס ר' חייא איז געווען אַ מהלך בדרך, פלעגט שרה די צדקת ממלא מקומו זיין אין דער היים אין צפת לכל דבר שבצדקה, ווי עס פּאַסט פאַר אַן אמת'ער אשת־חיל. ובטח בה לב בעלה, — האָט זיך ר' חייא אויף איר פאַרלאָזט און איז זיכער געווען, אַז דער הונגעריגער, וואָס וועט אַריינקומען אין זיין הויז, וועט אַרויסגיין אַ זאַטער; און דער דאָרשטיגער — אַן אָנגעטרונקענער. ווי אויך, אַז זי וועט זייער בת יחידה, מרים, מגדל זיין לצדקה ולמעשים טובים און מדריך זיין אין כשר'ן וועג.

וכך הוה: דער פּאַלאַץ איז שטענדיג פול געווען מיט אורחים און אָרימע לייט. און תלמידי חכמים, רבנים און ראשי ישיבה. וואָס פלעגן אַרויסגיין לחוץ לאָרץ וועגן צרכי הצבור און צוריקפאָרן. האָבן זיך, אַהין־צו־וועגס, ווי צוריק־צו־וועגס, אָפּגעשטעלט — אַזוי פלעגט מען שוין זאָגן — ביי ר' חייא'ס ווייב, און זי פלעגט זיי מקבל זיין בסבר פנים יפות, און שפייזן מיט אַל־דאָס גוטס, און פלעגט נאָר פאַרלאַנגען, זיי זאָלן אַרויפלייגן זייערע הענט אויף דער בת יחידה'ס קעפּעלע און בענשן זי מיט מזל...

און די ברכות האָבן אָנגעהויבן מקוים צו ווערן: די איינציגע טאָכטער מרים איז געווען אַן אויסטערליש געראָטן קינד. אַ ברכה פון זיין ליבן נאָמען. און גאַנץ צפת פלעגט זיך בענשן מיט איר, מען זאָגט: „חייא'ס טאָכטער לייכט ווי די זון”, „איז קלאָר ווי דער טאָג”; „עס ליגט אויף איר אסתר המלכה'ס חן וחסד”; און זי איז ווירקלעך געווען אַ יפה־פיה — די מוטער אויס'ן אויג.

זיינען דאָך אָבער גאָט'ס דרכים נישט צו פאַרשטיין; און צוריק געשמועסט, האָט דאָך שוין שלמה המלך, עליו השלום, געזאָגט: את אשר יאהב . . . יוכיח” — וועמען זיין ליבער נאָמען ליבט, דעם שטראָפט ער; טיילמאָל ברייגנט דער רבונו של עולם נאָר אויפ'ן צדיק אַ נסיון; ער פּרואווט מיט יסור־דעם צדיק, צו זען, ווי ווייט, ווי טיף און ווי שטאַרק דעם צדיק'ס בטחון איז, — סיי ווי סיי, שרה די צדקת פאַלט פּלוצלונג אוועק ר' חייא באַקומט די בשורה־רעה אויף אַ ווייטן וועג. און לב יודע

מרת נפשו — פילט ער, אז עס איז שלעכט, וואַרפט ער אוועק אַלע עסקים און לויפט אַהיים. איבער טאָל און איבער בערג, מדבריות און ימים. באַגעגענען אים אַלערליי מניעות. פאַלן אונטער אים אין מדבר אייזלען און קעמלען פאַר דאָרשט; שטורם־ווינטן ווילן אים צעשלאָגן דאָס שיף אויפ׳ן ים, —איז אים אָבער דער זכות התורה והעבודה ביישטאַנען. האָט ער גובר געווען אַלע מניעות און איז אַהיים געקומען בשלום... האָט ער אָבער שוין געטראָפן די צדקת שרה כמעט ביי יציאת נשמה... נאָר ווי די צדקת האָט אים דערזען, האָט זי זיך געשטאַרקט און אויפגעזעצט אויפ׳ן בעט, און נאָך אָפּגעגעבן אַ שבח והודיה צום בורא עולם, וואָס האָט אויסגעהערט אירע תפלות, זי זאָל זען איר כשר׳ן צדיק פאַר דער פטירה; און דרייט זיך איבער צו ר׳ חייא׳ן, און טרייסט אים און איז אים מבטיח, אַז זי איז מקבל די יסורי־מות באהבה... און רעדט מיט אים נאָך אַ וואָרט וועגן דער בת יחידה מרים, וואָס מען האָט אַרויסגעפירט אַ פאַר׳חלש׳טע... און ר׳ חייא זאָגט איר צו„ אַז ער וועט זיין פאַר איר אי אַ טאַטע, אי אַ מאַמע; אַז קיין פרעמדע הענט וועלן דאָס יונגע בוימעלע נישט בויגן, נישט קרימען, נישט, חס ושלום, ברעכן... וכנגד זה, זאָגט זי אים צו, אַז זי וועט אויפ׳ן עולם האמת קיין רגע אָן זיי נישט פאַרגעסן. אַז זי וועט זיך שטענדיג מיען פאַר דער בת יחידה וועגן אַ זווג, עס זאָל זיין לפי כבודה ומעלתה... און אויב עס וועט זיך מאַכן, חס ושלום, אַ סכסוך, אַ ספק, צי אַ מניעה, וועט זי אַלץ אָנווענדן און באַקומען רשות, צו באַווייזן זיך ר׳ חייא׳ן אין חלום, און זאָגן וואָס מען דאַרף... אַזוי האָט זי זיך מיט ר׳ חייא׳ן געזעגנט, געזאָגט נאָך אַמאָל שמע ישראל (עס איז שוין געווען נאָך ודוי) און נאָכאַמאָל געעפנט די אויגן און אַ קוק געטאָן אויף ר׳ חייא׳ן באהבה רבה און מיט חן וחסד, און גע־הייסן גריסן די טאָכטער, און געבעטן אים ער זאָל מקבל זיין דעם גזר־דין פון זיין ליבן נאָמען באהבה, און האָט זיך אַראָפּגערוקט פון קישן, איינגעצויגן די פיס און איבערגעדרייט זיך צו דער וואַנט— ויצאָה נשמתה בטהרה...

און באלד נאָך שלשים האָט ר׳ חייא, אָן א רגע ישוב הדעת, מיט אמאָל אָפּגעשניטן פון אלע מסחרים, פאַרקויפט די פּערל און בריליאַנטן און אלערליי אנדער צירונג כמעט בחצי חנם, און האָט זיך באַזעצט במנוחה על התורה ועל העבודה אין צפת... און אין פּאַלאַץ זיינעם האָט ער זיך געעפנט א ישיבה, און האָט אויסגעזוכט און פאַרזאַמלט אין איר פון צפת און פון דער סביבה אלע בחורים — וואויל־לערנער, און האָט געזאָגט פאַר זיי, וואָס נאָט ניט א טאָג, דעם שעור. און זיי האָבן דאַרשטיג געטרונקען זיינע רייד, און די אָרימע בחורים פון צווישן זיי האָט ער גאָר אינגאַנצן אויף זיך גענומען. און זיי אויפגעהאַלטן ביי זיך אין פּאַלאַץ, צו צוויי און צו דריי בחורים אין א חדר מפואר. און האָט זיי מפרנס געווען בעין יפה. און האָט זיי מלביש ומנעיל געווען כבני הגבירים. וכל מחסורם עליו — פאַרזאָרגט אפילו מיט קליינגעלט. א בחור זאָל זיך קענען אמאָל אָנטאָן א נחת און נישט פאַרשעמט ווערן פאַר זיינע באַלעבאַטישע חברים...

וכשהגיע התור, אז אן אָרים־בחור איז געקומען צו שמונה־עשר לחופּה, פלעגט ר׳ חייא שיקן נאָך שדכנים און אויסקלויבן אים א שדוך מיט קעסט און אָנהאַלטעניש, לפי כבודו ומעלתו, און פלעגט געבן נדן, הלבשה ומתנות און נעמען אויף זיך כמעט האַלב הוצאות החתונה מיט רח״ש, און פלעגט אליין פירן צו דער חופּה, נאָך דער חתונה משמח זיין חתן־כלה כדת וכדין. און וואָס אנבאַלאַנגט זיין טאָכטער מרים, האָט ער געהאָפט, אז עס וועט זיך אים טרעפן גאָר א כלי יקר — טאַקע, ווי מען זאָגט, פאַר גאָט און פאַר לייט.

וועגן דעם ענין האָט ער אמאָל געשריבן בדרך משל צו זיין מחותן דעם נשיא פון בבל, מיט וועלכן ער פלעגט זיך דורכשרייבן, הן אין עניני משפּחה, אויף לשון קודש, וואָס מיר זעצן דאָ איבער אויף עברי־טייטש, כאָטש אין עברי־טייטש פאַרלירט עס א סך פון מתיקות.

און אזוי שרייבט ער:

„מיט׳ן הילף פון זיין ליבן נאָמען האָב איך מיר געפלאַנצט זייער א שיינעם גאָרטן (דאָס מיינט ער די ישיבה), מיט כל המינים

בוימער, וואָס טראָגן כל המינים פירות (דאָס מיינט ער — די תלמידים) און אַז אַ פרי ווערט צייטיג און זאַפטיג (דאָס מיינט מען : ראוי לחופה) זוך איך אים אויס אַן אָדם הגון (אַ שיינעם מחותן) און היים אים אַ ברכה מאַכן (ברכת נשואין), און אַז גאָט וועט מיר העלפן, — שרייבט ער — און עס וועט זיך באַווייזן אַן אתרוג׳ל אַ הדר, גאָר אָן אַ פגימה, וועט שוין אין דעם הדר״ל זוכה זיין בתי היחידה מרת מרים, תחי׳״.

און אַז דער נשיא פון בבל האָט אים צוריקגעשריבן מיט זיין לשון בקצור נמרץ :

— היכא דמי, עס זאָלן אין דיין ישיבה נישט זיין קיין לומדים מופלגים ?

גיט אים ר׳ חייא אָנצוהערן, אַז „לא המדרש עיקר״.

— אין תורה — שרייבט ער אים בדרך המליצה — אלא מים ; תורה איז נעגליכן צו וואַסער. אָבער נישט אַלע וואַסערן פליסן אַרויס פון גן־עדן. (נישט יעדערער, הייסט עס, לערנט לשם שמים)... איינער לערנט לשם תאוות הנצחון : ער וויל איבעריאָגן און מנצח זיין זיינע חברים ; אַ צווייטער מיינט נאָר צו באַנוצן זיך מיט׳ן כבוד פון דער תורה... נישט ער זאָל מכבד זיין די תורה, נאָר די תורה זאָל אים מכבד זיין ; אַ דריטער האָט צום לערנען גאָר אַן אנדער מין יצר־הרע — ער האָט ליב שכל׳דיגס ! ער פרייט זיך נישט מיט גאָט׳ס תורה, נאָר מיט זיין איינענער ! מיט זיינע חדושי־תורה, מיט זיינע המצאה׳לעך ; ער קוועלט פון זיינע אייגענע אויפטועכצער, פון זיינע קונצן, וואָס ער באַווייזט אין דער תורה ! און, צוליב אַ קונץ, איז ער אפילו גרייט מגלה פנים צו זיין בתורה שלא כהלכה. טייל זיינען מער מגושם, מאַכן זיי זיך פון דער תורה אַ האַק, צו גראָבן אין מיסט, און צו געפינען אַ שוועך — אַן אָנהאַלטעניש, קעסט — ריין קישקע מיט שמאַלץ, און, איבער הונדערט און צוואַנציג יאָר,— אַ ירושה !... און ווען אפילו מתוך שלא לשמה קומט אַמאָל לשמה, — בלייבט אַלץ אויף דער נשמה אַ פלעק, אַן אָפּזאַץ, אַ טעם לפגם ! הכלל אתרוגים כשר׳ע זיינען פאַראַן פיל, וויל אָבער ר׳ חייא אַ הדר : עס זאָל זיין תוכו כברו, און דעם תוך

פון א מענטש — איז נישט אזוי לייכט צו דערקענען... כבדהו וחשדהו; און ער וויל גלאַט כשר!

איז אים דער ראש־ישיבה מודה, און ענטפערט אים, כדרכו, בתכלית הקצור:

— „יגעתי ומצאתי תאמין".

ווי אזוי אָבער זוכט מען?

הוא היה אומר, א מענטש, — פלעגט ר' חייא זאָגן, — וואָלט לייכט געווען צו דערקענען אין די אויגן.. די נשמה אין גוף זיצט, ווי אין תפיסה; האָט דער בורא עולם, מיט זיין גרויס רחמנות, געעפנט דער נשמה אין דער תפיסה צוויי פענצטער־לעך, דאָס זיינען די אויגן פון א מענטש, זי זאָל דורך זיי ארויס־קוקן, זען די וועלט, און לאָזן זיך דערקענען דער וועלט; וואָלט מען אין די אויגן יעדן דערקענט, האָט אָבער א מענטש פאַר־הענגלעך צו די פענצטערלעך — ברעמען, מיט וועלכע ער קאָן זיי פאַרשטעלן... און, א מענטש, וואָס האָט א נשמה מיט א פגם, באַהאַלט ער זי, ווי מען באַהאַלט קודם א חופה א כלה מיט א מום, און ווען די נשמה וויל זיך באַווייזן, לאָזט ער די פאַר־הענגלעך אראָפּ; מכלומר'שט פאַר עניוות...

לייכטער — זאָגט ר' חייא — וואָלט שוין געווען צו דערקענען א מענטש אינ'ם קול, אין דעם האָט ער געהאַט זיין אייגענע שטה:

„משול — פלעגט ער זאָגן — כחרס הנשבר" — א פּראָסטער מענטש איז נישט מער ווי אַן ערדענער שאַרבן. און דער גאַנצער מענטש, דער אָדם השלם — צו אַן ערדענער כלי, וואָס קאָן אין זיך מקבל זיין די תורה און פאַרלירט נישט קיין טראָפּן. הני מילי? ווען דער טאָפּ איז גאַנץ... ווי אזוי דערקענט מען אָבער, צי דער טאָפּ האָט נישט קיין שפּעלטל, כאָטש עס איז נישט מיט'ן אויג צו דערזען? מוז מען אָנקלאַפּן אָן דעם טאָפּ און הערן זיין קלאַנג — האָט דער טאָפּ א ריינעם, פולן קלאַנג, מה טוב! אַ־ניט, איז טאַקע משול כחרס הנשבר... און אזוי אויך דער מענטש.

א מענטש, וואָס איז נישט גאַנץ, קאָן האָבן איין אויבער־קול, איין אונטער־קול, א ביי־קול, א צעשפּאָלטן קול, א ציטעריג קול,

אָבער נישט קיין ריינעם, קלאָרן קלאַנג; קיין ריכט קול האָט ער נישט! איז אָבער א מענטש קיין טאָפּ נישט; אז מען קלאַפּט אָן, און ער האָט נישט זיין אייגן קול, מאכט ער נאָך א פרעמד קול... טוט ער ווי א פּאַפּוגיי! דו הערסט אמאָל פון וויטנס א קול, מיינסט, דער און דער פויגל, און אז דו קומסט צו—א נאָכגעמאַכט קול, א פּאַפּוגיי...

וכה יעשה כל הימים—לויט דער שיטה פלעגט ר׳ חיים חייא זיך נוהג זיין אזוי:

דעם שיעור פלעגט ער זאָגן פאר ווארימעס; און א פּאָר שעה פאר מנחה פלעגט ער ארויסלאָזן די תלמידים אין גאָרטן אריין: זאָלן זיי מטייל זיין אין שאָטן פון די בוימער, טועם זיין פון זייערע פּירות און א ברכה מאכן, און אויך נהנה זיין פון די ריחות פון אַלערליי קרייטעכצער, און שפּאַצירנדיג, איבער׳חזר׳ן דעם שיעור בעל־פּה, אָדער גלאַט רעדן פון תורה; אפילו שיחת רעים איז אויך קיין סכנה נישט... און ער פלעגט זיך דעמאָלט מתבודד זיין אין זיין חדר, און לערנען סתרי תורה... און זיין חדר האָט געהאַט א פענצטער אין גאָרטן אריין, מיט א שווער זיידענער פאָרהאַנג פאר דער זון. און פון צייט צו צייט פלעגט ר׳ חייא אראָפּנעמען די ברילן, לייגן אויפ׳ן ספר און נאָך צודעקן מיט׳ן פולארענעם טיכל און ארויפלייגן דאָס טאַבאַק־שקעטעלע,—און צוגיין צום פענצטער, און שטעלן זיך א ווייל אונטער דער פאָרהאַנג, און איינהערן זיך צו די קולות פון זיינע תלמידים, וואָס גייען ארום אויף די שפּאַציר־וועגן, פּאָרן־ אָדער קופּקעלעך־ווייז, און ריידן צווישן זיך ווי חברים, און האָבן קיין סיבה נישט צו היטן זיך און בייטן די קולות...

וואָס זיי האָבן געשמועסט, האָט ער נישט געוואָלט און נישט געקאָנט הערן: ארויף ביז צו זיין חדר איז צוגע־קומען פון די בחורים נאָר דער קלאַנג אליין, אָן א חתוך־הדבור... און אז עס איז אוועקגעגאַנגען א צייט, און ר׳ חייא האָט קיין אמת ריכטיג קול נישט געהערט, איז ער ארייגעפאַלן אין עצבות.

איינמאָל האָט ער זיך אפילו געקלאָגט פאר זיין ליבן נאָמען:

— רבונו של עולם!—זיפצט ער,—די פייגעלעך אין גאָרטן,

וואָס האָבן נאָר א נפש חיה, זינגען דיין שבח, און די תלמידים מיינע, וואָס האָבן א נשמה און א יחידה, לערנען דיין תורה... פאַרוואָס איז דאָס קול פון דיינע פייגעלעך אַזוי גאַנץ, אַזוי ריין, אַז עס גיסן זיך אין זיי אויס גאַנצע נשמות, בשעת ווען מיינע תלמידים — — —

געענדיגט אָבער האָט ער נישט: מקטרג זיין אויף זיינע תלמידים האָט ער נישט געוואָלט... דאָס עצבות אָבער טרעט נישט אָפּ!

פון צייט צו צייט קומען אָן די תלמידים, נייע קולות, אָבער אַלץ קיין קמח־סולת נישט!

און איינמאָל שטעלט ער אָפּ די טאָכטער מרים, קוקט אויף איר א ווייַלע מיט גרויס ליבשאַפט און רחמנות, און גיט זי א פרעג:

— גייסט אַמאָל, טאָכטערשי, אויף דער מאַמע׳ס קבר?

— יאָ, טאַטעשי! — ענטפערט זי אים און קושט אים דערביי מיט גרויס ליבשאַפט די האַנט.

קושט ער זי אויפ׳ן שטערן, און גלעט זי האַרציג איבער׳ן קאָפּ. און בענטשט זי דערביי, און פרעגט דערנאָך:

— און וואָס בעטסטו ביי איר, טאָכטער?

הויבט זי אויף צו אים אירע געטרייע אויגן און זאָגט:

— פאַר דיין געזונט, טאַטעשי, בעט איך! ביזט טיילמאָל אַזוי טרויעריג... און איך, נעבעך, ווייס נישט, מיט וואָס דיך משמח צו זיין... זי, די מאַמע, עליה השלום, האָט געוואוסט... בעט איך ביי איר, זי זאָל עס מיר אַריינגעבן אין האַרץ אַריין, אָדער צו חלום קומען און אויסלערנען, ווי אַזוי דיך משמח צו זיין...

גלעט ער זי איבער די סאַמעטענע בעקלעך און זאָגט איר:

— איך בין, ברוך השם, טאָכטער, בקו הבריאה! עפּעס אַנדערש דאַרפסטו בעטן ביי דער מאַמען!

— וואָס, טאַטעשי?

— אַז דו וועסט גיין, טאָכטערשי, אויף דער מאַמעס קבר, בעט זי, זי זאָל זיך מיען, שטאַרק מיען און זען, עס זאָל מקוים ווערן דאָס, וואָס איך טראַכט וועגן דיר.

ענטפערט זי אים בתמימות:
— גוט,טאַטעשי!

ויהי היום—איינמאָל, זיצנדיג פאַר מנחה אין ערשטן חדר, דערהערט ר׳ חייא פון פאַדערהויז א וכוח, עס הערן זיך צוויי קולות: א קול א בייזערדיגס, דעם ריש־דוכנא׳ס קול, און א צווייט קול, א יונגס, א פרעמדס—מן הסתם, פון א פרעמדן בחור. און דאָס קול פון פרעמדן בחור מאַכט אויף ר׳ חייא׳ן א גרויסן רושם. אויף אזא קול האָט ער געהאָפט, אויף דעם האָט ער מתפלל געווען! פאַרמאַכט ר׳ חייא דאָס ספר, וואָס ער האָט געהאַלטן פאַר זיך, און וויל זיך לענגער איינהערן, האַקט זיך אָבער דאָס צווייטע, בעטנ־דיגע קול איבער, און עס הערט זיך נאָר דעם ריש־דוכנא׳ס קול, וואָס מוסר׳ט און בייזערט זיך. גיט ר׳ חייא א קלאַפּ אין טיש, פאַר א סימן, אז ער רופט. עפנט זיך די טיר און עס באַווייזט זיך פאַר אים דער ריש־דוכנא, א צערודערטער, א דערשראָקענער, און שטעלט זיך פאַר ר׳ חייא׳ן כעבדא קמי מריה, און זיין אַלט פנים איז נאָך בלאַס, די אויגן שפּריצן נאָך מיט פייער, און די נאָז־פליגל טאַנצן — אזא כעסן איז ער געווען.

וואָרנט אים ר׳ חייא: כל הכועס!...

— ניין, רבי!—בלאָזט זיך אָפּ דער ריש־דוכנא—עס איז משיח׳ס צייטן—אזא חוצפה! אזא חוצפה פון א בחור!

— נו, נו,—וואָס וויל ער, דער בחור?

— ער וויל א קלייניגקייט: אריין צו אייך אין ישיבה!

— נו?

— פרעג איך אים: קענסט „ש״ס ופוסקים? זאָגט ער: ניין! —כאָטש „משניות״?—פרעג איך ווייטער—ניין!—מאַך איך מיר א שפּאַס: און „עין יעקב״?—אויך נישט!—שפּאַס איך שוין ווייטער: און דאַוונען? צעוויינט ער זיך!—וואָס איז? דאַוונען אין סידור קאָן ער, נאָר פירוש המלות האָט ער פאַרגעסן! שוטה, וואָס־זשע ווילסטו?—צו ר׳ חייא׳ן וויל ער!—נאָך וואָס? זאָגט ער, אז ער וויל אייך בעטן, איר זאָלט אים לאָזן זיצן אין ישיבה און צוהערן זיך צום שיעור, אפשר וועט אים גאָט העלפן, ער וועט

זיך דערמאָנען!

— געקאָנט, הייסט עס, און פארגעסן,—זיפצט ר׳ חייא אָפּ,— א חולה, נעבעך; און וואָס איז דער כעס?

— וואָס דער כעס איז? אדרבא—זאָג איך אים, איך וועל דיך אריינלאָזן צו ר׳ חייא׳ן. טראָגט אָבער דער בחור א לייוונטענעם מלבוש, ארומגעבונדן איז ער מיט א האנפענער שטריק איבער די לענדן און האלט נאָך אין דער האנט א וואלד־שטעקן, ווי א גזלן, —אן אָפּגעשיילטע צווייג פון א מאנדל בוים. זאָג איך אים: גוט, בחור, איך וועל דיך אריינלאָזן צו ר׳ חייא׳ן, נאָר טו דיך איבער. האָסט אנדערע מלבושים?—נישט ער האָט, נישט ער וויל זיך איבערטאָן... ער טאָר נישט, זאָגט ער.—לייג כאָטש אוועק דעם שטעקן! דאָס אויך נישט! ער טאָר דעם שטעקן נישט ארויסלאָזן פון האנט, נישט בייטאָג, נישט ביינאכט; ער שלאָפט מיט׳ן שטעקן!

פארשטייט ר׳ חייא, אז עס איז א בעל־תשובה, זאָגט ער:

— יבא, זאָל אריינקומען דער בחור.

קומט ער אריין א בלאסער, א מאָגערער; אָנגעטאָן, ווי דער ריש־דוכנא האָט אים אויסגעמאָלט, און שטעלט זיך ביי דער טיר.

רופט אים ר׳ חייא צו צו זיך נעענטער, דערלאנגט אים „שלום״. לאָזט זיך נישט פאלן צו די פיס, נישט קושן די האנט, און אז ער זעט, אז דער בחור הויבט אויף אים זיין אויג נישט אויף, פרעגט ער:

— קינד מיינס, וואָס לאָזטו די אויגן אראָפּ פאר מיר? באהאלטסטו פאר מיר דיין נשמה?

— יאָ, רבי,—ענטפערט דער בחור.—מיין נשמה איז א זינדיגע... איך האָב מיך מיט איר וואָס צו שעמען.

זאָגט ר׳ חייא: אין אָדם משים עצמו רשע... איך הייס דיר אויפהויבן די אויגן.

פאָלגט דער בחור.

און ר׳ חייא, קוקנדיג אים אין די אויגן אריין, ווערט פארציטערט, א פארשאָלטענע נשמה האָט ער דערזען.

— קינד מיינס,—פרעגט ר׳ חייא,—עס שטעקט א קללה אין

דיינע אויגן. ווער האָט דיך פאַרשאָלטן?

— דער ראש־ישיבה פון ירושלים!

ר׳ חייא ווייסט, אַז דער ראש־ישיבה פון ירושלים איז ערשט נישט לאַנג נפטר געוואָרן, פרעגט ער: ווען?

ענטפערט דער בחור: שוין צוויי חדשים.

— ריכטיג,—טראַכט ר׳ חייא.—דעמאָלט האָט ער נאָך גע־לעבט... און הויך פרעגט ער:

— פאַרוואָס?

— אויף דעם האָט מען מיר געהייסן איך זאָל פאַר אייך זיך מודה זיין.

— גוט... און ווי הייסטו, בחור?

— חנניא...

— נו, בחור חנניא,—מאַכט ר׳ חייא און שטעלט זיך אויף—אַצינד קום דאַוונען מנחה ומעריב, דערנאָך וועט דיר דער ריש דוכנא ווייזן אַן אָרט ביים טיש... נאָכ׳ן עסן וועסטו אַראָפּגיין אין גאָרטן אַריין, איך וועל דיך אויפזוכן און אויסהערן דיינע רייד.

און ער נעמט אים אָן ביי דער האַנט און פירט אים מיט זיך צום בית־המדרש׳ל ביי דער ישיבה.

און גייענדיג, טראַכט ר׳ חייא:

— אַזוי יונג, אַזאַ קול... און אַ בעל־תשובה... און אין די אויגן אַ קללה... וואונדערלעך זיינען דעם בורא׳ס דרכים.

שפּעט ביינאַכט גייט ר׳ חייא מיט׳ן בחור חנניא אין גאָרטן. פון צייט צו צייט גיט ר׳ חייא אַ קוק צום הימל אַרויף און זוכט עפּעס אַ צייכן על פּי האיצטגנינות, עפּעס אַ סימן; איז אָבער דער הימל פאַרשטעלט מיט אַ שטומען גראָען נעפּל; אַ נאַכט אָן לבנה, אָן שטערן... עס שטראַלן נאָר די שויבן פון די פענצטער אין פּאַלאַץ, און מיט זייער ליכט פירט ר׳ חייא דעם בחור חנניא מיט זיך אין סוכה אַריין, און זיי זעצן זיך. „ופתח פּיו בחכמה״, און ר׳ חייא הויבט אָן:

— אין „פּסוק״ שטייט,—זאָגט ער צו חנניא׳ן—„דאגה בלב איש—ישיחנה״.

— רבי, וואָס איז דער טייטש?—בעט זיך דער בחור.
טייטשט אים ר׳ חייא אויס וואָרט ביי וואָרט:
— דאָס איז טייטש: „דאגה”—א זאָרג (חנניא חזר׳ט איבער) „בלב—אין הארץ, איש”—פון א מענטש, „ישיחנה” דאָס איז טייטש: ער זאָל אויסזאָגן אן אנדערן,—ער זאָל זיך אויסגיסן דאָס הארץ. און כאָטש דער בחור איז תופש נאָר טייטש-ווערטער, הויבט זיך אים אָן דאָס בלאַסע פנים צו רויטלען, ווי ביי א פאַר׳-חלש׳טן, ווען מען ראַטעוועט אים און די נשמה קומט פּאַמעלעך צוריק אין גוף אריין.
קריגט אויף אים ר׳ חייא גרויס רחמנות און זאָגט אים:
— פּתח פיך, בני,—עפן דיין מויל, חנניא, ויאירו דבריך—און זאָלן לייכטן דיינע ווערטער, און זיי דיך פאַר מיר מתודה...
האָט אים חנניא דערציילט א מעשה נורא.

קומען קומט ער אַרויס פון ירושלים... זיין מאַמע איז א רייכע אלמנה, וואָס האנדלט מיט בשמים...
און זי האָט נאָר צוויי קינדער געהאַט, אן עלטערע שוועסטער מיט׳ן נאָמען אסתר, און אים, חנניא.
האָט זי, פאַרשטייט זיך, ליבער געהאַט חנניא׳ן, דעם קדיש, פאַר זיין שוועסטער. בפרט, אז חנניא האָט זיך באוויזן א אינגל אן עלוי...
און כאָטש אסתר איז שוין אַלט געוואָרן א יאָר זעכצן, האָט די מוטער זיך נישט געזאָרגט און נישט געטראַכט וועגן א שידוך פאַר איר. און אז שכנות דערמאָנען איר, האָט זי א גרייטן ענטפער: עס וואַקסן איר נאָך, ברוך השם, קיין גרויע צעפּ נישט! און אָפּגעגעבן איר גאַנץ הארץ האָט זי חנניא׳ן. זי האָט אים געדונגען גוטע מלמדים, און ווייל זי איז דעם ראש-ישיבה׳ס א ווייטע קרובה געווען און האָט געהאַט א דריסת הרגל אין זיין הויז, פלעגט זי אַלע עטלעכע שבתים פירן חנניא׳ן צו דער רבי׳צין, און די רבי׳צין פלעגט אים אַריינפירן צום ראש-ישיבה צום פאַרהערן.
האָט דער בחור ביים ראש ישיבה שטאַרק נושא חן געווען, שטייט די מוטער הינטער דער טיר און הערט, ווי מען לויבט אים;

און קוקט אריין דורך א שפּאַרע און זעט, ווי דער ראש ישיבה קנייפּט אים אין בעקל מיט גרויס ליבשאַפט און איז אים מכבד מיט'ן שענסטן עפּל פון שבת־אויבס—קוועלט זי!

נאָך מער וואַקסט אין איר דאָס האַרץ, אז די רביצין זאָגט איר, אז דער ראש־ישיבה וויל דעם בחור אריינגעמען צו זיך אין ישיבה אריין, אָבוואָל זי איז דערויף נישט באַשטאַנען, ווייל זי וויל זיך מיט אים נישט צעשיידן. איר שיינדל וויל זי האָבן ביי זיך אין דער היים; זי זאָל קאָנען וואָס אָמאָל מוסר זיין די השגחה אויפ'ן געוועלבל א שכנה, און אריינלויפן אויסקושן איר בן יחיד אַלע אברים. נעמט זי אים צו נאָך א גרעסערן תלמיד חכם, ער זאָל לערנען מיט'ן בחור אין דער היים.

און אינ'ם גרויסן תלמיד־חכם איז זי נכשל געוואָרן...

עס איז געווען איינער פון די פאַלשע תלמידי חכמים, וואָס לערנען נישט תורה לשמה, און האָבן נאָר אין זין זיך צו הויכן און צו קרוינען אויפ'ן חשבון פון דער תורה; האָט ער געפירט חנניא'ן אויפ'ן אייגענעם דרך. ער האָט מיט אים געלערנט נאָר פּלפּול און קונצן, ווי אזוי אַלץ אָפּצואוועגדן. און האָט געפלאַנצט אין חנניא'ס האַרץ די ביטערע קרייטעכצער פון גאווה און נצחון. און חנניא האָט זיך געשווינד אויסגעלערנט די חכמה; ווארום באמת איז עס נאָר א ח כ מ ה, אָבער קיין ת ו ר ה נישט. נישט דאָס האָט מען אויפ'ן בארג סיני געמיינט.—נאָר דאָס האָט די מוטער און דער עולם נישט פארשטאַנען, האָט מען חנניא'ן נאָך מער געלויבט, און די מוטער—וואָס ווייסט א נארישע איד־ דענע?—האָט דערפון נאָך מער נחת געהאַט...

און אין א צייט ארום האָט חנניא מקבל געווען די גאַנצע תורה פון תלמיד חכם, און האָט געזאָגט דער מוטער, אז ער דאַרף שוין קיין מלמד נישט האָבן, האָט די נארישע אידענע געמיינט, אז עס עפענען זיך פאַר איר אַלע שבעה רקיעים...

און חנניא איז געגאַנגען אויפ'ן דרך השקר שוין אויף דעם אייגענעם חשבון, און פלעגט האָבן וואָס אמאָל מער וכוחים מיט בחורים פון ישיבה און גלאַט לומדים, און אַלע גובר זיין און מבייש

זיין, און מאַכן פּאַר עם הארצים... אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז עס איז אָנגעקומען צום ראש ישיבה, האָט דער ראש ישיבה גע־זאָגט: מעשה ילדות! דערפון וואַקסט אַ תלמיד חכם אויס! און האָט נאָר געהייסן גיין אין זיין נאָמען און זאָגן דער מוטער, זי זאָל אים דערלאַנגען אַ פּעטשל דערפאַר.

— אַ מאַמע, — זאָגט ער, — מעג!

גייט, מן הסתם, די מוטער און גיט אים אַ קוש פאַר'ן פּעטשל, און קויפט אים נאָך אַ שיינע מתנה פאַר זיין חכמה...

זעט חנניא, אַז עס איז גוט אַזוי, ווערט ער נאָך מער מחוצף. לויפט ער אַרום אין שולן און בתי־מדרשים און מאַכט זיינע קונצן. וואו עס זיצט אַ מתמיד און לערנט, שטעלט ער אים אָפּ אין דער אייגענער סוגיא, וואָס יענער לערנט, און פרעגט קשיות, הערט תירוצים. און ווענדט אָפּ... אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז יענער ווערט פאַרטומלט, און חנניא ווייזט פאַר'ן גאַנצן עולם, אַז דער מתמיד האָט קיין שום השגה נישט...

אַמאָל טרעפט ער, ווען אַ בחור זאָגט חלוק, אָדער עס דרשנ'ט אַ תלמיד חכם,—און נאָך איידער יענער זאָגט „ובא לציון", שפּרינגט ער שוין אַרויף אויפ'ן בעלעמער, און מאַכט פון חלוק אַשפּה, און צעשניידט מיט'ן מויל, ווי מיט אַ שער, דעם דרש אויף פּיצלעך, און צערייסט אים ווי אַ שפּינוועבס, און מאַכט אַלע פאַר עם־הארצים.

לויפט מען ווייטער צום ראש ישיבה, גיט ער אַרויס אַ הארבערן פּסק: גייט, זאָגט ער, צו דער מוטער און זאָגט איר, אַז איך האָב געהייסן אים אָפּשמייסן...

קריגט חנניא פון דער מוטער נאָך שענערע מתנות און נאָך מער ממתקים; טוט ער נאָך מער מעשים רעים. דערציילט מען ווייטער דעם ראש ישיבה, זיפצט ער אָפּ און זאָגט, אַז ער האָט אים מורא מעניש צו זיין, אַזאַ למדן איז ער, אַז נאָר אַ מאַמע מעג. דערציילט מען אים, וואָס די מוטער טוט, הייסט ער, מען זאָל אַרויפשיקן חנניא'ן אַליין. קומט חנניא אַריין מיט עזות. און אַז דער ראש ישיבה הויבט אָן אַ שמועס וועגן תורה, האַקט ער אים איבער מיט חוצפה און פרעגט שפּיציגע קשיות, און קשיות

אויף קשיות, און ווייזט זיין גבורה, און מישט צונויף ש"ס ופוסקים... איז אָבער דער ראש ישיבה א גרויסער ענו געווען, בייזערט ער זיך נישט, און זאָגט אים געלאַסן:

— הער, חנניא! דיין גאַנצע חכמה איז נאָר אויף אָפּוועגדן, אַלע קשיות און תירוצים—אויף נישט אַזוי, אַלץ „ניין" און „ניין"... הייסט עס, אַז דו האָסט קיין גאַנצע תורה נישט... ווייל די תורה האָט דאָך עשה'ן און לא תעשה'ן, האַלב הן און האַלב לאו, און דו האָסט נאָר: לאו און לאו... מער ווי העלפט וועסטו קיינמאָל נישט האָבן. א והא ראיה: זאָג עפּעס דיינס, דיין אייגענעם אויף יאָ...

שווייגט חנניא; אין דעם איז זיין כוח נישט געווען. זיין כוח איז געווען „סתירה, נישט בנין"...

פאַרענטפערט ער זיך:

— דאָס האָט מיך דער מלמד נישט געלערנט!

זאָגט אים דער ראש ישיבה: דיין מלמד, חנניא, איז נפטר געוואָרן און עס ברענט אים דאָס פייער אין גהינום און דער זכות פון דער תורה קאָן אים נישט מציל זיין,—און ער וועט אַזוי ברענען, כל זמן דו, חנניא, וועסט נישט תשובה טאָן און אויסרייסן פון האַרץ דאָס שלעכטס, וואָס ער האָט אין דיר פאַרזייט...

— דאַרפסטו,—זאָגט דער ראש ישיבה ווייטער: רחמנות האָבן אי אויף דיר, אי אויף יענעם תלמיד חכם, און תשובה טאָן און לערנען תורה לשמה...

לויפט חנניא אויפ'ן בית עלמין אַרויס און פרעגט זיך נאָך, צי דער און דער מלמד איז באמת נפטר געוואָרן? און ווען? ווייל ער האָט דערפון נישט געהערט. זאָגט מען אים: יאָ, און די קבורה איז געווען ערשט נעכטן, און מען ווייזט אים דעם וועג צום קבר. זעט ער, חנניא, ווי דאָס קבר איז איבער נאַכט פאַרוואָקסן געוואָרן מיט שטעכעדיגע און ברענענדיגע דערנער... פאַרשטייט ער, וואָס דאָס באַדייט, און באַשליסט זיך תשובה צו טאָן...

מאַכט זיך אָבער, מעשה שטן, אַזא מעשה:

אין יענער צייט האָט געלעבט אין ירושלים א געוועזענער קצב, וואָס דאָס בית־דין־צדק האָט אים אַריינגעזעצט א תלמיד חכם פאַר

א נאמן, ווייל ער, דער קצב, איז געווען א חשוד על הטרפות; און אַז דער נאמן וויל ממלא זיין משלחתו באמונה און באמת משגיח זיין אויף דער יאַטקע, כאַפּט דער קצב די האַק און וואַרפט דעם תלמיד חכם אין קאָפּ אריין, און נעמט אים אַן א פּאַרוואונדעטן און וואַרפט אים אַרויס אין גאַס אריין. נסים מן השמים, וואָס מען האָט אים אָפּגעראַטעוועט. ווערט א רעש. גייט דער בית־דין־צדק און הייסט אויסרופן, אַז דעם קצב'ס פלייש איז פּגול, טרפה ונבלה, ערגער ווי חזיר... איז אָבער דער קצב פון טרפות שוין א גביר געוואָרן, פאַרמאַכט ער גאָר אין גאַנצן די יאַטקע, און ווערט א מלוה ברבית, און מסר,ט דאָס בית־דין־צדק למלכות. כאַפּט מען די דינים און מען וואַרפט זיי אין תפיסה אריין. און מען איז זיי מחייב מלקות און גלות... און וואָס זאָל מען טאָן, אַז ער האָט שוין קיין כשר'ע יאַטקע נישט?—דאַנקט מען און מען לויבט גאָט, אַז דער רשע האָט זיך דאָס האַרץ געקילט, און עס וועט שטיל ווערן.

איז נאָך דער עושר א רע לב און האָט אויף זיין אייגענער פּרוטה קיין שליטה נישט געהאַט, און פּלעגט נישט עסן, נישט טרינקען, און אַרומגיין קרועה בלואה. און אַז א מלבוש איז אים אַראָפּגעפאַלן פון לייב, האָט ער עס אויך נישט אוועקגעשענקט קיין אָרימאַן, נאָר פאַרקויפט בפּרוטה אויף לאַטעס... און מגדל געווען האָט ער כלבים, עס זאָלן קיין אָרימע לייט נישט מאַכן זיך קיין דריסת הרגל אין זיין הויז...

און קיין בנים זכרים האָט דער רשע נישט געהאַט, נאָר איין איינציגע טאָכטער חנה. ווייל א ווייב האָט ער געהאַט אַן אשה צנועה און א צדקת, און נאָך דעם, ווי חנה איז געבוירן געוואָרן און זי האָט אָנגעהויבן צו פאַרשטיין דאָס התנהגות פון מאַן, האָט זי געבעטן גאָט, אַז ער זאָל איר טראַכט פאַרשליסן, זי זאָל כאָטש קיין בנים זכרים נישט האָבן, ווייל ברא כרעיה דאבוהו, און וועלן בודאי אַרויסגיין לתרבות רעה. האָט זי מער ווי די איינע טאָכטער נישט געהאַט און דער מאַן מחזיר למוטב זיין האָט די צנועה נישט געקאָנט, האָט זי פריער מקבל געווען אויף זיך די יסורים באהבה, וכאשר כשל כח הסבל—ווייל ער פלעגט זי פּייניגן און

רודפ'ן, האָט זי אויף זיך אַליין געבעטן דעם טויט... און פאַר דער פּטירה האָט זי באַשוואָרן די קרובים, זיי זאָלן זיך אַליין מתעסק זיין אין איר קבורה, און דער מאַן זאָל אפילו פון איר קבר נישט ווייסן.

און דער רשע איז שוין אַן אַלמן געבליבן. קיינער וויל אים נישט געבן קיין טאָכטער פאַר א ווייב. וואוינט ער אַליין מיט דער בת יחידה חנה. און הפּלא ופלא — זי, די בת יחידה זיינע, האָט ער דוקא שטאַרק ליב געהאַט, און געהאַלטן, ווי אַן אויג אין קאָפּ, און האָט געוואָלט, זי מהנה זיין מכל המיני עולם הזה, און איז גרייט געווען פאַר איר מבזבז צו זיין דאָס גאַנצע געלט, כאָטש דאָס געלט איז אים טייערער געווען פאַר דער נשמה.

וויל אָבער די טאָכטער נישט נהנה זיין, זי האָט אַ צוואה פון דער מוטער, זי זאָל, אויסער ברויט מיט וואַסער, אין פאָטער'ס הויז נישט עסן... און קיין טייערע קליידער וויל זי נישט און דאַרף נישט, ווייל זי קומט נישט אַרויס מפּתח ביתה, זי זאָל נישט הערן, ווי מען שילט דעם פאָטער און מען איז אים מבזה אין אַלע גאַסן.

און וואָס ווייניגער די טאָכטער וויל נהנה זיין פון זיין גוטס, מער חשק און תאוה האָט דער עושר איר טובות צו טאָן.

און אַז עס העלפט קיין איבעררעדן נישט, טראַכט ער: איין טובה וועט זי וועלן; איך וועל איר געבן אַ מאַן אַ תלמיד חכם.

וכשהגיעה לפרקה, וויל ער פאַר איר אויסזוכן אַ חתן, דאָס אויבערשטע פון שטויסל, — אַ למדן שבלמדנים; גיט ער לאַנד־שדכנים גרויסע רשימות, און ער אַליין לויפט אַרום אין ירושלים און אין דער סביבה אין אַלע ישיבות, און איז פּוסק אַ הון רב פאַר אַ גוטן בחור. און אַלץ איז אומזיסט. קיינער וויל זיך נישט משדך זיין מיט דעם מנוול — וואָרום פון קרן האָט דאָך קיין שום בן אדם נישט געוואוסט.

ווערט דער עושר מלא חמה, בפרט אַז עס איז צו אים געקומען אַמאָל אַ שדכן און געזאָגט אים, ער זאָל אָוועקלייגן די גאוה און מאַן וואָס עס לאָזט זיך, און דערציילט אים, אַז בשכנות וואוינט אַ באַלמעלאָכע. — אַ נהנה מיגיע כפּו, אַן ערלעכער מאַן, וואָס וויל זיין טאָכטער, און וויל אפילו קיין גראָשן נישט, ווערט ער נאַר־

אונטערגעצונדן!

וואָס דען טוט ער?

פאַלט ער אויף אַן עצה און זוכט אויס צוויי תלמידי חכמים אביונים, און גיט זיי געלט אויף הוצאות הדרך אויף צוויי יאָר, אחוץ פּרנסה, איבערצולאָזן פאַר ווייב און קינד אין ירושלים, און הייסט זיי אַרויסגיין אין גאַנץ תפוצות ישראל, וואו זיין שלעכטער נאָמען האָט נאָך ניט דערגרייכט, און ברענגען אים אן איידעם א תלמיד חכם, א מופלג.

אידן—אביונים, באַשטייען זיי,—און נעמען צידה לדרך, און לאָזן זיך אין וועג אַריין; און מעסטן אויס אין דער לענג און אין דער ברייט גאַנץ ארץ ישראל—און אַלץ בחנם.

—און א פּשוט׳ע זאַך: די תלמידי חכמים האָבן אַלץ גערעדט וועגן נדן, קעסט און מתנות, און פון מחותן נישט גערעדט א וואָרט. און אַז מען האָט זיי געפרעגט וועגן מחותן, האָבן זיי זיך געמאַכט נישט הערנדיג, ווארום קיין ליגן זאָגן האָבן זיי נישט געוואָלט; פאַרשטייט מען, אַז עס איז מיט א גרויסער סירכא, וויל מען נישט...

גייט אַוועק די צייט, וואָס דער עושר האָט זיי געגעבן, גייען די תלמידי חכמים צוריק בידים ריקות, און שטעלן זיך אָפּ ביי די טויערן פון ירושלים מיט גרויס פּחד; ווען נישט וואָס זיי וואָלטן איבערגעלאָזט קינדער—לעבעדיגע יתומים און ווייבער עגונות, וואָלטן זיי בעסער אויף דער מדינה אַרויס, און אהיים נישט געקומען, ווארום זיי ווייסן, אַז דער עושר וועט זיי נישט גלויבן, און מיינען, אַז זיי האָבן זייערס נישט געטאָן בשלמות. און וועט זיי רודפ׳ן עד חרמה און חס ושלום נאָך איבערגעבן אין גוי׳שע הענט... זיצן זיי אַזוי און טרויערן.

און ווי זיי זיצן אַזוי פאַר׳ן טויער פון שטאָט ירושלים און טרויערן, דערנענטערט זיך צו זיי אַן אָרים בחור, אָנגעטאָן אין ווייסע לייווענט מיט א האַנפענעם שטריק אַרום די לענדן, און א פראָסטן וואַלד־שטעקן פון א מאַנדל־בוים אין דער האַנט; און ער גייט־צו צו זיי, און גיט זיי שלום, און פרעגט זיי, צי זיי ווילן נישט טרינקען, און וואָס זיי זיצן אַזוי פאַרשמאַכט; און זאָגט

זיי, אַז ער וואוינט דאָ אין דער מדבר און ער ווייסט פון אַ באר מים חיים, און עס איז נישט זייער ווייט פון דאַנען, און אויב זיי ווילן, וועט ער זיי פירן צום קוואַל... ווייל ער האָט קיין כלי נישט אהער צו ברענגען וואַסער. זאָגן זיי אים, אַז דורשטיג זיינען זיי נישט, נאָר זיי האָבן אַזוי עגמת נפש, און עס מאַכט זיך אַ שמועס, פרעגן זיי ביי אים, ווער ער איז; זאָגט ער זיי, אַז ער איז אַ נע ונד, ווייל ער איז אַ יתום אָן טאַטע־מאַמע, לעבט ער חוץ לישוב און שפייזט זיך פון קרייטעכצער...

— און ווילסט גאָר נישט לערנען קיין תורה?

ענטפערט ער זיי, אַז ער לערנט תורה; אַז אַלע נאַכט, ווען עס ווערט פינצטער אין מדבר, קומט צו אים אַן אַלטער מאַן. און לערנט מיט אים בעל פּה... און ער דערזעט דעם אַלטן מאַן נאָר פון ווייטנס, ווייל עס לייכטן אים די אויגן אין דער פינצטער ווי די שטערן, און די ווייסע באָרד זיינע איז בלאַנק ווי שניי, און דער אַלטער מאַן קומט צו אים נאַכט אויף נאַכט און זעצט זיך לעבן אים און לערנט מיט אים ש"ס ופוסקים, ספרי, ספרא און תוספתא... ווילן זיי אים פאַרהערן, צו זען אויב ער זאָגט אמת. ווייזט ער זיך אַ גאון עולם... פערל שיטן זיך אים פון מויל... פרעגן זיי אים, פאַרוואָס ער האָט פאַרלאָזט די מדבר, און וואָס ער טוט הינטער די טויערן פון ירושלים? דערציילט ער זיי בתמימות. אַז נעכטן האָט זיך מיט אים דער אַלטער מאַן געזעגנט און געזאָגט. אַז ער וועט שוין מער צו אים נישט קומען, און ער האָט אים געוויזן דעם וועג קיין ירושלים, און געהייסן אים גיין אין דער הייליגער שטאָט אריין, וואו ער וועט געפינען זיין זווג און זיין מזל, און וועט זיצן על התורה ועל העבודה. און איך—זאָגט ער—מוז דעם אַלטן פאָלגן... ווערן זיי, די תלמידי חכמים, דערפריים, און זאָגן אים: קום, בחור, מיט אונז, מיר האָבן פאַר דיר אַ וואוילן שידוך. גייט ער מיט זיי...

פירן זיי אים גלייך אריין צום גביר און זאָגן אים: „אל תבט אל מראהו"—עס איז אַ גאון עולם; אליהו הנביא אליין האָט מיט אים תורה געלערנט. גלויבט זיי דער גביר און דערפרייט זיך, און מאַכט באַלד אַ סעודה, און שרייבט תנאים און איז מגביל זמן

החתונה אינגאנצן אויף צוויי וואכן. ער האט מורא פאר אן עין הרע און א בייז ווארט... און קודם כל נעמט ער פון חתן אראפ די קליידער און נעמט צו דעם שטעקן, און איז אים מלביש ומנעיל כיד הגביר, און די אלטע קליידער באהאלט ער צום פארקויפן, תיכף ומיד נאך דער חתונה, דעם ערשטן בעסטן אויף לאטעם פאר א פרוטה... און די זאך באקומט אין שטאט א שם. טייל זאגן: דער ערגסטער הונט כאפט דעם בעסטן ביין... אנדערע הענגען עס אן אין דעם זכות פון דער כלה'ס מוטער. דאס האט די צנועה אויסגעבעטן. נאך אנדערע—אז בכלל זיינען גאט'ס דרכים נישט צו פארשטיין...

די צוויי וואכן גייען בשלום פארביי, און עס קומט דער טאג פון דער חתונה. און צוליב דער טאכטער האט דער כלי אוועקגענור־מען דאס האנט פון הארצן און געמאכט א הילולא, וואס די וועלט זעט עס נישט. און לכבוד דעם חתן זיינען אלע נכבדים פון ירושלים געקומען אויף דער חתונה, און צום חתן־מאל—אלע בחורים פון די ישיבות...

— און די צייט פון פאר'ן באדעקנס—דערציילט חנניא ווייטער —איז געקומען, דער חתן זאגט פאר אונז בחורים און במעמד תלמידי חכמים, דינים און דעם ראש ישיבה—א שארפן חלוק... אין דער צווייטער שטוב איז מען שוין גרייט צו באדעקנס... די כלי־זמר שפילן שוין מוסר, און די אונטערפירערס פון חתנ'ס צד, דער רב און דער ראש ישיבה, האלטן שוין הבדלות אין די הענט און דעם חתנ'ס תורה גיסט זיך נאך אלץ ווי בויםל, און צעגייט זיך, ווי א ריח פון בשמים, און די אויגן זיינע לויכטן ווי די שטערן... אלע גאפן און הערן, חנניא אויך. ער האלט ווארט. עס פאלט אים גאר נישט איין אים אפצואווענדן. אדרבא, ער האט נחת פון פרעמדן חלוק; ער פרייט זיך, אז פון אצינד אן וועט ער האבן א חבר, מיט וועלכן עס וועט כדאי זיין צו לערנען און צו רעדן וועגן לערנען. און עס האט זיך שוין אין אים דערוועקט אפילו א ליבשאפט צום חתן, א הייסע ליבשאפט. עס פארגלוסט זיך אים דוקא אויפצושטיין און צוגיין און קושן דעם חתן... און ער טוט עס. אבער אין גאנג האט ער זיך אויסגעגליטשט! פאר־

ביינייענדיג דעם עולם, הערט ער, ווי איין בחור זאָגט צום צווייטן: דער חתן קאָן בעסער לערנען פאַר חנניא׳ן. און יענער ענטפערט: חנניא איז א גולם נעגן אים... און דאָס איז שוין פאַר חנניא׳ן א צו גרויסער נסיון געווען... עס האָט אים אָפּגעהאַקט ביים האַרצן, עס האָט אויפגעפלאַקערט אין אים א וואונד, גלייך א שלאַנג וואָלט אים א ביס געטאָן—הוא הנחש—הוא היצר־הרע! און ער בלייבט שטיין, שטעלט זיך אויף די נעגל, הויבט פּלוצלונג אָן רעדן, אָפּצואוועגדן, און פון מויל שיט זיך אים פעך און סמאָלע... פּלוצלונג דערפילט ער, אז ער פאַרזינדיגט זיין נשמה, אז ער גייט נעגן אליהו הנביא׳ס תורה, נעגן תורת אמת... אז ער שטעכט דער תורה אין האַרץ אריין שפּיזן און שווערדן, אז ער טויט די תורה. און ער דערשרעקט זיך און וויל אויפהערן רעדן, און קאָן נישט... עס רעדט זיך שוין אָן זיין רצון, נעגן זיין ווילן, עס רעדט פון אים א ניט־גוטער ארויס! און ער זעט, ווי דער חתן ווערט בלאַס פאַר שרעק, ווי ער וואַקלט זיך און פאַלט פאַר חולשות הדעת אויף א שטול.

און באותו הרגע ווערט א גיהנום אין שטוב. דער עושר ווערט מלא חימה און ברילט ווי א לייב: מקח טעות! מקח טעות!... און לויפט ארום ווי משוגע, און ער זוכט און כאַ[illegible] די אָרימע תלמידי חכמים, די שליחים און שדכנים זיינע, און שלאָגט זיי און רייסט זיי אוים די בערד, און לויפט געגנאיבער צו די כלי־זמר און רייסט זיי די כלים פון די הענט ארויס, און וואַרפט און צעשמעטערט זיי. און לויפט צו צו דער כלה אין מיטן שטוב און רייסט זי אוועק פון באַדעקנס. און לויפט ערגעץ אין א קאַמער ארויס און ברייננט אריין דעם חתנ׳ס אַלטע מלבושים: דאָס לייוועגטענע מלבוש מיט׳ן האַנפענעם שטריק און וויסן וואָלד־שטעקן. און רייסט אראָפּ פון פאַר׳חלש׳טן חתן די נייע מלבושים, און שטופּט אים ארוים א נאַקעטן פון טיר, און וואַרפט אים נאָך די אַלטע מלבושים. און די אנשים חשובים פון ירושלים און אַלע חתונה־געסט אַנט־לויפן פאַר שרעק... איין חנניא בלייבט. ער שטייט נאָך אַליין פאַרשטאַרט אויפ׳ן אָרט, און הערט, ווי דער עושר שרייט: א שאָד די סעודה! ברייננט מיר אריין דעם סטאָליאַר,—שרייט ער,

—האַלט גרייט די חופה !... רייסט ער קוים די פּיס אָפּ פון פּאַדלאָגע און אנטלויפט פון שטוב ארויס. און באַלד אין גאַס איז אים אנטקעגן געקומען דער ראש ישיבה; ער שטעלט אים אָפּ און זאָגט אים: חנניא, דו קענסט חרוב מאַכן א וועלט, פאַרגעס בעסער דאָס לערנען !...

— און באותו הרגע,—דערציילט חנניא, האָט מיר עפּעס א סנאַפּ געטאָן אין מוח, עפּעס האָט דאָרט געפּלאַצט, און איך בין געבליבן ווי א לערע שטייג אָן טויבן, אָן א וואָרט תורה! פאַל איך דעם ראש־ישיבה צו די פיס, און בעט א תשובה, זיפצט ער:— ווער ווייסט, צי עס וועט העלפן.

הויב איך אָן שטאַרק צו וויינען, ווייזט ער מיר, אז נישט ווייט, אונטער א ווינקל פון א הויז, שטייט דער חתן, וואָס ווייסט נישט, וואו אוים און וואו איין אין דער פרעמדער שטאָט.

— צו אַלעם ערשטן,—זאָגט ער,—גיי צום אים צו און בעט ביי אים מחילה...

האָב איך מורא צו גיין, שטופּט ער מיך אונטער:

— גיי און פּועל ביי אים, ער זאָל מיט דיר אהיים גיין צו דיין מאַמע'ן... איך וועל אויך אונטערקומען.

גיי איך צו צום מבויש'ן חתן; דערזעט ער מיך, און לויפט מיר אנטקעגן און לאָזט מיך צום וואָרט נישט קומען, און רופט צו מיר:

— מוחל. מוחל! במחילה גמורה; עס איז קיין זווג נישט געוועזן!

געוואָלט וואָלט איך בעסער, ער זאָל מיך דורס'ן; און ער לייגט מיר די האַנט אויף מיין אַקסל און רופט מיך: חבר!

זאָג איך: וואָס פאַר א חבר קאָן זיין אן עם הארץ מיט א תלמיד חכם? גאַפט ער. און איך דערצייל אים פון דער קללה, מיט וועלכער דער ראש ישיבה האָט מיך פאַרשאָלטן. ענטפערט ער מיר:

— אז עס וועט זיך מיר באַווייזן מיין אַלטער רבי (אליהו הנביא, הייסט ער), וועל איך אים בעטן פאַר דיר!

פיר איך אים צו מיין מאַמען, און לייד אויפ'ן וועג חבוט

הקבר! ער רעדט צו מיר תורה, און איך פאַרשטיי נישט אַ וואָרט... און עס וויינט מיר דאָס האַרץ פאַר בענקשאַפט צו דער תורה... און אין דער נשמה איז פינצטער און וויסט, ווי ביינאַכט אין אַ חורבה... קומען מיר אַריין צו דער מאַמען, פאַל איך איר אויפ׳ן האַלז מיט אַ געוויין:

— מאַמעשי, גאָט האָט מיך און דיך געשטראָפט... איצינד האָסטו אַ זון אַן עם הארץ!

ווערט איר נעבעך נישט גוט און עס ציטערט איר קול:

— ווי הייסט... ווי אַזוי? ווער האָט עס דיר אַן עין־הרע גע־טאָן?

דערציייל איך איר די גאַנצע מעשה און ווייז איר, אַז דאָס איז דער חתן, וואָס איך האָב אים פאַרשעמט, פאַרברעכט די מאַמע אירע הענט און וויינט מיט אַ פאַרביטערט קול, און אסתר, די שוועסטער מיינע, שטעלט זיך אין אַ ווינקעלע מיט׳ן פּנים צו דער וואַנט, און גיסט טרערן... באותו הרגע קומט אַריין דער ראש ישיבה און ווענדט זיך קודם כל צו אסתר׳ן:

— הער, כלה, גיי אין קיך אַריין, און מאַך עפּעס צו עסן פאַר דעם תלמיד חכם...—ווייזט ער אָן מיט דער האַנט אויף דעם פרעמדן בחור—און אַז דיין מזל וועט שיינען,—לייגט ער צו,—וועט ער זיין דיין זווג.

פאַרצאַגט קוקט זיך אסתר אַרום אויף דעם חתן און זיין חילך, נאָר דעם ראש ישיבה פאָלגט זי און גייט אַרויס...

און דער ראש ישיבה ווענדט זיך צו דער מאַמען:

— איצינד,—זאָגט ער,—איז נישט קיין צייט פון וויינען... און דו האָסט דיך אויך פאַרזינדיקט דערמיט, וואָס דו האָסט פאַר אסתר׳ן נישט געזאָרגט און חנניא׳ן נישט געשטראָפט... נישט גוט! נישט גוט!

הויבט די מאַמע אָן נאָך שטאַרקער צו וויינען.

— נישט וויינען,—זאָגט נאָך אַמאָל דער ראש ישיבה,—טאָן דאַרף מען.

— וואָס? וואָס?—קלאָגט די מאַמע.

— און דו וועסט מיך פאָלגן?—פרעגט דער ראש ישיבה.

— פאַלגן, פאַלגן! — איילט זיך די מאמע צו זאָגן.
זאָגט דער ראש ישיבה אַזוי:
— קודם, מאַך חתונה אסתר׳ן... אָט איז איר זווג!
רייסט זיך אַרויס פון דער מאמע׳ס האַרץ אַ געוויין:
—דער בחור אין לייווענט, מיט׳ן שטעקן?
— דאָס איז דער בחור, וואָס אליהו הנביא האָט מיט אים תורה געלערנט. איז פאָלגסטו, קרובה?
— זייט מיר מוחל, רבי... איך פאָלג שוין, איך פאָלג...
— און דיין זון,—זאָגט ער ווייטער,—מוז גיין גלות אָפּריכטן, ביז דעם רחמנ׳ס רחמנות וועט זיך אויף אים דערוועקן, און דו וועסט פון אים אויך נחת האָבן, נאָר שפּעטער... עלטער איז אסתר!...
— און דו,—ווענדעט ער זיך צו מיר,—דיר וואָלט אפשר קיין תשובה נישט געהאָלפן פאַר דיין גרויסער זינד... האָסטו אָבער אַ נס, וואָס עס איז קיין זווג נישט געווען, און עס האָט זיך אויסגע־לאָזט מיט אַ טובה, אי פאַר׳ן חתן, אי פאַר דער כלה!
— דער כלה אויך?—וואונדערט זיך די מאמע.
ענטפערט דער ראש ישיבה:
— זיי ווייסן, אַז לאה, דעם רשע׳ס טאָכטער, איז אַ באַהאַלטע־נע צנועה, און איר מוטער די צדקת האָט זיך פאַר איר געמיט אין די עולמות העליונים, און אויסגעבעטן פאַר איר אַ למד־וואָו׳ניק... און דאָס איז ער טאַקע, דער סטאָליאַר, וואָס דער עושר האָט אים געשלעפּט צו דער חופּה, די סעודה זאָל נישט קאַליע ווערן. נאָר דאָס, בעט איך, זאָל בלייבן בסוד סודות, ביז ער וועט נישט אַליין נתגלה ווערן!...
— גאָט׳ס נסים! — זאָגט די מאמע, שוין אַ ביסל געטרייסט.
— און אַצינד,—זאָגט ער ווייטער צו מיר און צום חתן,— אַצינד, מיינע ליבע קינדער, טוישט אייך מיט די מלבושים!...
— און דו,—זאָגט ער צו מיר,—גיי תיכף ומיד אין גלות אַריין... און דעם שטעקן נעם און היט אים, ווי אַן אויג אין קאָפּ. ביינאַכט האַלט אים צוקאָפּנס, וואו דו וועסט שלאָפן. און איך וועל מתפּלל זיין, עס זאָל קומען דיין הילף און דער שטעקן זאָל

אויפבליען, און דעמאָלט וועט דיין נשמה אויך אויפבליען און די וועסט דיך אַלץ דערמאָנען. נאָר געדענק, ערשט דעמאָלט וועסטו מעגן אָנטאָן אַנדערע מלבושים, און אַצינד גיי און געזעגן זיך נישט מיט קיינעם.

כהרף עין האָב איך מיך איבערגעטאָן אין דעם חתנ'ס קליידער, און באותו רגע קומט אריין מיין שוועסטער מיט א פיינקוכן אויף א טעלער אין דער האנט, און ווי זי דערזעט אונז אין די פאַר־טוישטע מלבושים, האָט זי פאַר שרעק אַראָפּגעלאָזט דעם טעלער מיט'ן פיינקוכן, און דער טעלער האָט געפּלאַצט מיט א הויכן קלאַנג, און דער ראש ישיבה האָט אויסגערופן: „מזל טוב, מזל טוב!"

מער האָב איך שוין נישט געהערט, איך בין באַלד אַרויס פון שטוב.

און אַזוי ווי ער איז אַרויס פון ירושלים,—דערציילט חנניא— האָט ער תיכף ומיד פאַרבלאָנדזשעט אין מדבר, אָן ברויט און אָן וואַסער. נאָר נישט צו ברויט און וואַסער האָט ער געגלוסט, פאַר'ן גוף האָט חנניא יוצא געווען מיט גרעזלעך, וואָס געפינען זיך אַמאָל אין מדבר... און געווען איז ער שטענדיג בחזקת סכנה, צווישן אַלערליי חיות, נחשים ועקרבים, נאָר זיי האָבן אים גאָר נישט געטאָן... פלעגן עפּעס ברומען צווישן זיך און אַראָפּגיין פון וועג. האָט ער, חנניא, פאַרשטאַנען, אַז זיי האָבן אויף אים קיין שליטה נישט, ווייל זיין פּסק איז נאָר „נע ונד". און איינמאָל האָט ער אפילו געהערט בחוש, ווי א קול רופט אויס—„זה שייך"...—נאָר צו וועמען, האָט ער נישט דערהערט...

און אַזוי האָט ער אַרומגעבלאָנדזשעט טאָג און נאַכט, און געטראַכט און געטרויערט האָט ער אויף זיינע יונגע יאָרן, וואָס גייען אַוועק אָן תורה, אָן ליכט, אָן א שטראַל פאַר זיין פינצטערן מוח... וואָלט ער כאָטש א וואָרט תורה געהערט! כאָטש א סידור ער זאָל האָבן... בעל פּה קען ער אפילו נישט דאַוונען, גאָרנישט.

איינמאָל, דערציילט ער, האָט ער זיך געשאָטן זאַמד אויפ'ן קאָפּ, און לשם צער זיך געשטעלט אויף איין פוס, און אַלץ איינ־

איינעם געשריען אין הימל אריין „תורה!” „תורה!”, נישט מער ווי דאָס איינציקע וואָרט... און געשריען האָט ער מיט מסירת נפש... לאַנג, לאַנג, ביז די זון איז אונטערגעגאַנגען, און ער איז געפאַלן אויף דער ערד און איז איינגעשלאָפן פאַרשמאַכט, און געפילט, אז ער וויינט אין שלאָף אויך און שרייט: תורה! תורה! באַווייזט זיך אים דער ראש ישיבה, אָנגעטאָן אין תכריכים און א גאָלדענע קרוין אויפ'ן קאָפּ, און האָט אים אזוי געזאָגט:

—שטיי אויף, חנניא, דיין רפואה הויבט זיך אָן... גאָט האָט געהערט דיין געבעט, און אליהו הנביא האָט זיך פאַר דיר געמיט, שטיי אויף און גיי פאַר דיר, וואו די אויגן וועלן דיך טראָגן. וועסטו קומען קיין צפת, און זאָלסט אריינגיין צום לב־טוב, ר' חייא'ן, און וועסט זיך פאַר אים מתודה זיין און בעטן, ער זאָל דיך אריינעמען אין זיין ישיבה, און ער וועט דיר נישט אָפּזאָגן. און אז דו וועסט אַלט ווערן אכצן יאָר, וועט ער דיר געפינען דיין זווג, און ער וועט מתפלל זיין פאַר דיר, און זיין תפלה מאַכט שטענדיג א רושם פאַר'ן כסא הכבוד. א חוץ דעם—איז חופּה מכפּר, און שבע ברכות אויך... וועסטו געהאָלפן ווערן... און צום אכטן טאָג נאָך דער חופּה וועסטו זיך אויפכאַפּן אין דער פרי, וועט דער שטעקן ביי דיר צוקאָפּנס שוין האָבן אויפגעבליט און שפּראָצן מאַנדלען, און בליען און שפּראָצן וועט אויך אין דיר די נשמה...

— און דו וועסט זיך אַלץ דערמאָנען, אויסער דעם שלעכטן, און וועסט זאָגן פאַר ר' חייא'ן א חילוק, א בנין, נישט קיין סתירה; און ר' חייא וועט פון דיר נחת האָבן... נאָר צי וועסטו לאַנג לעבן,—זאָגט ער,—וויים איך נישט...

און ער איז נעלם געוואָרן, און איך האָב מיך אויפגעכאַפּט פאַרטאָג און געגאַנגען, ביז איך בין געקומען צו אייך, רבי...

אזוי דערציילט חנניא, און ר' חייא קוקט אויף אים מיט גרוים צער און פרעגט:

— און ווי אַלט ביזטו, חנניא?

— זיבעצן יאָר און צען חדשים.

פאַרטראַכט זיך ר' חייא... „נעבעך—טראַכט ער—אָן אריכת ימים!” דערווייל הויבט חנניא אויף זיינע גרויסע אויגן אויף ר'

חייא'ן און זאָגט מיט א הארציג געבעט, שטיל און פארציטערט:

— רבי, וועט איר מיך אריינגעמען אין דער ישיבה?

— א לערע נשמה, — טראכט ר' חייא, — און הויך זאָגט ער:

— גיי, מיין קינד, שלאָפן... זאָג דעם ריש דוכנא, ער זאָל דיר ווייזן וואו, און קום מאָרגן פרי צו מיר נאָך תשובה. אצינד גיי, מיין קינד...

חנניא גייט ארויס, און ר' חייא בלייבט נאָך א ווילע אין סוכה, ער קוקט דורכ'ן פענצטערל אין הימל אריין און פרעגט:

— זאָל עס זיין ד ע ר?

נאָר דער הימל איז פארוואָלקנט און שווייגט.

און פארוואָס ר' חייא'ן איז שווער געווען צו געבן חנניא'ן תשובה באַלד אויפ'ן אָרט, וועט מען זען אין שמועס מיט חנניא'ן צו מאָרגנס אין דער פרי.

— חנניא בני,—זאָגט ער אים אין א באַזונדער חדר,—זיי וויסן, מיין קינד, אז בנוגע צו דיין בקשה, איך זאָל דיך אריינגעמען אין מיין ישיבה אריין, איז פון מיין צד קיין מניעה נישט, נאָר...

הויבט חנניא אָן אויפ'ן גאנצן לייב צו ציטערן.

— רבי,—זאָגט ער,—לאָזט מיך זיצן, ווי אם ווייטסטן פון אייך ערגעץ אין אן עק באַנק, אין א פינצטער ווינקעלע, איך וויל נאָר הערן וואָס איר וועט זאָגן פאר זיי, פאר די תלמידים... נאָר ה ע ר ן וויל איך...

— איך האָב דאָך דיר געזאָגט, אז איך וויל,—טרייסט אים ר' חייא,—נאָר,—זאָגט ער,—איך האָב פחד, עס זיינען דאָך פאָרט יונגע לייט, מעשה נערות, זיי וועלן אויס דיר, חס-ושלום, חוזק מאכן... און דערצו, לאָמיר זיך נישט נארן, חנניא, תלמידי חכמים זיינען זיי דאָך, און דו דערוויל... און די שנאה פון א תלמיד חכם צו אן עם הארץ איז גרויס... וועסטו ליידן יסורים פון זיי, דאָס האָב איך מורא...

שרייט אויס חנניא מיט פרייד:

— אדרבא, רבי, איך דארף ליידן און אָפּקומען, וואָס מער ביוש, וואָס מער יסורים; וועט געשווינדער אראָפּ די קללה.

— זאָל זיין אזוי,—איז ר' חייא מרוצה,—האָב איך אָבער

מורא, עס זאָל זיי, חס־ושלום, נישט טאָטן, המלבין פני חבירו ברבים...

באַווייזן זיך דערווייל פּייערלעך אין חנניא׳ס אויגן:

— וואָס איז טייטש, רבי?

— עס איז טייטש, אַז איינער פאַרשעמט זיין חבר, ברבים— צווישן מענטשן—פאַרלירט ער זיין חלק עולם הבא!

ווערט חנניא נאָך מער דערפרייט.

— הייסט עס,—זאָגט ער,—רבי, אויב איך וועל אָפּקומען, און די קללה וועט אראָפּ פון מיין נשמה, וועל איך אַלץ קיין חלק לעולם הבא נישט האָבן און לערנען וועל איך תורה טאַקע לשמה, נישט האָפנדיג אויף שכר...

— הלואי, רבי, הלואי!

ר׳ חייא׳ס האַרץ זאַפּט איין זיינע ווערטער ווי א שמעקנדיגן בוים־אויל.

— אָבער זיי,—טענה׳עט ער,—די תלמידים? ווי קען איך זיי לאָזן שטרויכלען און פאַרלירן עולם הבא?

בלייבט חנניא א ווײלע שטיל און דערנאָך פרעגט ער:

— און ווי איז, רבי, אַז איך בין זיי מוחל, פאַראויס מוחל...

— „למפרע", הייסט עס!—טייטשט זיך אוים ר׳ חייא, און נעמט חנניא׳ן אָן ביי דער האַנט און פירט אים מיט זיך אין ישיבה אריין און זעצט אים לויט זיין פאַרלאַנג באַזונדער, גאָר אָן א זייט פון די תלמידים.

און ר׳ חייא זאָגט דעם שעור, און, פון צייט צו צייט, וואַרפט ער אַן אויג אויף חנניא׳ן. זעט ער, ווי דער בחור זיצט מיט פאַרמאַכטע אויגן, נאָר אָפענע אויערן, און הערט זיך איין צום שעור, און זיין פנים רויטלט זיך, ווען ער כאַפּט א וואָרט, און ווערט בלאַס פאַר שרעק, אַז עס ווערט אים עפּעס פאַרלאָרן. און טיילמאָל פאַלט אויף אים א מרה־שחורה, ווען ער קען אפילו דאָס טייטש־וואָרט נישט כאַפּן. דערמאָנט עס ר׳ חייא׳ן אָן א פאַר־שמאַכט קעמל, וואָס בלאָנדזשעט אין מדבר, און האָט יסורים פון דאָרשט, און נחת דערפון, וואָס עס הערט פון ווייטנס א קלאָר ריז־לען פון א קוואַל...

און אמאָל הערט ער, ווי די תּלמידים מורמלען צווישן זיך וועגן חנניא'ן, טייטלען אויף אים מיט די פינגער, און זיין אויער כאַפּט בלבולים ווי בור, עם הארץ... האָט ר' חייא גרוים צער דערפון, און דאָך שרייט ער אויף זיי נישט אָן, ווייל ער זעט, ווי חנניא הויבט דעמאָלט אויף די אויגן, און קוקט אויף די תּלמידים, וואָס ווילן אים פּייניגן דערמיט, מיט פרייד, מיט ליבשאַפט, גלייך זיי וואָלטן אים די גרעסטע טובה געטאָן... זאָגט ער ווייטער דעם שעור...

און ר' חייא זאָגט, און די תּלמידים פרעגן קשיות, און ר' חייא ענטפערט, און מען אַמפּערט זיך, נאָר איין חנניא שווייגט, ער זאָל קיין פּאַרע פון מויל נישט אַרויסלאָזן, און פירט מיט קיינעם קיין חברותא נישט. און דאָס מסירת נפש, מיט וועלכן ער לאָ־קערט אויף יעדעס וואָרט, איז צעגאָסן אויף זיין פּנים... און אַז דער שעור ענדיגט זיך, גייט ער אַרויס דער לעצטער, און די פּאָר שעה פאַר מנחה, גייט ער א ביסל אַרום איינער אַליין און אויף אָפּ־געלעגענע און פאַרוואָקסענע וועגן, ביז ער קומט צו צו א פאַרגע־סענער סוכה צווישן אַלעאַנדער בוימער, און זעצט זיך דאָרט אין התבודדות און קומט ערשט אַרויס צו מנחה־צייט.

איינמאָל קומט דער ריש דוכנא צו ר' חייא'ן, זיך אַן עצה האַלטן, צי ער איז נישט מחויב גיין איבערבעטן דעם בחור חנניא.

— וואָס איז פאַר א נייעס?—פרעגט ר' חייא.—האָסט זיך ווייטער געבייזערט?

— חס ושלום!—זאָגט דער ריש דוכנא.—און דערציילט אים, אַז ווען עס קומט אים אויס פאַרבייצוגיין ביי דער סוכה צווישן די אַלעאַנדער בוימער, הערט ער פון סוכה אַרויס חנניא'ס קול— אָדער ער חזר'ט זיך איבער די ווערטער פון שיעור מיט עברי־טייטש, אָדער ער איז מתפּלל צום הימל מיט גרוים געבעט און דבקות, און רופט אַלץ אינאיינעם: תורה! תורה! תורה! ווי א הונגעריגער בעט זיך ברויט...

— זע איך,—זאָגט דער ריש דוכנא,—אַז עס איז א גרויסער בעל־תשובה, האָב איך מורא, צי האָב איך אים דעמאָלט נישט מבייש געשטעלט און צי איך וועל נישט האָבן קיין עונש דערפאַר.

האַלט אים ר׳ חייא דערפון אָפּ, ווייל ער ווייסט, אז חנניא דאַרף נאָך אַלץ אָפּקומען; נאָר ער האָט גרויס הנאה דערפון, וואָס מען הויבט אָן אויפ׳ן בחור חנניא א מבין צו זיין; בפרט, אז ער האָט באַמערקט, אז אפילו די תלמידים פון ישיבה קריגן פאַר אים, נישט ווילנדיג, דרך־ארץ...

און ער קלערט ווייטער: צי איז עס נישט מרים׳ס באַשער־טער? און ענטפערט זיך מיט צער: פאָרט אַן עם־הארץ.

איינמאָל גייט ר׳ חייא אומישנע פאַר מנחה אַראָפּ צו חנניא׳ן אין סוכה, אויסצופאָרשן, וואו ער האַלט אין למוד.

— ביזט־שוין עפּעס תופס? — פרעגט ער.

—דערווייל נאָך נישט, רבי! די זכיה האָב איך נאָך נישט געהאַט, נאָר הערן הער איך, וואָס אַמאָל מער, וואָס אַמאָל שאַר־פער און באַהאַלט אין זכרון וואָס אַמאָל מער טייטש־ווערטער.

שווייגט ר׳ חייא און זיפצט.

און חנניא בעט זיך רחמים:

— רבי, איר האָט דאָך געזאָגט „ישיחנה״—דאָס וואָרט איז מיר געבליבן אין זכרון, עס לייכט אין מיין פינצטערער נשמה, ווי אויסגעזעצט מיט בריליאַנטן... לאָזט מיך רעדן פאַר אייך!

— אדרבא! —איז ר׳ חייא מסכים.

— רבי, מיט מיר געשעט עפּעס וואונדערלעכס! אין אָנהויב, באַלד דעם ערשטן טאָג, אז איך בין געזעסן פאַר אייך מיט פאַר־מאַכטע אויגן און האָב געלאָקערט מיט גאָפענע אויערן, זיי זאָלן, חלילה, קיין וואָרט נישט פאַרפעלן,—אַזוי ווי איך האָב די אויגן פאַרמאַכט, האָט זיך מיר אָנגעהויבן דאַכטן, אז איך גיי נאָך אַלץ אַרום און בלאָנדזשע אין מדבר, און בין פאַרשמאַכט, און די צונג איז מיר צוגעקלעפּט צום גומען פאַר דאָרשט... נאָר פון ווייטנס הער איך, ווי עס ריזלט א קלאָר, קלאָר וואַסער, מיט א זיס, היימיש קול, וואָס קלינגט ווי א בשורה טובה, א פריש נחת פאַר דער נשמה... און איך האָב געפילט, אז גאָט׳ס רחמנות וועקט זיך איבער מיר, און פירט מיך אויפ׳ן גלייכן וועג צום קוואַל, און איך דערנעענטער מיך צו אים, צום לעבעדיגן וואַסער, און דער קוואַל דערנעענטערט זיך אויך צו מיר און קומט מיר אנטקעגן! און איך

וויים דאָך, ווער דער קוואַל מיט זיין לעבעדיג וואַסער איז, איך האָב דאָך אַמאָל פון אים געטרונקען, נאָר אַ שלעכטער מענטש האָט מיך איבערגעדייבערט און אַוועקגעפירט פון קוואַל צו שלעכט וואַסער, צו פאַר׳סמ׳ט וואַסער, און איך האָב געמיינט, אַז דאָס איז טוי פון הימל... און אצינד האָט מיר גאָט געהאָלפן. איך גיי צוריק און דער קוואַל קומט מיר אַנטקעגן, ער אַליין העלפט מיר, און דער בטחון שטאַרקט זיך אין מיר, איך גיי מיט אַלע כחות... און כאָטש איך קלעטער איבער שטיינער, ביינער און דערנער, פריי איך מיר און גיי... און אַזוי ווי איך גיי צום קוואַל, אַזוי נענעענט זיך דער קוואַל צו מיר.

— אָמן, זאָל דיר גאָט העלפן!—ווינטשט אים ר׳ חייא.

— און זיצנדיג אַליין אין סוכה, פאַרטראַכט איך מיך אַמאָל, און עס דאַכט זיך מיר, אַז איך בין געווען ווי אַ שטייג, פול מיט זינגענדיגע פייגל, און די פייגל האָבן גאָט׳ס לויב געזונגען, זיין שבח געשפּילט... דערנאָך איז געקומען אַ כשוף־מאַכער, און האָט די פייגל אַ כשוף אָפּגעטאָן, און זיי האָבן אָנגעהויבן אַנדערע ניגונים צו זינגען... חוצפּה׳דיגע, אויסגעלאַסענע... דער פּראָסטער עולם האָט זיך נישט פאַרשטאַנען ו׳ערויף, און געלויבט די שטייג און די פייגל אין שטייג, ביז עס איז אַמאָל דורכגעגאַנגען אַ צדיק אַ גרויסער, און איז צוגעגאַנגען זען, וואָס מען זינגט פון שטייג ארוים פאַר׳ן עולם. האָט ער געהערט, און זיין אויער האָט באַלד געכאַפּט דעם אמת׳ן תוך פון די ניגונים. ער האָט דערהערט אין זיי אַלערליי קולות פון תאוה, פון נבול־פּה, און ער איז צוגעגאַנגען נעענטער צו דער שטייג און געזאָגט: איידער אַזוי צו זינגען, פאַרשטומט בעסער, פייגל! און ער האָט אַ בייזן בלאָז געטאָן אין דער שטייג אריין מיט אַ בייזן, קאַלטן אָטעם, און תוך כדי דבור זיינען די פויגל ווי פאַר׳כשופ׳ט און פאַרשאָלטן געוואָרן, און זיינען פאַרשטומט און פאַרפרוירן אַראָפּגעפאַלן אויף די פּאָדלאָגע פון שטייג, און זיי ליגן דאָרט צונויפגעקנוילט, מיט פאַרוויקעלטע פליגל, מיט פאַרשלאָסענע שנאָבלעך און פאַרמאַכטע אויגן, ווי די טויטע...

און אַז איך הער מיך איין צו אייער שיעור, און כאַפּ אַ וואָרט

נאָך א וואָרט, וועקט יעדעס וואָרט אין מיר אויף אַן אַנדער פייגע־לע, עפנט עס זיינע אייגעלעך און זיין מיילעכל און הויבט אָן זינגען מיט א שוואך קול, מיט א שטילס, נאָר גוטע ניגונים; פרומע, ערלעכע ניגונים... און רירט שטיל מיט די פליגעלעך... אָט, אָט וועט עס פליען.

— זעסט, חנניא, גאָט האָט רחמנות,—טרייסט אים ר׳ חייא. לאָזט זיך אָבער חנניא נישט טרייסטן.

— דאָס אַלץ,—קלאָגט ער זיך, איז אָבער נאָר בייטאָג... און אזוי ווי די זון לאָזט זיך אראָפּ, לייגן זיך די שאָטנס פון דער נאַכט צוריק אויף מיין נשמה... אַלץ אין שטייג ווערט צוריק פארשטומט, פארפרוירן, און וואָס עס האָט מיט א פליגל גערירט, ווערט גע־ליימט און פאַלט צוריק אראָפּ ווי טויט, מיט א פארשלאָסן מיילעכל, מיט פארמאַכטע אויגן...

האָט ר׳ חייא דערפון גרוים צער, זאָגט ער אים: גיי, מיין קינד, דאַווענען מנחה... איך וויל דאָ בלייבן און אויף דיר מתפלל זיין...

קוקט אויף אים חנניא מיט גרוים ליבשאפט און דאַנק, און גייט אַרוים פון סוכה.

ר׳ חייא בלייבט אַליין, ער דאַווענט אָפּ מנחה ומעריב אין סוכה און וויל אַרויסגיין אין גאָרטן אריין, מתפלל צו זיין פאַר חנניא׳ן אונטער׳ן הימל. קומט ער צו צו דער שוועל פון סוכה, דערזעט ער, אַז א פּאָר טריט אינגאַנצן פאַר דער סוכה האָבן זיך צוויי שלאַנגען אַרומגערינגלט אַרום צוויי נאָענטע אַלעאַנדער בוימער, און זיי האָבן איינע געגן דער אַנדערער אויסגעבויגן די פּיסקלעך אזוי, אַז די גיפט־געפּעלעך האָבן זיך כמעט אָנגערירט.

קאָן ר׳ חייא אַלע חיות ועופות פון זיין גאָרטן: הן די, וואָס פליען הויך אונטער׳ן הימל; הן די, וואָס ליגן אויף דיביימער צווישן די צווייגן: הן די, וואָס קריכן אַרום איבער די בלעטער פון אַלערליי נידעריגע פלאַנצן און אויף די בייטן פון אַלערליי קרויט; ווי אויך די, וואָס פּרוכפּערן זיך נידעריג אין גראָז. דער קענט באַלד ר׳ חייא, אַז איין שלאַנג איז א היימישע שלאַנג, די

צווייטע, וואָס הייסט „עכנאי", איז אַ פּרעמדע שלאַנג, וואָס ער האָט נאָך דאָ נישט געזען. ווייל ער וויסן, נאָך וואָס זי איז אַהער געקומען. ציט ער זיך צוריק אַריין אין שאָטן פון דער סוכה. הערט ער, ווי דאָס זעלבע פרעגט די היימישע שלאַנג, און ווי די פּרעמדע ענטפערט איר:

— איך בין געקומען דאָ אימיצן ביסן.

שמייכלט די היימישע שלאַנג:

— אומזיסט איז דיין טרחה: איך בין דאָ שוין לאַנג אַ היי־מישע, און געקומען בין איך אַ ברענענדיגע שלאַנג, אַ מרשעת, און פלעג ביסן די תלמידים פון ישיבה. מיט דער צייט האָט איך אָבער אויפגעהערט צו ביסן. און ווייסט פאַרוואָס? ווייל ר' חייא, דער ראש פון דער ישיבה, איז אַמאָל אַ סוחר געווען, און געמאַכט אַמאָל ווייטע נסיעות איבער דער וועלט, און פון אַלטע שייכען, וואָס האָבן שבע חכמות בירושה, און מיט וועלכע ער פלעגט זיך טרעפן אויפ'ן וועג, האָט ער זיך אויסגעלערנט צוויי־שען אַנדערע חכמות אויך חכמת הרפואה... און זיי האָבן אים אָנגעוויזן, און ער האָט זיך געבראַכט פון ווייטע אינזלען גראָז אויף רפואות געגן אונזער ביסן... איך ביס, און ער היילט... זע איך, אַז איך אַרבעט אומזיסט, האָב איך אינגאַנצן אויפגעהערט צו ביסן...

— נאַריש! — ענטפערט די פּרעמדע שלאַנג. — גראָזן, — זאָגט זי, — העלפן נאָר דעמאָלט, ווען אַ שלאַנג ביסט מדעת עצמה, פאַר שנאה, וואָס קומט נאָך אַרויס פון דעם „ואיבה אָשית" — פון דער גאָט'ס קללה אויף מענטשן און שלאַנגען, פאַר'ן חטא אין גן־עדן... האָט ער אָבער, דער רבונו של עולם, אַ טבע, מקדים צו זיין רפואה למכה, און נאָך איידער ער האָט באַשאַפן דעם גיפט פון שלאַנגען, האָט ער געהייסן, אַז די ערד אויף די אינזלען, וואו אַלע שלאַנגען זיינען זיך פרה ורבה, זאָל אַרויסשפּראָצן אַלערליי גראָזן אויף רפואה... דערפאַר אָבער האָב איך קיין פחד נישט: איך קום נישט מיט מיין אייגענעם ווילן, נישט אויס רשעות וועל איך ביסן; איך קום אין שליחות פון מלאך המות, וואָס האָט מיך געשיקט מקיים צו זיין אַ פסק אויף אַ חייב־מיתה.

— וואו האָסטו דאָ א חייב־מיתה? סאַמע תלמידי חכמים, צדיקים!...—וואונדערט זיך די הימישע שלאַנג.

— אָט דער בחור חנניא, וואָס האָט יעדן טאָג דאָ התבודדות אין סוכה, איז חיים מיתה.

— ווי איז מעגלעך?

— זעסט דאָך! ער האָט מבייש געווען א תלמיד־חכם, אליהו הנביא'ס א תלמיד... און—ברבים... אין טאָג פון תלמיד חכם'ס חופּה! און א שטיקל פּסק האָט ער באַלד באַקומען: דער ראש ישיבה פון ירושלים, וואָס איז דערביי געווען, האָט אים פאַרשאָלטן, ער זאָל פאַרגעסן דאָס לערנען, און אַרויסגעגעבן א תשובה, ער זאָל ווערן א נע ונד, טראָגן לייווענטענע קליידער, מיט א פּראָסטן האַנפענעם גאַרטל אויף די לענדן. און האָט אים געגעבן אין דער האַנט אריין אן אָפּגעשיילטן צווייג פון א מאַנדל־בוים, און געזאָגט, אַז ער וועט זיך נישט דערמאָנען דאָס לערנען, ביז דער שטעקן וועט נישט אויפבליען!

— הייסט עס—לעולם ועד!—מאַכט די הימישע שלאַנג.

— דאָס קאָן מען נישט וויסן!—ענטפערט די פרעמדע,— נאָר אין הימל איז מען אויף דעם פּסק נישט באַשטאַנען! דאָס איז ווייניג, האָט מען געזאָגט; מען דאַרף אים צונעמען דעם חלק לעולם הבא. האָט זיך אָבער דער שר־התורה אַנטקעגן געשטעלט, ניין און ניין! איז געבליבן, אַז מען זאָל אים געבן א כפּרת עון... זאָל דער בחור חתונה האָבן מיט א בת־טובים, לפי מעלתו, און צום אַכטן טאָג נאָך דער חופּה זאָל ער שטאַרבן... האַלב וועט מכפּר זיין די חופּה מיט די שבע ברכות, די אַנדערע העלפט—די מיתה... און ווייל א בת ישראל וועט ווערן, אָן איר חטא און שולד, א פריע אַלמנה, על כן זאָל זי דערפאַר געבענטשט ווערן מיט א בן זכר, וואָס וועט אַרויסקומען א גאון עולם, א מאור הגולה באמת...

די שלאַנג איז שוין מיד געוואָרן רעדנדיג, זי האָט נאָך אפשר קיינמאָל נישט מיטאַמאָל אַזוי פיל גערעדט, בעט זי זיך ביי דער חבר'טע, זי זאָל זי פירן צום וואַסער. וויקלען זיך די שלאַנגען אָפּ און גייען אַוועק... און אויף ר' חייא'ן פאַלט א גרויסע שרעק...

וואָרום ר׳ חייא איז צו אַ גרויסן נסיון געקומען: וועט ער חנניא׳ן נישט חתונה מאַכן, וועט ער גיין געגן דער השגחה פּרטית, און חנניא וועט זיך קיינמאָל נישט דערמאָנען דאָס לערנען... יאָ חתונה מאַכן? טוט ער אים מיט די אייגענע הענט! און ווי קאָן ער נעמען אַ בת ישראל און ברענגען פאַר אַ קרבן? מאַכן אַכט טעג נאָך דער חתונה פאַר אַן אַלמנה?

קוקט ער און קוקט אין הימל אַריין; דער הימל שווייגט. נאָר דאָס האַרץ אין ר׳ חייא׳ן הויבט אָן שטאַרק צו קלאַפּן און צו צאַפּלען; און ער הערט בחוש אַ קול פון האַרץ אַרויס:

— חייא, זיי מקריב דיין טאָכטער, דיין בת יחידה מרים... אברהם אבינו וואָלט זיך נ י ש ט מישב געווען...

נישט אַזוי לייכט איז אָבער מקריב צו זיין אַן איינציגע טאָכ־טער. דערמאָנט ער זיך, אַז שרה די צדקת האָט אים צוגעזאָגט צו קומען צו חלום, אַרויסצופירן פון ספקות. הויבט ער אויף צום הימל די אויגן און איז מתפלל וועגן דעם...

און אַזוי ווי ער איז מתפלל, וויקלט זיך אָפּ דער וואָלקן פון הימל, און עס באַווייזן זיך מיליאָנען שטערנדלעך מיט אַמאָל, און זיי ווינקען צו אים מיט חסד, מיט בטחון, מיט אַ גוטן צוזאָג!

ר׳ חייא׳ס תפלה איז אויסגעהערט געוואָרן. איין מאָל פאַר־נאַכט, נאָך אַ תענית, זיצט אַזוי ר׳ חייא אויף דער שטול, קומט אויף אים אַ חולשות הלב, פאַרמאַכן זיך אים די אויגן, און ער דרימלט איין, און באותו הרגע באַווייזט זיך אים שרה די צדקת. זען זעט זי אויס פּונקט ווי בשעת פּטירה, און קוקט אויף אים מיט די זעלבע חן־וחסד־שטראַלנדיגע אויגן, און זי לייגט אים מיט גרויס ליבשאַפט די רעכטע האַנט אויפ׳ן אַקסל, און זאָגט אים:

— זאָרג נישט, חייא, אונזער טאָכטער׳ס מזל שיינט ווי די זון, פאַרלאָז דיך אויף א י ר...

וויל ער זי איבערפרעגן, ווערט די צדקת פאַרשוואונדן. און אימיצער, פילט ער, וועקט אים... עפנט ער די אויגן אויף, דערזעט ער, אַז מרים׳ל, זיין איינציגע טאָכטער, שטייט פאַר אים, און לייגט איר רעכטע האַנט אויף דעם אייגענעם אַקסל, וואו איר מוטער די צדקת האָט איר האַנט געהאַלטן, און זי זאָגט אים:

— טאַטעשי, זיי מיר מוחל, וואָס איך האָב דיך געוועקט... די זון איז שוין לאַנג אונטערגעגאַנגען, די לבנה איז שוין ארויפגע־שוואומען אויפ׳ן הימל און די שטערנדלעך האָבן זיך צעפלאַקערט.
—שוין צייט, זאָלסט עפּעס טועם זיין, טאַטעשי...
זעט ר׳ חייא, אַז עס איז א המשך פון חלום; נעמט ער זי אָן מיט ליבשאַפט ביי דער האַנט, און דריקט זי צו צום האַרץ, און זאָגט איר:
— טאָכטערשי, איך וועל נישט טועם זיין, ביז איך וועל דיך נישט פרעגן, און דו וועסט מיר נישט ענטפערן דעם אמת.
זעט ר׳ חייא, ווי זי רויטלט זיך, זאָגט ער ווייטער:
— טאָכטערשי, דער סדר עולם איז, אַז בנוגע צו געוויסע מחשבות, אנטפלעקט א בתולה איר האַרץ נאָר פאַר דער מוטער. ביזטו דאָך אָבער, טאָכטערשי, א יתומה, בין איך דיר,—ווי איך האָב דיין מוטער, דער צדקת, צוגעזאָגט,—אי א פאָטער אי א מו־טער, מוזסטו מיר דעם גאַנצן אמת זאָגן. גאָרנישט איבער־לאָזן אין האַרצן...
באַהאַלט מרים׳ל איר פּנים אויף זיין ברוסט און זאָגט שטי־לערהייט:
— פרעג, טאַטעשי.
זאָגט ער איר: זע, טאָכטער מיינע! יאָרן ציען, איך בין שוין נישט יונג... די באָרד מיינע איז ווייס ווי דער שניי אויפ׳ן באַרג חרמון—און וואָס וועט זיין, טאָכטער, אַז מען וועט מיך רופן צום בית־דין של מעלה, און צו דער מאַמען דיינער,—אויף וועמעס באַראָט וועל איך דיך איבערלאָזן?
— טאַטעשי, רעד נישט דערפון... איך וויל שטענדיג טאָן דיין רצון...
פרעגט ער זי:
— מרים׳ל, ווילסט זיין מער צדקת, ווי רבקה?
שמייכלט מרים׳ל: ניין.
— און אַז אליעזר עבד אברהם איז געקומען ריידן רבקה׳ן א שידוך מיט יצחק׳ן, שטייט: „וישאלו את פי הנערה", האָט מען רבקה׳ן געפרעגט, צי זי וויל גיין מיט דעם מענטש מיט אליעזר׳ן.

הייסט עס. האָט זי זיך נישט געשעמט און געענטפערט: הן,— איך וויל!

— פרעג, טאַטעשי! אז דו ווילסט, וועל איך דיר ענטפערן.

פרעגט ער זי כהאי לישנא:

— זאָג מיר דעם אמת, מרים'ל, וועלכער פון מיינע תלמידים וואָלט דיר אַמבעסטן געפעלן פאַר א מאַן?

— חנניא! — ענטפערט מרים'ל שטיל, אַזוי שטיל, אַז נאָר אַ פּאַטער'ס אַן אויער האָט געקאָנט אויפכאַפּן דעם נאָמען.

ווערט ר' חייא נבהל ונשתומם און פרעגט:

— און מיט וואָס געפעלט ער עס דיר, טאָכטער? האָסט גערעדט מיט אים?

ענטפערט זי:

— חס ושלום! און — ער וואָלט מיר דען געענטפערט?

שמייכלט ר' חייא און פרעגט:

— וואָס דען, קינד? אדרבא, דערציייל.

און אַז ער זעט, אַז עס איז איר נישט לייכט צו ריידן, זאָגט ער:

— איך בין אויף דיר גוזר בכבוד אב!

דערציילט זי אים, אַז באַלד אין דער ערשטער רגע איז ער איר געפעלן. ערשטנס — דאָס קול; עס גיסט זיך אין איר האַרץ אַריין, ווי כשר'ער בוימל! צווייטנס — די גבורה!

— גבורה? — וואונדערט זיך ר' חייא.

— אודאי איז א גבורה, אַז אַ בחור גייט אַרום אין ליינ־ווענטענע קליידער צווישן לייטישע חברים און שעמט זיך נישט, און האָט קיין מורא נישט.

— און שוין? — וואונדערט זיך ר' חייא.

— און פאַר זיין גוט האַרץ, וואָס קוקט אים, ווען ער הויבט די ברעמען אויף, פון די אויגן אַרויס. און זיין טרויער... עס כאַפּט אַן ביים האַרץ...

— קינד, ער קומט אַפּ... אַ זינד ליגט אים אויף דער נשמה!

— גאָט מוז אים מוחל זיין! — רייסט זיך איר אַרויס פון מויל מיט בטחון, — איך גיי אַמאָל פאַרביי דער סוכה, וואו ער

זיצט פאר מנחה... הער איך זיינע תפלות! טאטעשי, איז א מעגלעכע זאך, מען זאל אזוינע הארציגע תפלות נישט הערן?

— גאָט איז א בעל־רחמים, טאָכטער!

— איך ווייס נישט זיין זינד... נאָר זיין תשובה איז גרויס! עס ליגט אויף זיין פּנים אזוי פיל חרטה, אזוי פיל הארץ־ווייטאָג... טיילמאָל — אזא מרה־שחורה! מען מוז אויף אים רחמנות האָבן!...

— האָסטו נאָר רחמנות, טאָכטער?

— דאָס איז געווען דער אָנהויב, טאַטעשי... איך זאָל זיין — האָב איך אַמאָל געטראַכט — אויף דיין אָרט, טאַטעשי, וואָלט איך פאַר אים שטענדיג מתפּלל געווען... דערנאָך האָב איך אזא געדאַנק געהאַט: איך זאָל זיין א ברודער זיינער, וואָלט איך מיך פאַר אים מוסר נפש געווען... און פּלוצלונג, טאַטעשי, — דו הייסט דאָך מיר זאָגן דעם אמת — האָט מיר א שטראָם הייס בלוט צוגעשלאָגן צום הארץ... עס האָט זיך מיר געדאַכט, אז באמת מוסר נפש זיין קאָן זיך נאָר א ווייב! אז דו ביזט אויף מיר גוזר, דערצייל איך דיר!...

— און איינמאָל, טאַטעשי, האָב איך וועגן דעם א חלום געהאַט.

עס איז געווען ל"ג בעומר. דו ביזט מיט דיינע תלמידים שפּאַצירן געפאָרן אויף דער שיף איבער'ן ים... חנניא אויך; דו האָסט אים געהייסן... און געזעען האָב איך דורכ'ן פענצטער, ווי טרויעריג ער איז ארויף אויף דער שיף...

און איך בין איינע אַליין געבליבן... עס איז מיר אומעטיג געוואָרן איינע אַליין אין הויז און אזוי טרויעריג... בין איך אראָפּגעגאַנגען אין גאָרטן אריין. אין גאָרטן איז אויך געווען שטיל — קיין פויגל האָט נישט געזונגען... עס האָט קיין וואָרים אין קיין בוים נישט געקלאַפּט... און איך בין וואונדערלעך טרויעריג און מיד געוואָרן... גיי איך צו די בלומען... שטייען זיי אַלע פאַר'חלש'ט און געבויגן; עס איז א הייסער טאָג געווען... ליג איך מיך אויף א בייט ביי די ווייסע ליליען, מיט די הענט אונטער'ן קאָפּ, און קוק אזוי אין הימל אריין... און ווער אזוי

איינגעדרימלט. חלום'ט זיך מיר א חלום:

עס פליט אונטער'ן הימל א טויב... א ווייסע, שטילע, טרויע־ריגע טויב. און אונטער איר, — די טויב זעט עס נישט, — פליט נאָך א שווארצער פויגל, מיט אַן אויסגעשטרעקטן שארפן שנאָבל און וויל שטעכן די טויב... קריג איך אויף דער טויב א ווילד רחמנות און הויב אָן רופן, שרייען. די טויב הערט מיך נישט, שווימט ווייטער אין דער לופט, נאָר דער שווארצער פויגל דער־שרעקט זיך און ווערט פארשוואונדן אויף א ווײַלע... ער קומט אָבער צוריק. פליט האסטיגער, הויבט אָן דעריאָגן די טויב... וועקט זיך אין מיר נאָך א שטארקער, נאָך א ברענענדיגע רחמנות; שריי איך נאָך העכער. דער שווארצער פויגל דערשרעקט זיך נאָכאמאָל, רוקט זיך א ביסל אונטערוויילעכס צוריק... און פליט נאָכאמאָל צו... שריי איך נאָך הארצרייסנדיגער... און אזוי עטלעכע מאָל, ביז די טויב האָט מיך אויך דערהערט, און לאָזט זיך אראָפּ צו מיר און מאכט צו מיר טרויעריג:

— וואָס שרייסטו, קינד?

ענטפער איך:

— איך יאָג אָפּ פון דיר דעם שווארצן פויגל, וואָס דו זעסט נישט, און וואָס וויל דיך טויטן!

ענטפערט מיר די טויב מיט מרה־שחורה:

— נישט ער וויל, ער מוז מיך טויטן... איך בין א חייב מיתה... און ער וועט מיך טויטן, אויב עמיץ וועט זיך נישט פאר מיר מוסר נפש זיין! דאָס אָבער — זאָגט זי טרויעריג — וועט קיינער נישט טאָן!

— איך! — שריי איך אויס צו דער טויב, — איך וועל עס טאָן!

— און וועסט קיין חרטה נישט האָבן?

— ניין! — און איך שווער איר צו, אז ניין...

ניקט זיך צו מיר, די טויב, מיט ליבשאפט, שטייט א ווײַלע און פליט אוועק. און אז איך האָב מיך אויפגעכאפּט, האָב איך פארשטאנען, וואָס עס באדייט...

— די טויב איז ער — חנניא... און מוסר נפש זיין,

טאטעשי, קאָן זיך נאָר א ווייב... און געשוואָרן האָב איך!

ווערט ר׳ חייא זייער טרויעריג און פרעגט:

— און ווי איז, אז דעם חנניא איז קיין אורך ימים נישט באשערט? עס דארף נאָר פון זיינע לענדן ארויסקומען א גאון, אָבער ער מוז אוועקגיין יונגערהייט פון דער וועלט?

ענטפערט זי:

— וויפיל עס איז אים יאָרן באשערט, אזוי פיל גוטע זאָל ער האָבן...

טרויעריג ליכטן אויף ר׳ חייא׳ס אויגן, און ער פרעגט:

— און ווי איז, אויב עס איז אים נאָר באַשערט ארויסצוגעבן פון זיך א גאון־עולם, א גרויסן, גאָר א גרויסן — זיין לעבן אָבער איז אין הימל גערעכנט נישט אויף יאָרן, נאָר פון דער חופה אָן, — אויף טעג —

— זאָל זיין טעג! אָבער גוטע טעג זאָל ער האָבן!

— און דו ווילסט א יונגע אַלמנה בלייבן?

— אָבער א געבענשטע פון גאָט!

בלייבט ר׳ חייא זיצן, נישט פארשטייענדיג די גבורה פון יונגן קינד.

„א הימל־זאך“, טראכט ער.

און זי לייגט אים נאָכאמאָל די האנט אויפ׳ן אקסל און מיט אויפגעהויבענע אויגן, און מיט א קול פון א נביאה זאָגט זי:

— איך האָב אָבער, אז דער גזר־דין, וואָס הענגט איבער אים, וועט בטל ווערן! — איך וועל פאר אים מיין לעבן אוועקגעבן.

— ווי אזוי, טאָכטערשי?...

— איך אליין ווייס נישט, ווייל איך ווייס דאך נאָך נישט, פאר וואָס פאר א זינד ער דארף אָפּקומען. שפעטער, וועט ער מיר שוין זאָגן.

אין ר׳ חייא׳ס שווערן הארץ בלייבט שוין קיין ספק נישט, אז עס איז א זווג פון גאָט... „און גאָט — טראכט ער — פּרוּווט מיך, נאָר איך וועל דעם נסיון ביישטיין“, און הויך זאָגט ער:

— מזל־טוב דיר, טאָכטער! אם ירצה השם וועלן מיר מאָרגן שרייבן תנאים.

מרים בויגט זיך איבער'ן פאָטער'ס האַנט, און אַז זי האָט זיך צוריק אויפגעהויבן, האָט זי ר' חייא כמעט נישט דערקענט. זי איז מיטאַמאָל אַזוי גליקלעך געוואָרן... שטראַלענדיג איז זי מיט־אַמאָל געוואָרן.

— האָסט גאָר קיין פחד נישט, מרים!

— ניין, איך פאַרלאָז מיך אינגאַנצן אויף גאָט!

און איר קול האָט געקלונגען אַזוי קלאָר און אַזוי ריין, ווי קריסטאַל...

ר' חייא'ס האַרץ איז אָבער דאָך נישט אַזוי רואיג... און אַז די טאָכטער איז אַוועקגעגאַנגען, האָט ער געשריבן בריוו צום ראש ישיבה פון ירושלים און צום נשיא פון בבל.

און ער גיסט פאַר זיי אויס זיין פאַרביטערט האַרץ:

„מאָרגן — שרייבט ער — וועלן זיין ביי מיין טאָכטער, מרים שתחי', תנאים... טיילמאָל דאַכט זיך מיר, אַז איך זעץ איר אַרויף אַ קרוין אויפ'ן קאָפּ, און טיילמאָל — אַז איך פיר מיין איינציג וויים שעפעלע, רחמנא לצלן, צו דער שחיטה...

„געגן גאָט וויל איך אָבער נישט גיין — שרייבט ער; — מגביל זיין דעם זמן החתונה וועל איך אויף אַ חודש..."

„איבער דער צייט וואַרט איך פון אייך אַן עצה, אַ ראָט — און זייט פאַר מיר מתפלל, און פאַר מיין טאָכטער, און פאַר'ן בעל תשובה חנניא..."

אַן עומד בדבורו איז ר' חייא געוועזן.

דעם צווייטן טאָג האָט מען תנאים געשריבן. דער עולם האָט געגאַפט. די בחורים פון דער ישיבה זיינען אויסער זיך: דעם עם־האָרץ זאָל אַזוינס קומען! פאַר דרך־ארץ אָבער שווייגט מען.

און דער חודש גייט פאַרביי... קיין תשובה פון ראש ישיבה פון ירושלים און פון נשיא פון בבל האָט ר' חייא נישט באַקומען; נעמט ער עס אָן פאַר אַ שלעכטן סימן, רופט ער אין טאָג פון דער חופה אַריין די טאָכטער, און זאָגט איר:

— זיי וויסן, מרים, אַז אויף דיין חתן חנניא איז נגזר געוואָרן אַוועקצוגיין פון דער וועלט דעם אַכטן טאָג נאָך דער חופה...

און ער דערציילט איר, וואָס ער האָט געהערט פון דער

שלאנג, און אז ער האָט קיין תשובה נישט פון די גדולי הדור, און זאָגט איר, אז אויב זי איז נישט פעסט אין דער דעה, קען זי נאָך חרטה קריגן.

ענטפערט איט מרים׳ל:

— איך בין פעסט, און מיין הארץ איז פעסט, און אז איך ווייס דעם גזר דין, ווייס איך שוין, ווי אזוי איך וועל אים מבטל זיין!

— דו! אין וועמענס זכות, אין וועמענס כח? — קען זיך נישט אויסוואונדערן ר׳ חייא...

און מרים׳ל זאָגט:

— אין כח פון מיין אמונה... און אין זכות, דיר, טאַטעשי, צו לאנגע יאָר, פון מיין מאַמען דער צדקת, עליה השלום! און אין דיין זכות, טאַטעשי, אין זכות פון דיין תורה, מצוות און מעשים־טובים — —

בלייבט צו שטעלן א חופה...

און עס איז א חתן־מאָל, זיצט דער חתן אין זיינע מלבושים, און רעדט נישט א וואָרט....

ר׳ חייא האלט פאר אים א דרשה, און ער הערט זיך איין, מיט נחת און צער צוזאמען...

פירט מען דעם חתן צו קבלת־פנים, זיצט די כלה אין ליינ־ווענטענע קליידער, א פנים, שלא לבייש את החתן, און מיט א פראָסטן טוך איבער׳ן קאָפּ...

און אז מען הויבט אויף דאָס טוך, שיינט אויף א פנים, ווי א זון, אויגן קלאָרע, גלויבענדיגע, שטיל, נאָר טיף גליקלעכע!

לויפט זיך גאנץ צפת צוזאמען צו דער חופה — שטייט דער חתן אונטער דער חופה אין ליינווענטע קליידער, מיט א האנפענעם שטריק אויף די לענדן, און מיט א וואלד־שטעקן אין דער האנט...

און מען פירט ארום אים די כלה אין וואָכעדיגע קליידער, שלא לבייש את החתן... און ר׳ חייא שטייט און שעפּט נחת און וויינט.

און אז ער וויל פאַרזאָגן דעם חתן „הרי את" — פרעגט ער:

— וואָס טייטש?

און ר׳ חייא גייט צו און פאַרטייטשט אים וואָרט ביי וואָרט...

און אזוי, פאַרטייטשט ער אים די ברכות און די כתובה...
גאַפּט מען.

נאָר אַז ר׳ חייא טוט אַזוי, מן הסתם ווייסט ער, וואָס ער טוט...
נאָך מער געגאַפּט האָט מען איבער דעם, וואָס דער חתן האָט קיין וואָרט תורה נישט געזאָגט, אפילו נישט ביי דער סעודה, און מען האָט דעריבער נישט אויסגערופן קיין דרשה־געשאַנק, אפילו נישט פון כלה׳ס צד...

און די שבע ברכות — עס איז געווען זומער־צייט — זיינען אין גאָרטן געווען... אויף דער מיטעלער ברייטער אַלייע זיינען געשטאַנען טישן פאַר זכרים באַזונדער, און פאַר ווייבער באַזונדער, און די כלה איז געזעסן, ווי אַן אָרימע כלה צווישן רייכע געסט; און דער חתן איז געזעסן ווי אַ שטומער צווישן אַלע למדנים און רבנים, וואָס האָבן גע׳דרשנ׳ט און גערעדט תורה, און איבער אַלע — ר׳ חייא...

און ר׳ חייא, צי ער אַליין האָט געזאָגט, צי אַנדערע, איז אַלץ געזעסן אומרואיג, און האָט עפּעס געזוכט אַרום און אַרום מיט די אויגן אויף דער ערד. ס׳איז האָט ער נישט חרטה אויפ׳ן שידוך? חס ושלום! ער זוכט נאָר מיט די אויגן די פרעמדע שלאַנג, און זעט, ווי דער „עכנאי" דריי־ט זיך אַרום שטילערהייט צווישן די געסט, פון קיינעם נישט געזען, און לאָזט קיין אויג נישט אַראָפּ פון זיין קרבן — פון חתן חנניא...

און אין אָוונט, נאָך די לעצטע שבע ברכות, האָט ר׳ חייא צוגערופן די טאָכטער און האָט איר געזאָגט מיט אַ משונה׳דיג קול:

— טאָכטער, מאָרגן איז דער יום הדין. שטאַרק זיך!

— איך בין שטאַרק! — ענטפערט דאָס יונגע ווייבל, — איך בין געבענטשט פון גאָט! און — גיט זי צו מיט בטחון — איך וועל אים אויסלייזן פון טויט...

— זאָל דיר גאָט העלפן! — ווינשט איר ר׳ חייא מיט הייסע טרערן.

— נאָר געדענק, — זאָגט זי, — טאַטעשי, אַז מאָרגן דאַרף פריער זיין דער נס! — דער שטעקן דאַרף בליען, זיין נשמה אויך! ער דאַרף זאָגן פאַר דיר אַ חלום! קום צו אונז, טאַטעשי,

גאנץ פרי. פארשלאף נישט!

טראכט ער: צי וועל איך דען שלאפן? און הויך זאגט ער איר צו.

און צו־מארגנס, אז ר' חייא איז געקומען צום פאר־פאלק, איז שוין מרים געווען אנגעטאן. נאר חנניא איז נאך געלעגן אין בעט.

— זייט מיר מוחל, שווער, — זאגט ער, — איך פיל מיך נישט בקו הבריאה... — און ער פארמאכט צוריק די אויגן.

קוקט ר' חייא אויפ'ן ווייסן שטעקן, וואס שטייט חנניא'ן צו־קאפנס, גלויבט ער זיינע אויגן נישט — דער שטעקן באדעקט זיך מיט א גרינער הויט, די הויט — ווערט אנגעדראלן מיט אדערלעך, באדעקט זיך מיט קנאספן און הויבט אן בליען... וויל ער זיך אויפהויבן און נעענטער זיך צוקוקן צום נס. דערזעט ער אבער, ווי חנניא'ס פנים פארענדערט זיך, רויטלט זיך, און ער עפנט אויף א פאר שטילע, קלארע, געבענשטע אויגן, אן א צייכן פון א קללה. — קוקט ער און גאפט, זוכט ער מיט די אויגן די טאכטער, צי זי זעט, איז אבער מרים'ל שוין נעלם געווארן. און דערווייל עפנט חנניא די לעפצן און הויבט אן דרשנ'ען, און ר' חייא הערט און פארגעסט אן אלץ: אן נס פון שטעקן, אן דער טאכטער, אן „עכנאי" — דעם שליח פון מלאך המות; פערל ש'טן זיך חנניא'ן פון מויל: תורה און סתרי תורה, און ער עפנט פאר ר' חייא'ן די טויערן פון א נייעם עולם התורה — א וואונדערלעכער גארטן — א גן־עדן מיט'ן עץ הדעת, מיט'ן עץ החיים, און אלערליי אנדערע פירות, און די ריינע ליכט פון שבעת הימים באשיינט אלץ און באשיט מיט ריין גינגאלד, און אלע בוימער בליען, און מחנות פויגל זינגען צווישן די בלעטער און פירות אויף די צווייגן — און עס בליט, און שפראצט, און זינגט, און שפילט... חנניא רעדט, און ר' חייא'ן דאכט זיך, אז די נשמה פון דער וועלט רעדט! צי חלום'ט ער נישט? ווייט און ברייט עפנט ער די אויגן — די אויערן זאפן־איין וואונדערלעכע קולות. און מיט'ן אפענעם מויל שלינגט חנניא די ווערטער פון די ליפן אראפ, און א הייליגער, שטילער נחת צעגייט זיך אים

אין אַלע גלידער.

נאָך דעם תענוג פון ר׳ חייא׳ן קענען מיר נישט באַשרייבן, בפרט נאָך — אויף עברי טייטש. די סודות התורה, וואָס חנניא האָט מגלה געווען, הלא הם כתובים על ספר הישר — אין חנניא׳ס ספר, וואָס ר׳ חייא האָט אַרויסגעגעבן מיט׳ן גאָלדענעם שניט. ווען מיר דעריבער פאַרלאָזן די גאונים, און זען, וואָס די צדקת מרים׳ל טוט.

אַזוי ווי זי האָט דערזען, ווי דער שטעקן הויבט אָן בליען, און דער פאָטער, ר׳ חייא, איז פאַרקוקט אויף׳ן שטעקן, האָט זי געכאַפּט דעם מאַנ׳ס ליינווענטענע מלבושים און איז פון שטוב אַרויס... שטיל און לייכט גייט זי אַרויס פון חדר, דער דיוואַן זאַפּט אין זיך איין אירע לייכטע טריט... און זי לויפט איבער אַלע חדרים ביז צום לעצטן חדר, פאַר דער פאָדער־שטוב... קיין שום בן־אָדם טרעפט זי נישט איבער׳ן וועג. זי האָט נאָך נעכטן אָנגעזאָגט, עס זאָל זיך דאָ קיינער נישט באַווייזן, ביז זי וועט רופן. און אַז זי קוקט זיך אום און זעט, אַז זי איז אַליין, וואַרפט זי פון זיך אַראָפּ אירע קליידער, „גאָט! — שעפּטשען אירע ליפּן — עס איז פּקוח נפש, זיי מיר מוחל „שמלת גבר״... — און כאַפּט אויף זיך דעם מאַנ׳ס ליינווענטענע מלבושים, און לויפט צו און עפנט די טיר, און זעצט זיך אויף דער שוועל פון פאָדער־שטוב אין גאָרטן אַריין. אַזוי זיצט זי אַ ווײַלע שטיל און קוקט אויף די אַלייע, וואָס ציט זיך פון דער הויז־טיר, ווייט, ווייט און ווערט פאַרלוירן צווישן די אַלעאַנדער־בוימער...

און אירע ליפּן שעפּטשען תפלות ותחנונים צום בורא עולם, ער זאָל אָננעמען איר קרבן; און אַז זי דערזעט, ווי דער „עכנאי״ וויקלט זיך אָפּ פון אַלעאַנדער־בוים און לאָזט זיך איבער׳ן וועג, נעמט זי געשווינד און פאַרשטעלט זיך דאָס פּנים מיט די הענט, זעט זי אויס כהויה ווי דער מאַן חנניא. און לאָזן לאָזט זי נאָר איבער אַ דין שפּעלטל צווישן די פינגער, און קוקט, ווי די שלאַנג רוקט זיך און רוקט זיך... און דער „עכנאי״ רוקט זיך פּאַמעלעך, בנעימות, נאָר זיכער. ער ווייסט, אַז דער קרבן וועט אים נישט אַנטרינען! — און אַז ער דערזעט חנניא׳ן (אַזוי מיינט ער), ווי ער

זיצט זיך רואיג אויף דער שוועל, דאָס פּנים פאַרשטעלט, טראַכט ער: דער קרבן זיצט שטיל. און דאָס האַרץ זאָגט אים שלעכטע נביאות. און ער איז מתפלל, אָדער ער זאָגט ודוי... שטעקט ער דאָס גיפט־געפעלע פון מויל אַרויס און האַלט עס גרייט, דאָס כלי־זין! און מרים׳ל זעט עס. און זעט, ווי דער „עכנאי״ הויבט זיך אָן שטאַרקער צו רוקן; די תאוה פון אַ שלאַנג צו בייסן האָט זיך אין אים דערוועקט; און זי הערט שוין דאָס רייבן מיט׳ן בויך איבער׳ן זאַמד, און זיין סאָפּען... און אַז ער קומט נאָענט, און זיינע הויט־פלעקן זעען זיך שוין קלאָר, פאַרמאַכט מרים׳ל דאָס דינע שפּעלטל פון צווישן די פינגער, און בעט אין שטילן האַרץ אָן אָטעם: — „רבונו של עולם, נעם אָן מיין קרבן״... און הויבט אָן ודוי זאָגן... שטיל, אָן אָטעם, אָן אַ ציטער מיט די ליפּן... נאָר איידער זי ענדיגט ודוי, דערפילט זי דעם ביס... און פאַלט אַרונטער אויף דער שוועל און רופט:

— רבונו של עולם, זיי מיר מוחל פאַר׳ן גאון, וואָס דו האָסט מיר געוואָלט געבן!... זאָל לעבן חנניא אויף זיין אָרט! און הויבט אָן גוסס׳ן, און די נשמה שיידט זיך אָפּ מיט גרויס יסורים פון יונגן גוף.

איז אָבער גאָט — דער גאָט פון משפּט!

און אַז די נשמה מרים׳ל׳ס איז אַרויף אויפ׳ן הימל, האָט מען געוואָרט אויף איר, דאָס הייסט: אויף חנניא׳ס נשמה... צדיקים זיינען פון גן־עדן אַרויס!

און אַז מען פירט זי צום בית־דין, גיט מען זי אַ פרעג, — אבי מקיים צו זיין דעם מנהג, ווייסן ווייסט מען דאָך:

— עסקת באמונה?

ענטפערט מרים׳ל:

— איך האָב קיינמאָל נישט געהאַנדלט — —

— האָסטו געלערנט תורה?

צעשמייכלט זי זיך מיט אַ חן:

— רבונו של עולם, האָסטו דען געהייסן, אידישע טעכטער זאָלן לערנען דיין תורה?

ווערט אַ גערודער.

— ווער ביזטו? ווער ביזטו?

זאָגט זי: מרים בת שרה וחייא, אשת חנניא!

ווערט אַ רעש... דערגייט מען, אַז זי האָט זיך עס פאַר איר מאַן מוסר נפש געווען! אַז „עכנאי״ האָט זיך געלאָזט נאָרן, שרייט מען צו דער נשמה:

— גיי, לויף געשווינד צוריק אַראָפּ, גיי צוריק אין דיין גוף אַריין, איידער מען רירט אים פון אָרט!

וויל זי נישט, מרים׳ל! צוויי מאָל ליידן יסורי מות — זאָגט זי — איז קיינער נישט מחויב... נייערט, — שטעלט זי אַ תנאי — אַז מען וועט אָננעמען איר טויט פאַר חנניא׳ס טויט! ער זאָל לעבן!

ווערט אַ געשריי אין פמליא של מעלה:

— מסכים! מסכים! — מען האָט מורא צו פאַרשפּעטיגן!...

און מרים׳ל׳ס נשמה קומט תוך כדי דבור צוריק אין גוף אַריין, און זי הויבט זיך אויף אפילו אויסגעהיילט פון וואונד, כלא היה, און זי לויפט אַריין מיט פרייד צו די צדיקים מיט גרוים שמחה און דערציילט זיי, וואָס מיט איר האָט זיך געטראָפן. און באותו רגע זיינען אָנגעקומען צוויי משולחים מיט צוויי בריוו, איינער פון דעם ראש־ישיבה אין ירושלים, און דער צווייטער פון נשיא פון בבל, און אין ביידע בריוו איז מער נישט געשטאַנען ווי איין וואָרט:

— מזל טוב!...

וועגן דעם גאון, וואָס איז אַרויסגעקומען פון דעם זווג, און וועגן נחת, וואָס ר׳ חייא האָט נאָך פון אים דערלעבט, וועלן מיר, אם ירצה השם, דערציילן אַן אַנדערש מאָל.

מיר וועלן נאָר צוגעבן, אַז „עכנאי׳ן״, וואָס האָט זיך געלאָזט נאַרן, האָט מען פון דעמאָלט אָן אָפּגעשאַפט, און מען זעט אים נישט...

דריי חופות

צוויי רויטע — איינע אַ שוואַרצע

אַ מעשה פון הינטער די הרי חושך

ערשטער טייל

ערשטער קאַפּיטל

דער פּאַלאַץ. — דער מלך מיט דער בת־מלכה. — דעם מלך'ס עגמת נפש.

וויט, ווייט, אונטער די הרי חושך, אויף יענער זייט סמבטיון, איז פאַראַן אַ מדינה מיט'ן נאָמען „וואונדער־לאַנד", וואו די רויטע אידן וואוינען. און אין דער מדינה „וואונדער־לאַנד", אין דער שטאָט, וואו דער מלך וואוינט, אין „גלויבשטיין", דער רעזידענץ, איז געשטאַנען אמאָל אַ הויכער, ווייסער, מאַרמאָרנער פּאַלאַץ. און שיין איז געווען דער ווייסער, מאַרמאָרנער פּאַלאַץ, וואָס ער איז געווען אין אַ רייכן גרינעם גאָרטן, ווי אין אַ גרינעם ים, מיט זיינע הונדערטער גאָלדענע זיילן און טויזנטער ברילִיאַנ־טענע שויבן.

און צו־פוסנס פון דעם ווייסן, מאַרמאָרנעם פּאַלאַץ האָט שטיל געררוישט, און ווי פאַר'חלום'ט געפּלאָסן אַ קלאָר קריסטאָלן טייכל; און פון ביידע זייטן איז דאָס טייכל געווען ארומגעקרענצט מיט די פיינסטע בלומען, צוויגן, די איידלסטע געוויקסן. און אין דעם קריסטאָלענעם, קלאָרן טייכל האָבן ארומגעבליצט, ארומגע־טאַנצט טויזנטער גאָלדענע פישלעך, און פון אויבן, איבער'ן בלויען

וואסער־שפיגל, האבן זיך געהויבן און מיט טויזנט חן זייגען ארומגעשוואומען שוואנען, ווייסע ווי שניי, מיט די דינע, לאנגע, ווייסע העלזער און לאנגע, פארשפיצטע, געלע שנאבלען...

עס האט פארנומען די אויגן!

אם שענסטן האט עס אויסגעזען ביינאכט, ווען די לבנה האט געשיינט... דער מארמארנער פאלאץ האט זיך אפגעשפיגלט אין טייך צוזאמען מיט דער לבנה און די שטערן... די בליצענדיגע גאלדענע פישלעך האבן לוסטיג געהיפט און געטאנצט און זייגען אריבערגעשפרונגען פון איין גאלדענער זייל צו דער צווייטער, פון איין בריליאנטענער שויב צו דער צווייטער, און די שניי־ווייסע שוואנען זייגען ערנסט און לאנגזאם אריבערגעשוואומען פון איין זילבערנעם שטיק נעפל צום צווייטן, פון איין גאלדן שטערנדל צום צווייטן... און פארציטערט, ווי פון גרוים ליבשאפט, האבן זיך ארום דעם אלעם געפלאכטן די פיינסטע, וואונדערלעכסטע שאטן פון די בלומען און געוויקסן, וואס האבן געבליט אויף ביידע זייטן פון טייכל... און אז עס האט זיך נאך דערביי געלאזט הערן דער שפיל־פויגל פון צווישן די צוויי צווייגן, וואס האבן זיך געבויגן אונטער דער לאסט פון גאלדענע פירות, האט מען ווירקלעך געמיינט, אז עס איז קיין גארטן נישטא, קיין פאלאץ נישטא, — אז עס איז אינגאנצן א חלום, א פאר׳כשופ׳טער חלום...

און דאך איז עס קיין חלום נישט געווען.

געקעניגט האט דעמאלט ביי די רויטע אידלעך, אין דער מדינה „וואונדערלאנד”, שלמה דער זיבן־און־צוואנציגסטער, אונזער שלמה המלך׳ס אור־אור־אייניקל; און ער האט עס געוואוינט אין דעם פאלאץ, ער מיט זיין איינציגער טאכטער, — די בת־מלכה —שולמית.

שוין פופצן יאר איז דער מלך אן אלמן געווען, ער האט אבער נישט חתונה געהאט, ווייל ער האט זיין „אויג אין קאפ”, זיין צווייטער נשמה — דער בת־מלכה קיין שטיפמוטער נישט געוואלט געבן.

און די בת־מלכה איז די גרויסע ליבשאפט ווערט געווען.

אַלע מעלות און מדות טובות האָט זי געהאַט פון איר פאָטער, דעם מלך; דערצו האָט זי גאָט נאָך געלייטזעליגט מיט אַ שיינקייט, וואָס האָט אַלע אויגן פאַרבלענדט.

און ווייל די בת־מלכה איז נישט ענלעך געווען נישט צום פאָטער און נישט, עליה השלום, צו דער מלכה, האָט מען געגלויבט, אַז די מוטער האָט זיך, זייענדיג אויף דער צייט, אין אַ מלאך פון הימל פאַרקוקט...

אין גאַנץ „וואונדערלאַנד" האָט איר שיינקייט גע'שם'ט, נאָר ליב האָט מען זי געהאַט פאַר איר גוטסקייט, פאַר איר גוט האַרץ, פאַר איר גוט אויג און האַרציגע פרומקייט.

טאָג־טעגלעך פלעגן זיך פאַר'ן ווייסן פּאַלאַץ פאַרזאַמלען אָרימע לייט, אַלטע, קראַנקע, און אַלע, וואָס האָבן געברויכט הילף, און די בת־מלכה פלעגט צו זיי אַרויסקומען מיט איר חבר'טאָרין דבורה'לע, יואָב'ס, דעם משנה־למלך'ס טאָכטער, זיי האָבן אַלע אויסגעהערט, באַשענקט און באַגאַבט, געהאָלפן און געהיילט...

כדי די בת־מלכה זאָל נישט דאַרפן יעדעס מאָל געלט בעטן, האָט איר דער פאָטער, דער מלך, געלאָזט צומאַכן, — און האָט איר איבערגעגעבן — אַ צווייטן גאָלדן שליסל צו זיינע אוצרות; און ביים אוצר האָט ער נאָך געשטעלט אַן אויסגעלערנטן פּאַפּוגאַי, וואָס פלעגט, דערזעענדיג די בת־מלכה, אויסרופן:

— „נעם, מלאכ'ל, נעם! נעם מיט פולע הענט, און גיב פון פולן האַרץ!"

און דעם מלך'ס אוצרות זיינען דערפון נישט קלענער געוואָרן; פאַרקערט, עס איז אין זיי די ברכה אַריין. וואָס מער דער מלך מיט דער בת־מלכה האָבן פאַרטיילט, אַלץ פולער זיינען געוואָרן די אוצרות, און דאָס איז אַ סימן, אַז זיי האָבן אָנגעשלאָגן מיט זייער צדקה!

און ביי דעם אַלעם איז דער מלך, שלמה דער זיבן־און־צוואַנציגסטער, נישט גליקלעך געווען.

אונטער דער זיידענער חופה, אויפ'ן גאָלדענעם בעט, פלעגט דער מלך איבערוואַכן גאַנצע נעכט, נישט צושליסן קיין אויג, און הערן די טריט פון די סאָלדאַטן, וואָס זיינען געגאַנגען אויף און

אָפּ פאַר'ן פּאַלאַץ אויף דער וואַכט.

אין וואונדערלאַנד איז נאָך דאָס געוויסן פון אַ מענטש ביי דער גאַנצער ממשלה, וואָס לאָזט אַמאָל נישט שלאָפן; ביי שלמה דעם זיבן־און־צוואַנציגסטן איז אָבער דער פאַל נישט געווען... און די סבה, פאַרוואָס ער שלאָפט נישט, וועלן מיר געוואָר ווערן אין צווייטן קאַפּיטל.

צווייטער קאַפּיטל

דער קוסו. — די כשוף־מאַכערין און דער בת־מלכה'ס שבועה

איינמאָל, ל"ג בעומר, איז די בת־מלכה מיט איר חבר'טאָרין דבורה געגאַנגען אין נאָענטן וואַלד אַריין שפּאַצירן...

אַז די פויגלעך אין וואַלד האָבן זיי דערזען, האָבן זיי אָנגעהויבן פרייער און פריילעכער צו זינגען. די פויגעלעך האָבן נישט געוואוסט, אַז איינע פון די קינדער איז אַ בת־מלכה און די צווייטע איז דעם משנה־למלך'ס טאָכטער, זיי האָבן נאָר געוואוסט, אַז דאָס זיינען די האַרציגע קינדער, די גאָלדענע קינדער, וואָס שיטן זיי עסנוואַרג, ווען זיי באַווייזן זיך נאָר פאַר'ן פּאַלאַץ.

און דאָס זיינען די קינדער, וואָס שפּייזן זיי אַ גאַנץ יאָר מיט קעניגלעך ווייסברויט, שבת — חלה מיט זאַפּרען און שבת־שירה— מיט'ן פיינסטן האָניג־לעקעך...

און לכבוד די האַרציגע מיידלעך איז געוואָרן אַ זעלטענער קאָנצערט.

— קנאַק, ברידער, קנאַק! — האָט גערופן פון איין צווייג צו דער צווייטער, — לכבוד די גאָלדענע מיידלעך, לכבוד די האַרציגע מיידלעך!

די בלומען, וואָס באַהאַלטן זיך תמיד צווישן הויכן גראָז, אין שאָטן, אונטער די ביימער, וואָס ציטערן שטאַרק פאַר יעדער לייטיגער האַנט און פאַר יעדן שווערן טריט, די בלימלעך האָבן עס דערהערט און האָבן אַזוי געטראַכט:

„אז פויגעלעך לויבן, איז אודאי אמת! פויגעלעך ווייסן פון קיין חניפה נישט! דאַרף מען פאַר די מיידעלעך קיין מורא נישט האָבן!"

און די בלימלעך האָבן אַרויסגעשטעקט די פיינע קעפּלעך פון׳ם טיפן גרינעם גראָז; און זיי האָבן פריי און לוסטיג גע־אָטעמט, אַז דער גאַנצער וואַלד איז פול געוואָרן מיט די פיינסטע בשמים!

און די הירשן און די סאַרנעס, וואָס באַהאַלטן זיך שוין צווישן די פאַרפלאָכטענע צווייגן, ווען זיי דערהערן נאָר אַ שאָרך, האָבן זיך איצט אויך אַרויסגערוקט און געקוקט אויף די מיידעלעך מיט געטרייע, האַרציגע אויגן, ווי נאָר סאַרנעס און הירשן קאָנען קוקן!

און דעמאָלט האָט זיך דער פריילעכער בת־מלכה אויך פאַר־גלוסט צו זינגען; אַזוי פול איז איר געוואָרן אין יונגן האַרצן; קוים אָבער האָט זי נאָר געעפנט דאָס קרעלענע מיילעכל, זיינען מיט אַמאָל אַלע פייגעלעך שטיל געבליבן: זיי ווילן אויך הערן, ווי אַזאַ גאָלדענע מיידעלע זינגט...

און קוקו האָט זיך צו שפּעט איינגעהאַלטן, און דבורה, דעם משנה למלך׳ס טאָכטער, האָט אים צום ערשטן דערזען.

און דעם משנה למלך׳ס טאָכטער איז נעענטער צוגעגאַנגען צום קוקו, און האָט אים, האַלב גלויביג, האַלב שפּאָטיש, געפרעגט:

— קוקו, ווי אַלט איז אַצונד מיין באַשערטער?

דער פויגל הויבט אָן רופן: קוקו! קוקו! אָן אַ שיעור, און דבורה האָט לאַכנדיג אָפּגעציילט 518 יאָר.

און ווי אַ זילבערן גלעקל האָט איר קול געקלונגען.

די בת־מלכה האָט אים דערהערט, און איז אויך צוגעגאַנגען צום קוקו, און האָט אים געפרעגט:

— און ווי לאַנג, זאָג, וועל איך לעבן, חכם מיינער אויפ׳ן בוים?

און דער פויגל האָט ווידער גערופן: קוקו, קוקו.

און ווער ווייסט, וויפיל ער וואָלט אָפּגעציילט, ווען דער בת־מלכה זאָל נישט געווען איבערדריסיג ווערן צו ציילן.

זי האָט אים איבערגעהאַקט און געפֿרעגט:

— און וויפֿיל יאָר האָט נאָך גאָט מיין גוטן פֿאָטער באַשערט?

עס האָט זיך איר, דער גוטער בת־מלכה, געוואָלט, דער קוקו זאָל אַצונד אויך רופֿן און רופֿן און נישט אויפֿהערן צו רופֿן, ווי פֿריער.

די בת־מלכה, אָבער, איז געבליבן ווי פֿאַרשטיינערט, פֿון קוקו האָט מען שוין מער נישט געקאָנט אַרויסקריגן אַ טאָן.

און די דערשראָקענע מיידעלעך האָבן זיך מיישב געווען, אויפֿצוזוכן די כשוף־מאַכערין, וואָס האַלט זיך אויף אין וואַלד, און זי איבערצופֿרעגן, צי האָט זיך נאָר דער קוקו באַליידיגט, צי עס האָט טאַקע אַן אומגליק צו באַדייטן.

און קוים האָבן זיי דערפֿון געטראַכט, האָט זיך באַוויזן אַ מאַסע קליינע, וואונדערלעכע, לוסטיגע און פֿאַרשיידנפֿאַרביגע חיה'לעך, וואָס האָבן אָנגעהויבן אַרומצוטאַנצן, אַרומצושפּרינגען און פֿאָראויס צו לויפֿן, און זיי האָבן אַזויערנאָך געוויזן דעם וועג צו דער כשוף־מאַכערין.

די כשוף־מאַכערין איז געשטאַנען אַרומגערינגלט מיט קעניג־לעך און וועווערקעס, וועלכע זי האָט געשפּייזט, און געוועזן איז זי אַלט און איינגעשרומפּן, זי האָט אָבער געקוקט מיט אַזוינע גוט־האַרציגע אויגן, אַז די קינדער האָבן זיך פֿאַר איר נישט דערשראָקן, און זיינען צוגעקומען נעענטער. פֿאַר האַרץ־ווייטאָג האָט די בת־מלכה נישט געקאָנט ריידן, האָט דעם משנה למלך'ס טאָכטער פֿאַר איר גערעדט.

— אַלטע, — האָט זי געפֿרעגט, — ווי לאַנג וועט איר פֿאָטער לעבן?

אויסזאָגן, אַז דאָס איז אַ בת־מלכה, האָט זי נישט געוואָלט, די מכשפה זאָל נישט מורא האָבן צו זאָגן דעם אמת.

— הע? — האָט די מכשפה איבערגעפֿרעגט.

און דבורה האָט נאָכאַמאָל איבערגע'חזר'ט די שאלה, און האָט געטייט דערביי אויף דער בת־מלכה מיט'ן פֿינגער.

די מכשפה איז אָבער, ווי עס זעט אויס, גוט טויב געווען, און דבורה'ס טייטן מיט'ן פֿינגער האָט זי גאָר אַנדערש פֿאַר־

שטאַנען; זי איז געוואוינט געווען צו מיידעלעך, וואָס פרעגן, ווען מען וועט זיי אַ חופה שטעלן.

דעריבער האָט זי געענטפערט:

— וועמען? דעם פיינעם טאָכטערל? אַי, אַזאַ שיינע! אַזאַ גאָלד! פון מזרח און מערב וועט מען זיך דאָך צו איר צוזאַמענקומען! אין קורצן וועט אַ חופה זיין! אין קורצן!

און דבורה האָט זיך געמוזט שטעלן אויף די שפיץ פינגער און אַריינשרייען דער כשוף־מאַכערין אין אויער איר פאַרלאַנג.

און דעמאָלט ערשט האָט די כשוף־מאַכערין דערהערט און זי האָט אַזוי געענטפערט:

— איר פאָטער וועט דערלעבן — דעם טאָג פון איר חופה!

די בת־מלכה האָט אַ שרעקלעכן געשריי געטאָן, און אין דער זעלביגער מינוט זיינען פאַרשוואונדן די מכשפה מיט אירע חיה׳לעך.

די סאַרנעס, די הירשן האָבן זיך באַהאַלטן. די פויגעלעך מיט די בלומען זיינען פאַרשוואונדן געוואָרן...

אין שטילן וואַלד האָט זיך נאָר געהערט, ווי די האָלץ־ווערים פּיקען אין די בוימער׳ס הערצער, און דער בת־מלכה׳ס שבועה: אַז זי וועט קיינמאָל נישט חתונה האָבן; דער פאָטער אירער זאָל לעבן, ער זאָל זי איבערלעבן!

דערנאָך האָט זי נאָך דבורה׳ן באַשוואָרן, אַז דאָס אַלץ זאָל בלייבן בסוד...

מיר וועלן זען, ווי זיי האָבן שטיל געהאַלטן וואָרט.

דריטער קאַפּיטל

א צוזאַמענפאָר פון חתנים. — אַ שמועס צווישן מלך מיט דער בת־מלכה. — די ווייסע טויב און איר עצה.

עס איז ווייטער געווען אַ צוזאַמענפאָר פון שררות און פרינצן... מען האָט אַלע פאַרבעטן אין פּאַלאַץ אַריין... פריער איז מען אַרויס אין וואַלד אַריין אויף אַ יאַגד. פאַרשטייט זיך, אַז אויף אַ יאַגד ביי אַ אידישן מלך שיסט מען נאָר אין חיות רעות און גיפ־

טיגע שלאַנגען. נאָך דער יאַגד האָט מען געמאַכט אַ קעניגלעך מאָלצייט.

עסן, כּאָטש כּשר, איז געווען לרוב, אַלטע ווײַנען, כּאָטש נישט קיין נסך, נאָר כּיד המלך... ווי מען האָט געעפֿנט אַ פֿלאַש, האָט זיך אין דעם גרויסן זאַל פֿאַרשפּרייט אַ ריח, ווי פֿון די טײַערסטע בשמים... די פּרינצן האָבן געגעסן, געטרונקען, געשמועסט און געפֿירט ויכּוחים וועגן אַלערליי חכמות, און איבער ווײַטע לענדער און מדינות... אַלע אויגן האָבן געהאַנגען אויף דער בת־מלכּה׳ס שיין־חנ׳עוודיק פּנים.

אַלע האָפֿן צו דערזען דאָרט אַ שמייכעלע, אַ סימן טוב אויף זייער מזל!...

די בת־מלכּה איז אָבער געווען פֿאַר אַלע גלײַך גוט פֿרײַנטלעך, און האָט דאָך אַלע אָפּגעזאָגט.

דעמאָלט האָט דער מלך געהייסן אַלע אָפּטרעטן פֿון זאַל, און האָט צו דער בת־מלכּה אַזוי געזאָגט:

— שולמית, גאָט איז מיט דיר! עס זײַנען דאָך היינט געווען די גרעסטע און די העכסטע און די פֿיינסטע לײַט פֿון דער וועלט! פּרינצן פֿון די גרעסטע מדינות זײַנען אָראָפּגעקומען און געזעצט זיך צו אונז ביים טיש... און דו ווילסט זיי נישט!

און עס זאָגט ווײַטער דער מלך:

— און פֿון מזרח און פֿון מערב זײַנען זיי צו דיר געקומען! געברײַנגט אַהער האָט זיי דײַן שם, געקומען זײַנען זיי פֿון דײַן שיינקייט פֿאַרבלענדט...

און טרערן הערן זיך אין דעם מלך׳ס ווערטער:

— און וואָס פֿעלט זיי? ביזטו נישט זיכער אין זייער קלוג־שאַפֿט, גיב זיי אויף רעטענישן. דו קאָנסט אַזוי פֿיל, איך האָב דיך דאָך אַזוי פֿיל געלערנט!

— און זײַנען זיי נישט גענוג רײַך? — זאָגט ווײַטער דער קעניג, — טייל האָבן דאָך גרעסערע און רײַכערע לענדער פֿאַר מיר, גרעסערע אוצרות פֿאַר מיר!

— און אַלע שווערן, אַז זיי האָבן דיך ליב!...

און אָפּגעזיפֿצט האָט דער מלך און ווײַטער געזאָגט:

— טאַכטער דו מיין, געטרייע טאַכטער! זע, מיין אַלטער סאָפּ איז שוין באַדעקט מיט שניי! זע מיין באָרד, ווייס איז זי ווי מילך... און אַז גאָט וועט מיך רופן צו זיך, אויף וועמען וועל איך דיך לאָזן, טאַכטער דו מיין?! און וואָס פאַרלאַנגסטו? זיי האָבן דיך אַזוי ליב, זיי שווערן אַזוי!

עס וויינט דער בת־מלכה'ס האַרץ פון פאָטער'ס עגמת־נפש, דעם אמת זאָגן קען זי דאָך נישט...

זאָגט זי, אַז זי גלויבט נישט זייערע שבועות...

און זי האָט אַזוי געענטפערט:

— איך בין רייך, טאַטעשי, און דיין איינציגע טאָכטער בין איך! ווייס איך, צי מיינט מען מיך, צי מיין רייכקייט! צי וויל מען מיך, צי — איבער הונדערט און צוואַנציג יאָר — דיין מלוכה, טאַטעשי!

און זי האָט נאָך געהאַט אַ ראיה צו אירע רייד!

— און זע, — האָט זי צום פאָטער, צום מלך, געזאָגט, — איז דען נישט מיין חבר'טאָרין דבורה שענער פאַר מיר, בעסער, קלוגער און געלערנטער פאַר מיר? און פאַרוואָס פאָרט מען זיך נישט צויאָמען איר כשר'ע האַנט צו פאַרלאַנגען? פאַרוואָס האָט זיך קיין איינציגער פרינץ אין איר נישט פאַרליבט? — ווייל איך בין דיין טאָכטער! ווייל בת־מלכה בין איך!

דער מלך וויל איר נישט זאָגן, אַז ער גלויבט נישט, אַז עס איז עמיץ שענער, בעסער און קלוגער פאַר זיין טאָכטער, ענטפערט ער איר:

— ווייס איך? דיינע בליצענדיגע, רויטע האָר, מיט די טיפע, בלויע אויגן געפעלן, און אירע זיידענע, פלאַקסענע האָר, מיט די ערלעכע, טיפע אויגן — נישט... יעדער מענטש האָט שוין זיין מזל...

און אין האַרץ האָט ער געקלערט: „אוי, צי איז עס נישט אַ ירושה פון עלטער־עלטער־זיידן קהלת?... אַזאַ פריש עפּעלע, און עס פּיקט שוין דאָרט אַ ווערימל"...

און אין דער רגע האָט זיך באַוויזן אין אָפענעם פענצטער אַ מילך־ווייסע טויב.

די בת־מלכה האָט געמיינט, אַז דאָס איז איינע פון אירע טויבן, און זי האָט זיך אויסגעדרייט צו איר, זי זאָל זיך איר שטעלן אויפ׳ן אַקסל.

די טויב האָט עס דאָך נישט געטאָן.

די מילך־ווייסע טויב איז אַריינגעפלויגן און האָט זיך גע־שטעלט פאַר׳ן מלך אויפ׳ן טיש.

זי האָט זיך דריי מאָל געבוקט פאַר׳ן מלך, און אָנגעהויבן צו וואורקען און צו ברומען צום מלך.

און ביי די רויטע אידלעך, מוזט איר וויסן, האַלט זיך נאָך דער אַלטער אידישער מנהג, אַז דער, וואָס זיצט אין סנהדרין, מוז קאָנען אַלע זיבעציג לשונות פון דער וועלט, און דער מלך פון אַ מדינה מוז, ווי שלמה אין זיין צייט, קאָנען אפילו די לשונות פון חיות און עופות.

און די ווייסע טויב האָט צום מלך אַזוי געברומט:

— מלך, גרויסער מלך! האָב קיין עגמת־נפש נישט, עס וועט זיך אַלץ ענדערן צום גוטן! דו וועסט אין דער בת־מלכה נאָך נחת דערלעבן...

— נויט זי אָבער נישט, אַז זי זאָל נעמען איינעם פון די פּרינצן, וואָס בעטן איר האַנט. נישט איינער פון זיי איז איר באַשער־טער, און נישט אין גלויבשטיין וואוינט דער, וואָס איר איז באַשערט.

און דער מלך האָט איר אויף טויבן־לשון אַזוי געענטפערט:

— גוטע טויב, קלוגע טויב, זאָג מיר, וואו איר באַשערטער וואוינט, היים איך באַלד שפּאַנען די טייערסטע פערד און ברייננ אים אַהער; זאָל ער זיין אַ פּרינץ, זאָל ער זיין דער אָרימסטער מאַן, זאָל ער ביי דער שווערסטער אַרבעט שטיין, גיב איך אים, — הייסט מיין נאָמען נישט שלמה דער זיבן־און־צוואַנציגסטער, — מיין איינציגע טאָכטער און מיין קרוין אַוועק!...

און די טויב האָט אַזוי געענטפערט:

— מלך, גרויסער קעניג, געזונט זאָלסטו זיין און לאַנג לעבן זאָלסטו, מלך! נישט דאָס אָבער האָט מען מיר באַפוילן דיר צו זאָגן... דיין בת־מלכה וויל זיין זיכער, אַז דער, וואָס שווערט, אַז ער האָט זי ליב, מיינט נאָר ז י אַליין, נישט די אוצרות, נישט די

מלוכה... דאָס גוטע פרומע האַרץ האָט מורא, מוז מען עס באַרואיִנגן.

— ווי אַזוי, ווייסע, קלוגע טויב? — האָט דער מלך געפרעגט.

און די טויב האָט אַזוי געענטפערט:

— גרויסער מלך, קלוגער מלך, געזונט און שטאַרק זאָלסטו זיין, און אייניקלעך דערלעבן זאָלסטו, מלך! הייס איר אויס־קלויבן די אָרימסטע קליידער, וואָס איר האַרץ וועט גלוסטן, פאַר איר און פאַר דיר, מלך, און וואַנדערט אַרוים פון די ערטער. וואו מען קאָן אייך לייכט דערקענען. און אַז איר באַשערטער וועט זי וועלן אין שמוץ און אין אָרימקייט, וועט דער בת־מלכה׳ס גאָלדן האַרץ נישט ציטערן, נישט שרעקן זיך.

— איך בין גרייט אַלץ צו טאָן, וואָס דו זאָגסט, — האָט ער דער טויב געענטפערט, און זי האָט דריי מאָל אַהין און צוריק געהיפּט און געבוקט זיך, ווי ביים אויסגיין שמונה־עשרה, און איז צוריק אַרויסגעפלויגן פון פענצטער.

די בת־מלכה האָט קיין אויסרייד נישט געהאַט, אויף דער טויב׳ס עצה נישט צו באַשטיין. האָט זי אויסגעקליבן צום וואַנדערן קליידער פון שמאַטעס־קלויבער.

די בת־מלכה האָט זיך אַזוי געטראַכט: אין אַזוינע שמוציגע קליידער וועל איך קיינעם אין די אויגן נישט פאַלן...

נאָר אַ מענטש דענקט, און גאָט לענקט.

בשעת דער מלך און די בת־מלכה האָבן גערעדט וועגן די וועגס־קליידער, איז יואָב, דער משנה למלך, געשטאַנען הינטער אַ זיידענעם פאָרהאַנג און אונטערגעהערט.

פעלקער און קינדער האָבן יעדער אַ טביעת־עין, איך מיין: אַן אויג, וואָס דערקענט אין דער עו״שטער רגע דאָס, וואָס קלוגע חכמים דערקענען נישט. מיט׳ן ערשטן בליק זעען זיי, ווער ס׳איז גוט, ערלעך און פרום באמת, און ווער ס׳טראָגט נאָר אַ מאַסקע אויפ׳ן פנים — און האָט דאָס גיהנום אין האַרץ.

דאָס פאָלק האָט אויף אים געמורמלט.

דער מלך איז אָבער געווען אין יואָב׳ן פאַרנאַרט.

אַזוינס טוט נאָר אַ פאַלשער, שלעכטער מענטש, און דאָס איז ער געווען...

נישט ער האָט געדאַרפט זיין משנה־למלך אין וואונדער־לאַנד!...

אין פאַלאַץ אַריין איז ער געקומען דורך אַ צופאַל:

די מלכה, עליה השלום, אין ליכטיגן גן־עדן זאָל זי זיין, איז נפטר געוואָרן אין קינפעט, און מען האָט געדאַרפט פאַר דער בת־מלכה אַן אַם, איז דער גורל געפאַלן אויף יואָב׳ם ווייב. דורך איר האָט ער באַקומען אַ צוטריט צום פאַלאַץ...

איינמאָל האָט אים דער מלך שלמה באַמערקט און געפרעגט, ווער ער איז און וואָס ער וויל.

ער האָט געזאָגט, אַז ער איז דער בת־מלכה׳ס אַמ׳ס אַ מאַן, און פאַרלאַנגען פאַרלאַנגט ער נישט מער, נאָר די דערלויבניש אָנצוזעטן זיינע אויגן מיט׳ן גלאַנץ, וואָס שלאָגט פון מלך׳ס פנים...

וואָס אַן אַנגל איז פאַר פיש, איז חניפה פאַר מלכים...

יואָב איז שוין געבליבן אין פאַלאַץ. ער איז געוואַקסן פון טאָג צו טאָג, און מיט דער צייט איז ער געוואָרן משנה־למלך.

קלוג איז ער געווען, ווי אחיתופל בשעתו, און ער האָט זיין פרומע, ערלעכע ראָלע אַזוי פיין געשפּילט, אַז די וועלט, וואָס האָט געמורמלט, האָט נישט געהאַט אויף אים צו ווייזן עפּעס אַן עוולה.

די בת־מלכה האָט יואָב׳ן, דעם משנה־למלך, נישט געקאָנט ליידן. אַז ער האָט אויף איר געקוקט, האָט זיך איר געדאַכט, אַז אַ פייכטער, קאַלטער וואָרים גליטשט זיך איר איבער׳ן פנים... זי האָט עס אָבער קיינמאָל נישט געבראַכט אויף די ליפּן, נאָר צוליב איר אַם, יואָב׳ס געשטאָרבן ווייב, צוליב דעם פאָטער, און אפשר מער צוליב דבורה׳לען, אין וועלכער זי האָט אַ געטרייע, גע־ליבטע שוועסטער געהאַט, — האָט זי זיך אַ כח אָנגעטאָן, און פון צייט צו צייט מיט אים אַ גוט וואָרט גערעדט...

דער שלעכטער מענטש האָט זיך אָבער דאָס גוטע וואָרט אַנדערש אויסגעטייטשט... האָט זיך געוואָלט באַנוצן דערמיט און ווערן דעם מלך׳ס איידעם!...

קיין יונגער מאַן איז יואָב שוין נישט געווען, נאָר געהאַלטן האָט ער זיך קינדיש, און האָט זיך פיין, ווי נאַטירלעך, געפאַרבט די באָרד און די האָר פון קאָפּ.

און אלע האָבן אָן זיינע יאָרן פאַרגעסן...

די פּריילינען פון הויף האָבן צו אים געוואונקען, האָט ער געמיינט, אַז שולמית אויך... אַזוינס טוט נאָר אַ פאַלשער, שלעכטער מענטש...

ליתר תוקף וועז האָט ער אויפגעקויפט ביי אַלערליי כשוף־מאַכערס ליבעס־טראָפּן, וואָס ער האָט בגנבה אַריינגעטאָן אין דעם אַלעם, וואָס די בת־מלכה האָט געגעסן און געטרונקען. —

דער קלוגער יואָב האָט גאָר נישט געוואוסט, אַז די אַלע טראָפּנס העלפן נאָר דעמאָלט, ווען דער, וואָס באַנוצט זיך מיט די טראָפּנס, האָט אמת און ערלעך ליב, בשעת ווען יואָב האָט נאָר אין זין געהאַט די מלוכה.

און דאָס, וואָס די בת־מלכה האָט אָפּגעזאָגט אַלע פּרינצן, האָט ער אויך געהאַלטן ביי זיך פאַר אַ גוטן סימן. און כדי ער זאָל זיכערער זיין אין זיינע פּלאַנען, האָט ער נישט אויפגעהערט נאָכצוקוקן דעם מלך מיט דער בת־מלכה און אונטערצוהערן, וואָס זיי ריידן.

און אַז ער האָט, שטייענדיק הינטער דעם זיידענעם פאָרהאַנג, דערהערט, אַז זיי רעכענען אין גאָר אָרימע קליידער אַרומצוואַנדערן, האָט ער נאָך זיין האָפנונג נישט פאַרלאָרן.

פאַרקערט, עס האָט אים נאָך מער פאַרנאַרט.

ער האָט געקלערט, אַז די בת־מלכה, וואָס האָט אַזוי פיל ליבעס־טראָפּן אויסגעטרונקען, האָט אַליין פאָרגעשלאָגן דעם פאָטער דעם שידוך, און כדי געוואָר צו ווערן, צי ער איז ווערט צו זיין אַמאָל אַ מלך, פאָרן זיי אַרום פאַרשטעלט אויף דער מדינה, געוואָר צו ווערן, וואָס מען זאָגט אויף אים.

און ווייל ער האָט פאָרט מורא געהאַט, מען זאָל אויף אים אין דער מדינה פאַר'ן מלך, און דער עיקר — פאַר דער בת־מלכה, נישט ריידן קיין בייז, האָט ער זיי נאָכגעשיקט שפּיאָנען, זיי זאָלן זיי נאָכגיין טריט ביי טריט, און טאָקע טעגלעך אים שרייבן אויף תשר"ק כתב, וואו זיי זיינען, און וואָס זיי טוען.

אין דער התחלה האָבן אים די בריוו, וואָס ער האָט באַקומען פון די שפּיאָנען, גאָר נישט געוואונדערט: דער מלך מיט דער

בת־מלכה גייען און גייען, און שטעלן זיך אין ערגעץ נישט אָפּ. שפּעטער אָבער, אַז מען האָט אים מודיע געווען, אַז זיי זיינען אַרויס אויס דער גרעניץ, האָט זיך דער משנה־למלך זייער דערפרייט: ער איז געפאַלן אויף אַן אַנדערן, גאָר אַ לייכטן פּלאַן, ווי אַזוי צוצוקר־מען צו דער מלוכה!

ער וועט דעם מלך מיט דער בת־מלכה אומברענגען! און אין דער פרעמד וועט ער דאָס טאָן גאָר אָן פּחד...

און ער האָט זיך געלאָזט ברענגען צוויי גזלנים, און ער האָט צו זיי אַזוי געזאָגט:

— איך, משנה־למלך, און היינט במקום מלך, ווייס גאַנץ גוט, אַז איר זענט רוצחים און גזלנים, אַז מען דאַרף אייך הענגען אין מיטן מאַרק, און דערנאָך אייך צעשניידן און צעשיקן שטיקער פון אייך אין אַלע תרי״ג שטעט פון דער מדינה. נאָר אין אייך ווענדט זיך, אַז איר זאָלט ניצל ווערן פון דער תליה, און נאָך גרויס ווערן...

— אַז איר וועט טאָן, וואָס איך וויל, און עס וועט בלייבן בסוד, וועל איך איינעם פון אייך מאַכן פאַר׳ן ערשטן מיניסטער, און דעם צווייטן — פאַר אַ ראש אין סנהדרין...

און די גזלנים פאַלן דעם משנה־למלך צו די פיס, און ער האָט זיי געהייסן שווערן אויף די קני, אַז זיי וועלן טאָן זיין פאַרלאַנג!

און די גזלנים האָבן געשוואָרן: איינער — ביי אַלע וויסטע וועלדער און פוסטע חורבות, וואו שדים און רוחות וואוינען, און ביי אַלע ניט־באַגראָבענע ביינער פון רוצחים און גזלנים:

— אויב איך וועל מיין וואָרט נישט האַלטן, זאָלן זיך אין מיר אַלע שדים פון וועלדער און חורבות, און אַלע רוחות רעות פון די פאַרוואַלגערטע ביינער אָן מיר נוקם זיין!

און דער צווייטער האָט אויך אַזוי געשוואָרן, און האָט נאָך צוגעגעבן, אַז ער שווערט נאָך ביי זיין געהיימנים — ביי זיין פאָטער׳ס מויל, וואָס ער האָט אַזין עסיג אין אַ פאַכיר...

און דעמאָלט האָט דער שלעכטער יואָב אַזוי געזאָגט:

— שאַרפע שווערדן האָט איר, בלאַנקע שפּיזן גיב איך אייך... און פערד וועל איך אייך געבן די בעסטע פון מלך׳ס שטאַל, וואָס פליען ווי די אָדלער, וואָס יאָגן־איבער דעם ווינט...

— לאָזט אייך אויף דער וועלט...

— און אַז איר וועט טרעפן צוויי שמאַטעס־קלויבער: אַ גרייז־גרויען אַלטן, ווי אַ טויב, און אַ יונג מיידל, וואָס איר פּנים וועט אַרויסשיינען פון אירע שמוציגע קליידער, ווי אַ זון פון אונטער אַ ווינטערדיגן בלייערנעם וואָלקן, — פאַרהאַלט זיי!

— און דעם אַלטן זאָלט איר טויטן באַלד אויפ׳ן אָרט!

— און מיט דער טאָכטער זאָלט איר אַזוי טאָן:

— איר וועט זי פרעגן, צי זי וויל האַלטן אַלץ בסוד און אַהער קומען זיין מיין ווייב.

— אויב זי וועט באַשטיין, און זי וועט אייך צושווערן דערויף ביי דער נשמה פון איר געשטאָרבענער מוטער, לאָזט זי לעבן און ברענגט זי אַהער.

— אַניט — טויט זי!

— באַגראָבט זיי ביידע אויפ׳ן אָרט. און פאַר אַ סימן, אַז איר האָט אַלץ געטאָן בשלמות, זאָלט איר מיר ברענגען זייערע קליידער: איך וועל זיי דערקענען!...

די גזלנים זיינען באַשטאַנען. און ער האָט זיי געגעבן געלט אויף הוצאת־הדרך, באַוואָפנט זיי פון קאָפּ ביז פיס, אַרויפגעזעצט אויף פערד און אַרויסגעשיקט אין דער וועלט אַריין...

און דער שלעכטער מענטש איז זיכער, אַז עס וועט אים גראָטן...

מלך וועט ער זיין!

און קוים וועט ער ווערן מלך, וועט ער וויסן, וואָס צו טאָן...

די מלוכה וועט ער שוין באַפעסטיגן!

ווי אחשורוש וועט ער טאָן!

אַ קעניגלעכע סעודה וועט ער מאַכן — פאַר גאַנץ וואונדער־לאַנד אַ סעודה...

אין גרויסן גאָרטן וועט ער גאָלדענע טישן שטעלן. און זיי וועלן זיך בויגן אונטער דער לאַסט פון די טייערסטע מאכלים, און די טייערסטע ווייגען וועלן זיך גיסן ווי וואַסער...

און אַלע שפּילער, און אַלע טענצער, און אַלע זינגער פון דער גאַנצער מדינה וועלן קומען און שפּילן, און זינגען, און טאַנצן —

עס וועט זיין א יום־טוב, א פרייד פאר גאנץ וואונדער־לאנד!
און זיבן טעג און זיבן נעכט וועט מען טרינקען, זיבן טעג
און זיבן נעכט וועט זיין א לעבן...
און די שענסטע מיידלעך פון דער גאנצער מדינה וועלן קומען...
און ער וועט ארומגיין ביי די טישן און קוקן, און קלויבן.
און די שענסטע וועט זיין וייב זיין, זיין מלכה זיין...

פערטער קאפיטל

דבורה מוז אנטלויפן. — זי געזעגנט זיך. — ביי דער מכשפה אין דער הייל.

דבורה, דעם משנה למלך׳ס טאכטער, האט שטארק געליטן, זייט די בת־מלכה איז אוועק.

זי איז געבליבן איינע אליין.

דער פאטער האט זי קיינמאל נישט ליב געהאט. מיט איר געבוירן ווערן האט ער זיך נישט שטארק געפרייט; דעמאלט איז ער ארים געוועזן, און אז איבעריג מויל אין שטוב איז נישט געוועזן פון די גוטע זאכן. אז דאס קינד איז אלט געווארן עטלעכע וואכן, האט ער עס פלוצלונג פיינט געקראגן; ער האט זיך באקלאגט, אז עס איז נישט זיין קינד, אז מען האט אים דאס קינד אין וויג פארטוישט. שפעטער, אז ער איז געקומען צום מלך אין פאלאץ אריין, האט ער דאך באהאלטן די שנאה ביי זיך אין הארץ און האט געגן זיין אייגענער טאכטער געשפילט די זעלבע פאלשע ראלע, ווי געגן אלע.

קוים אבער איז דער מלך מיט דער בת־מלכה ארויסגעפארן, האט ער די מאסקע פון פנים אראפגעווארפן.

דאס ערשטע איז געוועזן, וואס ער האט פארטריבן פון פאלאץ אלע ארימע און קראנקע, און האט צוגענומען ביי זיין דבורה׳ן דעם שליסל צום מלך׳ס אוצרות.

נאך מער געליטן האט זי דאך דערפון, וואס זי האט געזען, ווי דער פאטער אירער נעמט זיך צו דער מדינה. ער האט פלוצלונג אפגעשאפט אלע אלטע ערלעכע גענעראלן, אלע פארדינטע באאמטע

פון שטעט און דערפער ווי אויך אַלע ערלעכע שופטים ושוטרים, פון נידעריגסטן ביז'ן העכסטן סענאַטאָר, וואָס איז געזעסן אין סנהדרין. די אַלע שטעלן האָט ער באַזעצט מיט פאַלשע, שלעכטע מענטשן, מיט זיינע שמייכלער און טעלער־לעקער, וואָס זיינען גרייט געווען צו העלפן אים אין אַלע בייזע פּלענער.

דבורה האָט זיך געפּרוּווט אים מוסר זאָגן, נאָר דערמיט האָט זי זיך נאָך ערגער געמאַכט. ער האָט איינמאָל פאַר אַלעמאָל באַשלאָסן, דער טאָכטער'ס פּטור צו ווערן. ער וואָלט זי געטויט, נאָר ער האָט מורא געהאַט פאַר דער מדינה, וויל דבורה איז ביי אַלע געווען באַליבט, גלייך מיט דער בת־מלכה. האָט ער זי געוואָלט חתונה מאַכן פאַר ווען עס איז פון דער פרעמד, און האָט גע־זוכט פאַר איר אַ מאַן צווישן די רייכע סוחרים פון אַנדערע מדינות, וואָס פלעגן קומען קיין גלויבשטיין וועגן געשעפטן.

איינער אַזאַ סוחר איז אים שטאַרק געפעלן. עס איז געווען אַ דיקער, אַ הויכער מאַן מיט שאַרפע פינצטערלעכע בליקן. דער, האָט געטראַכט דער משנה־למלך, וועט זי שוין פון דער האַנט נישט אַרויסלאָזן, און ער האָט אים פון מאַרק, וואו ער איז געשטאַנען מיט סחורה, אַהיים געפירט אין פּאַלאַץ אריין און פאַרגעשטעלט דער טאָכטער אַלס חתן.

זי האָט פאַרבראָכן די הענט, אַ קוואַל טרערן האָט איר אַרויס־געשפּריצט פון די אויגן. די פיס האָבן זיך איר אונטערגעבראָכן. און זי איז דעם פאָטער געפאַלן צו די קני און געקלאַמערט זיך אַרום זיינע פיס. נאָר ער האָט זי מיט'ן פוס אַוועקגעשטופּט.

— מאָרגן שטעלט מען דיר אַ חופּה! — האָט ער אַרויסגע־זאָגט שאַרף און איז אַוועק פון איר.

דיזעלבע נאַכט איז דבורה אַנטלאָפן פון פּאַלאַץ.

די סאָלדאַטן פון דער וואַכט האָבן זי פאַר רחמנות נישט פאַרהאַלטן, און אַ רחמנות'דיגע בלאַסע לבנה האָט איר באַלויכטן דעם וועג דורכ'ן גאָרטן אין די אָפּגעלייגטע אַלייען.

אַנטלויפנדיג, האָט זיך דאָך דבורה נישט איינגעהאַלטן און האָט זיך אַלע ווײַלע אָפּגעהאַלטן ביי אַן אַנדער בלום, און האָט זיך מיט איר געזעגנט און געקושט. און נישט אויף איין רויזן־אָדער־

ליליען־בלעטל איז געבליבן הענגען איר׳ם א טרער, ווי א טראָפּן פרישער טוי.

— ווער ווייס, אויב איך וועל אייך נאָכאַמאָל זען! — האָט זי גערופן צו די בלומען, צו די בוימער און צו די גאָלדענע פישלעך אין טייך, וואָס זי האָט געוועקט מיט אירע לייכטע טריט, ווי אויך צו די פויגל, וואָס האָבן זיך געוויגט צווישן די שטילע צווייגן.

און א שטילער, זייער א שטילער שאָראָך איז איבערגעגאַנגען פון צווייג צו צווייג, פון איין בוים צום צווייטן, ווי עס וואָלט גע־זאָגט: שווייגט! ש־ש־ש... דאָס גוטע, דאָס גאָלדענע מיידעלע אנטלויפט, זי אנטלויפט פון איר פיינעם פאַלאַץ, פאַר איר שלעכטן טאַטן, פאַר איר פאַלשן טאַטן... שווייגט, וועקט נישט קיינעם, שווייגט...

פון דאָרטן איז זי אריין אין א וואַלד.

ביים ערשטן בוים אין וואַלד האָבן אויף איר געוואַרט דריי משונה׳דיגע חיה׳לעך, ווייסע ווי מילך, מיט גאָלדענע שטרייפן און הערנדלעך, וואָס צוויי האָבן געהאַט פון שילדקרעט, און איינס — פון עלפענביין.

דבורה האָט זיך פאַר זיי אָפּגעשטעלט און אזוי געבעטן:

— אָ, גוטע חיה׳לעך מיט די ווייסע פעלעכלעך, גאָלדענע שטרייפעלעך, שילדקרעטענע און עלפענביינענע הערנדלעך! האָט רחמנות אויף מיר, און ווייזט מיר דעם וועג צו דער הייל, וואו די גוטע כשוף־מאַכערין וואוינט.

און זי זאָגט זיי, אז זי איז נאָך ביינאַכט אין וואַלד נישט געווען, אז ביי דער שיין פון דער לבנה זעט אַלץ אַנדערש אויס, און זי קאָן נאָך פאַרבלאָנדזשען, און שלעכטע מענטשן ווען זי געפינען און צוריק פירן אהין, וואו זי דאַרף נישט און טאָ־נישט זיין...

די חיה׳לעך האָבן, א פּנים, פאַרשטאַנען יעדעס וואָרט, זיי האָבן געשאָקלט מיט די קעפּעלעך אויף יאָ און געבוקט זיך א פּאָר מאָל מיט די הערנדלעך צו דער ערד.

דאָס איז געווען א סימן, אז זיי האַלטן עס פאַר רעכט און ווילן איר ווייזן דעם וועג.

און דאָס חיה'לע מיט'ן עלפענביינענעם הערנדל איז ארויס־געטראָטן פון דער שורה, און האָט זיך איר געשטעלט פון פאָרנט; די צוויי מיט די שילדקרעטענע הערנדלעך — רעכטס און לינקס אויף ביידע זייטן.

און זיי האָבן אָנגעהויבן צו גיין.

און זיי זיינען געגאַנגען און געגאַנגען. בערגלעך אַראָפּ, בערגלעך ארויף, צווישן פארפלאָכטענע צווייגן, ביז דבורה'לע האָט דערזען א פיין־גאָלדענעם שטראַל, וואָס האָט ארויסגעשלאָגן פון דער ערד.

דאָס חיה'לע מיט'ן עלפענביינערנעם הערנדל האָט שטיל דער־מיט אָנגעקלאַפּט.

— ווער איז דאָרט? — האָט מען געפרעגט פון אונטער דער ערד.

דבורה'לע האָט דערקענט דער כשוף־מאכערינ'ס קול און האָט זיך געוואונדערט, ווי אזוי די טויבע האָט דערהערט דאָס שטילע קלאַפּן פון קליינעם הערנדל.

— איך, איך, איך, — קלאַפּט ווייטער דאָס חיה'לע, וואָס האָט קיין לשון נישט. נאָר אין דער איינענער רגע האָט א רויש געטאָן צווישן די צווייגן פון א נאָענטן בוים, א ווייסע טויב האָט זיך באַוויזן און אויסגערופן מיט א קול פון א מענטשן:

— מומעשי, עפן! דבורה'לע איז געקומען! דבורה'לע מיט די גרויסע, שווארצע אויגן, און האָר ווי פלאַקס... עפן, מומעשי, ס'איז די העכסטע צייט...

די הייל האָט זיך געעפנט, און דבורה'לע איז אריינגעקומען און געטראָפן די אַלטע, זיצנדיג ביי פעדערן, וואָס זי האָט גע־פליקט אין א גרויסן טאָפּ אריין.

— גוטן אָוונט, — זאָגט דבורה'לע שטיל; און קוקנדיג פארוואונדערט אויף דעם אַלעם, וואָס אין הייל טוט זיך, האָט זי פארגעסן צו בעטן, מען זאָל זי אויפנעמען.

פאַר דער אַלטער, זעט זי, שטייט גאָר א קליין לעמפּעלע, און עס באַלייכט דאָך די גאַנצע הייל. אין מיטן דער הייל שטייט א פיין געבעט בעטל, און זי דערקענט עס: עס איז איר איינן

בעטל, מיט איר בעט־געוואַנט, מיט איר זיידענער, גאָלדגעשטריק־טער קאָלדרע...

— גוט יאָר, — ענטפערט דערוויי׳ל די כשוף־מאַכערין, — איך האָב געוואוסט, דו וועסט קומען, און איך האָב ארויסגעשיקט מיינע קראָען, זיי זאָלן ארויס׳גנב׳ענען פון פּאַלאַץ דיין געלעגער... אויף אַ פרעמד בעט שלאָפט זיך נישט גוט...

דבורה׳לע שווייגט, נאָך מער פאַרוואונדערט.

און די אַלטע מאַכט:

— ביזט מיד, דבורה׳לע טו דיך אויס, לייג דיך שלאָפן. מאָרגן וועסטו אַלץ וויסן.

דבורה׳לע האָט געפאָלגט, און אַז זי איז איינגעשלאָפן, האָט זיך די אַלטע אויפגעהויבן שטיל, און האָט גענומען אַ שניי־ווייסן פליגל פון אַ שוואַן און געמאַכט אין דער לופט אין אַלע פיר זייטן, און צוגעברומט שטילערהייט:

גוטע חלומות, קומט
פון אַלע זייטן, קומט
צו דעם גוטן מיידעלע,
צו דעם פרומען מיידעלע,
צו דעם הארציגן מיידעלע...
צו ר׳ שלמה׳ס טעכטערל...

און פון אַלע זייטן זיינען אָנגעפלויגן ווייסע טויבן, מיט שניי־ווייסע בריזאַנטעמען און ליליען אין די מיילער, און זיינען שטיל און פיין געפלויגן איבער דבורה׳לע׳ס בעט.

פינפטער קאַפּיטל

א פרימאָרגן אין הייל. — וואָס טוט זיך אין דער צווייטער העלפט פון דער הייל?—א מעשה פון א גרויסער נשמה.—ווי אזוי זי איז געבוירן געוואָרן און איז איינגעשלאָפן

ויהי ערב, ויהי בקר. און אויף מאָרגן, אַז דבורה׳לע האָט זיך אויפגעכאַפּט, האָט זי באַמערקט, אַז די הייל איז אָפּגעטיילט מיט

א פאָרהאַנג, וואָס איז אויסגעשטיקט מיט אַלערליי בלומען און פייגעלעך, פון וועלכע זי האָט נישט געקאָנט אָפּרייסן די אויגן.

— וואָס ווילסטו וויסן,—פרעגט זי די אַלטע מיט א שמייכל,— וואָס אין יענער העלפט הייל טוט זיך?...

— ניין, מומעשי, אז מען זאָגט נישט מיר אַליין, פרעג איך נישט...

— אַז דו ביזט יאָ אַזוי גוט,—ענטפערט די אַלטע,—וועל איך דיר דערציילן. דערוויייל וועט זיך אָפּקאָכן די מילך, וואָס איך האָב דיר צוגעשטעלט אויף פרישטיק.

און די אַלטע האָט איר דערציילט אַזאַ מעשה:

„אַמאָל האָט גאָט אַראָפּגעקוקט אויף אונזער אָרימער וועלט און געזען, אז עס פירט זיך נישט גוט, אַז עס זיינען סאַמע קליינע, גאָר קליינע נשמות, וואָס קאָנען גאָרנישט אויסקלערן, און אויב זיי קלערן שוין יאָ עפּעס אויס, קאָנען זיי עס נישט אויספירן, האָט ער געהייסן אַראָפּשיקן איין נשמה כאָטש א רעכטע—א גרויסע, א הויכע נשמה.

און עס איז ערגעץ געבוירן געוואָרן א קינד מיט אַזאַ נשמה. עס איז געווען א אינגל, און אַז ער האָט געעפנט זיינע גרויסע אויגן אויף דער וועלט, איז ער פול געוואָרן מיט צער און רחמנות.

נאָר אַז ער איז אויפגעוואַקסן, האָט ער אויך גאָר נישט אויס־געקלערט, ווייל ער האָט קיין צ י י ט נישט געהאַט צו קלערן...

אָרום און אַרום איז אַזוי פיל אומגליק געווען, אַזוי פיל אומ־באַהאָלפנקייט, אַזוי פיל צער...

און ער האָט זיך גענומען צו העלפן, עצות צו געבן, טובות צו טאָן... אימיצער פאַלט, הויבט ער אים אויף; אימיצער וויים נישט ווי אַזוי פון וואַסער אַרויס, דערלאַנגט ער אים א צווייג; אימיצער קאָן א לאַסט נישט דערטראָגן, העלפט ער אים צו; ווער עס דאַרף אן עצה טובה, קלערט ער איבער און גיט... און וואו עס האָט שוין דאָס אויך נישט געהאָלפן, האָט ער זיין האַרפע אַרויס־גענומען און געזונגען און געשפּילט.

און די האַרפע האָט געהאַט א זיסן קלאַנג, און זיין שטימע איז נאָך זיסער געווען ווי דער קלאַנג פון דער האַרפע, און זיסער פון

ביידע איז געווען דאָס ליד אַליין, וואָס ער האָט געזונגען.

ער האָט געזונגען פון שפּעטערע גליקלעכערע צייטן... ווען אַלע וועלן ווערן געהאָלפן, ווען אַלע טרערן וועלן אויסטריקענען, אַלע קרענק פאַרשווינדן, אַלע עולות פאַרגיין, און אַלע, די שוואַכסטע אפילו, וועלן גליקלעך זיין"...

— צי איז דאָס אמת?—פרעגט דבורה...

— אַי, ווי דיינע אויגן האָבן זיך אונטערגעצונדן!—ענטפערט די אַלטע.—נאָר צי עס איז אמת? איך ווייסט נישט; ער האָט געזונגען און מענטשן האָבן געגלויבט, און דערפון אַליין איז זיי לייכטער געוואָרן דאָס לעבן...

מיט דער צייט האָט ער אַ שם אויף דער מדינה באַקומען, און וואָס מער שם ער האָט געהאַט, מער אַרימע, מער אומבאַהאָלפענע, מער אומגליקלעכע האָבן באַדאַרפט זיין הילף... און ער איז דאָך געווען איינער, איינער אַליין...

— גאָט,—האָט ער זיך איינמאָל געשטעלט מיט אַ טענה צום הימל,—פאַרוואָס האָסטו מיך נאָר איינעם באַשאַפן? ווי קאָן איך איינער אַלע, אַלע העלפן?

און אַ בת קול ענטפערט אים פון הימל:

— איך האָב איין אָדם הראשון באַשאַפן, און פון אים איז די וועלט אַרויס. זוך דיר דיין חוה'ן...

און ער האָט אַלץ פאַרלאָזט און אָנגעהויב, זוכן...

ער האָט אָבער נישט געפונען... עס איז זעלטן אַן אמת'ע חוה... נישט געקינצלט, נישט געפעלשט, נישט קינדיש־נאַריש־נאַשעריש... און ער האָט זיך נאָך אַ צייט ווייטער געשטעלט מיט אַ טענה צו גאָט:

— איך געפין נישט,—זאָגט ער.

און פון הימל האָט מען אים געענטפערט:

„אַז דו קאָנסט ניט זוכן, וואַרט ביז מען וועט דיך זוכן און געפינען..."

און מען האָט אים איינגעשלעפט דאָ אין הייל; און ער שלאָפט שוין לאַנג, לאַנג... און מיך האָט מען ביי אים פאַר אַ וועכטערין געשטעלט, עס זאָל אים אין שלאָף קיין בייז נישט געשען...

— ווי לאַנג שלאָפט ער שוין, מומעשי?

— מער ווי הונדערט יאָר... מער... ווילסט אים זען, דבורה׳לע?

דבורה ציטערט אויפ׳ן גאַנצן לייב און קאָן פון מויל קיין וואָרט נישט אַרויסברייננגען.

די אַלטע ציט ביי א שנירל, דער פאָרהאַנג צעשפּרייט זיך, און אין דער צווייטער העלפט הייל באַווייזט זיך א שלאָפנדיגער יונגער־מאַן, שיין ווי א חלום פון אַן אומשולדיג יונג מיידל...

דבורה איז פּלוצלונג אַרויסגעלאָפן פון הייל אין וואַלד אַריין. די אַלטע האָט איר נאָכגעקוקט מיט א שמייכל און באַלד דערנאָך אַרויסגעצויגן דאָס אַלטע קעפּל פון דער הייל און א פּייף געטאָן. די דריי חיה׳לעך האָבן זיך אויף איר פּייף, אין דער זעלבער סע־קונדע, אויף דער ראַנד פון דער הייל באַוויזן.

— וואָס איז דיין פאַרלאַנג, נשמה פון וואַלד?—האָבן זיי געפרעגט.

און מיט׳ן בליק האָט זיי די אַלטע אָנגעוויזן אויף דבורה׳ן, וואָס האָט נאָך צווישן די ביימער געמינעט, און ווייטער געלאָפן.

— וואָס איז מיט איר געשען?

— א חלום,—שמייכלט לייטזעליג די אַלטע,—איז איר, אינ׳ם מיידל־הארץ געבוירן געוואָרן, און ווי אויף פליגל טראָגט זי דער חלום. היט זי און ברייגנט זי אָוונט־צייט צוריק אַריין אין דער הייל.

— גוט!

און די חיה׳לעך זיינען פאַרשוואונדן.

זעקסטער קאַפּיטל.

די צווייטע נאַכט אין דער הייל.—דבורה וועקט זיך אומרואיג אויף.—וואָס זי זעט און הערט.

די צווייטע נאַכט איז דבורה אומרואיג געשלאָפן. דער חלום האָט אין איר מיידל־הארץ געוואַקסן, די פליגל צעשפּרייט. אָבער ניט דאָס אַליין האָט זי פון שלאָף אויפגעוועקט. מער, פיליכט, די

זאָרג וועגן שולמית דער בת־מלכה און איר פאָטער—שלמה דער מלך.

זי וועקט זיך, און נאָך מיט געשלאָסענע אויגן טראַכט זי:

וואו זיינען זיי?

וואו וואַנדערן זיי אַצינד?

וואָס האָבן זיי איבערגעלאָזן די מלוכה אין שלעכטע הענט, אומגליקלעכע און אָרימע—אָן הילף...?

וואַכנדיג וועט זי איבער'ן מויל אויפ'ן פאָטער קיין בייז וואָרט נישט ברענגען. אין האַרץ ווייס זי דאָך, ווי שלעכט איר פאָטער איז. אומזיסט פלאָגט זי זיך און וואַרפט זיך פאָר, פאַרוואָס זי האָט איר פאָטער נישט ליב! זי קאָן אים נישט ליב האָבן—שלעכט איז ער, זייער שלעכט! אַז שלמה, ווייס זי, דער ריכטיגער מלך, וועט נישט צוריקקומען, וועט ער פון וואַנדערלאַנד אַ חורבה מאַכן, פון גלויבשטיין וועט אַ גיהנום ווערן... פון תפיסה וועלן אַרויס גענעראַלן און ריכטער, און ערלעכע לייט וועט מען שמידן און אין פינצטערע גריבער אַריינוואַרפן.

און פון שולמית וואָס וועט זיין?

און איר האַרץ בענקט און ציטערט.

און זי עפנט די אויגן און זעט:

פון עטלעכע ברענענדיגע קוילן, וואָס זיינען אויפ'ן קוימען געבליבן, פליסט איבער דער גאַנצער הייל אַ העלע, רויטלעכע שיין. די ווענט אַרום זיינען באַדעקט מיט גרינע צווייגן און פאַרשיידנ־פאַרביגע בלומען, און דאָס אַלץ דאַכט זיך, וואַקסט און בליט אין דעם רויטלעכן גלאַנץ. און רואיג און שטיל פלאַטערט דער פאָר־האַנג, וואָס טיילט אָפּ די נישע, וואו יענע שלאָפט, פון דעם רעשט הייל, און אינ'ם רויטן גלאַנץ דאַכט זיך, אַז די היבשע פייגעלעך און קליינע פליגעלעך, מיט וועלכע דער פאָרהאַנג איז אויסגע־שטריקט, לעבן, ציטערן און רירן מיט די פליגעלעך... זיי ציטערן און צאַפּלען, גלייך ווי זיי וואָלטן געוואָלט זיך אָפּרייסן פון דעם פאָרהאַנג און אַוועקפליען אין דער ווייטער וועלט אַריין!

זי וואָלט זיך פון דעם פאָרהאַנג נישט אָפּגעריסן!

אָך, ווי זי וואָלט געוואָלט, דער פאָרהאַנג זאָל זיך שטאַרקער אַ

ביסל באַוועגן, עטוואָס עפענען, עס זאָל זיך די קלענסטע שפּאַרע מאַכן, זי זאָל אים נאָך אַמאָל, נאָך אַמאָל זען! כאָטש איין שטראַל זאָל צו איר פון זיין ליכטיג פּנים אַראָפּ!

נאָר וואָס העלפט עס! נישט פאַר איר האָט אים דער הימל איינגעשלעפּט... וואָלט שולמית דאָ געווען!

נאָר זען וויל זי אים, זען מעג זי אים! נאָר זען!

זי דערשרעקט זיך דאָך פאַר איר אייגענעם געדאַנק, גלייך ער וואָלט זינדיג געווען, און קוקט זיך אום צו דער אַלטער.

און די אַלטע שלאָפט נישט.

אויף א דרייפיסיג בענקעלע זיצט זי אין א ווינקל פון דער הייל. א וואונדערלעך־ווייסער שימער הויבט זיך, ווי א לופטיגע קרוין, איבער אירע ווייסע זילבערנע האָר. מיט א געבויגענעם קאָפּ זיצט זי און קוקט צו זיך אויף דעם שויס... זי קוקט אַזוי ערנסט, אַזוי טיף!

זי זעט—ביי דער אַלטער צופוסנס ליגן מאַסן קנוילן פון פאַר־שיידנפאַרביגן פאָדים, און די קנוילן רירן זיך, ווי פון זיך אַליין, און די פאַרשיידנפאַרביגע פעדים הויבן זיך פּאַמעלעך, גאַנץ פּאַ־מעלעך אַרויף צו דער אַלטער'ס שויס, און וועבן זיך דאָרט אַריין אין א רעם, אין א גאָלדענער, בליצנדער רעם.

צי איז זי וואַך, צי זעט זי א חלום?

— מומעשי, דו שלאָפסט נישט?—פרעגט זי אביסל דער־שראָקן.

— ניין, טאָכטער! איך שלאָף נישט... איך שלאָף קיינמאָל נישט! איך בין דאָך די נשמה פון וואַלד, די נשמה פון וואַלד בין איך, יאָ! און א היטערין בין איך אויך! איך טאָר נישט שלאָפן... דער וואַלד וואָלט גאָר אינגאַנצן איינגעשלאָפן. און דו וואָלסט מאָרגן אָפּגעשיילטע ביימער געפונען, פאַרוועלקטע בלעטער און בלומען, און טויטע חיה'לעך... מיסט און פגרים וואָלט פון אַלעם געוואָרן ווען איך שלאָף איין!... און ער, דער—אונטער דער פאַר־האַנג דאָרט, וואָלט זיך שוין קיינמאָל נישט אויפגעכאַפּט...

דבורה'לען ווערט באַנג.

— וואָס דען טוסטו, מומעשי?

— איך, טאָכטער? איך טו גאָרנישט, דערווייל גאָרנישט! איך קוק נאָר! איך קוק נאָר און זע, וואָס עס טוט זיך! אַז די צייט וועט קומען, וועל איך עפּעס טאָן, מיינס טאָן, געווים!... מיין פּאָדים וועט זיך אויך אַריינוועבן...

— אין וואָס, מומעשי?

— אין דעם, וואָס עס טוט זיך...

— וואָס טוט זיך, מומעשי?

— ווילסט זען, טאָכטער?

— איך מעג?...

— אביסל... קום!... שטעל דיך הינטער מיר, געשווינד! כל זמן די קוילן ברענען!

און דבורה שפּרינגט אַראָפּ פון דער בעט, שטעלט זיך הינטער דער אַלטער און קוקט אויף דעם, וואָס וועבט זיך אויף דער אַל־טער'ס שוים...

— איך זע גאָרנישט, מומעשי!—רופט זי אוים געטוישט.

— קוק בעסער, וויש דיר דריי מאָל די אויגן אוים...

דבורה טוט עס און שרייט אוים מיט פרייד:

— איך זע, איך זע, מומעשי!

— נאָר, שטיל! דעם וואַלד וועקן טאָר מען נישט! וואָס זעסטו קינד?...

— א פּלאַץ זע איך, א שטילן מארק,—דאַכט זיך... אין א רעם קליינע, שטילע הייזלעך.

— א מארק איז עס.

— א שטילער מארק...

— לער?

— וואַרט, מומעשי... איך זע שוין,—צווי געשטאַלטן זע איך.. אָרימע לייט, פארפעצטע, צעריסענע קליידער...

— שמאַטע־קלייבער?

— דאַכט זיך... אן אַלטער מאַן מיט א יונג מיידל...

— קוק דיך בעסער צו, וועסט זיי אפשר דערקענען!

— גאָט מיין איינציגער!—איז דבורה אויפגעשפּרונגען,— שולמית! דער קעניג!

— נאַר, שטיל... נאָך נישט צייט, יענעם, דאָרט הינטער דעם פֿאָרהאַנג, צו וועקן...

— וואָס טוען זיי, מומעשי?

— זיי וואַנדערן... זיי ווילן באַלד אַריבער די גרעניץ פֿון וואונדערלאַנד... אַזוי ווי די טויב האָט גערעדט...

— זיי שטייען דאָך...

— דער מלך שלמה איז אַ ביסל פֿאַרזאָרגט.

— פֿאַרוואָס? עס איז אים שווער אויף דער עלטער צו וואַנדערן?

— ניין, קינד. ער האָט באַמערקט, אַז מען רייט זיי נאָך...

— שלעכטע מענטשן, מומעשי?

— גזלנים!

— זיי ווילן זיי שלעכטס טאָן?

— זיי ווילן... נאָר זייערע פֿעדים וועבן זיך אַרויס פֿון דער רעם... שאַדט נישט!

— און שולמית, זי האָט אויך מורא?

— זי ווייסט נישט דערפֿון...

— עפּעס שטייט זי פֿאַרטראַכט—

— זי קוקט.

— אויף וואָס, מומעשי? עס דאַכט זיך, אַז די גאַנצע נשמה איז איר פֿון די אויגן אַרויס...

— קוק לינקס צו דער רעם צו. וואָס זעסטו, קינד?

— אַ פֿענצטערל זע איך... אַ פֿענצטערל פֿון אַ קליין הייזל, אַ גרין־באַדעקטע סוכּה...

— און אין פֿענצטערל?

— ...זיצט איינער, אַ יונגער מאַן... ער שטריקט... אויף גע־שווירענעם סאַמעט מיט גאָלדענע פֿעדים שטריקט ער... און אָדלער שטריקט ער... ביי די פֿליגל אַרבעט ער... ווי די פֿליגל, די גאָל־דענע פֿליגל וואַקסן אונטער זיינע געשיקטע, ווייסע, אַלבאַסטער־ווייסע הענט... גאָלדענע פֿליגל... נאָך גאָלדענער איז דער גלאַנץ פֿון זיינע בלאָע, ריינע און טיפֿע אויגן... אַ טייך איז אויך אַזוי אַמאָל... בלאָ, קלאָר ווי דער הימל, און טיף, זייער טיף... ווי די

אויגן שטראַלן...

— מיט נחת.

— וואָס פאַר א נחת ?...

— מיט דעם נחת, מיט דער פרייד, מיט וועלכע גאָט האָט די וועלט באַשאַפן... ווער עס באַשאַפט, דער שטראַלט אַזוי... און די ליכט פון די אויגן וועבט זיך אריין אין דעם, וואָס מען באַשאַפט... און דער גלאַנץ בלייבט אויף אייביג אין דער ארבעט, אויף דעם באַשאַפענעם און ווער עס זעט עס, צו דעם אין דער נשמה אריין שטראַלט אריין דאָס נחת, די פרייד...

— פאַרשטייסט מיך, קינד ?

— איך פ י ל עס, מומעשי, נאָר וואָס ציטערן אַזוי זייַנע ליפּן ?

— דאָס זינגט ער אַזוי, טאָכטערשי. ווער עס ארבעט און באַשאַפט אין דער ארבעט, דער זינגט ! דאָס געזאַנג ווערט אויך אין דער ארבעט אריין פאַר'כשופ'ט !

— אַז משיח וועט קומען, וועלן אַלע אַזוי ארבעטן !

— עס געפעלט דיר, טאָכטערשי ?

— יאָ... זייער... נאָר י ע נ ע ר געפעלט מיר מער !

— יענער, הינטער דעם פאָרהאַנג ?

— יאָ...

— אַי, ווי דיין אָטעם פילט זיך היים, עס שמעקט און איז היים ! אַזוי צעפלאַטערט אמאָל א רויז, א זיסע רויז... יאָ קינד... וואָס זעסטו ווייטער ?

— ווי שולמית קוקט אויף אים !... עס איז אפשר איר באַשערטער, מומעשי ?

— אפשר !

נאָר דבורה דערמאָנט זיך עפּעס און רופט אויס דערשראָקן :

— זאָל זי אוועקגיין, מומעשי ! זאָל זי אנטלויפן ! זי טאָר נישט, געשוואוירן האָט זי !

— און דו רעדסט צופיל !—האָט זיך די אַלטע אָפּגערופן מיט א נעלעכטער.

אין דער זעלבער רגע האָבן זיך די קוילן פאַרלאָשן, דאָס

געוועבעכטס איז פארשוואונדן, און די הייל איז געבליבן באלויכטן פון פרימארגן, וואס האט זיך ארייגעריסן דורך דער שפארע אין דער הויך.

— ווער עס וויל זען, מוז שווייגן,—מוסר'ט זי די אלטע מיט גוטן.—

דריי חופות

צוויי רויטע—איינע א שוואַרצע

א מעשה פון הינטער די הרי חושך

צווייטער טייל

זיבעטער קאַפּיטל.

ווי עס וואנדערט זיך אין וואונדערלאַנד און—נאָך דער גרעניץ פון וואונדערלאַנד.—די ארבעט דאָ און —דאָרט. ווי מען קוקט אויף פרעמדע אין דער פרעמד.—„העלף דיר אליין" און נאָך גוטע זאכן.—א שווערער ווינטער, און „בעטלען איז שטרענג פארבאָטן".—דער בת־מלכה'ס ווידוי.

באַרואיגט, האָט דבורה צוריק די אויגן פאַרמאַכט און איז איינגעשלאָפן, אָדער וואכנדיגערהייט איר זיסן חלום פון יענעם, אין דער צווייטער העלפט פון דער הייל, ווייטער אין דער שטילער נשמה געשפּינט. און מיר וועלן זיך באַנוצן מיט דער צייט און זען, וואָס עס טוט זיך מיט'ן מלך און מיט דער בת־מלכה.

דאָס שווערסטע ביי אונז, דאָס, וואָס א בעל־תשובה נעמט ביי אונז אויף זיך, אָפּצוקומען פאר די שווערסטע זינד—דאָס וואַנדערן, „גלות לײדן" איז אין וואונדערלאַנד זייער א לײכטע זאַך, און פאַרשאַפט נאָך פיל פאַרגעניגן.

דאָ, וואו מענטשן זיינען גוט, איז אַלץ גוט; פילט מען זיך אומעטום היימיש.

אויף וואָס דו וואַרפסט אַן אויג, דאָס באַגעגנט דיך מיט נחת, מיט שלום; דאָס שמייכלט דיר אַנטקעגן; פון קלענסטן גרעזל אין וואַלד ביז דער העכסטער, צום הימל געוואַקסענער סאָסנע, ביז'ן שטאַרקסטן, צעליַיגטן דעמב—לאַכט דיר אַלץ אַנטקעגן! טויזנטערליי פאַרביגע שוואָמען ניקן דיר צו מיט די פיינע קאַ־פעליושן; די בלימעלעך רוקן אַרויס פון גראָז די קעפּלעך און רופן צ' דיר: „גוט מאָרגן"; הויך־געקרויזטע בוימער פאַרבעטן דיך אין זייער שאָטן צום זיסן אָפּרוען...

טרעפסט דו אַ האַלץ־העקער אין וואַלד, לייגט ער, אַז ער דער־זעט דיך נאָר, די האַק פון האַנט אַרויס און גייט מיט דיר, וויַיזט דיר, וואו, פון וועלכן בוים עס רינט אַ דערפרישנדיגער זאַפט; וואו, פון וואַנען עס שפּריצט אַרויס אַ העל־לעבעדיגער קוואַל; וואו, אויף וועלכע ביימער עס האַלטן זיך בינען מיט האָניג... אַלץ וואָס דיין האַרץ נאָר פאַרגלוסט!

אַזוי גוט איז דיר אויך דאָס פעלד, וואו דער פּויער אַרבעט מיט געזאַנג; הערצלעך באַגריסט ער דיך און וויַיזט דיר זיין „קאַביאַלקע" מיט מילך און ברויט, וואָס איז פאַר דער זון באַ־האַלטן. — „עס", בעט ער זיך; און איבער זיין קאָפּ פליען אַרום זינגנדיגע שוואַרן פון פייגל. ער יאָגט זיי נישט, ער קאַרגט זיי קיין קערנדל נישט, גאָט'ס ברכה איז פאַר אַלע, און זיי פליען אַרום אים און זינגען אים צו צו דער אַרבעט... און די פייגל דערקענען באַלד, אַז דו ביזט אַ פרעמדער, און באַגריסן דיך, און זינגען דיר אַ זמר— אַ גרוס פון דער היים... „געוועזן דאָרט"—הייסט עס—„געוועזן! אַלע, ברוך השם, געזונט!"

און וואו דו לייגסט דיין קאָפּ נישט אַנידער, אויף גינגאָלדענעם, וויַיכן מאָך, אויף גאָלער ערד, אויף אַ האַרטן, דאַכט זיך, שטיין, —שלאָפסטו אַלץ רואיג און געזונט איין... שמעקנדיגע לופטלעך שווימען דיר אַרום פּנים, רוימען דיר די שענסטע חלומות אין אויער אַריין, און ווינטשן דיר: „שלאָף, גוטער מענטש, שלאָף— דאָ וועט דיר קיין בייז נישט געשען!"

אין שטאָט איז אויך נישט ערגער.

די הייזער זיינען אָפן, ווי די מענטשלעכע הערצער! דו גייסט דורך דער גאַס, און די, וואָס ארבעטן אין טירן און פענצטער, באַגלייטן דיך מיט גוטע אויגן, מיט האַרציגע ווערטער: „ניי”, אָדער „קום געזונט”, הייסט עס; און מען טיילט זיך מיט דיר מיט'ן לעצטן ביסן, מיט'ן לעצטן טראָפּן...

נאָר וואונדערלאַנד האָט אויך אַן עק, און שלמה דער זיבן־און־צוואַנציגסטער און זיין טאָכטער, די בת־מלכה, זיינען, פאַר־קליידט אין שמאַטע־קלייבער, שוין אריבער די גרעניץ...

אַזוי האָט די טויב געהייסן... ווייט, ווייט פון לאַנד; אין דער פרעמד וועט זיי קיינער נישט דערקענען!

און זיי וואַנדערן ווייטער, און וואָס ווייטער פון דער גרעניץ, ווערט אַלץ די רייזע שווערער און לעסטיגער. אַנדערע שטעט, אַנדערע פעלדער און וועלדער, עס האָט זיך אַלץ איבערגעביטן; קלוגע און שלעכטע מענטשן וואוינען אין די שטעט, און זיי האָבן זיך אַליין אין די הייזער ווי אין תפיסות פארשלאָסן, אויף שלעסער און ריגל פארמאַכט!

יעדער טויער איז באַוואַכט; ביי יעדן טויער קוקט מען דיך אָן מיט חשד, אויגן און מיילער פרעגן דיך: ווער ביזטו? וועמען האָסטו דאָ?

בפרט אויף מיסט־קלייבער קוקט מען בייז! יעדער רוקט זיך אָפּ, ער זאָל זיך נישט אָפּווישן אין שמוץ:

„ווייטער, ווייטער, מיסט איז הינטער דער שטאָט, דאָרט קלייבען אַלע ווייבער די אַלטע שמאַטעס! אהין; אהין”;—טרייבט מען זיי פון די שטעט.

און די אַלטע ווייבער הינטער דער שטאָט טרייבן זיי אויך אוועק:

„אונזער מיסט—נישט פאַר פרעמדע געמאַכט; אונזער חזקה! היימישע האָבן אויך קוים גענוג!”

און דער מלך מיט דער מלכה וואַנדערן אַלץ ווייטער און ווייטער...

און דער האַלץ־העקער אין וואַלד קוקט אויף זיי מיט בייזע

אויגן, און דער פויער אויפ'ן פעלד ענטפערט אויף „גאָט־העלף״ מיט א מיאוס'ער קללה...

— פאַרוואָס, טאַטעשי,—פרעגט שולמית,—זיינען זיי אַזוי בייז?

— ווייל זיי אַרבעטן שווער און אָן חשק. ביי דער אַרבעט אָן נשמה קאָן נישט געראָטן; וואַקסן דערנער צווישן די זאַנגען, און כל'עם בייז קומט אין די געדאַנקען אַריין! פאַרשאָלטענע מענטשן זיינען זיי. פאַרשאָלטן איז זייער אַרבעט, פאַרשאָלטן דער וואַלד און דאָס פעלד... מיט חיות רעות איז פול דער וואַלד, מיט דערנער דאָס פעלד און מיט קללות דאָס הארץ; זיי זיינען אויך דערנער, ברענענדיגע דערנער!

און קיין פרייען פויגל אין דער לופט זעט מען נישט; מען שיסט צו זיי, צוליב דעם קלענסטן נוצן, און אויך גלאַט אַזוי פאַר שלעכטקייט, דאָס הארץ אָפּצוקילן, אָדער א קונץ צו באַווייזן— אנטלויפן זיי, די פייגל... פליען זיי שטיל דורך אין פאַרוואָלקנטע, שטומע נעכט, און קיין מענטשלעך אויער האָט שוין לאַנג זייער געזאַנג נישט געהערט...

און אויך קיין בלומען זעט מען נישט... אויסגעריסן ווערן די בלומען; אויף זייער אָרט, ווערט עפּעס נוצלעכס פאַרזייט... און אַלע היימישע חיות און בהמות האָט מען אויסגעקוילעט און אויפ־געגעסן...

און א מענטש אָן בלומען, פייגל און היימישע חיות קאָן קלוג זיין, אָבער נישט גוט... יעדער האָט נאָר ז י ך אין זינען. און ווער עס קאָן זיך אַליין נישט העלפן און הויבט אָן פאַלן, פאַלט ער, און עס וועט אים קיינער קיין האַנט נישט אויסשטרעקן אונ־טערצוהאַלטן, קיין ביסן דערלאַנגען, דאָס הארץ צו דערקוויקן, קיין טראָפּן וואַסער, די ליפּן זאָלן נישט פאַרברענען!

און ווער עס פאַלט אַרויס פון דער קאָלייע, פאַלט אַנידער און שטאַרבט אין דער שטיל, אָדער הויבט זיך אויף, אַנדערע אויף זיין אָרט צו טויטן...

און פול זיינען די טראַקטן מיט רוצחים און גזלנים, און פול מיט מיליטער און פּאָליציי, וואָס יאָגן זיי נאָך טריט ביי טריט...

און די לופט איז פול נישט מיט געזאַנג, נאָר מיט קללות און געשיסעריי...

און דאָ וואַנדערט דער מלך מיט דער בת־מלכה אין שמאַטעס־קלייבער פאַרשטעלט; דאָס געלט, וואָס זיי האָבן געהאַט, איז זיי אויסגעגאַנגען, צום אומגליק האָבן ייי נאָך פאַרבלאָנדזשעט, פרעגן זיי פון וואונדערלאַנד, לאַכט מען זיי אויס: עס איז אין קיין געאָגראַפיע קיין „וואונדערלאַנד" נישט באַצייכנט! אַלטע ווייבער פלעגן אַמאָל פלוידערן פון וואונדערלאַנד, אַלטערטום־פאָרשער האָבן אַמאָל אַזוינע אַלטע קינדער־לידער געפונען, וואָס האָבן פון אויסגעטראַכטן וואונדערלאַנד געזונגען, נאָר היינט האָט מען דאָס אַלץ פאַרוועדט... דעם קלענסטן קינד טאָר מען היינט קיין שקרים נישט דערציילן; אמת גילט, ריינער, נאַקעטער אמת...

— משוגעים!—שאָקלט מען מיט די קעפּ.

וואָלטן זיי ה י י מ י ש ע געווען, וואָלט מען זיי אפשר אין דול־הויז פאַרשפאַרט: פ ר ע מ ד ע היילן און שפייזן וויל מען נישט, טרייבט מען זיי: ווייטער, משוגעים! ווייטער, ווייטער!

און פון אַנשטעל איז אַן אמת געוואָרן!

דער מלך מיט דער בת־מלכה זיינען אמת'ע שמאַטע־קלייבער געוואָרן...

כל זמן עס איז זומער געווען, האָבן זיי זיך נאָך אויף זייער מזל נישט באַקלאָגט... „די טויב ווייסט, וואָס זי האָט געהיים. עס וועט זיך אַלץ אויסלאָזן צום גוטן",—טראַכט דער מלך שלמה. און שולמית טרייסט זיך מיט איר איינציגן געדאַנק: „מיין פאָטער וועט לעבן, לעבן! געליבט איז גאָט, עס וויל קיינער אויף מיר נישט קוקן!"

מאַנכעס מאָל האָט זי דאָך געזיפצט. צי האָט זי אַהיים גע־בענקט, צי קאָן זי, ווי דער פאָטער שמייכלט אויס איר מיט גוטן, דעם קונסט־שטיקער ביי דער גרעניץ נישט פאַרגעסן? נאָר עס האָט זיך נאָך לייכט געזיפצט...

אַנדערש איז אָבער געוואָרן ווינטער־צייט.

א שווערער ווינטער, וואָס מען זעט גאָר נישט אין וואונדער־לאַנד, האָט פאַרקאָוועט די ערד. פלוצלונג איז ער אָנגעקומען, יו־

א ווילדער רוצח באפאלן, און נאך זיין ערשטן הויך איז געפאלן א רעגן פון דערפרווירענע פייגל...

און אלץ איז שטאר און געפרווירן...

און אויף שלמה דעם זיבן־און־צוואנציגסטן איז א שווערערע שטראף געקומען, ווי אויף זיין אור־אור־עלטער־זיידן...

אין צעריסענע קליידער וואנדערט ער מיט שולמית זיין טאכ־טער, פארהונגערט, דערפרווירן... אפשר וואלט ער אויך שוין גערופן: „אני שלמה", נאר ער ווייסט, אז דא גלויבט מען נישט. נישט נאר אין שלמה'ן, נאר אפילו אין זיין מלוכה—אין וואונדער־לאנד...

און „בעטלען" איז שטרענג פארבאטן. אויף אלע טירן און טויערן הענגען פארגילדעטע טעוועלעך: „בעטלען איז שטרענג פארבאטן"... איינמאל האט דער אלטער אויסגעשטרעקט די הענט, און א בארעמהערציגע דאמע האט אים נישט איבערגעגעבן דער פאליציי, און מיט רחמנות דערלאנגט—א בראשורע, זייער א קלוגע; געהייסן האט זי, די בראשורע: „העלף דיר אליין!"

און ער העלפט זיך ווי ער קאן. ער בויגט זיך איבער'ן מיסט הינטער דער שטאט, און גראבלט מיט די פארשטארטע הענט. די אלטע ביינער קנאקן... א פרייע וועלט, נאר אז מען איז מיסט־קלייבער, גלויבט מען עס!

און אנטקעגן שטייט די בת־מלכה... שוואך זיינען אירע הענט, פון פראסט פלאצט איר די דינע הויט, דאס גראב־אייזן לעכערט איר דאס פלייש...

זי גראבט און טראפן בלוט רינען פון דער פארוואונדעטער האנט און ווערן צוגעפרוירן צום גראב־אייזן...

דאס האט דער אלטער מלך קאלטבלוטיג צוזען נישט געקאנט.

ער האט זיך צעוויינט.

— האסט געזינדיגט, טאכטער!—האט ער אויסגערופן מיט ביטערקייט,—און דאס איז אונזער שטראף...

— געזינדיגט?—שטאמלט שולמית.

—יא, טאכטער... שטאלץ ביזטו געוועזן אין הארץ, זייער שטאלץ! האסט געוואלט זיכער זיין מיט דיין גליק, אין דער

האַנט האַלטן... גאָט אָבער וויל נישט אַזוי! גליק איז נישט קיין פייגעלע צו האַלטן אין שטייג! ער וויל, אַ מענטש זאָל האָפן און גלויבן! מיט האַלב־פאַרמאַכטע אויגן זאָל יעדערער נאָכגיין זיין שטערן, זיין מזל, אַזוי וויל ער!

שטיל שווייגט שולמית, און שלמה זאָגט ווייטער:

— דאָס איז גאָט'ס שטראָף... מיר וועלן שוין דאָ בלייבן... מיר וועלן שוין גלויבשטיין און וואונדערלאַנד נישט זען!

שולמית רעכנט אויך, אַז דאָס איז דער סוף פון אַלעם.

„אַצינד,—טראַכט זי,—מעג איך אים אויסזאָגן אַלץ, אַלץ... זאָלן מיר כאָטש גיין פון דער וועלט אָן סודות איינער פאַר'ן צווייטען, מיט אָפענע הערצער! זאָל מיין פאָטער מיך אומזיסט נישט באַשולדיגן!"

און זי פאַלט צו צום פאָטער און נעמט אים אַרום און, קושנדיג, און האַלזנדיג, דערציילט זי אים אַלץ...

נישט שטאַלץ איז זי געווען, נאָר פאַר זיין לעבן האָט זי געפאָרכט...

דער קוקו האָט געזאָגט, די כשוף־מאַכערין... ער וואָלט נאָר ביז צו איר חופּה דערלעבט....

מיט קאַלטע, געפּלאַצטע ליפּן קושט זי דער אַלטער שלמה:

— שרעק נישט, אויב אַזוי—רופט ער אויס מיט פרייד, — וועט אונז גאָט העלפן! וועט ער אונז נישט פאַרלאָזן...

אין דער זעלבער רגע האָט זיך דערהערט אַ דעמפיג געקלאַנג פון דער ערד און פון ווייטנס האָבן זיך צוויי רייטער באַוויזן... אויף ווילדע פערד, וואָס זיינען ווי אָדלער געפלויגן, מיט בלאַנקע שווערדן אין די הענט.

— דאָס זיינען זיי, דאָס!—האָט איינער גערופן צום צווייטן,— און דאָ וועט זיין זייער עק!

— רוצחים!—האָט שלמה אויסגעשריגן מיט שרעק, און האָט אומזיסט געזוכט מיט די אויגן אָן אָרט, וואו צו אַנטרינען, וואו זיך צו באַהאַלטן—אַ פריי פעלד, אָן אַ הייל און אָן אַ בוים...

— זאָל אונז בעסער די ערד איינשלינגען!—האָט ער אויסגערופן,—איידער זיי אין די הענט אַריינצופאַלן!

אכטער קאפיטל

אין א גוטער שעה.—א געהאנגענעמ׳ס מויל.—וואס די ערד ווארפט ארויס.

ווען שלמה דער זיבן־און־צוואנציגסטער און זיין טאכטער, די בת־מלכה שולמית, זאלן געווען, חס ושלום, אומקומען פון גזלנ׳ישע הענט, וואלט קיין מעשה ניט געווען, אדער עס וואלט געווען א ש ל ע כ ט ע מעשה, און ש ל ע כ ט ע מעשיות דערציילן נאר ש ל ע כ ט ע, פ א ר ב י ט ע ר ט ע מ ע נ ט ש ן.

דעם וואונטש, „די ערד זאל זיי בעסער איינשלינגען, איידער צו קומען אין גזלנ׳ישע הענט", האט שלמה אויסגערופן אין דער רעכטער מינוט.

אין א גוטער שעה האט זיך די ערד אונטער אים געשפאלטן, און ער מיט דער טאכטער זיינען אריינגעפאלן; א רויטער, פלא־מענדיגער גלאנץ האט זיך ארויסגעריסן, ווי א רויטער בליץ, ער איז פארשוואונדן, און די ערד האט זיך צוריק צוגעשלאסן.

ביידע גזלנים זיינען שטיין געבליבן פארבליפט.

אז זיי זיינען אביסל צו זיך געקומען, האבן זיי פארשטאנען, אז עס איז נישט פראסט.

— וואס קאן עס זיין?—פרעגט איין גזלן דעם צווייטן.

— איך וועל באלד וויסן,—ענטפערט דער צווייטער.—איך טראג שטענדיג מיט מיר מיין געהאנגענעם טאטנ׳ס מויל,—גע־האנגען האט מען אים פאר 14 גנבות אין איין וואך,—און וואס איך פרעג עס, ענטפערט עס מיר.

אזוי רעדנדיג, האט ער ארויסגענומען דאס מויל און האט עס אנגעהויבן פרעגן.

— מויל, מויל! — מיין טאטנ׳ס, עליו השלום, דעם געהאנגע־נעמ׳ס מויל! — וואס איז דא אזוינס?

און דאס מויל האט געענטפערט מיט א דעמפיג קול, ווי פון ערגעץ אונטער דער ערד:

— א הייל פון א רייכן קארליק.

— און וואס איז די פלאם געוועזן?

— דער אָפּגלאַנץ פון די בערג גאָלד, וואָס ער זאַמלט אין דער הייל.. אוצרות גאָלד האָט ער.

— ביי ביידע גזלנים האָבן אויפגעפלאַמט די אויגן פון תאוה צום גאָלד.

— זאָלן מיר איינרייסן די הייל ?—פרעגט איינער דעם צווייטן.

— דאָס נישט !—ענטפערט דער צווייטער.—ערשטנס איז די ערד צו געפרוירן, מען זאָל זי קאָנען שפּאַלטן, צווייטנס האָב איך פּאַר אַ קאַרליק מורא, אַלע קאַרליקעס זיינען כשוף־מאַכער, און דריטנס—ווער עס וויל אַרבעטן, ווערט קיין גזלן נישט.

— וואָס דען טוט מען ?

עס בלייבט, זיי זאָלן דאָ וואַרטן, ביז די ערד וועט זיך נאָך אַמאָל שפּאַלטן ; וואָס עס האָט איין מאָל געטראָפן, קאָן נאָך אַמאָל געשען.

און די גזלנים שמועסן זיך אָפּ, צו האַלטן וואַך, ביז עס וועט זיך עפּעס באַווייזן.

דערווייל איז צוגעפאַלן דער אָוונט, און כדי נישט איינצושלאָפן און געפרוירן צו ווערן, באַשליסן זיי זיך, דורכצוריידן די גאַנצע נאַכט.

נאַטירלעך, רעדן גזלנים נישט פון מצות און מעשים טובים.

פריער האָבן זיי זיך איינער דעם צווייטן דערציילט פון זיך אַליין ; געלויבט זייערע גבורות ביי רציחות, און חכמות ביי גנבה'שע זאַכן. דערנאָך, אַז עס האָט זיי אייגענע גנבות און גזלות פאַרפעלט, האָבן זיי אָנגעהויבן רעדן פון אַנדערע גזלנים. דאָס האָט אָבער אויך נישט געניגט אויף אַ לאַנגע ווינטער־נאַכט. און ענדלעך האָט איינער אַ הויכן, געניץ געטאָן און געפרעגט :

— טאָמער ווייסטו, ברודער, נאָך וואָס די קאַרליקעס זאַמלען גאָלד ?

איך ווייס,—האָט דער צווייטער געענטפערט,—איך האָב שוין אַמאָל דעריבער מיין געהאַנגענעם טאַטנ'ס מויל געפרעגט, און עס האָט מיר דערציילט.

— אַז...

— וואַרט, עס איז אַ לאַנגע מעשה.

זיי האָבן זיך אָנגעצונדן קורצע ליולקעלעך.

צוויי רויטע פּונקטן האָבן זיך באַוויזן אין דער שטילער, ווייס־בליצנדיגער ווינטער־נאַכט.

און די שווערע קאַלטע לופט שניידט דורך דעם גזלנ'ס קול:

— אַמאָל,—האָט מיר מיין געהאַנגענעם טאַטנ'ס מויל דערציילט—זיינען אויף דער וועלט צווייערליי מענטשן געווען. צווייערליי מינים מענטשן.

איין מין האָט געהאַט קליינע גופים און גרויסע נשמות — —

— די וואויל־לערנער, די בטלנ'ישע מלמדים!—באַמערקט דער צווייטער מיט אַ קול פון בזיון.

— און דער צווייטער מין האָט געהאַט, פאַרקערט—קליינע נשמות, נאָר דערפאַר גרויסע, געזונטע גופים.

— פון זיי קומען מ י ר אַרוים!—מאַכט יענער מיט פאַר־גענינן.

— האַק נישט איבער, עס איז אַ לאַנגע, לאַנגע מעשה...

— איך טו עס אומישנע,, איך זאָל נישט איינשלאָפן.

— וועסט נישט איינגעשלאָפן—הער!

די צוויי מינים האָבן צווישן זיך נישט געלעבט בשלום...

— אַ פּשוט'ע זאַך!

— איין מין האָט זיך מיט'ן צווייטן קיינמאָל נישט משדך געווען; זיי האָבן ביי איין טיש נישט געגעסן, נישט געטרונקען, און אפילו צווישן זיך נישט געהאַנדלט...

— דאָס איז שוין נאַריש געווען! האַנדלען מעג מען מיט'ן גרעסטן שונא...

— ...זיי האָבן שטענדיג צווישן זיך מלחמות געפירט: אָן רחמנות, אָן פּאַרדאָן, נאָר געקוילעט און געקוילעט! און עס איז אַזוי פיל בלוט פאַרגאָסן געוואָרן, אַז אַלע טייכן און אַלע ימים זיינען בלוטיג־רויט געווען... מען האָט זיך געשיפט איבער בלוט, מען האָט בלוט פון די ברונעמס געטרונקען... און די ערד האָט שוין אַזוי פיל בלוט נישט געקאָנט איינזאַפּן, און פון חיות רעות און פון ווילדע עופות אָפּגעפליישטע ביינער זיינען אין בלוט אַרומ־געשוואומען...

עס איז אפילו קיינער צו קבורה נישט געקומען... זעלטן א גרויסער מאַן, א מלך אפשר!

און דעמאָלט ערשט, אז מען האָט שוין געקראָגן פּחד פאַר א מבול פון בלוט, האָבן זיך ביידע צדדים מישב געווען,—זיי וועלן האָבן א דין־תורה!

נישט דאָס שווערד, נאָר דער יושר זאָל זאָגן, ווער עס האָט רעכט...

נאָר ווער וועט זיי פּסק'נען? פון הימל קומט קיינער נישט אַראָפּ, און דאָ אויף דער ערד קאָנען רעדן און פּסק'נען נאָר מענטשען, און די מענטשן זיינען אַלע אין מחלוקת...

האָט מען זיך מישב געווען, מען וועט אויסזוכן א מיטל־מענטש. דאָס הייסט א מענטש, וואָס איז מיטל אי מיט'ן גוף, אי מיט דער נשמה. ער איז נישט אינטערעסירט...

און מען האָט געמאַכט שטילשטאַנד אויף א צייט, און מען האָט אויסגעזוכט א מיטל־מענטש: מען האָט אים אַרויפגעפירט אויף א הויכן באַרג, געזעצט אונטער'ן שאָטן פון אן אַלטן, הייליגן בוים און געזאָגט אים: זיי אונזער שופט!...

און מען האָט אים אויסגעשפּרייט א וויים־זיידענע חופּה איבער'ן קאָפּ, געלייגט אונטער די פים א סאַמעט־געשווירענעם דיוואַן, ווי עס פּאַסט פאַר א גרויסן שופט, און געגעבן אים דריי טעג, אויסצוהערן די טענות און א ישוב צו האָבן!

און ביידע צדדים האָבן געשוואָרן דעם פּסק ערלעך צו האַלטן...

נאָר דאָס מיטל־מענטשעלע, וואָס איז טאַקע נישט געווען אינטערעסירט, איז געוואָרן אינטערעסירט—עס האָט זיך געלאָזט איבערקויפן!

— פון וועמען?

— פון אונזערע זיידעס, פון די גרויסע גופים און קליינע נשמות; די גרויסע נשמות איז עס גאָר נישט איינגעפאַלן!

פאַר א פעטער קו מיט צוויי קעלבעלעך האָט דאָס מיטל־מענטשעלע אַרויסגעגעבן א פיינעם פּסק:

— ביידע מינים מענטשן, זאָגט ער, מוזן זיך צעטיילן מיט דער ערד... העלפט אויף העלפט! נאָר—

די גרויסע גופים מיט די קליינע נשמות זאָלן וואוינען אויף דער ערד, און די גרויסע נשמות מיט די קליינע גופים—אונטער דער ערד!

— אהא! א פיינער פּסק! און דאָס זיינען די קאַרליקעס!...

— אודאי!

— און וואָס טויג זיי גאָלד אונטער דער ערד?

די גזלנים האָבן גענומען צו ביסלעך בראַנפן, און דער, וואָס האָט אַלץ געוואוסט פון געהאנגענעם פּאַטער'ס מויל, האָט ווייטער אַזוי דערציילט:

— די זאַך איז אַזוי:

מיט דער צייט האָבן די גרויסע גופים מיט די קליינע נשמות אויפגעהערט זיך צו באַנוגענען מיט'ן שטח פון איבער דער ערד. זיי האָבן זיך אָנגעהויבן אין איר איינצוגראָבן, וואָס אַמאָל טיפער, טיפער. אייזן זוכט מען, קופּער, גאָלד און זילבער...

און די קאַרליקעס—זאָגט מיין געהאנגענער טאַטע—זיינען עס געוואָר געוואָרן, זאַמלען זיי אוצרות! זיי טראַכטן אַזוי:

וועט זיין מלחמה—פאַרפאַלן, וועט מען זען, ווער שטאַרקער איז; צי דער גוף מיט זיין כח, צי די נשמה מיט אירע המצאות, און וועט קומען צו'ן א דין־תורה, וועלן זיי שוין דעם שופט אָפּגילטן!

— עס גלויבט זיך נישט, ענטפערט דער צווייטער גזלן. עס איז צו קלוג פאַר די בטלנים מיט די גרויסע נשמות.

— קאָן זיין,—ענטפערט דער ערשטער. מיין טאַטן איז, ברוך השם, ביים לעבן כמעט קיין וואָר וואָרט פון מויל נישט אַרויס...

— נאָר עס קאָן זיין פּשוט,—רופט זיך אָן דער צווייטער— זיי זאַמלען אפשר אַלץ וואָס גלאַנצט—גאָלד, בריליאַנטן, אַלע טייערע שטיינער, ווייל עס איז זיי פינסטער אין די הייכן! זיי בענקען צו דער זון, צום ליכט, וואָס זיי האָבן דורך דעם איבערגעקויפטן מיטל־מענטש פאַרשפּילט, און זאַמלען ליכטיגערע מעטאַלן... ווייס איך?!

אין דער זעלבער רגע האָט זיך די ערד ווידער געשפּאָלטן. אַרויסגעוואָרפן פון זיך די אָרימע קליידער, וואָס שלמה מיט דער־

בת־מלכה האָבן געטראָגן און האָט זיך צוריק פֿארמאכט..

— כאָטש דאָס! — האָבן די גזלנים אויסגעשריגן מיט פֿרייד; און, מיט'ן טאָג צוגלייך, געזאָטלט די פֿערד צוריק צו רייטן קיין גלויבשטיין.

זיי וועלן זאָגן, אַז זיי האָבן זייערס געטאָן, ב י י ד ע גע־הרג'עט. א וואָרט־צייכן האָבן זיי: די מלבושים!...

און בלאָנדזשען וועלן זיי נישט! וואו די וועגן שיידן זיך שטעלט מען זיך אָפּ, און מען פֿרעגט דעם געהאנגענעם טאַטנ'ס מויל!

ניינטער קאַפּיטל.

אין דער הייל.—די ווייסע טויב.—ז"ר שווארצער אָד־לער.—צוריק בגדי־מלכות.—דער קארליק אַליין פֿאַר־געשטעלט.—דער קארליק גרייט צום טיש און דער־ציילט ווער ער איז.

אַז די הייל האָט זיך פֿארשלאָסן איבער שלמה המלך און זיין טאָכטער, די בת־מלכה, זיינען זיי ביידע געבליבן פֿארבליפֿט און פֿארבלענדט, נישט ווייניגער ווי די גזלנים אין דער הויך.

אינ'ם רויטן, גאָלדענעם ליכט, וואָס פֿלאַמט פֿון אַלע ווענט פֿון דער הייל אין אַלע אירע נישען, צוקן און שלענגלען זיך ווייסע, בליצנדיגע שטראַלן—דאָס קומט פֿון די אַלערליי טייערע שטיינער, מיט וועלכע דאָס גאָלד, וואָס ליגט אַרום די ווענט, איז דורכגעזייט.

און שלמה און שולמית שטייען פֿארבליפֿט, און באַמערקן אפילו נישט זייער אַלטע באקאנטע—די ווייסע טויב, וואָס איז אָנגעפֿלויגן און פֿליט איבער זיי, מיט א פֿריילעך וואָרקען, איבער די קעפּ.

נידעריג לאָזט זיך אַראָפּ די טויב, פֿליט זיי פֿאַר די אויגן און זאָגט מיט א מענטשלעכער שטימע:

— שרעקט אייך נישט! איר האָט—זאָגט זי—מיין עצה גע־פֿאָלגט, און עס וועט אייך אויסגיין צום גוטן.

— דערווייל,—זאָגט זי ווייטער,—זעענדיג, אַז שלמה און שולמית קאָנען נאָך פֿאַר פֿארוואונדערונג נישט ענטפֿערן,—דער־

ווײַל זײַנט איר אין דער הייל בײַם קאַרליק געשיצט; אין קורצן וועט איר אויסגעלייזט ווערן און גליקלעך זײַן.

שלמה שאָקלט טרויעריג מיט'ן קאָפּ, און די בת־מלכּה כאַפּט זיך אַרויס מיט אַ זיפץ:

— ניין, גוטע, ווײַסע טויב! פאַר מיר איז שוין קיין גליק נישט פאַראַן!

— האָף און גלויב! — ענטפערט די טויב. — אין אַ קליין פענצ־טערל בײַ דער גרעניץ פון וואונדערלאַנד שפּינט און וועבט זיך דײַן גליק.

— ניין, ניין! — האָט שולמית אויסגעשריען.

— האָף און גלויב! — זאָגט ווײַטער די טויב. — דורך דײַן גליק וועט אויף שלמה דעם זיבן־און־צוואַנציגסטנ'ס גראָען קאָפּ קיין איינציגע האָר נישט געקרומט ווערן!

— צי איז מעגלעך?... דער קוקו... די כּשוף־מאַכערין... אַלע האָבן געזאָגט... — שטאַמלט שולמית.

— איך בין דער קוקו, איך בין די טויב, איך בין די כּשוף־מאַכערין, און איך זאָג עס דיר!

און אַזוי רעדנדיג, איז פון דער טויב געוואָרן אַ קוקו, פון קוקו — צוריק אַ טויב, פון דער טויב — די כּשוף־מאַכערין, וועלכע מיר קענען פון וואַלד אונטער גלויבשטיין, און פון דער כּשוף־מאַכערין איז נאָכאַמאָל צוריק אַ ווײַסע טויב געוואָרן.

— גאָט'ס וואונדער! — שרײַט־אויס שולמית דערפרייט.

— צי איז עס כּשוף, אָדער גאָט'ס האַנט? — פרעגט שלמה.

— כּשוף איז אויך אַ גאָט־זאַך! — ענטפערט מיט אַ שמייכל די טויב. — נאָר אַצינד האָבן מיר קיין צייט נישט דערפון צו רעדן, באַלד וועט אָנקומען דער קאַרליק, און איר מוזט אײַך פריער איבערטאָן.

שלמה און שולמית בלײַבן ווײַטער פאַרוואונדערט: וואו וועלן זיי נעמען זיך איבערצוטאָן? זיי קוקן זיך אום און זעען אין ערגעץ קיין צייכן נישט פון קיין קליידער. נאָר אין דערזעלבער סעקונדע איז געקומען אָנצופליען אין דער הייל אַרײַן אַ שוואַרצער, ברייט־און גרויס־פליגלדיגער אָדלער, און האָט זיי געוואָרפן צו די פיס

א גרויס, היבש בינטל. אַראָפּפּאַלנדיג האָט זיך דאָס בינטל אַליין געעפנט, און שלמה און שולמית זיינען נאָך מער פאַרגאַפט געבליבן: זיי האָבן דערקענט די קליידער, די בגדי מלכות, וואָס זיי האָבן, פאַר׳ן פאַרשטעלן זיך אין שמאַטע קליידער, איבערגעלאָזט אין גלויבשטיינער פּאַלאַץ!

— איילט!—וואָרנט זיי די טויב,—ווייל איך הער שוין דעם קאַרליק׳ס טריט. זאָל ער אייך שוין אין אייערע אייגענע קליידער געפינען... איך פלי נאָך עסן פאַר אייך.

די ווייסע טויב איז אַרויסגעפלויגן פון הייל, און אינ׳ם אַריינגאַנג צו א נישע האָט זיך באַוויזן דער קאַרליק.

קליין, שרעקלעך קליין איז ער געווען, נאָר גרויס איז געווען זיין לאַנגע, זילבערנע באָרד; אירע שפּיצן האָט ער געמוזט האַלטן פאַר זיך אין דער האַנט, זיי זאָלן אים נישט פאַלן אונטער די טריט.

גרויס זיינען אויך געווען זיינע צוויי בלאָע, טיפע אויגן, מיט וועלכע ער האָט אויף שלמה׳ן און שולמית׳ן געקוקט.

—ברוך הבא!—באַגריסט ער זיי מיט א זיסער שטימע,—ברוך הבא. שלמה דער זיבן־און־צוואַנציגסטער, דער מלך פון וואונדערלאַנד, אין וועלכן משיח שלאָפט און וועט אין קורצן אויפוואַכן און אויסלייזן די וועלט... ברוך הבא, שולמית! איבער איר קאָפּ, זע איך, צינדט זיך אָן א גאָלדענער שטערן—עס הויבט אָן לייכטן איר גליק!

און ער גיט א פּאַטש מיט די קליינע הענט, נישט אויסלאָזנדיג פון זיי די שפּיצן פון דער באָרד, און פון דער לופט לאָזן זיך אַראָפּ דריי גאָלדענע שטולן.

ער בעט זיי זיצן, און אַלע דריי זעצן זיך.

ער גיט נאָך א פּאַטש מיט די הענט, און עס באַווייזן זיך פיר לייבן; זיי גייען לאַנגזאַם און טראָגן אויף די קעפּ אַן אָניקסינעם בלאַט פון א טיש מיט פאַרצירונג פון פּערלמוטער באַשלאָגן, מיט קריסטאָלן געשיר באַשטעלט. די לייבן שטעלן זיך אין מיטן דער הייל, צווישן די דריי גאָלדענע שטולן.

—שלאָפט איין!—קאָמאַנדירט דער קאַרליק צו די לייבן,—און זיי זעצן זיך אויף די אונטערשטע פיס, ציען איין די צונגען,

פארמאכן די אויגן און בלייבן פארשטארט, ווי לייבן אויס קופער אדער בראנז.

און דער קארליק ווענדט זיך צו שלמה און שולמית:

— דער טיש, — זאגט ער, — איז גרייט געדעקט, נאר דאס עסן מוז מען ברייננען פון דער הויך, פון אויבן, מיר האבן דא קיין שוחטים נישט. און איידער דאס עסן וועט קומען, וועל איך אייך באקענען.—כדי איר זאלט קאנען אויסגעלייזט ווערן, און אנ־דערע מיט אייך, מוזט איר צו מיר האבן צוטרויען, מוזט איר מיר גלויבן...

— איך גלויב!—האט זיך ארויסגעריסן פון שולמית'ס הארץ.

— עס שיינט שוין איבער דיר דער גליקלעכער שטערן, דו האסט שוין זיינע שטראלן אין הארצן, נאר קענען מוזט איר מיך נעענטער... מיר האבן א סך בשותפות צו טאן!

— דערצייל,—זאגט שלמה.—איך ווייס דיך אפילו נישט ווי אזוי צו רופן.

— ווי איר זעט,—הויבט אן דער קארליק צו דערציילן,— לעב איך אין א הייל, ווי אלע קארליקעס, קלייב גאלד, זילבער און טייערע שטיינער, גלייך מיט זיי, מיט'ן אויסזען בין איך געווים א קארליק, און דאך בין איך פון קיין קארליק נישט געבוירן... איך בין אמאל אן איינפאכער מענטש געווען, איבער דער ערד געלעבט, ווייב און קינדער געהאט... וויפיל?—געדענק איך נישט...

— שוין אזוי לאנג?—פרעגט שלמה פארוואונדערט.

— א יאר זעקס הונדערט!—ענטפערט דער קארליק.

— געוועזן,—דערציילט ער ווייטער,—איז עס אין באגדאד... און א קליין מענטשל בין איך געווען: א שמש, אן ארימער שמש, אין אן ארימער שול. אין אן ארימער אונטער־גאס.

און אין דער אייגענער שטאט באגדאד האט געלעבט א איד א גביר, א תקיף, א קרוב למלכות און א כהן, וואס האט אן אויג געווארפן אויף א גרושה, און געוואלט, אז דוקא דער רב הכולל, וואס איז דעמאלט געווען, זאל אים געבן חופה וקדושין, און אז דער רב האט נישט געוואלט, האט ער אים פאלש גע'מסר'ט, און דאס מלכות האט אים ארויסגעטריבן פון שטאט, פון לאנד, און דער

גביר האָט געלאָזט אויסרופן, אַז ווער עס וועט זיך גע־פינען א היתר און געבן אים חופּה וקדושין, דעם וועט ער מאַכן מיט זיין תקיפות פאַר רב הכולל אין באַגדאַד! די באַלעבאַטים האָבן געשוויגן; אַלע האָבן מורא געהאַט פאַר'ן גביר.

קיין איינציגער רב פון גאַנצן לאַנד האָט נישט געוואָלט נעמען אויף זיך אַזא חטא; קיין איינציגער דיין האָט זיך נישט אונ־טערגעשטעלט עס צו טאָן. ער האָט זיך געווענדט צו למדנים, צו מלמדים—קיינער איז נישט באַשטאַנען. ער איז אַראָפּגעפאַלן צי שמשים פון שולן און בתי־מדרשים, נאָר קיין איינציגער שמש, וואָס האָט ווי עס איז נאָר פּרנסה געהאַט, האָט זיין נשמה נישט געוואָלט פאַרקויפן,—ביז ער איז אָנגעקומען צו מיר!

און ביי מיר האָט ער געטראָפן.

איך בין זייער אָרים געווען; א קראַנק ווייב און קרענקלעכע קינדער געהאַט...

און דאָס קראַנקע ווייב מיינס האָט מיך צוגערעדט, פון וועג אַראָפּגעפירט, און א פאַלשן היתר האָב איך מיר געפונען: מען האָט אויף דעם גביר'ס מוטער גערעדט, סוף כל סוף איז ער קיין זיבערער כהן נישט געווען... און איך האָב געגעבן חופּה וקדושין. און ביים גביר אין טאַש איז שוין געלעגן א כתב־רבנות פאַר מיר.. א כתב־רבנות גע'חתמ'עט פון אַלע באַלעבאַטים, וואָס זיינען אָפּ־הענגיג געווען פון גביר...

עס איז א גאָלד־געשטיקטע חופּה געווען, און אַרום האָבן הונ־דערטער הבדלות געלייכט, שטאַרקאַצן געפלאַמט... און געבליצט האָבן אַרום און אַרום די רייכע גביר'ישע קליידער, מיט גאָלד באַנייטע, מיט טייערע שטיינער באַהאָנגענע... עס האָט געבלענדט!

א ו נ ט ן איז ליכטיג געווען, ז י י ע ר ליכטיג; אָבער אויבן—אויפ'ן הימל איז געווען פינצטער... א פינצטערער הימל, אָן לבנה, אָן שטערן... און פון פינצטערן הימל איז פּלוצלונג אַראָפּ געקומ'ס פייערדיגער צאָרן... עס האָט אָנגעהויבן שטורעמען, עס איז מיטאַמאָל א ווילדער שלאַגס־רעגן געפאַלן, איין דונער האָט געיאָגט דעם צווייטן, ווי ברענענדיגע שלאַנגען זיינען בליצן גע־פלויגן—הימל און ערד האָבן געציטערט!

און פלוצלונג האָט זיך פון די אונטערפירער'ס הענט די חופּה אויסגעריסן און האָט זיך אויפגעהויבן ווי א שירם אויפ'ן ווינט... מיט שרעקלעכע געשרייען זיינען זיך די געסט צעלאָפן, נאָכגעיאָגט פון דונער און בליץ, געפּאַטשט פון דעם גאָט־רעגן!

מיך איינעם האָט א דונער געטראָפן...

און אויף יענער וועלט האָט מען אזא פּסק ארויסגעגעבן:

ווייל איך האָב געוואָלט זיין גרויס, אזוי גרויס,—זאָל איך ווערן קלענער ווי קליין, מגולגל ווערן אין א גוף פון קאַרליק און לעבן, גלייך מיט זיי, אונטער דער ערד...

און ווייל איך האָב געוואָלט רייך ווערן. גאָלד און זילבער האָבן. זאָל איך הונדערטער יאָרן זאַמלען גאָלד, זילבער און טייערע שטיינער, נישט פאַר זיך, נאָר פאַר דעם אָדער פאַר דער, וואָס וועט עס ווערט זיין.

דערביי האָט ער זיין בליק געוואָרפן אויף שולמית.

זי האָט עס אָבער נישט באַמערקט.

— שרעקלעך!—האָט זי אויסגערופן פול מיט רחמנות.

— גאָט'ס גענאָד איז דאָך גרויס!—ענטפערט דער קאַרליק,— איך וועל אויסגעלייזט ווערן גלייך מיט אייך... און דאָס וועט אזוי זיין.

נאָר עס האָט זיך איבערגעהאַקט.

א שטיל רוישן האָט זיך דערהערט אין דער הייל.

— די טויב קומט,—זאָגט דער קאַרליק.—די רעשט וועלן מיר איבערשמועסן נאָכ'ן עסן.

צענטער קאַפּיטל.

דאָס קאַרגע פרישטיק.—ווער איז די טויב? ווי מלכים הערן קרעכצן.—עס בלאָזט אויף טאָג.—קיין גלויבשטיין!

עס איז טאַקע די טויב געווען, און א קאַרג פרישטיק האָט זי געבראַכט: אינגאַנצן א טעפּל רייז!

— פון פּאַלאַץ?—וואונדערט זיך דער קאַרליק,—פון פּאַלאַץ אזא קאַרג פרישטיק?

— פאַר מיר איז געגוג,—פּאַלט שלמה אין די רייד אַריין,— איך עס שוין לאַנג נישט קיין דבר מן החי...

— און שולמית'ן—מאַכט די טויב—וועט דאָס פרישטיק זיכער שמעקן, אַז זי וועט הערן, פון וואַנען עס קומט...

דאָס ערשטע מאָל אפשר האָט מען פון קריסטאָלענע טעלער, זיצנדיג אויף גאָלדענע שטולן, אַזוי קנאַפּ און אָרים געגעסן.

און די טויב דערציילט, וואו זי האָט דאָס פרישטיק גענומען:

— איך בין,—זאָגט זי,—אין פּאַלאַץ נישט געווען! זייט יואב פירט דאָס רעדל, איז דאָרט נישט גלאַט כשר! איך בין אפילו אין גלויבשטיין נישט געוועזן... דאָרט איז שוין אויך נישט ווי עס דאַרף צו זיין. שלעכטע מנהגים פאַרשפּרייטן זיך פון אויבן! ביי דער גרעניץ פון וואונדערלאַנד האָב איך די רייז באַקומען...

ביי דער גרעניץ איז פאַראַן אַ שטעטל אַ רואיגס, אַ קליינס, און דאָרט, אין אַ קליין פענצטערל, זיצט אַ קינסטלער—אַ שטי־קער!

— איך האָב'ן באַמערקט,—מאַכט שלמה, און שולמית שווייגט און רויטלט זיך.

— ווי שיין ער אַרבעט, דער יונגערמאַן!... ווי שיין איז דאָס בילד, וואָס ער ענדיגט! און מיט וואָס פאַר אַ אויגן קוקט ער אויף דעם בילד, וואָס ער ענדיגט אויפ'ן סאַמעט! דו קענסט אים, שולמית! טיף האָסטו אים געמוזט אַריינקוקן אין האַרץ, אַז ער שטיקט דיין בילד אויס'ן קאָפּ!

שולמית לאָזט אַראָפּ די אויגן.

— נאָר בלאַס איז ער, דער יונגערמאַן; די שוואַרצע, ברע־נענדיגע אויגן זיינען פאַרשלייערט און פייכט... קראַנק מוז ער זיין...

— קראַנק?—רופט שולמית אויס דערשראָקן.

— אַזוי זעט ער אויס! אַן אַלטע פרוי איז ביי אים געשטאַ־נען, געגלעט אים די האָר, געבעטן, ער זאָל עסן—אָט, פון דעם טעפּל רייז, וואָס זי האָט פאַר אים געשטעלט—און ער פרעגט זי: נאָך וואָס? זי זאָגט אים, אַז אָן עסן קאָן מען נישט לעבן, און ער ענטפערט איר, אַז ער האָט נישט נאָך וואָס צו לעבן... אַז די,

פאר וועלכע ער וואָלט געקאָנט לעבן, האָט זיך אים איינמאָל באַוויזן און איז פאַרשוואונדן געוואָרן, ווי א חלום... ער האָט זי געזוכט, זאָגט ער. אין טאָלן און אויף בערג, ער האָט זי געזוכט אין דערפער און אין שטעט, און געפינט זי נישט.

די טויב בלייבט שטיל, און קוקט מיט פאַרגעניגן, ווי שולמית ענדערט די פאַרב פון פנים, ווי איר יונגע ברוסט פאַלט אויף און אָפּ; מיטאַמאָל ענדיגט זי:

— און דעמאָלט, אז ער האָט זיך אזוי אויסגעוויינט פאַר דער אַלטער פרוי דאָס האַרץ, בין איך צוגעפלויגן, און האָב ביי אים דאָס טעפל רייז געקויפט!

— געקויפט?—שפרינגט אויף שולמית מיט בליצנדיגע אויגן.

— געוויס!—ענטפערט לאַכנדיג די טויב.—און איך האָב אים טייער באַצאָלט פאַר די רייז; איך האָב אים געזאָגט, וואו ער קאָן די, וואָס ער זוכט, געפינען!

— דאָ אהער וועט ער קומען?—פרעגט שולמית.

אָ, ניין! איך האָב אים אזוי געזאָגט:

אין עטלעכע טעג ארום—האָב איך אים געזאָגט—וועט ער הערן, אז יואָב, דער שלעכטער, פאַלשער יואָב, וואָס האָט זיך צוגע'גזל'ט די מלוכה, וויל חתונה האָבן...

א סעודה וועט ער, דער יואָב, מאַכן, ווי אחשורוש אין זיין צייט.

אָן א צאָל עופות וועט מען שעכטן, וועלדער־חיות וועט מען קוילען, אָקסן וועט מען אויסשפּאַנען פון די פלוגעס און פירן צו דער שחיטה, ביים אָרימאַן וועט מען צונעמען דאָס לעצטע שעפעלע און צובאַרייטן צו דער סעודה... און וויין און אַלערליי משקות וועלן זיך גיסן ווי וואַסער...

און פון מזרח און מערב וועלן זיך צוזאַמענקומען שפּילער, זינגער און טענצער, קונצנמאַכער און מאַרשאַליקעס...

און פון גאַנץ וואונדערלאַנד וועלן פאַרבעטן ווערן מיידלעך די שענסטע, און וועלכע יואָב וועט וועלן, די (אזוי מיינט ער) וועט זיין זיין ווייב, די מלכה פון גאַנץ וואונדערלאַנד.

און, אז ער וועט דאָס הערן,—אזוי האָב איך אים געזאָגט—

זאָל ער צושטיין צו אַ חברה זינגער אָדער שפּילער,—זינגען און שפּילן קאָן ער, דאָס זעט מען אין די אויגן, אין יעדער תנועה זעט מען עס אים אָן,—און זאָל קומען אויף דער חתונה...

— קום, שולמית!—ענדיגט די טויב,—די רעשט וועל איך דיר אויפ'ן אויער דערציילן.

שולמית מיט דער טויב זיינען אַרויס אין אַ זייטיגער הייל אַריין.

— מעג איך,—פרעגט שלמה ביים קאַרליס,—פרעגן, ווער די טויב איז?

— איך וועל דיר גערן זאָגן:

זי איז אויך אַמאָל אַ מענטש געווען, און אַ שיין מיידל געווען. דערנאָך אַ יונג ווייבל...

בלינד איז די ליבע, און זי האָט איר יונגן מאַנ'ס פעלער נישט געזען,—ער איז שווער צו דערקענען, פונקט ווי דעם קעניג איז שווער צו דערקענען, ווער עס איז אים געטריי און ווער עס חנפ'עט אים...

און אַז עס איז אַ קינד, אַ מיידעלע, געבאָרן געוואָרן, האָט ער שוין אַלץ, וואָס זיי האָבן געהאַט, פאַרשווענדט, עס איז נישט געווען קיין ווארים וואַסער פאַר דער קימפּעטאָרין, קיין שטיקל ליי־ווענט, מיט וואָס דאָס קינד צוצודעקן... רעמאָלט האָט זי פּלוצלונג אויפגעשיינט דאָס גליק: מען האָט פאַר אַ בת־מלכה אַן אַם געזוכט, און זי האָט מען אַלס די שענסטע און בעסטע געפונען...

מיט האַרץ־ווייטאָג האָט זי איבערגעלאָזט איר אייגן קינד אָן אַ וויג, און איז געגאַנגען אין פּאַלאַץ אַריין אויסזויגן דעם לאַנד אַ בת־מלכה...

דאָס געהאַלט און אַלע מתנות האָט זי דעם מאַן געשיקט...

און דאָך, אַז זי איז, נאָך עטלעכע וואָכן, געקומען זען איר קינד, האָט זי עס געפונען אָפּגעשוואַכט און כמעט פאַרהונגערט..

און דעמאָלט איז איר געקומען אַ שלעכטער געדאַנק אין קאָפּ אַריין... זי וועט איבערטוישן די קינדער! נישט אויף לאַנג,— זי וועט דערנאָך צוריקטוישן, זאָל נאָר דאָס קראַנקע קינד צו זיך קומען!

נאָר צוריקטווישן האָט זי שוין ניט געקאָנט...

איבער דער צייט האָבןביידע קינדער הערלעך באַסומען...

איר איינן קינד אין דער קעניגלעכער וויג האָט באַסומען גאָל־דענע, בליצנדיגע האָר, די אמת'ע בת־מלכה—ווייסע האָר, ווי פלאַקס!

— ווען איז דאָס געווען, וואו?—פרעגט שלמה דערשראָקן.

— אין וואונדערלאַנד,—ענטפערט דער קאַרליק,—אין גלויב־שטיין איז עס געשען, און שולמית און דבורה זיינען די פאַרטויש־טע קינדער.

שלמה האָט אַראָפגעלאָזט דעם גראָען קאָפּ אונטער שווערע געדאַנקען...

— און זי האָט מורא געהאַט אויסצוזאָגן?—פרעגט ער.—צי האָט זי נישט געוואוסט, אז פאַר'ן אמת וועל איך מוחל זיין?

— זי האָט נישט געקאָנט! דערווייל איז יואָב גרויס געוואָרן... אין ווייב'ס זכות האָט מען אים אריינגעלאָזט אין פאַלאַץ, מען האָט אים רייך באַשענקט, און ער האָט דעם קעניג געדאַנקט! מער האָט ער נישט געדאַרפט... ער האָט אים אַרומגעשטריקט מיט חנופה, אריינגע'גנב'עט זיך צו אים אין האַרץ און איז מיט יעדן טאָג גרעסער געוואָרן.

אז דאָס ווייב האָט געענדיגט איר דינסט, האָט ער זי אין א קעלער פאַרשלאָסן... דאָרט איז זי געשטאָרבן. זי האָט געשריגן, גערופן, נאָר אונטער די דיקע מויערן איז איר קול פאַרשטיקט געוואָרן!

— איך בין ווערט געווען דאָס גלות!—רופט זיך אָן שלמה,—איך האָב שווער געזינדיגט!—נישט איינמאָל, שפּאַצירנדיג ביי־נאַכט אַרום פאַלאַץ, האָב איך קרעכצן געהערט, האָב איך מיר שטאַרק געטראַכט: אין מיין פאַלאַץ וועט קיינער נישט קרעכצן, עס מוז זיין דער ווינט, וואָס רייסט זיך פון די קעלער אַרויס...

— דאָס איז עס! שאַרף זיינען די מלכים־אויערן פאַר יעדער חנופה, און שווער פאַר אָרימע קרעכצן... אַלץ איז דער ווינט!

— נאָר,—טרייסט אים דער קאַרליק,—דיין גלות ענדיגט זיך. דו וועסט אויסגעלייזט ווערן... נאָר דאָס מוז בלייבן בסוד—

שולמית בלייבט בת־מלכה!

— און מיין טאָכטער, דבורה? !

— וועט גליקלעכער זיין,—אַלע אוצרות פון דער הייל וועלן איר געהערן!

זי וועט רייכער זיין פאַר אַלע מלכים, פאַר אַלע קיסרים. נאָר זי וועט וויסן, ווי אַזוי די אוצרות צו באַנוצן...

אין דערזעלבער רגע האָט זיך געהערט בלאָזן ווי פון אַ טראָמפּייט.

דער קאַרליק איז אויפגעשטאַנען:

— עס הויבט זיך אָן! — זאָגט ער — אונזער אויסלייזונג הויבט זיך אָן, דאָס בלאָזט מיין מומע אין גלויבשטיינער וואַלד... דאָס איז דער צייכן, אַז עס ווערט טאָג, אונזער ריינער, העלער טאָג!

אין דערזעלבער רגע זיינען צוריק אריין שולמית און די טויב.

און צום קאַרליק זאָגט פריילעך די טויב:

— שולמית גלויבט! איך האָב איר נאָכגעמאָלט אין מיין נאָמען און אין זיין נאָמען געשוואָרן, אַז זי וועט גליקלעך זיין. און שלמה דעם זיבן־און־צוואַנציגסטן וועט קיין איינציגע האָר אויפ'ן קאָפּ זיך נישט קרומען. און זי געטרויט מיר איר געשטאַלט...

— געדאַנקט איז גאָט! — האָט אויסגערופן דער קאַרליק. — דער אָדלער וואַרט פאַר דער הייל!

אין דער רגע האָט זיך שולמית מיט דער טויב פאַרביטן! די טויב אין געשטאַלט פון שולמית איז אַרויס פון דער הייל, און שולמית אין געשטאַלט פון אַ טויב איז אַרויסגעפלויגן און האָט זיך געשטעלט אויף שלמה'ס אַקסל...

און דער קאַרליק האָט אַ פּאַטש געגעבן מיט דער האַנט, און די הייל האָט זיך געעפנט, און שלמה זעט, ווי אַן אומגעהויער שטאַרקער אָדלער טראָגט די טויב, אין געשטאַלט פון שולמית, אין דער לופט.

— קיין גלויבשטיין — זאָגט דער קאַרליק — פליט זי, מיר וועלן נאָכקומען, אונזערע אָדלער וואַרטן אויך...

און די הייל האָט זיך צוריק פאַרשלאָסן.

עלפטער קאפיטל

דער שטראל.—דער כשוף־מאכערינ'ס ברכה.—דבורה'ס חלום.

א בלאסער, סוף־ווינטערדיגער פרימארגן האט זיך ארייגגע־לאזט דורך א שפארע אין דער הייל פון גלויבשטיינער וואלד, און האט, גלעטנדיג זי איבער'ן פנים, די כשוף־מאכערין געוועקט.

דער שטראל, וואס דער פרימארגן האט געלאזט אין דער הייל, איז דער אלטער עפעס אויסטערליש געפעלן, גלייך ער האט איר פון הימל א גוטע בשורה געבראכט.

זי האט א פריילעכן ווארף געטאן מיט'ן אלטן קאפ, א פאליע זילבערנע האר האט זיך צעטיילט אויף בײדע אקסל און עס האט זיך באוויזן א שמייכלדיג פנים מיט גלאנצענדיגע אויגן.

עס ציטערן איר די ליפן, דאס זאגט זי „מודה אני". דער־נאך גיסט זי זיך אפ די נעגל, און הויבט די אויגן אין דער הויך. און זאגט מיט א ציטעריג שטיל קול:

— איך דאנק דיר און לויב דיך, שעפער פון דער וועלט, פאר'ן היינטיגן פרימארגן, פאר דעם גאלדענעם שטראל, פאר דער בשורה טובה, וואס ער האט מיר געבראכט, פאר דעם אויסלייזעניש, וואס הויבט זיך אן פאר מיר און מיינס גלייכן...

איך בין שוין מיד געווארן, רבונו של עולם, איך האב שוין אנגעהויבן בענקען אין מיין רו אריין... א קרא וויל אזוי לאנג נישט לעבן.

דערנאך האט זי געווארפן א שטארקן בליק אויף די פאר־הענגלעך, אונטער וועלכע עס איז געשלאפן דער פאר'כשופ'טער יונגערמאן.

— געלויבט איז גאט, געהויכט זאל זיין זיין ליבער נאמען! לייכט איז שוין זיין שלאף, שטארקער דער אטעם, — די פאר־הענגלעך רירן זיך! מען קאן אים שוין וועקן.

אצונד האט זי זיך אויפגעהויבן פון איר געלעגער און איז איבערגעגאנגען אין דער צווייטער זייט הייל צו דבורה'ס בעט. זי לייגט איר די האנט אויפ'ן שטערן, וועקט זי מיט א קוש.

— אַ פרישער, גוטער מאָרגן אויף דיר, טאָכטער!

דבורה וועקט זיך האַלב דערשראָקן און קוקט זיך אַרום פאַרוואונדערט.

— פון וואַנען קומסטו, טאָכטער? וואו האָט דיך דער מלאך פון חלומות אַרומגעפירט?

דבורה נעמט אַרום דער אַלטער'ס האַלז און זאָגט:

— אַ שרעקלעכער, אַ וואונדערלעכער חלום!

— קאָנסטו אים דערציילן...

— נעווים, מומעשי, איך האָב קיין סודות נישט פאַר דיר!

די אַלטע האָט זיך נעזעצט אויפ'ן ראַנד פון דבורה'ס בעט, און דבורה דערציילט:

— איך בין געזעסן — דערציילט זי — ערגעץ אין דער פרעמד, אין אַ ווילד־פרעמדער שטאָט, אין אַן אָפּגעלעגענער איינגער גאַס, צווישן צוויי שורות קליינע, פינצטער־פאַרשלאָפענע, אָפּגע־שיילטע הייזלעך... אויף אַ שטיין בין איך געזעסן... איינע אַליין, און האָב נעציטערט פאַר שרעק.

און איבער'ן קאָפּ האָט זיך מיר נידעריג אַראָפּגעלאָזט אַ שוואַרצער, אַ צאָרניג־פינצטערער הימל, — ווי מיט אַ וואָלקן באַדעקט... שווער און צאָרניג איז געלעגן דער הימל איבער דער אויסגעשטאָרבענער גאַס. און איך זיץ אַזוי און קלער:

— ווער בין איך? וואָס טו איך דאָ? ווער האָט מיך דאָ פאַרלאָרן?

און מיר דאַכט זיך, אַז איך דאַרף ערגעץ גיין און ערגעץ עפּעס טאָן, עס זאָל פּלוצלונג צעריסן ווערן דער וואָלקן, עס זאָל אויפגלאַנצן אַ זומערדיג־לאַכענדיגער הימל, עס זאָל אויפלעבן די טויטע גאַס, און די קליינע הייזלעך זאָלן אָנהויבן וואַקסן און וואַקסן אין הימל, ווי די העכסטע פּאַלאַצן און היילינקייטן, און פון די פּאַלאַצן און היילינקייטן זאָל זיך הערן אַ זינגעריי, אַ גערופעריי פון גליק, — אַ בשורה טובה זאָל דורכפליען פון שטוב צו שטוב, פון הויז צו הויז...

און אינגאַנצן עטלעכע טריט האָב איך געדאַרפט גיין, און גאָר אַ קליינינקייט טאָן; איך געדענק אָבער נישט, וואוהין צו

גיין און וואָס צו טאָן!

און שרעקלעך ווי טוט מיר דאָס האַרץ! איך געדענק, אַז עס דאַרף עפּעס געטאָן ווערן, איידער די אָרימע, פאַרשאָלטענע גאַס כאַפּט זיך אויף... איך פיל, אַז אויב נישט, וועט זי זיך אויפכאַפּן מיט אַ זינדיגן כעס, ווי אַ חיה רעה וועט זי זיך אויפ־כאַפּן, מיט אַ בריל פון אַ קללה אויף שוימענדיגע ליפּן... און דעמאָלט וועט שוין זיין צו שפּעט... דער הימל וועט נאָך פינצ־טערער ווערן, און גאָט וועט פאַרהאַמערן די טויערן, און מער נישט אַרויסלאָזן קיין מאָרגנשטערן, קיין זון... עס וועט זיין שוין אַן אייביגע נאַכט.

און אַלץ האָט זיך אין מ י ר געווענדט, און איך האָב אַלץ פאַרגעסן!

און פּלוצלונג האָב איך אונטער'ן שוואַרצן הימל אַ ווייסן, שוימענדיגן פּלעס דערזען...

פון מזרח־זייט שווימט ער צו מיר, און לאָזט זיך אַלץ טיפער און טיפער אַראָפּ.

עס איז אַ ווייסע טויב געווען...

זי האָט זיך מיר אויף דער שויס געשטעלט, און איך האָב דערזען, אַז זי האָט אַ בריוועלע אויפ'ן האַלז, און זי שטעלט מיר אַנטקעגן דעם שניי־ווייסן האַלז, איך זאָל דאָס בריוועלע אַראָפּ־נעמען.

און איך האָב אויפגעבונדן דאָס רויטע שנירעלע פון ווייסן האַלז, און דאָס בריוועלע געעפנט, נאָר לעזן האָב איך נישט געקאָנט, עס איז צו פינצטער געווען!

נאָר אין דער זעלבער רגע האָט מיר גלייך איבער'ן קאָפּ אויפ־געפלאַמט אַ שטערן אויפ'ן הימל, און האָט מיר דאָס בריוועלע באַשיינט.

דבורה בלייבט שטיל, ווי דעם אָטעם צו כאַפּן.

— און וואָס איז געשטאַנען אין בריוועלע? — פרעגט די אַלטע.

— עס איז געשטאַנען... עס איז געשטאַנען, אַז איך... איך, איך — הויבט אָן דבורה צו שטאַמלען.

— וועל איך דיר זאָגן — וואָס עס איז געשטאַנען!

— דו? דו ווייסט, מומעשי?

— אַלץ ווייס איך! עס איז געשטאַנען, אַז דו ביזט נישט יואָב דעם רשע׳ס טאָכטער, אַז דו ביזט אַ בת־מלכה! אַז מען האָט דיך מיט שולמית פאַרטוישט!

— יאָ!

— נאָך איז געשטאַנען, אַז דו זאָלסט אַנטלויפן פון דער הייל צוריק אין גלויבשטיינער פּאַלאַץ, דאָרט איז אַ סעודה אַ גרויסע. יואָב מאַכט אַ גרויסע סעודה — און שלמה און שולמית וועלן אויך אויף דער סעודה זיין, און שלמה וועט אויסגעלייזט ווערן פון גלות און צוריק קרוינען זיך פאַר מלך! דעמאָלט — איז געשטאַנען — זאָלסטו אָננעמען שלמה׳ן ביי דער האַנט און צופירן צו דער געשטאָרבענער מלכה׳ס, עליה־השלום, פּאָרטרעט, און ווייזן, צו וועמען דו ביזט ענלעך!...

— אַזוי איז געשטאַנען!

— און דו זאָלסט ווערן בת־מלכה — —

— יאָ, יאָ...

— און דו וואָס האָסט געזאָגט?

— איך? איך האָב דאָס בריוועלע אויף פּיץ־פּיצלעך צעריסן און אויפ׳ן ווינט פאַרזייט... זיי זיינען זיך, ווי קליינע ווייסע פליגעלעך צעפלויגן...

— פאַרוואָס?

— ווייל איך האָב געוואוסט, אַז מיין וועג, וואָס איך דאַרף גיין, איז נישט קיין גלויבשטיין, און דאָס, וואָס איך דאַרף טאָן, איז נישט אַ קרוין אויפ׳ן קאָפּ אַרויפצולייגן... נאָר עפּעס אַנדערש און ערגעץ אַנדערש, כאָטש וואו און וואָס — האָב איך אין חלום נישט געדענקט...

— און אַצונד?

ווי אַ רויז האָט אויפגעפלאַמט דבורה׳ס פּנים:

— מעג איך? — פרעגט זי מיט ציטערדיגע ליפּן.

— וואַרט, אַ ביסל שפּעטער; דערציייל מיר נאָר דעם סוף פון דעם חלום. וואָס איז ווייטער געשען?

— ווייטער? די טויב איז אוועקגעפלויגן, און דער שטערן האָט זיך אַראָפּגעלאָזט און געשטעלט זיך מיר ווי אַ קרוין אויף'ן קאָפּ...

— דאָס איז דיין מזל, דבורה, — קושט זי די אַלטע מיט פרייד, — שטיי אויף און קום מיט מיר אין וואַלד אַריין!

צוועלפטער קאַפּיטל

שופר בלאָזן.—אחשורוש'עס סעודה.—הוש! הוש!
גיי וועקן!

אין דער לופט האָט זיך געפילט אַ הויך פון פרילינג, נאָר דער גלויבשטיינער וואַלד איז נאָך אינגאַנצן מיט שניי באַדעקט. די בוימער זעען אויס ווי אומגעקערטע טראָלבן מיט ווייסע בלימעלעך, און אויף'ן שנייענעם דיוואַן, מיט וועלכן דער וואַלד איז אויסגע־בעט, בליצן אַנטקעגן דער אויפגייענדיגער זון מיליאַרדן שנייענע ברילויאַנטן.

די אַלטע כשוף־מאַכערין מיט דבורה'ן זיינען אַרויסגעקומען פון דער הייל, און דער אַלטער אויף'ן האַלז הענגט אַ שופר אויף אַ לאַנגער גאָלדענער קייט.

זי האָט זיך אָפּגעשטעלט, גענומען דעם שופר צום מויל.

תקיעה!

דער קלאַנג פון שופר ציטערט נאָך אין דער לופט, און דבורה פילט שוין, ווי עס ציטערט די ערד אונטער אירע פיס פון טויזנטער טריט.

דאָס האָט דער שופר די שלאָפענדיגע סאַרנעס געוועקט, און פון אַלע עקן פון וואַלד לויפן זיי זיך צוזאַמען, און שטעלן זיך אויס אַ שורה, דער כשוף־מאַכערין צו דער רעכטער האַנט.

צי איז עס אַ חלום? דבורה הערט, ווי די כשוף־מאַכערין באַגריסט זיי מיט אַ פריילעכן „גוט־מאָרגן", און די סאַרנעס, וואָס ציטערן פאַר קעלט, ענטפערן איר מיט אַ פריילעכן: „גוט יאָר!"

און ווייטער נעמט די אַלטע דעם שופר צום מויל.

תרועה!

עס פאַרקלינגט ווייטער אין דער לופט, און מיט ציטערדיגע פעלעכלעך, פון אַלע עקן פון וואַלד, לויפן זיך צוזאַמען אויפגע־וועקטע הירשן, און שטעלן זיך אוים א שורה,, אקעגן די סאַרנעס, דער כשוף־מאַכערין צו דער לינקער האַנט!

— גוט מאָרגן, הירשן!

— גוט יאָר, מומעשי!

און צום דריטן מאָל נעמט די אַלטע דעם שופר צום מויל. צום דריטן מאָל בלאָזט זי, און די ווייסע קרוינען אויף די הויכע בוימער הויבן אָן לייכט צו ציטערן, איבער'ן גאַנצן וואַלד וואַרפן זיך אויף קופּקעלעך שניי, און ס'שפּרינגען חיה'לעך אַרוים, — א געלויפעריי, א נעיאָגעריי אין וואַלד, — האַלב־פאַרשלאָפענע וועווערקעס, קעניגלעך, האַזן, און העזעלעך, און פיקסלעך קליינע און געלע, און נאָך אַלערליי קליינוואַרג פון וואַלד, מיט זילבערנע וואָנסן, מיט עלפּענביינערנע און זילבערנע הערנדלעך קומען אָנצו־לויפן, און שטעלן זיך אוים אויפ'ן פּראָנט, אַנטקעגן דער כשוף־מאַכערין.

— גוט מאָרגן, חיה'לעך!

— גוט יאָר, מומעשי!

און צום פערטן, צום לעצטן מאָל, בלאָזט די אַלטע. נאָך שאַרפער קלינגט עס אין דער הויך, און אונטער'ן הימל, פון אַלע עקן פון דער וועלט, באַווייזן זיך שווימענדיגע שוואַרצע, ווייסע און פאַרביגע פלעקן, און עס הערט זיך א גערויש, א געזשומעריי, א פליגל־קלאַפּעריי, און א גאַנצע כמאַרע פון פליגל און פויגל שוועבן שוין אין דער לופט, און רעדלען אַרום דער אַלטער כשוף־מאַכערינ'ס קאָפּ.

„גוט מאָרגן" — „גוט יאָר"; און די אַלטע האָט צו זיי אַזוי געזאָגט:

— ערשטנס, זייט מיר מוחל, וואָס איך האָב אייך האַיי־יאָר אַזוי פרי געוועקט, אַזוי פרי צוזאַמענגערופן! איבעראיאָר, אז גאָט וועט שענקען דאָס לעבן, וועט איר דערפאַר לענגער רוען, לענגער שלאָפן... ד אָ ס מאָל מוזט איר מיר טאָן א טובה!

— גערן! גערן! — ווערט א גערופעריי פון אַלע זייטן, —

וואָס דיין האַרץ נאָר גלוסט!

— איר אַלע, — זאָגט די כשוף־מאַכערין, — איר אַלע, וואָס שפּרינגט, היפּעט, טאַנצט, לויפט און פליט! איר אַלע זאָלט אייך תיכף ומיד באַגעבן צום פעטער קאַרליק אין דער הייל אַריין, אויף אייערע באַקאַנטע וועגן, מיט אייער קפיצת הדרך, זאָגן אים פון מיר: „גוט מאָרגן!" און נעמען זיינע אוצרות און איבערטראָגן אין גלויבשטיינער פּאַלאַץ אַריין! צוויי פוד גאָלד זאָל נעמען אַ הירש, צו איינציגע פוד אַ סאַרנע, און די קליינע חיה'לעך — צו האַלבע! און די שוואַרצע פליגל זאָלן זיך אויפהענגען ווייסע שנורן פּערל, און די ווייסע פליגל — שוואַרצע פּערל, און די קאָלירטע — אַלערליי קרעלן און טייערע שטיינער!

די אַלטע בלייבט אַ רגע שטיל און ווענדט זיך צו דבורה'ן:

— וואָס וואָלסטו געטאָן, קינד, ווען מען זאָל דיר איבערגעבן דאָס גאַנצע פאַרמעגן?

דבורה טראַכט אַ ווײַלע און ענטפערט:

— איך וואָלט עס הפקר געמאַכט, דאָס גאָלד זאָל דעם ווערט פאַרלירן, עס זאָל אויפהערן קנאה, שנאה...

— גוט, גוט, — שמייכלט די אַלטע, — אפשר אויך אַ פּלאַן.

און ווענדענדיג זיך צו די פליגל און חיה'לעך, זאָגט זי ווייטער:

— מיט דעם אַלעם זאָלט איר פליען, לויפן און טרייבן צום גלויבשטיינער פּאַלאַץ... דאָרט האַלט יואָב...

— דער פאַלשער יואָב, — פאַלן חיה'לעך און פליגל אַריין אין די רייד.

— נישט אייער זאַך, — בייזערט זיך די אַלטע, — דאָרט האַלט יואָב אַ סעודה!

— און אַ סעודה, — זאָגט ווייטער די אַלטע מיט אַ וואונדערלעכן שמייכל, — ווי אחשורוש אין זיין צייט! ער וויל זיך אויך אַ מלכה קלויבן; די שענסטע פון דער גאַנצער מדינה וויל ער!

— דער רשע!

— שטיל זאָל זיין! — טופּעט די אַלטע מיט׳ן פוס — זיין טאָכטער שטייט פאַר אייך!

— עס איז נישט זיין טאָכטער! — עס ווערט אַ גערוישעריי: מיר ווייסן, מיר ווייסן!

— און אַז מען ווייסט, — לאַכט די אַלטע, — איז מען קלוג, און אַז מען איז קלוג, שווייגט מען!

און זי מאַכט צוריק אַן ערנסט פּנים און זאָגט:

— און אַ סעודה וועט זיין כּיד המלך! זיבן טעג און זיבן נעכט אַ סעודה! טויזנטער פאַרביגע לאַנטערנעך וועלן פלאַמען אין פּאַלאַץ און אין גאָרטן! טישן אָן צאָל וועלן זיך ברעכן אונטער דער לאַסט פון עסנוואַרג און ווייַנען, הונדערטער קאַפּעלן פון מוזיקאַנטן, הונדערטער כאָרן פון זינגער און שפּילער, וועלן זיין אין זאַלן און אַלייען צעוואָרפן... פון גאָלדענע, עלפּענביינער־נע און פּערלמוטערנע שיפלעך, וואָל וועלן זיך גליטשן איבער׳ן בלויען שפּיגל, וועט שווימען געזאַנג, פון יעדן בלומענשטרויס וועט אַרויסקלינגען, אַרויסזינגען, אַרויסשפּילן...

אויבן אין הימל וועט שווימען אַ געלע, פאַרשעמטע לבֿנה, קיין שטערן וועט מען גאָר נישט זען, באַהאַלטן וועלן זיי זיך פאַר קנאה...

אונטן וועלן שענערע זיין! אַלע שטערן פון גאַנץ וואונדער־לאַנד, — די שענסטע פרויען פון גאַנץ וואונדערלאַנד וועלן פאַר־בייגיין פאַר׳ן טראָן... אויפ׳ן טראָן וועט זיצן יואָב, יואָב מיט׳ן אַלטן, פאַרשרומפּענעם פּנים, מיט פאַרגלעזערטע אויגן, מיט אַ ברייט געעפנט מויל, ווי ביי אַ פיש... און ער וועט קוקן, קוקן און וועלן זיך אויסקלויבן אַ מלכּה...

— פוי! — ווערט אַ גערופעריי און אַ געפייפעריי צווישן די חיות.

— שווייגט! — רופט די אַלטע שטרענג. — אַהין זאָלט איר ברייננען די אוצרות! דער רעשט געהערט שוין צו מיר!

— און אַצונד, — זאָגט ווייטער די אַלטע, — רירט אייך! צעשיט אייך! צעיאָגט, און צעפליט אייך! יואָב׳ס יעגער קומען אָן — ווילד־פּרעט דאַרף מען! זאָל איין קיין פייל נישט

טרעפן, קיין קויל נישט רירן! הוש! הוש!

די פליגל און די חיה'לעך זיינען פארשוואונדן געווארן, און די אלטע נעמט ארום דבורה'ן, קושט זי און זאגט:

— אצונד, אין גאט'ס נאמען, גיי און וועק, ווען דו ווייסט!

דרייצנטער קאפיטל

וואס די אלטע קרא ווייסט און דערציילט

אין די לעצטע טעג איז נישט רואיג געווען אין גלויבשטיינער וואלד.

קוים זיינען זיך די געוועקטע חיות און געפליגל צעלאפן און צעפלויגן, האבן זיך אין וואלד גאנצע מאסן יעגער באוויזן. עס איז געווארן א געשיסעריי, א געיאגעריי. זיי האבן געיאגט און געשאסן באזונדער און חברות־ווייז, און מען האט אויסגעטויט פון וואלד דעם רעשט ביסל פעפער און פוילע, וואס האבן דער כשוף־מאכערינ'ס רופן און בלאזן אין שלאף נישט געהערט, אדער געהערט און איבערגעדרייט זיך אויף דער צווייטער זייט און ווייטער געשלאפן. — אזעלכע האבן דערפאר די יעגער געוועקט און געטויט אויף ווילדפרעט פאר יואב'ן צו דער סעודה...

דערנאך האבן אנגעהויבן די געסט צו גיין, צו רייטן און צו פארן, פון אלע זייטן פון דער מדינה, אויף אלערליי פור־ווערק, מיט אלערליי געשפאן.

שפילער און זינגער און קונצנמאכער — צו־פוס, אדער א גאנצע חברה האט זיך געשלעפט אויף איין פויעריש פורל — נע־כאפט א געלעגנהייט. אויך שווערע וועגן זיינען געגאנגען, זיי האבן די שענסטע דארף־מיידלעך געפירט, — פריילעכע אויגן האבן דורכגעבליצט, פארשיידנפארבינע בענדער האבן דורכגעוויט, לוסטיגע לידער האבן דורכגעקלונגען, עס האבן זיך אויך פיל וואלענטן, קאטשן, קארעטן געוויזן. מיט בליצנדיגע שויבן, מיט גאלד און זילבער באשלאגן געשפאן און טייערע פערד...

עס האבן קיין חיה'לעך געוויהערט, עס האבן קיין פויגל געזונגען און פול מיט נערויש און גזאנג איז געווען דער וואלד, און די ערד אונטער אים האט געציטערט אונטער די פוס־גייער, רייטער און פארער...

און אַז דאָס גאַנצע גערויש איז אַריבער קיין גלויבשטיין, איז דער וואַלד געבליבן שטום, שרעקלעך שטום...

צעטראָטן און צעמאַרשטן איז דער שניי; דורכגערעדערט, אויפגעוואָרפן—דער וואַלד.

נאָר עטלעכע קראָען זיינען אויף אַ וויסטן בוים געבליבן, און די עלטסטע פון זיי דערציילט דער אינגערער, וואָס אין גלויבשטיין איז געשען.

זי האַלט אין דער מיט דערציילונג:

— אַן אומגעהויער לאַנגע שורה פון שיינהייטן האָט זיך געצויגן פאַר יואָב'ס שטול...

לאַנגזאַם זיינען זיי געגאַנגען, טריט ביי טריט מאַרשירט, ביי דעם קלאַנג פון אַ שטילער, זיסער, פאַר'כשופ'טער מוזיק.

אַלע קאַפּעלן האָבן ביי די פענצטער פון פּאַלאַץ געשפּילט, אַלע כאָרן האָבן געזונגען, און אין סאַלאָן האָט געבליצט פון בריליאַנטן און בריליאַנטענע אויגן...

פאַרשיידנפאַרביגע טואַלעטן האָבן געבלענדט.

און דער אַלטער יואָב זיצט איינגעבויגן מיט אַ בלאַס פּנים און אויסגעגלאָצטע אויגן, און קוקט...

פּלוצים האָט ער דערזען, אַז רעכטס, נישט ווייט פון טראָן, שטייט אַ שיינער יונגערמאַן מיט אַ ווייסער טויב אויף אַן אַקסל. וואָס טוט ער דאָ? ער קוקט לינקס און דערזעט זיין איינענע טאָכטער דבורה'ן, מיט אַ העל־גלאַנצענדיגן שטערן, ווי אַ קרוין, אויפ'ן קאָפּ, נעבן אַ יונגנמאַן, וואָס האָט אויף אַלע מיט צוויי אויגן, ווי צוויי שטערן, געקוקט, און פון פאָרנט זעט ער — קומט אַריין שולמית...

עס איז נישט שולמית, עס איז איר געשטאַלט געווען.

שולמית אין געשטאַלט פון אַ ווייסער טויב איז געשטאַנען רעכטס, אויפ'ן באַרימטן שטיקער'ס אַקסל; און, אין געשטאַלט פון שולמית האָט זיך צו אים דער גלגול פון זיין ווייב, וואָס ער האָט אין קעלער פאַרמאַטערט, גענעענט.

און פון וויטנס באַווייזט זיך נאָך שלמה, צוריק אין בגדי־מלכות געקליידעט...

יואָב פאַלט פאַר שרעק אַראָפּ פון שטול, און אויף אַלע פיר ריטשט ער זיך־צו צו שולמית, דאָס הייסט, צו זיין אייגן פאַרשטאָרבן ווייב, וואָס האָט זיך אין שולמית'עס נעשטאַלט פאַרשטעלט.

ער ריטשט זיך און פאַלט צו מיט ווייסע ליפּן צום זוים פון איר קלייד און קרעכצט:

„דאָס האָב איך אַלץ אויס ליבשאַפט צו דיר געטאָן... זיי מיר מוחל, שולמית, זיי מיין ווייב!"

— דער אַלטער נאַר! — רופן די אינגערע קראָען.

די אַלטע לאָזט זיך נישט איבעררהאַקן און דערציילט ווייטער:

— אין דער זעלבער רגע איז די וואונדערלעכע זאַך געשען.

שולמית און די ווייסע טויב האָבן זיך צוריק מיט די נעשטאַלטן פאַרביטן.

די עכטע שולמית האָט זיך געשטעלט ביי דעם באַרימטן שטיקער אין אַ זייט, און די ווייסע טויב האָט דאָס צווייטע און דאָס לעצטע מאָל איר געשטאַלט געטוישט, און יואָב, פאַרדולט און משוגע פאַר תאווה און שרעק, האָט פאַר זיך זיין פאַרשטאָרבן ווייב דערזען, אין תכריכים איז זי פאַר אים געשטאַנען, און אַ ווייס־טויטע האַנט אים אויפ'ן קאָפּ געלייגט...

און אין דער זעלבער רגע האָבן זיך געעפנט דריי טירן, פון פאָרנט, רעכטס און לינקס...

פיר ווייסע בערן זיינען אריינגעקומען רעכטס; פיר ווייסע בערן האָבן געטראָגן פיר גאָלדענע שטאַנגען פון אַ רויט־סאַמעטענער חופּה מיט פּערל און בריליאַנטן געשטיקט, און האָבן זיך נעבן דעם באַרימטן שטיקער מיט שולמית געשטעלט און זיי אונטער דער חופּה גענומען.

און פּונקט אַזוינע פיר ווייסע בערן זיינען אריינגעקומען לינקס, און האָבן אויך אונטער אַזאַ חופּה גענומען די צווייטע פּאָר, דבורה'ן, יואָב'ס טאָכטער, מיט'ן ליכטיגן שטערן אויפ'ן קאָפּ, און דעם יונגנמאַן מיט די שטערן־שטראַלענדיגע אויגן...

און פון פאָרנט זיינען אריינגעפלויגן פיר שווארצע, שרעקלעך

שוואַרצע קראָען, מיט אַ שוואַרצער, שוואַרצער חופּה און האָבן זיך געשטעלט אין דער לופט איבער יואָב׳ס און זיין ווייב׳ס קאָפּ...

און אונזער מומע האָט זיך אויך באַוויזן...

אונזער אַלטע מומע מיט די ווייסע האָר, ברענענדיגע אויגן און מיט׳ן שופר אויף דער לאַנגער גאָלדענער קייט...

און דער פעטער קאַרליק האָט זיך באַוויזן אין שוואַרץ־סאַמעטענע קליידער און אין אַ שטריימל — אַ שוואַרץ־שטריימל מיט לאַנגע, לאַנגע זילבערנע שטראַלן — ער וועט ביי די רויטע חופּות מסדר קדושין זיין...

און די אַלטע האָט אַ בלאָז געטאָן—

שברים האָט זי געבלאָזן...

און ביים בלאָזן האָבן זיך די פיר שדים אין געשטאַלט פון קראָען מיט דער שוואַרצער חופּה אויפגעהויבן און אַרויסגעפלויגן מיט יואָב׳ן און זיין ווייב, מיט וועלכער ער איז נאָכאַמאָל געשטאַנען אונטער דער חופּה צוזאַמען...

און אינ׳ם פליען איז אַראָפּגעפאַלן די קרוין פון יואָב׳ס קאָפּ און האָט זיך צוגעקאָלערט צו שלמה דעם זיבן־און־צוואַנציגסטנ׳ס פיס...

און דער סדור קדושין ביי די רויטע חופּות האָט זיך אָנגע־הויבן... און באַלד דערנאָך האָבן זיך אונזערע חיות און עופות באַוויזן און האָבן דעם קאַרליק׳ס אוצרות דבורה׳ן צו די פיס געלייגט.

— דאָס איז זיין נדן! — האָבן זיי געזאָגט.

— אויפ׳ן אָרט פון דער מלוכה — זאָגן די יונגע קראָען און פרעגן:

— און ווייטער וואָס איז געשען?

נאָר די אַלטע קראָ רופט צו זיי שטיל: הערט, הערט!

אַ שטיל געררויש איז געוואָרן אין וואַלד, שטילע טריט האָבן זיך געהערט.

אַ חברה קליינע, גאָר קליינע מענטשעלעך, קאַרליקעס, אין שוואַרץ־סאַמעטענע קליידער, מיט גאָלדענע גאַרטל מיט בריליאַנטן־בליצענדיגע אַראָפּגעלאָזטע עקן, מיט קליינע זילבער־בליצענדיגע

שטריימלעך, און מיט אויגן, וואָס האָבן אַלעס איבערגעבליצט, האָט זיך באַוויזן אין וואַלד, און האָבן רואיג און שטיל דורכ־מאַרשירט.

די קראָען האָבן זיי נאָכגעקוקט ביז זיי זיינען פאַרשוואונדן געוואָרן.

— וואָס איז דאָס? — פרעגן די יונגע קראָען ביי דער אַלטער.

די אַלטע זאָגט זיי:

— איך ווייס און וועל אייך זאָגן.

דאָס איז אַ דעלעגאַציע, וואָס די קאַרליקעס שיקן ארויס צו שלמה דעם זיבן־און־צוואַנציגסטן.

זיי, די מענטשן מיט קליינע גופים און גרויסע נשמות, ווילן שלום מאַכן מיט די גרויסע גופים און קליינע נשמות!

— ביז אַהער האָבן זיי עס נישט געפּרואווט?

— באַ, זיי ווייסן, אַז שאַפן, האָבן ביז איצט געקאָנט נאָר גרויסע גופים און קליינע נשמות, וועלכע האָבן ביז אַהער ליב געהאַט מלחמה צו האַלטן; יעדער נצחון איז געווען אַ נייער בריליאַנט אין דער קרוין אויף זייער קאָפּ...

שלמה דער זיבן־און־צוואַנציגסטער, רעכענען זיי, וועט שוין קיין מלחמות נישט פירן... ער האָט גלות געליטן, אויך ביי אַ קאַרליק אונטער דער ערד געלעבט, וועט ער זיי אויסהערן און פאַרשטיין...

— פאַרוואָס האָבן זיי נישט געפּרואווט ביי שלמה דעם ערשטן? ער האָט אויך קיין מלחמות נישט געפירט און איז אַ חכם געווען...

— ביי אים זיינען זיי טאַקע דריי מאָל געווען און נ י ש ט געטראָפן... ער האָט אַלע דריי מאָל צו זיי קיין צייט נישט געהאַט.

דאָס ערשטע מאָל האָט ער זיך פּרעה׳ס טאָכטער פאַר׳ן טויזנטסטן ווייב געבראַכט און האָט זיך איר צוליב, זי צו דער־פרייען, אויף אַ גאַנץ יאָר פון דער מלוכה אָפּגערוקט...

דאָס צווייטע מאָל — האָט מען אים אַ שטאַל מיט פערד פון מצרים געבראַכט... האָט ער נאָך וויי‌ניגער צייט געהאַט, און

דער עולם אין ירושלים האָט זיך דערווייל לוסטיג געמאַכט איבער די קליינע מענטשעלעך!

צום דריטן מאָל האָבן זיי נאָך ערגער געטראָפן! די מלכה־שבא איז געוועזן צו גאַסט!

עס איז, זעט אויס, א הימל־זאַך געוועזן! מען האָט דאָרט קיין שלום נישט געוואָלט, און די קאַרליקעס האָבן אָנגעהויבן גאָר אינגאַנצן מסופק צו זיין, צי איז ער טאַקע, דער שלמה, אזא חכם! מאָלע וואָס א וועלט זאָגט!

די אַלטע קרא פאַרשווייגט און פיקט זיך אין עק שטאַרס פאַרקלערט.

— און היינט, — פרעגן די יונגע, — וועלן זיי פועל'ן?

— ווער ווייסט? — דער היינטיגער שלמה איז ערלעך און גוט... דער באַרימטער קינסטלער איז זיין איידעם, דבורה'ס מאַן מיט די שטערן־ליכטיגע אויגן זאָל ווערן משנה למלך...

זי פאַרטראַכט זיך ווייטער און פיקט זיך אין עק.

איבער א שמעק־טאַבאַק

אז דער בעל־דבר איז געזעסן, א פוס איבער א פוס, מיט א ליבלעך־זאטן שמייכל, און האט גלאט אזוי, האלב גענעצענדיג, געבלעטערט אין קאָנטאָ־בוך פון לעבעדיגע נפשות האט ער פּלוצ־לונג א פּאַטש געטאָן מיט די הענט.

ער איז צוגעקומען צום בעלעמער רב׳ס קאָנטאָ — און קיין תמונת אות — א ליידיג בלאַט.

אויפ׳ן פּאַטש, פארשטייט זיך, זיינען זיך דערוויל אָנגע־לאָפן, גיהנום־לאַפּיטוטן; זיי שטייען אין טיר, ווי די כלבים, מיט די צונגען ארויס, און ווארטן אויף א באַפעל.

— שיקט נאָר, — הייסט דער בל־דבר, — עמיצן ארויף געוואָר ווערן, צי דער בעלעמער רב האט אריכת ימים.

די לאַפּיטוטן פארשווינדן אזוי שטיל, ווי זיי זיינען געקומען, און עס גייט נישט אוועק קיין פערטל שעה, קומט א תשובה: געווען אין קאמער פון לעבן; דעם בעלעמער רב׳ס פּאָדים— במעט נישט מיט׳ן אויג צו דערזען — היינט־מאָרגן רופט מען אים!

— זאָל אריינקומען דער שרייבער!

טאַנצט אריין א גאָל־קעפּיג שרייבערל, מיט רויט־לויפנדיג־לוסטיגע אויגעלעך, הינערשע פיסעלעך. א קידה אהין, א השתחויה־לע אהער; גיט זיך א זעץ אויף דער שווארץ־ברענענדיגער סמאָלע־פּאָדלאָגע אויף טערקיש — די פיס אונטער זיך; כאַפּט ארויס פון א י י ן זייט בוזעם־קעשענע כלי־כתיבה: א נייע קראָענע פעדער פון דער נאָדל; א טינטער מיט רויט־זינדיג בלוט, אָפּגעצאַפּט פון הבא על הערוות, פון דער צווייטער זייט, און וויקלט אויף א פּריש אויסגעארבעט שטיקל אפיקורסות־הויט שפּייט זיך אָן אויף דער יד און ווארפט אן אונטערטעניגסטן בליק צום בעל־דבר: פארטיג!

גיט זיך דער בעל־דבר א בויג אוים אויף דעם פּאַטער־שטול און דיקטירט. דאָס שרייבערל שטעקט אַרויס אַ צונג און מאַכט אַ צוק נאָך אַ צוק, די פעדער לויפט און סקריפּעט, און צום בית־דין של מעלה גייט אַ ראַפּאָרט כּהאי לישנא:

„היות, אין פּסוק שטייט: אין אָדם באָרץ אשר יעשה טוב ולא יחטא... און דאָ איז פאַראַן אַ כעלעמער רב, וואָס שטייט מיט איין פוס ביים קבר, און זיין בלאַט איז ליידיג! על כן, אויב מען וויל, עס זאָל בלייבן „משה אמת ותורתו אמת" — זאָל מען דעם כעלעמער איבערגעבן אין בעל־דבר'ס רשות אריין"...

קומט, נאָך אַ קורצן ישוב, פון בית־דין של מעלה אַ תשובה: „עיין איוב, קאַפּיטל א'".

פאַרשטייט שוין דער בעל דבר, וואָס מען מיינט: טו מיט אים — הייסט עס — וואָס דו ווילסט, „רק את נפשו שמור" — לעבן זאָל ער, ווי לאַנג עס איז אים באַשערט.

איז אָבער נישט אַזוי לייכט, ווי עס רעדט זיך.

קיין אשה, האָט דער כעלעמער רב, לא עליכם, נישט; מכּמה שנים אַן אַלמן, קינדער — אויסגעגעבענע, און „לא יומתו אָבות על בנים", יחזקאל האָט געזאָגט — פאַרפאַלן! פון שאָף און רינדער איז אודאי נישט צו ריידן — קיין פּיצל ציג נישט צומאָל! אַ הויז האָט דער כעלעמער רב, סיי־ווי־סיי נישט קיין ריינע, האַלט זיך, נעבעך, אין איין קראַצן... און גלאַט — נעמען אַ כעלעמער רב מיט יסורים!

— עפּעס אַ תאוה'לע, — טראַכט דער בעל־דבר און באַלעקט זיך, שטרעקט אוים די האַנט צום טיש, רירט אָן דאָס גלעקל פון אַ חסרנ'ישן שאַרבן־קאָפּ — אַ פולע שטוב לאַפּיטוטן!

— ווען ווילן מיר שיקן און ווער וועט אונז גיין אַראָפּצו־פירן דעם כעלעמער רב פון וועג?

ווערט אַ געשרייערײַ: איך, איך, איך —

אַלע ווילן! מען ווייסט, אַז פאַר אַזוינע קונצן וואַקסט מען, ווי אויף הייוון.

אָהער און אַהין, ס'קאָן קומען צו אַ געשלעגעריי, בלייבט: אַ קלפּי.

פאלט דער גורל אויף צוויי לאַפּיטוטן, ווינשט מען זיי מזל־טוב, און זיי ווערן נעלם...

אין א שיינעם העלן טאָג, בעלעמער אידעלעך דרייען זיך ארום אין מארק אָן פּרנסה... שטייען רעדעלעך און ריידן פון פּריצ'ס וואלד און פעלד; פון פויערשע „מעסטלעך", פּעלכלעך, וואָס זיינען נאָך אויף די האָזן, פון אייער, נאָך נישט קיין גע־לייגטע — גיט אונטער זיי פּלוצלונג א ציטער די ערד, און זי ציטערט; תוך כדי דבור הערט זיך א קנאַק, איינער, דער צוויי־טער, ממש: א בליץ נאָך א בליץ—און עס יאָגט אָן א בויד און עס דונערן די רעדער... א ווילד־פרעמדע בויד, פארשוימטע פערד, ווי די אריות; און די בויד גיט זיך א לאָז דורכ'ן מארק; קוים צייט געווען אָפּצושפּרינגען. און פון פאָרנט, ביי דער קעלניע, אויסגעבויגן ארונטער מיט'ן קאָפּ, שטייט, אָן א בייטש אין דער האַנט, אין א היטל מיט לאַפּן, מיט א רויטן גארטל איבער די לענדן, ארומגעדרייט די לייצעס ארום די הענט, א שמייסער, — ציט זיי איין, די לייצעס, אז מאנכסמאָל גיבן זיך די פערד א כאַפּ ארויס די קעפּ און א שטעל אויף די הינטערשטע פיס. און הינטער אים — שטייט א באַלעבאַטיש געקליידעטער איד — א קאַפּטאַן, סטראַקעס — יענע צייטן! — האַלט אין דער רעכטער האַנט דעם בייטש און קנאַקט איבער די פערד, אז זיי גיבן זיך באַלד א לאָז אראָפּ און פליען ווי אָדלערס — מיט דער לינקער האַנט קלאַפּט ער אַלץ נאָכאַנאַנד דעם שמייסער אין רוקן, און פון צייט צו צייט גיט ער נאָך מיט'ן מויל א פייף, אז די פערד שפּרינגען פון דער הויט און ציען זיך אויס אינ'ם גאַלאָפּ, ווי די פּלאַנגען!

און דער שמייסער האַלט אין איין שרייען: אידן, בני רחמנים, ראַטעוועט! אידן, בני רחמנים, ראַטעוועט!

נו — ראַטעווע! גאַנצע בינטן פונקען רייסן זיך פון אונטער די פּאַדקאַוועס!

יאָגט מען נאָך די בויד—מיט צעשראָקענע אויגן, זאָגט מען: „השם ישמרנו", אנדערע קלערן נאָך וועגן גומל־בענשן. ווייבער

לויפן נאָך ארויס פון די קליטן און שרייען: געוואלד!

מוז אָבער די בויד דורכלויפן דאָס שעכט־הויז, גיבן זיך א לאָז ארויס כלבים, און שפּרינגען די פערד אין די מאָרדעס; לויפן ארויס קצבים און העקער־יונגען, שפּרינגען צו און כאפּן ביי די לייצעס — גיבן זיך די פערד א שטעל־אָפּ, אז עס ציטערט אויף זיי די הויט פאר שרעק, זיינען די קצבים און די העקער־יונגען אויף דער בויד!

וואָס איז? ווייזט זיך ארויס: א קליין סכסוך'ל... דער אָנגעטאָענער ווי א באַלעבאָס, מיט'ן לעדערנעם געלט־פּאָס אויף די לענדן, שרייט, אז דער שמייסער איז משוגע געוואָרן, וויל דוקא פאשען, און ער איילט זיך אויפ'ן יאריד מיט בריליאנטן... קרינן די לייט א ביסל דרך־ארץ — און דער שמייסער טענה'ט, אז ניט ער איז דער שמייסער, נאָר טאַקע יענער... אלא וואָס? אויפ'ן וועג, אין וואלד קומען זיי ממרחקים און פאָרן קיין מרחקים, איז ער אים ביינאכט אין וואלד באפאלן, צוגעלייגט א מעסער צום האלז, גענייט, זיך איבערגעטאָן און ער וויל אים צו'גזל'ען די בריליאנטן, דאָס געלט, די בויד מיט די פערד... אלץ! דעריבער, אז ער האָט דערזען א אידישע קהלה, האָט ער אָנגעהויבן שרייען... און יענער לייקנט אלץ שטיין אוןביין! להד"ם און להד"ם! — דרייט מען איבער פערד און וואָגן, טרייבט קוים אָפּ די כלבים און מען פאַרפאָרט צום רב.

הויבט זיך אָן א חקירה ודרישה, הערט דער רב אויס יעדן באזונדער. לאָזט מען קודם כל אריין דעם טוען, דעם, וואָס איז אָנגעטאָן ווי א שמייסער. הערט אים דער רב אויס, און זאָגט: א פּנים — גשמיות שבגשמיות; א לשון פון אַן אמת'ן בעל־עגלה... און דאָס קול אליין איז אויך ניט פון חדר ארויס... א קול פון וואלד, פון פרייען פעלד און—אויף סוסים!

פונדעסטוועגן חוקר'ט ער ווייטער:

— וויפיל סחורה האָט איר אין בויד?

— איך וויים? כ'פיר עפּעס חשבונות? אַן עם־הארץ בין איך, רבי! גאָט האָט געהאָלפן — האנדל איך מיט בריליאנטן!

— און וויפיל געלט האָט איר אין בייטל געהאט?

— איך צייל נישט; כ'וויל ס'זאָל אַריינקומען די ברכה...

דאַכט זיך שוין, זיכער אַ בלבול! דער רב, פונדעסטוועגן, קרעכצט אָפּ, און מען לאָזט אַריין דעם צווייטן: אַ פּנים פון אַ בן־תורה. דער רב גיט אים אַ טאַפּ אין לערנען, גיט ער אַ מיש אויס ש"ס ופוסקים. נאָר אין מיטן דערינען גיט ער אַ זאָג: „רבי! וואָס טויג לאַנג טענה'ן, זעט!" — און ער גיט אַ שיט אויס פון גאַרטל: סאַמע גאָלדענע רענדלעך, רויטע פלאַמען קאָלערן זיך איבער'ן טיש — „און — העלפט פון די בריליאַנטן קריגט איר אויך, נאָר זאָגט, ס'איז מיין!"

גיט זיך דער רב אַ שטעל אויף, און גיט אַ קוויטש:

— גז—לן!

לויפט דער עולם אַריין — ווישט מען זיך די אויגן! וואו טועז, וואו נטען, וואו רענדלעך? — נעלם געוואָרן, נישטאָ קיין בויד, קיין פערד — די ערד האָט זיי איינגעשלונגען!

קלערט בעלם: צי עס איז געווען אַ חלום, צי, רחמנא לצלן, אַ כשוף; דערווייל ברענגט מען אַ תשובה דעם בעל־דבר.

זאָגט ער:

— שוטים! חורש וואָלט ער אפשר גענומען. אָבער נישט ביי אַ מילתא דעבידא לגלויי! — עס וואָלט אַמאָל אַרויס, ווי בוימל אויפ'ן וואַסער... מען וואָלט אים אָפּגעצויגן און נאָך אַריינגעזעצט אין תפיסה! אַ נאַר איז ער!

זעצט מען איין די נאַרישע לאַפּיטוטן אויף אַ יאָר קוילן מיט סמאָלע; מאַכט מען נאָך אַן אסיפה, שרייט מען שוין נישט: איך, איך! נאָר צוויי פון די גרעסערע, איינער עפּעס אַ גרויסער חריף, דער צווייטער — אַ זקן ורגיל, נעמען אויף זיך די זאַך...

צווישן ימים נוראים, אַ קאַלטער, חושך'דיגער רעגן־טאָג; בעלם ווייקט זיך אין בלאָטע, דער הימל, איבער אים, טריפט מיט מרה־שחורה, קומט אָן צוגיין עפּעס אַ איד אַ בעטלער, הויט־און־ביין, רחמנא לצלן... אָן אויסגעהונגערטער און אויף קוליעס, איין פוס — אונטער זיך... שלעפּט ער זיך פון הויז צו הויז, פון טיר צו טיר, פון קלייט צו קלייט... און באַקומט אין צענטן הויז

אָן אַלט שטיקל ברויט, צו וועלכן ער האָט גאָר קיין ציין נישט; אין צוואָנציגסטן — אָן אָפּגעריסענעם גראָשן, וואָס גליטשט זיך אויס פון דער האַנט אַרויס, — כעלם דאַרף נישט קיין פרעמדע קבצנים, האָט היימישע און בכבוד'יגע, און אַלערליי באַהאַלטענע אָרימע לייט, אַלץ אַלמנות ויתומים פון שוחטים, דיינים, רבנים און אַנדערע כלי־קודש...

שלעפּט ער זיך אַזוי אַרום, איין טאָג, דעם צווייטן טאָג, — די נאַסקייט און די קעלט נעמען אים דורך; די וואַטע, וואָס עס קריכט פון מלבוש אַרויס—טריפט, די אויגן קריכן אים פון די לעבער אַרויס; און פּלוצלונג, אין מיטן מאַרק — דער איד פאַלט! איין קוליע — רעכטס, די צווייטע — לינקס, און ער ליגט אין דער מיט — און שוים איבער'ן מויל...

אידן בני רחמנים לויפן, מן הסתם, צו, דער — מיט וואַסער און שפּריצט, דער — מיט אַ ביסל ראָזשינקעס־ווײַן, יענער — מיט אַ מעסער, די ציין אויפצורייסן און אַ פּאָר טראָפּן אַריינצו־לאָזן... אַנדערע שרייען: כעלם איז סדום! און דער איד הויבט דערווייל אָן גוסס'ן...

מען וועט דאָך אים נישט לאָזן, חלילה, שטאַרבן אין גאַס! ווערט אַ שאלה, וואו אהין? — טראָגן זיך די באַלעבאַטים אָפּ — אַנדערע האָבן ניט וואו, גייט פּונקט פאַרביי דער רב, זאָגט ער: צו מיר! מן הסתם צו מיר! —

מען האָט אים נאָך קיינמאָל נישט אַזוי פייל פון בויגן געפאַלנט...

ליגט מען דעם גוסס אין רב'ס בעט אַריין, ליגט ער, ווי אין דער הינער־פּלעט — דער רב זיצט ביים טיש, קוקט אין אַ ספר אַריין, וואַרפט אַלע פּאָר שורות אַן אויג צום חולה — אין גאַס דרייען זיך אַרום אידן, טאָמער וואָס, זאָל מען זיין גרייט... עס פאַלט צו די נאַכט — דער רב וויל זיך שטעלן מעריב דאַוונען, דערהערט ער, דער חולה רופט. גייט ער צו אים מיט גרויס רחמים צו, בויגט זיך אים איבער'ן מויל און הערט, — ער רעכנט: אַ צוואת שכיב־מרע...

— רבי, בלאָזט פון די ליפּן אַרויס דער חולה, — איך בין

א גרויסער בעל עברה... און איך וויל אזוי נישט שטארבן, כ׳וויל מיך פאר אייך מתודה זיין...

ווייל דער רב ארייגרופן מענטשן. כאפט אים דער חולה אן ביי דער האנט: חס ושלום! — אונטער פיר אויגן וויל ער...

דערציילט ער אים, אז כל ימיו איז ער א בעטלער געווען און — א פאלשער בעטלער. געגאנגען נאך ברויט פאר ווייב און קינד, און האט קיינמאל קיין ווייב און קיין קינד נישט געהאט... גע־בעטלט אויף הכנסת כלה פאר עלטערע טעכטער — און שטענדיג געווען אליין, ווי א שטיין אין פעלד... צוזאמענגענומען אויס־צוהאלטן ישיבות — און קיין שום תלמיד חכם האט דערפון קיין שום טובת־הנאה נישט געהאט... אויף ארץ־ישראל — נישט אוועקגעשיקט קיין פרוטה! פאר ר׳ שמעון בר יוחאי׳ס קבר — און זיך אין בוזים ארייגעשטעקט... מיט ארץ־ישראל ערד גע־האנדלט, און הינטער׳ן פלויט געגומען... וכדומה...

און ארויסגראבלענדיג א לייוונטענעם בייטל פון בוזים, זאגט ער: און דאס האב איך אנגעזאמלט!

און גיט אן עפן אויף: סאמע באנק־צעטלעך — און — איינס אין איינס — הונדערטער!

— דאס — זאגט ער — גיב איך אייך איבער, רבי, אלס געצאלט, — אויף צדקה, לפי ראות עיניך.

גיט נישט דער כעלעמער רב א שפרונג אפ צום פענצטער, רייסט עס אויף און גיט א געשריי ארויס: אידן, קומט אריין ציילן צדקה־געלט! — גלייך ער וואלט אינגער געווארן מיט פופציג יאר —

לויפט מען אריין — קיין באנק־צעטלען, קיין גוסס — נאר א צערודערט בעט און צוויי אויסגעהאקטע שויבן...

קלערט מען ווייטער: א חלום, צי, חס ושלום, — כשוף; דער בעל־דבר שטייט מיט אן אפן מויל און זאגט:

— שוין נ י ש ט קיין מילתא דעבידא לגלויי...

דער שווארצער עולם איז צערודערט!

זאָגט לילית: ער וועט קומען אויף מ י י נ ע הענט — אלטע מיטלען! —

איז אמאָל דער בעלעמער רב נישט בקו הבריאה, שיקט ער דעם שמש נאָכ'ן פעלדשער, ער זאָל אים לאָזן א ביסל אָדער, די געבליטן אָפּצוציען... און שטעלט זיך דערווייל, צו שקיעת החמה איז עס געווען, מנחה דאַווענען. — שטייט ביי דער וואַנט שמונה־עשרה — עפנט זיך די טיר, קומט אריין א מויד מיט א שאלה. דער רב דאַוונט, וועט זי וואַרטן. דרייט זי זיך אַרום, גייט אויף און אָפּ — דער רב קוקט זיך נישט אום... פאַרגעסט זי זיך מכלומר'שט, הויבט אָן עפּעס אונטערצוזינגען... און האָט, פאַר־שטייט איר מיך, אַן א מ ת ק ו ל ב א ש ה!... נו, — הערט ער זי? ווערט זי, מכלומר'שט, מיד, כאַפּט און זעצט זיך, און צעווייגט זיך אויפ'ן בענקל; ס'בענקל סקריפּעט... נאַריש — ווען א שלאַנג קומט אים בייסן, רירט ער זיך אויך נישט פון אָרט! ווערט די מויד שוין א ביסל בייז, און לויפט האַסטיגער ווייטער איבער דער שטוב. גייט אוים דער רב שמונה עשרה, זאָגט ווייטער, שפּייט אוים, זאָגט אָפּ די רעשט... זעצט זיך צום טיש, און מאַכט גאַנץ געלאַסן: ווייז דעם עוף! וויל זי אים געבן דעם עוף אין האַנט אריין, זאָגט ער איר ווייטער גאַנץ געלאַסן: לייג אויפ'ן טיש... א אידישע טאָכטער, מוסר'ט ער זי מיט גוטן, דאַרף וויסן, ווי אַזוי מען דערלאַנגט... לייגט זי... עפּעס א הינדל. זאָגט ער: דערצייל! דערציילט זי באריכות, ווי מען האָט די הון ביי א גויה געקויפט, אהיים געבראַכט, ווי די הון איז אַנט־לאָפן, ווי מען האָט זי געכאַפּט... און לאַכט דערביי, און זעצט אוים די ציינדלעך, און דאָס קול קלינגט אָפּ אין אַלע ווינקעלעך, און פון די ציינדלעך איז כמעט א שיין דורכגעפלויגן, אַזוי ווייס זיינען זיי געווען... און ריידנדיג און לאַכנדיג דרייט זי זיך אַזוי אַרום טיש... און אַרבל האָט זי קורצע, פאַרקאַשערטע; הענט — נאַקעטע, ס'העמד פון פאָרנט אויפגעריסן, און דאָס לייב, — זי האָט זיך מיט עפּעס אויסגעשמירט, — שמעקט מכל המינים בשמים! — און זי סטאַרעט זיך... און רירט זיך אָן אָן טיש, אָן בענקל, אָן רב'ס האַנט... קוקט ער אויף דעם הינדל, לויפט

זי און שטעלט זיך אים פון הינטן, און קוקט אריבער, און רירט אָן מיט דער מאָרדעטשקע דעם קאָפּ... און דער אָטעם וואַרימט אים דורך דער יארמולקע... בלאָזט אויפ'ן נאַקעטן האַלז און — אַלץ בחנם! דער רב הערט אוים, וואַרפט נאָכאַמאָל אָן אויג, וואו מען דאַרף, און זאָגט: כשר! און דו, — זאָגט ער, — מיידל, היים דיר ריידן אַ שידוך!!!

פליט אַרוים די מויד מיט דער הון דורכ'ן פענצטער...

שמייכלט דער רב. ער האָט שוין פאַרשטאַנען, וואָס עס באַטייט — און גאָרנישט.

און דאָרט איז ווייטער אַן אסיפה. זה בכה וזה בכה. רופט זיך אָן גאָר אַ יונג לאַפּיטוטל, ערשט אויף דער לערן, נאָך קיין איין פעדער נישט אין קאָפּ און קיין איין צאָן אַרום האַלז, רופט ער זיך אָפּ און זאָגט:

— האָט דער בעלעמער רב גאָר קיין תאוה נישט?

— אינגאַנצן אויסגעטאָן! — ענטפערט מען.

— האָט גאָרנישט ליב?

— אפשר אַ שוויץ־באָר ערב שבת...

פּויזע. גיט ער נאָך אַ פרעג: האָט ער נישט עפּעס אַ מנהג, אַ געוואוינהייט, קנעטן, למשל, קיילעכלעך פון ברויט ביים בענשן?..

— מען האָט אים נישט געזען עסן! מן־הסתם נישט...

איין לילית דערמאָנט זיך, אַז ער האָט אירע בשמים דער־פילט, האָט ער געכאַפּט אַ שמעק טאַבאַק!

— גענוג! — זאָגט ער — און נעמט רשות — ואיננו!

אַ מנהג ישן האָט דער בעלעמער רב געהאַט, יעדן ערב שבת נאָכ'ן באָד אַרויסצוגיין אין פעלד אַריין, — געהאַט שוין אַ וועג צווישן ווייץ און צווישן קאָרן — און צו זאָגן בעל־פה שיר־השירים. און וויל ער איז געווען אַ איד אַ פאַר'חוש'טער, און האָט מורא געהאַט, ער זאָל נישט פאַרגיין צו ווייט, האָט ער זיך איינמאָל פאַר אַלע מאָל אויסגעמאָסטן מיט די טריט דעם וועג. און געמאַכט זיך אַ סימן אָן אַ בוימל... „מה נאה אילן זה", האָט ער נישט געזאָגט, כאָטש אויפ'ן בוימל זיינען געוואַקסן פּירות ווי

קרעלן... נאָר פּאָר אַ סימן... פּלעגט ער האַלב שיר־השירים אָפּזאָגן אויפ'ן וועג ביז צום בוימל, אַנידערזעצן זיך, נעמען אַ שמעק טאַבאַק פון קאַרענעם פּושקעלע, אָפּרוען זיך אַ ווײַלע, און אויפשטיין, גיין צו קבלת־שבת, און אָפּזאָגן די צווייטע העלפט שיר־השירים צוריקוועגס... און פלעגט קומען פּונקט צו קבלת־שבת!...

איינמאָל, איידער דער רב איז אָנגעקומען, באַווייזט זיך אויף דעם אָרט אַדייטשל, מיט אַ קאַפּעלוש, מיט הויזן אין גרינע פּאַסן, און גיט אַ רייס אויס דאָס בוימל און גיט עס אַ טראָג־איבער אַ שטיק ווייטער, און זעצט זיך אונטער'ן בוימל פון יענער זייט, און זיצט — אַ שמאָל דייטשל — מען זעט עס נישט אַרויס.

קומט אָן דערווייל דער רב צום אָרט, וואו דאָס בוימל איז געשטאַנען — האַלב שיר־השירים אָפּגעזאָגט, און צום בוימל איז נאָך ווייט!... איז ער זיך מצער: רעכנט ער, ער האָט געזאָגט שלא בכוונה. נעמט ער אויף זיך באַלד אַ תשובה. עס האָט זיך אים, ווי אַלע מאָל, פאַרוואָלט אַ שמעק טאָן... דאָס האַרץ חלש'ט אים — ער וועט נישט נעמען, ביז ער וועט נישט צוקומען צום בוימל! ער איז אפילו שוין אַ ביסל מיד... נאָר משנה זיין וועט ער נישט... און ער גייט קוים, ער קומט צום בוימל צו. אַזוי מיד איז ער געווען און אַזוי האָט זיך אים פאַרגלוסט אַ שמעק־טאַבאַק — ממש די אויגן זעען נישט! געלויבט השם יתברך — ער זיצט שוין אונטער'ן בוימל! כאַפּט אַרויס פון בוזעם דאָס קאַרענע פּושקעלע, עס ציטערן אים אַזש די הענט, — גיט עפּעס פון הינטן אַ בלאָז, ס'קאַרענע פּושקעלע פאַלט אים פון דער האַנט אַרויס; שטרעקט ער אויס די האַנט — עס גיט אַ בלאָז, מן הסתם — אַ ווינטל, — דאָס פּושקעלע קאַלערט זיך ווייטער, ער ציט זיך אויס אויף דער ערד, שטרעקט ווייטער אויס די הענט — ס'פּושקעלע קאַלערט זיך, און ער קריכט נאָך: דער שמעק־טאַבאַק ציט אים... קריכט ער אַזוי אויף אַלע פיר... שמייכלט דאָס דייטשל אונטער'ן בוימל פון יענער זייט און הערט נישט אויף צו בלאָזן. פּלוצלונג גיט ער אַ כאַפּ אַרויס דאָס בוימל... און כהרף עין שטעלט ער עס ווידער, וואו עס איז גע־

שטאנען... דער רב האט נישט אויסגעטעט צו כאפן ס׳פושקעלע... ער בלאזט ווייטער... דער רב גיט אקוק: דאס בוימל שטייט פאר אים ווייט! מיינט ער, אז ער איז, פארטראכטערהייט, פאר־קראכן צו אן אנדער בוימל, — הויבט ער אויף די אויגן צום הימל — אויסגעשטערנט! ער האט אפילו שקיעת החמה נישט באמערקט... אזוי האט אים דער שמעק טאבאק געצויגן! — אמת, א ליכטיגע נאכט געווען... מילא, עס איז מ…, ווי א תחום שבת — אין שטאט אריין וועט ער נישט גיין, שפייזן וועלן אים די קראען, וואס האבן אליהו הנביא געשפייזט... נאר כאפן ס׳פושקעלע — מוז ער...

און ער קריכט נאך... און דאס דייטשל בלאזט, ס׳פושקעלע קאלערט זיך... — כ׳וועל אייך לאנג נישט ברייען, ער איז אריבער איבער א תחום שבת!...

דאס לאפיטוטל האט באלד א גרעסערע שליחות באקומען!

פאר׳ן אוועקגיין, האט ער צום שווארצן עולם געזאגט:

— איבער א בארג פאלט מען נישט... געשווינדער שטרויכלט מען איבער ק ל י י נ ע תאוה׳לעך.

ע נ ד ע